

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Dinler Tarihi Bilim Dalı

Doktora Tezi

SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE RUHBANLIK

Cüneyt YEŞİL

18937306

Danışman

Doç. Dr. M. Hadi TEZOKUR

Diyarbakır 2024

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Dinler Tarihi Bilim Dalı

Doktora Tezi

SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE RUHBANLIK

Cüneyt YEŞİL
18937306

Danışman
Doç. Dr. M. Hadi TEZOKUR

Diyarbakır 2024

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlık” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, çalışmanın kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

25/01/2024

Cüneyt YEŞİL

ÖNSÖZ

Hıristiyanlığı ilk kabul eden halklardan olan Süryaniler, günümüzde ülkemizde ve dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi, Hıristiyan kiliseleri içinde yaşayan en eski bağımsız kiliselerden biridir. Diğer kiliselerde olduğu gibi Süryani Kadim Kilisesi'nde de ruhbanlık ve onun oluşturduğu hiyerarşik düzen önemli bir yer tutar.

Yüksek lisans dönemimde Süryani Kadim Kilisesi'ni çalışmanın verdiği bıkımım vardı. Ancak Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlık konunu doktorada tez olarak çalışmamda değerli hocam Prof. Dr. Canan Seyfeli'nin katkı ve teşvikleri büyük olmuştur.

Bu çalışmada Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhban sınıfının oluşturduğu hiyerarşik düzen konu olarak belirlenmiştir. Çalışma, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Ruhbanlık konusu, doğrudan inançla ilgilidir. Dolayısıyla çalışmada inanılanı yazamak hedeflenmiştir. Ruhbanlık aynı zamanda bir sakramenttir. Sakramentlerin ayin olmaları, onların gözlemlenebilir olmalarını sağlamaktadır. İnanılanı ortaya çıkarmak hedeflendiğinden gözlem ve görüşmelerle çalışma desteklenmiştir. Bunun için din görevlileri ile yapılan mülakatlar çalışmada temel kaynak gösterilmiştir.

Doktora boyunca bana yol gösteren ve üzerimde büyük emeği olan danışman hocam Sayın Doç. Dr. M. Hadi Tezokur'a, çalışmanın ortaya çıkmasında büyük desteği olan, okuma ve eleştirileriyle, rehberliğinin yanında akademik yol göstericiliğiyle her konuda zihinsel dünyamı genişleten ve rahatlatan kıymetli hocam Prof. Dr. Canan Seyfeli'ye teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez izleme komitesinde bulunan Prof. Dr.

Metin Bozan hocama, değerli dostum ve Süryaniler konusunda uzman olan Sayın Mehmet Şimşek'e, kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Hayrettin Kızıl'a, verdiği güncel bilgilerden dolayı Adıyaman Metropoliti Sayın Gregorius Melki rek ve metropolitlik sekreteri David n'e, Mardin Kırklar Kilisesi Horepiskoposu Sayın Gabriyel Akyüz'e, Doç. Dr. İsmet Tunęa'a, Dr. Öğretim yesi Mehmet Mekin Meçin'e, ve İsveç'ten Jan Beth Sevoce'ye teŐekkürlerimi sunarım. Ayrıca doktora birlikte başlayıp aynı sreğleri ve heyecanı paylaŐtıęım değerli arkadaşlarım Dr. Sevinę Aksin ve Dr. Yasin ner'e, Őimdiye kadarki eğitim ve tecrbelerimle ortaya çıkan ęalıŐmama dolaylı veya doğrudan katkı sunan tüm hocalarıma, dost ve arkadaşlarıma Őükranlarımı sunarım.

Son olarak doktora ęalıŐması boyunca sabırla destek olan sevgili aileme teşekkür ederim.

CÜNEYT YEŞİL
DİYARBAKIR 2024

ÖZET

Çalışmanın konusu “*Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlık*”tır. Çalışmada erken dönem Hristiyanlığına dayanan, en eski kiliselerden biri olan Süryani Kadim Kilisesi’nde ruhbanlık konu edinmiştir.

Ülkemizde Süryani Kadim Kilisesi ruhbanlığı üzerine yapılan müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Süryani Kadim Kilisesi, erken dönem Hristiyanlığından gelen ruhbanlık yapısını günümüze kadar korumuştur. Günümüzde bu kadim kiliseyi anlayabilmek, aynı zamanda Hristiyanlığın kökenlerini de anlayabilmek açısından önemlidir. Bunun yanında Süryani Kadim Kilisesi’de ruhbanlık sakramentinin devam etmesi, bu kiliseye ayrı bir önem kazandırmaktadır. Süryani Kadim Kilisesi’nde ruhbanlığın geçmişten günümüze kadar gelişim dönemlerini ele almak çalışmamızın temel hedeflerindendir.

Ruhbanlık, Hristiyanlığın ilk dönemlerinde ortaya çıkmış bu dinin en eski ve köklü yapılarından biridir. İlk dönemlerden itibaren ruhbanların benimsedikleri hayat tarzını disiplin altına alınmasıyla manastırlar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle manastırlar, Hristiyanlığın köklü kuruluşlarından biri olmuştur. Süryaniler mimari açıdan büyük manastırlar kurmuş, bu manastırlarda yetişen ruhbanlar Süryani Hristiyanlığının manevi, sosyal ve kültürel yaşamında önemli görevler üstlenmişlerdir.

Çalışmada Kilise hiyerarşisinde ruhbanlık ele alınırken Süryani Kadim Kilisesi Terfi ve Atama Kitabı’na (Kirotoniyas) uygun olarak en alt basamak olan Şemmaslık (Diyakozluk) ve onun altındaki rütbelere başlanmıştır. Ruhbanlığın üst sınıfı olan rütbelere bahsedilirken güncel bilgi ve belgelerden yararlanılmıştır. Buradaki amaç

ruhbanlık rütbelerinin daha iyi anlaşılmasıdır. Ayrıca ruhbanlık sakreminde olmayan kadın ruhbanlar hakkında da bilgiler verilmiştir.      hiyerarşik yapıda olmamalarına rağmen Süryani Kadim Kilisesi'nde kadın ruhbanlar da önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlık fikrinin tarihsel süreç içerisinden günümüze kadar oluşumu ve günümüzde ruhbanlık hiyerarşik yapısını ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Bütün bu amaç ve hedefler neticesinde Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlık, ayrıntılı bir şekilde, sıkıca örgütlenmiş, geçmişteki özgün koşullardan kaynaklı, tümüyle kendine has kilise hiyerarşisine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu yapı diğer Hristiyan oluşumları doğrudan veya dolaylı etkilemiştir.

Anahtar Sözcükler: Süryani Kadim Kilisesi, Ruhbanlık, Diyakozluk, Papazlık, Piskoposluk, Metropolitik, Mafiryanlık, Patriklik

ABSTRACT

The subject of the study is "Clergy in the Syriac Ancient Church". In the study, the subject of clergy was discussed in the Assyrian Kadim Church, one of the oldest churches based on early Christianity.

There is no independent study on the priesthood of the Syriac Ancient Church. The Syriac Ancient Church preserved the clergy from the early Christianity. Today, it is important to understand this ancient church and also to understand the origins of Christianity. In addition, the continuation of the priestly sacrament in the Syriac Ancient Church gives this church a special importance. One of the main objectives of our study is to discuss the development periods of the priesthood in the Syriac Ancient Church from past to present. Priesthood is one of the oldest and most fundamental structures of this religion, which emerged in the early development of Christianity. Monasteries emerged by gathering the lifestyle adopted by the clergy on the basis of discipline since the early periods. For this reason, monasteries have been one of the changes of Christianity. Assyrians established architecturally large monasteries, and the clergy raised in these monasteries undertook important buildings in the spiritual, social and cultural life of Syrian Christianity.

While discussing the clergy in the Church hierarchy in the study, starting from the lowest level, Diaconate, and the ranks below it, in accordance with the Syriac Ancient Church Promotion and Appointment Book (Kirotnunyas). While talking about the upper class of the clergy, current information and documents were used. The purpose here is to better understand the priestly ranks. Additionally, information is given about

female clergy who are not in the priestly sacrament. Because, although they do not have a hierarchical structure, female clergy also hold an important place in the Syriac Ancient Church. The aim of the study is to reveal the formation of the idea of priesthood in the Syriac Ancient Church from the historical process to the present day and the hierarchical structure of priesthood today. As a result of all these aims and objectives, it has been observed that the priesthood in the Syriac Ancient Church has a detailed, tightly organized and completely unique church hierarchy, originating from the unique conditions in the past. This structure has directly or indirectly influenced other Christian formations.

Keywords: Syriac Ancient Church, Priesthood, Diaconate, Priesthood, Bishopric, Metropolitanate, Mafirianship, Patriarchate

İÇİNDEKİLER

	SAYFA NO
ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	XIII
ŞEKİLLER TABLOSU	XIV
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMANIN KONUSU VE SINIRLARI	1
2. ÇALIŞMANIN AMACI VE METODU	5
3. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI	7
4. SÜRYANİLER VE SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ	11
4.1. Süryani (Suroyo) Kavramı	12
4.2. Süryanilerin Kısa Tarihi	15
4.3. Hristiyanlığın Süryanilerin Yaşadığı Bölgede Yayılışı.....	20
4.4. Süryani Kilisesi'nde Bölünmeler	24
4.4.1. Kadıköy Konsilini Reddeden Süryani Kiliseleri	29
4.4.1.1. Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi	30
4.4.1.2. Nesturiler (Doğu Asur Kilisesi)	30
4.4.2. Kadıköy Konsilini Tanıyan Süryani Kiliseleri	32
4.4.2.1. Marunî Kilisesi.....	34
4.4.2.2. Keldani Katolik Kilisesi	36
4.4.2.3. Süryani Katolik Kilisesi	39

4.4.2.4. Süryani Melkit Kilisesi	40
4.4.2.5. Süryani Malankara Katolik Kilisesi	41
4.4.2.6. Süryani Mor Tuma Kilisesi (Hindistan'daki Reforme Edilmiş Süryani Kilisesi)	41
4.4.3. Süryani Protestan Kilisesi	41

BİRİNCİ BÖLÜM

43

HIRİSTİYANLIKTAKİ RUHBANLIK FİKRİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ 43

1.1. KAVRAM OLARAK RUHBANLIK	44
1.2. RUHBANLIKLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	45
1.3. KUTSAL KİTAP'TA RUHBANLIK	56
1.3.1. Eski Ahit'te Ruhbanlık	57
1.3.2. Yeni Ahit'te Ruhbanlık	61
1.3.2.1. Sinoptik İncillerde Ruhbanlık	62
1.3.2.2. Yuhanna'da Ruhbanlık	65
1.3.2.3. Elçilerin İşleri'nde Ruhbanlık	66
1.3.2.4. Pavlus'un Mektuplarında Ruhbanlık	68
1.3.2.5. Diğer Mektuplarında Ruhbanlık	73
1.4. MISIR'DA RUHBANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE İLK HIRİSTİYAN MÜNZEVİLER	76
1.4.1. Aziz Paulus (250-363)	79
1.4.2. Aziz Antonius (251-356)	80
1.4.3. Aziz Pachomius (292-348)	82
1.4.4. Abba Amoun (Amoun of Nitria 295?-353?)	90
1.4.5. Abba Macarius (Macarius of Egypt 300-390)	95
1.4.6. Lycopolisli John (305-394)	96
1.4.7. Abba John the Little (John the Dwarf, 339-409)	96
1.4.8. Mısırlı Diğer Hermitler	97

İKİNCİ BÖLÜM	99
SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE RUHBANLIĞIN OLUŞUMU	99
2.1. SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE RUHBANLIĞIN ÖNCÜLERİ	102
2.1.1. Münzeviler	103
2.1.1.1. Sütuncu Aziz Simeon (Šam'un).....	103
2.1.1.2. Mor Evgin (Mor Eugenius).....	109
2.1.1.3. Mor Mara	113
2.1.1.4. Efesli Yuhanna (John of Ephesus)	Error! Bookmark not defined.
2.1.2. İdareciler	114
2.1.2.1. Antakyalı İğnatius (İğnatius Nuroño, İğnatius Theophorus, Ignatius of Antioch).....	115
2.1.2.2. Afrahat (Aprahat).....	120
2.1.3. Her İkisinden Olanlar	124
2.1.3.1. Mor Efrem (Mār 'Aṗrēm Sūryāyā)	126
2.1.3.2. Urfalı Rabbula	131
2.1.3.3. Suruçlu Mor Yakup.....	135
2.1.3.4. Mor Barsavmo.....	138
2.1.3.5. Mor Yakub Baraday (Yakup Burd'ono)	139
2.1.3.6. Urfalı Mor Yakup (Jacob of Edessa, Yakub Urhoyo): Metropolit	149
2.1.4. Diğer Süryani Ruhbanlar	151
2.1.4.1. Nusaybinli Rahibe Tomais.....	153
2.1.4.2. Humus Episkoposu Basilius.....	153
2.1.4.3. Amidli İshak.....	154
2.1.4.4. Münzevi Grigorius	154
2.1.4.5. Menbiçli Mor Filüksinos.....	154
2.1.4.6. Diyarbakır Metropolit Mara.....	155
2.1.4.7. Antakyalı Aziz Mor Severius.....	155
2.1.4.8. Patrik III. Petrus	155
2.1.4.9. Tello (Viranşehir) Metropolit Pavlus	156
2.1.4.10. Amid Metropolit Kiryakos.....	156

2.1.4.11. Arapların Metropolit Mor Gevargis.....	156
2.1.4.12. Zukanin (Zuqnin) Manastırı Rahibi	157
2.1.4.13. Patrik Mor Kuryakos.....	157
2.1.4.14. Muş Bar Kifo.....	157
2.1.4.15. Said Bar Sabuni.....	158
2.1.4.16. Dionosius Bar Salibi	158
2.1.4.17. Mor Mikael Rabo	158
2.1.4.18. Mor Gregorius Ebulfaraç Barebroyo	158

2.2. SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE MANASTIR YAŞAMININ OLUŞUMU 159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 166

SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE RUHBAN YAŞAMI 166

3.1. SÜRYANİ KADİM KİLİSE VE MANASTIRLARI: FİZİKİ YAPI	167
3.2. SÜRYANİ KADİM MANASTIRLARI: RUHSAL YAPI.....	175
3.2.1. Dünyevi Varlığını İnkâr Etme	175
3.2.2. Nefsine Hoş Gelen Her Şeyi İnkâr Etme	175
3.2.3. Yalnızlık ve Sosyal Hayattan Uzaklaşma	176
3.3. SÜRYANİ KADİM MANASTIRLARINDA YAŞAM	179
3.3.1. İbadet	181
3.3.2. Yemek	182
3.3.3. Konaklama Yerleri	183
3.3.4. Eğitim	184
3.3.5. Disiplin	187
3.3.6. Ruhbanların Kıyafeti	188
3.3.7. Günlük Çalışma ve Kazanç	189
3.3.8. Ruhbanların Cenaze ve Defin İşlemleri	191
2.4. MANASTIRLARDA YÖNETİM VE HALKLA İLİŞKİLER	193

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

197

SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE SAKRAMENT OLARAK RUHBANLIK

197

4.1. ŞEMMASLIK (DİYAKOSLUK, MŞAMŞONO, MŞAMŞONE).....	204
4.1.1. Mzamrono (Mürennim, Seslendirici)	207
4.1.2. Koruyo (Okuyucu)	208
4.1.3. Hufadyakna (Mürettip, Yardiyakoslar)	209
4.1.4. Mşâmşono Evângeloyo (İncili Şemmas) Diyakos	210
4.1.5. Arhedyakno Rişmşamşone (Diyakosların Başkanı)	211
4.2. PAPAZLIK.....	212
4.2.1. Dâyroyo (Papazlık, Keşiş, Ebuna)	215
4.2.2. Küroyo (Horepiskopos, Başpapaz)	216
4.3. EPİSKOPOSLUK	217
4.3.1. Episkopos	217
4.3.2. Hasyo-Riş Köhne (Metropolit)	218
4.3.2.1. Metropolitlik Seçimi	223
4.3.2.2. Türkiye’de Bulunan Metropolitlik Bölgeleri	225
4.3.2.3. Süryani Kadim Kilisesi’nin Yurtdışında Bulunan Metropolitlik Veya Patrik Vekillikleri:.....	229
4.3.3. Mafıryan (Mafıryano, Catliklik)	234
4.3.4. Fatıryarko (Patrik)	238
4.3.4.1. Patriğin Görevleri.....	240
4.3.4.2. Patriğin Seçilmesi.....	243
4.4. SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE KADIN RUHBANLAR	254
4.4.1. Mzamronito (Mzamronyoto, Mürennim Kızlar, Seslendirici Kızlar)	255
4.4.2. Mşamşonitö (Mşamşoniito, Kız Diyakoslar)	256
4.4.3. Dâyroyto (Dayroyoto, Rahibe)	256

4.4.4. Rişath Deyroyotho (Rişat Dayro, Başrahibe)	257
4.4.5. Kaşışto (Qaşışoto, Ehliyetli Kadın)	257
SONUÇ	258
KAYNAKÇA	265

KISALTMALAR

<i>bkz.</i>	Bakınız
<i>c.</i>	Cilt
Chap.	Chapter
<i>çev.</i>	Çeviren
Ed.	Editör (ler)
GEDSH	Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage
haz.	Hazırlayan
<i>Hz.</i>	Hazreti
<i>mad.</i>	Madde
No.	Numara
öl.	Ölüm tarihi
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfa sayıları
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu Yayınları
yak.	Yaklaşık
Yay.	Yayınları
yy.	Yüzyıl

ŞEKİLLER TABLOSU

	Sayfa No.
Şekil 1: Pachomius'un Kurduğu Manastırlar	88
Şekil 2: Pachomian Manastır Sistemi Şeması	89
Şekil 3: Hatay Aziz Simeon Manastır sütunu genel görünümü	109
Şekil 4: Mor Evgin Manastırı	111
Şekil 5: Turabdin bölgesi	113
Şekil 6: Deyrülzafaran Manastırı <i>Beth Kadişesi</i> 'nden bir görünüm	170
Şekil 7: Mor Yakup Manastırı İnziva Sütunu	171
Şekil 8: Firo	189
Şekil 9: Süryani Kadim Kilisesi'nde bir ruhbanın cenaze töreni	193
Şekil 10: Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlık rütbeleri	202
Şekil 11: Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi'nde 2021 yılında yapılan Noel ayinini icra eden şemmaslar	205
Şekil 12: Paskalya ayininde diyakozlar	206
Şekil 13: Mzamrono	207
Şekil 14: Koruyo	208
Şekil 15: Hufadyakna	209
Şekil 16: Mşâmşono Evângeloyo	211
Şekil 17: Arhedyakno-Rişmşamşone	212
Şekil 18: Kırklar Kilisesi Horepiskoposu Gabriyel Akyüz'e Turabdin Metropolitisi Timoteus Samuel Aktaş tarafından verilen Priesthood Sertifikası	216
Şekil 19: Horepiskopos Gabriyel Akyüz ayin sırasında	217
Şekil 20: Adıyaman Metropolitisi Melki Ürek'in metropolitliğe atama töreni	224

Şekil 21: Türkiye’de bulunan Süryani Kadim Metropolitleri	226
Şekil 22: Mardin ve Diyarbakır Metropoliti Filüksinos Saliba Özmen	226
Şekil 23: Turabidin Metropolitliği Timotheos Samuel Aktaş	227
Şekil 24: İstanbul, Ankara Metropolitliği ve Patrik Vekili Filüksinos Yusuf Çetin	228
Şekil 25: Adıyaman ve Çevre İller Metropoliti-Patrik Vekili Ğriĝorıyus Melki	229
Ürek	229
Şekil 26: Hindistan Mafıryanı Baselios Marthoma Mathews III	236
Şekil 27: Patrik Mor Cyril II. Efrehem Kerim	253
Şekil 28: Patriklik Amblemi	254
Şekil 29: Adıyaman Metropolitliği’nde mzamronitolar ayin icra ederken	255
Şekil 30: Süryani Kadim Kilisesi rahibesi Hatune Doĝan	256

GİRİŞ

Süryani Kadim Kilisesi, Antakya Patrikhanesi'ni temsil eden Hristiyanlığın en kadim kiliselerindendir. Hristiyanlığın şekil aldığı ilk dönemde Antakya Kilisesi, Roma ve İskenderiye kiliseleriyle birlikte üç büyük merkezden biri haline gelmiştir. Antakya merkezli Hristiyanlığın liderliğini VI. yüzyılın ortalarına kadar elinde bulunduran Süryaniler, teolojik çekişmeler ve Bizans Kilisesi'nin yoğun baskıları sonucu parçalanmıştır. Yakın çağda ise misyonerlik faaliyetleri sonucunda kilisedeki bölünmeler daha da artmış ve bugünkü halini almıştır.

Hristiyanlıkta sosyal yaşantıyı terk edip kendilerini Tanrı'ya adanmış münzevilerin hayat biçimi olan ruhbanlık, aynı zamanda sosyal sınıf ve meslek grubunu da ifade etmektedir. Süryaniler için manastırlar sadece ruhbanlığın yaşam mekânları değil aynı zamanda eğitim-öğretimin yapıldığı bilim merkezleri olmuştur. Tarih boyunca manastırlarda binlerce ruhban yetişmiş ve bu ruhbanların yazdığı bazı eserler günümüze kadar ulaşmıştır. Süryani Kadim Kilisesi geçmişten günümüze kadar ruhban yaşantısını hemen bütün yönleriyle korumuştur.

1. ÇALIŞMANIN KONUSU VE SINIRLARI

Çalışmanın konusu, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlık"tır. Ruhban, Arapça *rahib* kelimesinin çoğuludur. *Ruhban*, *rahbe* ve *rahbâniyye* (*ruhbanıyye*) kökünden türemiştir. *Rahbe* korkup çekinme, derin dini endişelerden dolayı ıstırap çekme anlamlarına gelirken, *rahbâniyye* ise yoğun bir dinî kaygı ve korku ile kendini ibadete verme manasındadır. *Rahibe* ise Allah'tan korkan ve kendini uzlet halinde ibadete veren kişiyi ifade eder.¹

Din adamı manasında rahip bazı dinlerde veraset, bazılarında seçme / seçilme veya görevlendirme yoluyla belirlenir. Rahiplerin verasetle belirlendiği geleneklerde

¹ "Müfredât, Kur'an Kavramları Sözlüğü" (İstanbul, 2012).

(Yahudilik, Zerdüşilik, Brahmanizm), bunların evlenmesi gerekli görülmüş ve bu sınıf genellikle belli bir isim veya soyadı taşımıştır (*kohen, khoury, dastur* vb.). Hristiyanlıkta olduğu gibi seçilme yoluyla elde edilen rahiplikte ise bekârlık esas olsa da (Roma Katolik Kilisesi), bekârlığın zorunlu olmadığı kiliseler de mevcuttur (Doğu Hristiyan Kiliseleri). Birçok gelenekte (Yahudi, Hristiyan, Hindu, Budist, Taoist, Zerdüş) rahiplik, modern döneme kadar büyük ölçüde erkeklerle sınırlı kalmıştır, kadınlara ise mâbede bağlı yardımcı roller verilmiştir. Bununla birlikte bazı Afrika kabilelerinde, Şintoizm’de, eski Yunan ve Roma pagan dinlerinde, pagan Kuzey Avrupa geleneklerinde cemaatin dinî lideri konumundaki râhibelere de rastlanır.²

Ruhbanlık, kilisece atanmış kişilere özgü bir durumdur. Hristiyanlara göre İsa Mesih, bizzat kendisi bu ruhbanlık hizmeti için insanlardan belli bir sınıfı ayırmış, hizmet ve eğitim vermeleri için onları güç ve yetkiyle kuşatmıştır. İsa Mesih, on iki havariyi kendi eliyle seçmiştir.³

Kutsal Kitap’ta geçen Ruhban Takdisi Sakramenti’ne üç temel hiyerarşi ile ilgilidir. Bu hiyerarşiler piskopos, prespiter ve diyakozdur. Bu sakramet, Hristiyanlığın yayılmasına bağlı olarak sonraki süreçlerde biçimlenmiştir. Piskoposun presbiter ve diyakozların üzerine el koymasıyla takdis gerçekleşir. Bu sakramentin ritüelinde piskopos adayın başı üzerine el koyma ile kutsamayı gerçekleştirir El koyma, erken dönem metinlerde ortak işaret olarak geçmektedir.⁴ Diğer hiyerarşik rütbelere ise idari rütbelerdir. Ayinleri ise görev verme ritüelleridir. Yani sakramental ayinler değildir.

Diğer Hristiyanlarda olduğu gibi Süryanilerde de inanan ile kâhin arasındaki münasebet, baba ile oğul arasındaki münasebet gibidir. Süryaniler din adamlarına çok büyük sevgi beslerler. Patrik, mafiryân ve metropolite *seyyidina* (efendimiz), papazlara ise *ebuna* (babamız) şeklinde hitap ederler. Bir Süryani’nin evini bir kâhin ziyaret ettiğinde bereket olarak kabul edilir. Bir kâhinin elinin öpülmesi, iman

² Selime Leyla Gürkan, “‘Ruhban’”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İSAM Yayınları, 2008), 35/205.

³ Nihat Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi’nde İbadet* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), 259.

⁴ Canan Seyfeli, “‘Mesih Sırrı’: Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap’taki Dayanağı (Pavlus)”, *Ortadoğu ve Göç* 2021/11 (2) (ts.), 361-362.

delili olarak kabul edilir. Kâhinin duasının, inananların ve hastaların üzerinde olduğuna inanılır. Kâhinin çocukların başının üzerine elini koyması şeref olarak kabul edilir.⁵

Başta Hristiyanlık olmak üzere birçok dinde keşişlik önemli bir yer tutar. Farsçada Hristiyanların âlim, zahit ve ileri gelen din adamlarını tanımlamak için kullanılan *keşiş* sözcüğünün, Süryanicede *pîr*, *şeyh*, *kâhin* anlamındaki karşılığı *keşîşîâ*, Aramicede *keşişadır*. Arapçada bu sözcük *kas* ve *kıssîs* ile karşılanmış olup Türkçede Farsçada geçtiği şekliyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Arapçada ayrıca nefis tezkiyesi için manastırda münzevi hayat yaşayan Hristiyan zahitleri tanımlamak için rahip (korkan, çekinen) kelimesi de kullanılmaktadır. Batı dillerinde keşiş ve keşişlikle ilgili kelimeler (İng. monasticism, monk) *issız; yalnız yaşayan* anlamlarındaki Grekçe *monos* kelimesinden türetilmiş, *monasterion* ve *monastikos* manastır keşişliğini, *monakhos* erkek keşişi ve *monastria* kadın keşişi ifade etmek için kullanılmıştır.⁶

Ruhbanlığın inançsal ve uygulama olmak üzere iki temel boyutu vardır. İnançsal boyut, Hristiyan inancında derin bir anlam taşıyan, insan algısının ötesinde bir boyuttur. Uygulama ise ruhbanlığın insan algısında olan temel boyutunu gösterir. Bu iki boyut bir bütün olup aynı zamanda birbirinin tamamlayıcısıdır. Ruhbanlıkta geçen bir nesne ve belirti Hristiyan ruhbanlığında geçen en az bir konuyla ilgilidir. Çalışmada, ruhbanlığın inançsal ve uygulama boyutu birlikte ele alınmıştır.

Çalışma *Giriş* ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, *Çalışmanın Konusu ve Sınırları*, *Çalışmanın Amacı ve Metodu*, *Çalışmanın Kaynakları* ve *Süryaniler ve Süryani Kadim Kilisesi* ana başlıkları altında işlenmiştir. Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlığı daha iyi kavramak için Süryanileri tanımak daha uygun olacaktır. Bunun için Süryani kavramı ve tarihi çalışmanın giriş bölümüne eklenmiştir. Ayrıca bu başlık altında Süryani kökenli olup bu kiliseden ayrılan kiliselerle ilgili bilgi verilmiştir.

⁵ İshak Saka, *Kenisetü's-Suryaniyye* (Şam, 1989), 320-321; Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, 263.

⁶ Şinasi Gündüz, "Keşiş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/322.

Çalışmanın birinci bölümünde *Hristiyanlıkta Ruhbanlık Fikrinin Oluşumu* ana başlığında ruhbanlığın kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Ayrıca ruhbanlığın temelini oluşturan Eski ve Yeni Ahit metinleri ele alınmıştır. Bu bölümde ruhbanlığın ilk ortaya çıktığı yer olarak kabul edilen Mısır'da ruhbanlık fikrinin oluşumu ve ilk münzeviler ele alınmıştır. Bu konu Mısır ruhbanlığında öncü olan münzevilerle sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlığın oluşumunda etkin olan kurucu münzeviler ele alınmıştır. Konunun hedefi, Süryani Kadim Kilisesi kurucu ruhbanlarının Süryani münzevi hayatı üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmaktır. Münzevilerin yaşamları ve Süryani ruhbanlığındaki önemleri ele alınırken onların Süryani tarihi ve ruhbanlığındaki etkileri göz önüne alınmıştır. Ayrıca Adıyaman Mor Petrus ve Mor Pavlus Kilisesi Süryani Kadim Metropolit Grigoriyos Melki Ürek ve Mardin Kırklar Kilisesi Horepiskoposu Gabriyel Akyüz'ün fikirlerine de başvurulmuştur. Konu *Münzeviler, İdareciler, Her İkisinden Olanlar* ve *Diğer Süryani Ruhbanlar* alt başlıkları altında ele alınmıştır. Bölüm Süryani ruhbanlığında iz bırakmış ruhbanlarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca *Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Oluşumu* alt başlığında bu kilisede ruhbanlığın oluşum süreci ortaya konulmuştur.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde *Süryani Kadim Kilisesi'nde Manastır Yaşamının Oluşumu* ana başlığı altında Süryani manastırlarında maddi ve ruhsal yaşamla ilgili bilgi verilmiştir. Bu bölüm ele alınırken gözleme dayalı bilgilerden de yararlanılmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde *Süryani Kadim Kilise Hiyerarşisinde Ruhbanlık* konusu ele alınmıştır. Bu bölüm ele alınırken Süryani Kadim Terfi ve Atama Kitabı olan *Fanqitho d Kiroṭonyos*'a⁷ göre sıralama yapılmıştır. Bundan dolayı ruhbanlığın en alt basamağı olan şemmaslıktan (diyakozluk) başlanılmıştır. Hristiyanlıkta ruhban kıyafetleri sembol olarak çok önemli bir yer almaktadır. Bunun için ruhbanların kıyafetleriyle ilgili bilgi verilmiştir. Konu, Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlığı yasal hale getiren Süryani Kilisesi Anayasası (Constitution of

⁷ *Fanqitho d Kiroṭonyos* (Şam: Babtuma Matbaası, 2009).

The Syriac Orthodox Church of Antioch-Constitution), çalışmada referans olarak alınmıştır. Anayasada, özellikle ruhbanlığın idari boyutu ayrıntısıyla ele alınmıştır. Anayasa kaynak olarak ele alınırken İngilizce metin esas alınmıştır.⁸

2. ÇALIŞMANIN AMACI VE METODU

Süryani Kadim Kilisesi ruhbanlığı üzerine yapılan müstakil bir çalışma Türkçede yoktur. Çalışmanın temel amacı Süryani Kadim Kilisesi ruhbanlığın hem sakramental hem idari anlamda açığa çıkarılmasıdır. Bunun yanında ruhbanlığın Süryani yaşamında ana etkilerini ortaya çıkarma hedeflenmiştir. Çalışma Süryani Kadim Kilisesi üyesi bir inanlıyı anlamayı hedeflemektedir. Ayrıca ruhbanlığın insan hayatına etki ettiği yönleri öne çıkarıp, Süryani Hıristiyanlığı teolojisindeki yeri, anlamı ve bu günkü durumunu ortaya koymaktır.

Ruhbanlığın inançsal ve uygulama olmak üzere iki temel boyutu bulunmaktadır. Çalışmada inançsal boyutun yanında uygulama boyutu da ortaya ele alınmıştır. İnançsal boyutunu açığa çıkarmak için Hıristiyan teolojisinde ruhbanlık sakramentinin yeri ve anlamı üzerinde durulmuştur.

Ruhbanlık fikrinin ortaya çıktığı yer olan Mısır'daki ilk münzeviler hakkında bilgi verilerek ruhbanlığın tarihsel süreç içerisinde daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir. Ardından Süryaniler ruhbanlık ve manastır geleneğinin oluşumu ele alınırken geleneği birinci planda tutan Süryani Kadim Kilisesi'nin ruhbanlık anlayışı ve ruhban yaşamının günümüze kadar temel özellikleriyle korunduğunu ortaya koyma amaçlanmıştır.

Süryani Kadim Kilisesi'ndeki ruhbanlık inanç ve uygulamaları ele alırken inanılanı anlamaya çalışıp yaşananı olduğu gibi ortaya koyma hedeflenmiştir. Bu nedenle inanan ve konuya hâkim olan ruhbanlarla görüşme yapılmıştır. Bunlar Adıyaman Metropoliti Ğriĝoriyos Melki Ürek ve Mardin Kırklar Kilisesi Horepiskoposu Gabriyel Akyüz olup aynı zamanda kaynak kişi olarak da değerlendirilmişlerdir. Özellikle Süryani Kadim Kilisesi ruhbanlığı ve kilisede

⁸ Constitution of The Syriac Orthodox Church of Antioch (Constitution), *Constitution of The Syriac Orthodox Church of Antioch* (2002).

ruhbanlığa yön veren tarihsel şahsiyetler konusunda düşünce ve eleştirilerine başvurulmuştur. Çalışmanın konusu ruhbanlık gibi bir inanç konusu olduğu için görüşme yapılan kaynak kişiler din adamlarıyla sınırlandırılmıştır. Onlarla yüzyüze görüşme ve konuşmalar yanında kayıt da alınmıştır. Ayrıca doğal gözlem yoluyla din adamı olmayan insanlardan da yararlanılmıştır. Konunun uygulama boyutu ise Kilise ile ilişkisinde ele alınmıştır. Dolayısıyla uygulamalar konusunda da inançsal yön öncelenmiştir.

Çalışmada Süryani toplumunda ruhbanlığın bireyin yaşamında geleneğin aktardığı biçimiyle uygulandığı söz konusudur. Gelenek Kilise için önemli bir dayanaktır ve önceliklidir. İkinci olarak hem geleneğin oluşmasında hem de geleneğin sürdürülmesinde Kutsal Kitap daima temel dayanak olmuştur. Kutsal Kitap, diğer Hristiyanlarda olduğu gibi evrensel kabul edildiği için sürekli ölçüt olarak alınan ana kaynaktır. Ruhbanlıkla ilgili din adamlarının görüşleri ve uygulamaları, Kutsal Kitap'taki ifadeleri anlama ve yorumlama çabasıyla uzun bir tarihsel süreç içerisinde gelişmiştir. Kutsal Kitap geleneğinin tarihsel gelişimini doğru bir şekilde izlemek zor olsa da Kutsal Kitabın her zaman merkezi bir konumda olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu demektir ki Kutsal Kitap metinleri, yazıldıkları dönemden günümüze kadar geçen geçiş döneminde hem din adamları hem de araştırmacılar için bir köprü görevi görmektedir.⁹ Bu, Kutsal Kitap'ı dindar bir Hristiyan din adamının bakış açısıyla anlamaya çalışmak anlamına gelir.

Çalışmanın amacı doğrultusunda konu esas olarak inançsal açıdan ele alınmıştır. Bu nedenle inanç meseleleriyle ilgili herhangi bir soru veya eleştiriye başvurulmamıştır. Çalışmanın amacı gerçekte var olanı ve inanılanı ortaya çıkarmaktır. Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlığın günümüzdeki durumu ve uygulamalarla ilgili hususlarda öncelikli olarak din adamlarıyla mülakat, katılımlı gözlem yoluyla veriler elde edilmiştir. Ayrıca bunların yorumunda Süryani Kadim Kilisesi'nin kilise kanunlarında belirlenmiş olan kurallarına dikkat edilerek veri olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında manastır ve kiliselerde halkı gözlemleme, ruhban olmayan kişilerle görüşmeler Adıyaman, Mardin, Midyat ve Diyarbakır'da

⁹ Canan Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler* (Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2015), 26.

yaşayan veya ziyarete gelen Süryaniler arasında gerçekleştirilmiştir. Kaynak kişilerle görüşme yapılan süreçte Noel, evharistiya ve cenaze ayinleri gibi ritüellere katılma imkânı bulunmuştur. Ayrıca manastır ve kiliselerde eğitim gören Süryani öğrencilerle görüşmeler yapılmıştır. Kaynak olarak değerlendirilmeyen kimselerle de sohbetler ve doğal gözlemler gerçekleşmiştir.

Görüşmeler ve gözlemler sonucu çalışmanın çatısı oluşturulmuştur. Hem Süryani Kadim Kilisesi'nde hem de çalışmanın konusunda temel argümanın Kutsal Kitap olduğu görülmüştür. Bundan dolayı çalışmanın ikinci aşamasında ruhbanlıkla ilgili Kutsal Kitap okumaları yapılmış ve ilgili kısımlar yazılmıştır. Üçüncü aşamada özellikle Kilise Babalarının ruhbanlıkla ilgili eserleri gözden geçirilmiş ve ilgili yerlere yazılmıştır. Dördüncü aşamada Süryani Kadim Kilise tarihi ile ilgili temel kaynaklar incelenmiş ve ruhbanlıkla ilgili verilerin tarihsel değerlendirmesi yapılmıştır. Son aşamada ise Süryani Kadim Kilisesi ruhbanlığının günümüzdeki durumuyla ilgili bilgiler edinmek için veriler toplanmıştır. Gözlem ve görüşmelerde elde edilen verilerle, Kutsal Kitap'taki verilerin birbirleriyle bağlantılarını ortaya koymak hedeflenmiştir. Ayrıca Süryani Kadim Kilisesi ruhbanlığına etki eden öncüler ve ruhbanlığın günümüzdeki durumunu meydana çıkarmak hedefler arasındadır.

3. ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Çalışmanın araştırma ve inceleme sürecinde gerekli kaynak taraması yapılmıştır. Çalışmanın kaynakları yazılı ve sözlü olmak üzere iki bölüme ayrılır. Yazılı kaynakları dört bölümde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki Kutsal Kitap'tır. Bunun için Kutsal Kitap'ın ülkemizde basılan son çevirisinden yararlanılmıştır.¹⁰ Kullanılan alıntılar Türkçe çeviriden yapılmıştır. Kutsal Kitap, alıntı ve dipnot şeklinde kaynak gösterilmiştir. Kutsal Kitap'tan alıntı dipnotun uzun veya kısa olmasına göre belirlenmiştir. Dipnotu kısa alıntılar metin içinde, akışı bozacak uzun alıntılar ise dipnotta verilmiştir. Kutsal Kitap'ın kaynak olarak gösterimi son çevirisine göre (örnek: Mat, 14:10) yapılmıştır.

¹⁰ *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil* (Korea: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2011).

Yazılı kaynakların ikinci bölümü erken Hristiyan tarihinde önemli yere sahip olan Kilise Babalarının metinleridir. Bunun için internetten pdf ortamında İngilizce çevirilerinden yararlanılmıştır. Üçüncü bölüm, Süryani Kilise Babalarının yazdığı eserlerdir. Dördüncü bölüm ise modern araştırma ve incelemeleri kapsayan eserlerdir. Bu eserler çeşitli dillerde yazılmış kitap, ansiklopedi maddeleri, tez ve makalelerdir.

Sözlü kaynaklar ise Süryani Kadim kiliselerinde görevli ruhbanlar ve Kilise mensupları oluşturmaktadır. Ayrıca Mardin, Adıyaman ve Diyarbakır'da gerçekleştirilen doğal yollu ve katılım yollu gözlemler çalışmada yer almıştır. Bunun yanında Süryani Kadim Kilisesi'nin yurt dışındaki mensuplarıyla iletişim yoluyla bilgi ve kaynaklar elde edilmiştir.

Çalışmanın konusu olan Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlığı kavramak için öncelikle Hristiyanlıkta ruhbanlığı konu edinen eserler değerlendirilmiştir. Daha sonra Süryanileri ve Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlığı ele alan eserler incelenmiştir. Bu çalışmada başvuru Canan Seyfeli'nin *"Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler"*¹¹ adlı eseri Türkiye'de en kapsamlı kaynaklardanır. Bu eserde Ermeni Kilisesi'nde sakrament fikri yedi sakrament şeklinde incelenmiştir. Monofizit inancı benimseyerek Kadıköy Konsili kararlarını reddeden Ermeni Kilisesi ile Süryani Kadim Kilisesi ayin ve ibadet yöntemleri benzer olduğundan bu çalışmaya önemli ışık tutmuştur. Ayrıca Ali Erbaş'ın *"Hristiyanlıkta İbadet"*¹² ve Muhammet Tarakçı'nın *"Protestanlıkta Sakramentler"*¹³ adlı çalışmaları, Hristiyanlık dini ibadet ve sakramentler anlamında önemli kaynaklardanır. Nihat Durak'ın *"Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet"*¹⁴ adlı çalışması Süryani Kadim Kilisesi'nin ibadet yönünü ele aldığı için önemli bir çalışma olarak kabul edilir. Hristiyan Manastırcılığını ele alan çalışmalar da incelenmiştir. Murat Tural'ın *"Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı"*¹⁵ adlı çalışması Hristiyan manastırcılığının ortaya çıkışını tarihsel süreç içerisinde ele alan en kapsamlı çalışma olarak kabul

¹¹ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*.

¹² Ali Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2003).

¹³ Muhammet Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler* (Bursa: Emin Yayınları, 2012).

¹⁴ Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*.

¹⁵ Murat Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011).

edilebilir. Salihe Polat'ın "*Hristiyanlıkta Manastır Hayatı*"¹⁶ adlı tezi Hristiyanlıkta manastır yaşantısını ele alan önemli çalışmalardandır. Eğitimci yazar Mehmet Şimşek'in "*Süryaniler ve Diyarbakır*"¹⁷ adlı çalışması Süryani tarihi ve Diyarbakır Süryanileri konusunda önemli bir kaynak olarak kabul edilebilir. Hristiyan manastırcılığıyla ilgili ülkemizde çok değerli makaleler yazılmıştır. Cüneyt Yeşil ve Canan Seyfeli'nin yayınladıkları "*Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu*"¹⁸ adlı makale kenobitik manastırın kurucusu Aziz Pachomius'un hayatını ve getirdiği manastır sistemini ele alan önemli bir çalışmadır. Hristiyan manastırcılığının doğuşunu ele alan makaleler ise şunlardır: Hayrettin Kızıl "*Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)*",¹⁹ Bilal Baş'ın "*Hristiyan Manastırcılığının Doğuşu*",²⁰ Ayça Tiryaki'nin "*Erken Hristiyanlık Döneminde Manastır Sisteminin Doğuşu*"²¹. Ayrıca Mehmet Çelik Şükran Yaşar'ın "*Tur Abdin'de Manastır Hayatı*"²² adlı sempozyum bildirisi Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Turabdin bölgesindeki manastır yaşamını ele alan önemli bir çalışma olarak kabul edilebilir.

Çalışmada Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlık araştırılırken inananların kabul ettiğini ve inanılanı olduğu gibi ortaya koymak hedeflendiği için ruhbanların görüşlerine de yer verilmiştir. 2002 yılında kabul edilen ve ruhbanlık sınıfını düzenleyen Süryani Kadim Kilisesi Anayasası "*Constitution of The Syriac Orthodox Church of Antioch*"²³ şüphesiz en önemli kaynak olarak kabul edilir. Anayasa, Süryani Kadim kilise ve manastırlarında ruhbanlara ait bütün düzenlemeleri yasal hale getirmiştir. Ayrıca ruhbanlığın idari boyutu hakkında önemli kaynak olarak kabul edilebilir. Süryani ruhbanlarına ait eserlerden de faydalanılmıştır. Süryani

¹⁶ Salihe Polat, *Hristiyanlıkta Manastır Hayatı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi), Yüksek Lisans Tezi, 2004).

¹⁷ Mehmet Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır* (İstanbul: Kent Işıkları Yayınları, 2018).

¹⁸ Cüneyt Yeşil - Canan Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 17 (Haziran 2023), 51-84.

¹⁹ Hayrettin Kızıl, "Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2010), 33-67.

²⁰ Bilal Baş, "Hristiyan Manastırcılığının Doğuşu", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2013/1), 183-204 44/1 (2013).

²¹ Ayça Tiryaki, "Erken Hristiyanlık Döneminde Manastır Sisteminin Doğuşu", *Sanat Tarihi Dergisi* XVI/2 (Ekim 2007), 49-65.

²² Mehmet Çelik - Şükran Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı" (Uluslararası Midyat Sempozyumu, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2011), 491-508.

²³ Constitution.

Kadim Terfi ve Atama Kitabı olan “*Fanqitho d Kiroṭonyos*”²⁴, Zeki Demir’in “*Süryani Kilisesi ve Kilisenin Kutsal Yedi Gizi*”²⁵, Samuel Akdemir’in “*Dini Kurallarımız*”²⁶ ve “*İstanbul Mozaiğinde Süryaniler*”²⁷, Hanna Dolabani’nin “*Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanunlarına Göre*”²⁸, Moran Mor İğnatius Efrem I. Barsavm’ın “*Saçılmış İnciler*”²⁹, Mor İğnatius Zekkâ Ayvas- P. İshak Saka, “*el-Esraru’s-Sab’a Bi Hasbi Mu’takidi ve’t-Taksi’l-Keniseti’s-Suryaniyye*”³⁰ gibi eserler incelenmiştir. Bunun yanında Sebastian P. Brock’un “*Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*”³¹, “*A Brief Outline of Syriac Literature*”³², “*Syriac Perspectives on Late Antiquity*”³³ ve Mor Polycarpus Augin Aydın’nın “*The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes*”³⁴, Gabriyel Akyüz’ün “*Tüm Yönleriyle Süryaniler*”³⁵ adlı çalışmaları yararlanılan başlıca kaynaklardır.

Çalışmamızın araştırma sürecinde ruhbanlığın kavramsal düzeyden uygulama düzeyine çıkarma bağlamında alan araştırması yapılmıştır. Bunun nedeni soyut kavramaların somuta indirgenmesidir. Bu durum ifade ve aktarmada önemli bir olgudur. Bundan dolayı kilise ve manastırlarda ruhbanlarla görüşmeler yapılmış, bu görüşmeler ruhbanlığın sakramental boyutu hakkında kaynaklık etmiştir. Ayrıca Süryani Kadim Kilisesi inanç ve uygulamalarını değerlendirmek amacıyla Noel, evharistiya, vaftiz ve cenaze ayinlerine katılım sağlanmıştır. Bunun yanında ruhban

²⁴ *Fanqitho d Kiroṭonyos*.

²⁵ Zeki Demir, *Süryani Kilisesi ve Kilisenin Kutsal Yedi Gizi* (İstanbul: Resim Matbaası, 2002).

²⁶ P. Samuel Akdemir, *Dini Kurallarımız* (İstanbul: Baha Matbaası, 1972).

²⁷ P. Samuel Akdemir, *İstanbul Müzaîğinde Süryaniler* (İstanbul: Promat Basım Yayın, 2009).

²⁸ Hanna Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, çev. Hanna Aksöz (Mardin: Özhikmet Matbaası, 1960).

²⁹ İğnatius Efrem I. Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, çev. Zeki Demir (İstanbul: Resim Ofset, 2005).

³⁰ Mor İğnatius Zekka Ayvas I - İshak Saka, *el-Esraru’s-Sab’a Bi Hasbi Mu’takidi ve’t-Taksi’l-Keniseti’s-Suryaniyye* (Bağdat, 1970).

³¹ Sebastian P. Brock, *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*, çev. Circis Bulut (İstanbul: Zafer Matbaası, 2000).

³² Sebastian P. Brock, *A Brief Outline of Syriac Literature* (Kottayam: Ephrem Ecumenical Research Institute, 1997).

³³ Sebastian P. Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity* (London: Variorum Reprintes, 1984).

³⁴ Mor Polycarpus Augin Aydın, *The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes* (Piscataway, New Jersey: Gorgias Press, 2017).

³⁵ Gabriyel Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler* (Mardin: Anadolu Ofset, 2005).

olamayan Süryani cemaati mensubu kişilerle görüşölüp olayın sosyal ve kültürel boyutu değerdendirilmiştir.

4. SÜRYANİLER VE SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ

Medeniyetlerin beşığı; tarih, astronomi, sanat, kültür, tarım, din ve inanç denildiğinde ilk akla gelen yerlerden biri Mezopotamya'dır. Bu bölge, tarih boyunca Babiller, Ârâmîler, Asurlar, Keldaniler ve Süryaniler gibi birçok medeniyete ev sahipliğı yapmıştır. İlk yerleşim yerlerinin bu bölgede kurulduğı kabul edilir. Süryaniler, günümüzde hala bu topraklarda yaşayan, Mezopotamya'nın ilk halklarından biridir.³⁶

Kimlik; toplumsal, siyasal ve tarihsel gelişmelere eşlik eden ve her toplumun kendi kimliğini tanımladığı gibi yaşadığı coğrafyayı, siyasetini, kültürünü tanımlar. Toplamların kimlik olarak kendilerini ifade etmede kullandıkları unsurlar din, dil ve etnik kökendir. Örneğın Katolik misyonerlerin etkisiyle Nesturiler kendilerini Keldani olarak isimlendirmekte, böylece etnik açısından farklı olduklarına inandırılmaktadırlar. Yine Amerikan Presbiteryenlerin misyonerlik faaliyetleri sonucu Presbiteryenliğe geçen bir Nesturi, kendini Amerikan olarak niteleyebilmektedir. Hindistan Malabar Nesturi Kilisesi'ne bağılı bir Hintli ise kendini Nesturi olarak tanımlayabilmektedir. Bundan dolayı günümüzde farklı kültürlerle yaşayan Süryaniler, kimlik tehdidi altında oldukları endişesini taşıdıkları göze çarpmaktadır. Başta İsveç olmak üzere Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde Süryani kimliğı üzerine ciddi tartışmalar olmakta, hatta bu tartışmalar Süryaniler arasında bölünmelere yol açmaktadır.³⁷

Gerçek anlamda Süryani olarak bilinen cemaatler, Batı Süryani Kilisesi olarak tanımlanan Süryani Kadim Kilisesi ve Doğı Süryani Kilisesi olarak tanımlanan Nasturi Kilisesi'dir. Bu iki kiliseden ayrılan Süryani Katolik, Keldani, Melkit ve Marunî kiliseleri Katolik hiyerarşiyi kabul etmiş Süryani kiliselerdir.

³⁶ Sevinç Aksin, *Süryani Kadim Kilisesi'nde Vaftiz Sakramenti*, ed. Canan Seyfeli (Diyarbakır: Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları, 2021), 20-21; Gökhan Sarı, *Ermeni Meselesi Işığında Süryaniler* (Ankara: Barış Kitapevi, 2013), 10-12.

³⁷ Gökhan Sarı, *Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneğı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 53.

Süryani Protestan Kilisesi Süryani Kadim Kilisesi'nden ayrılan kiliselerdendir.³⁸ Bunun dışında Hindistan'da bulunan Süryani kökenli kiliseler bulunmaktadır.

Bu bağlamda konu, hem etnik ve dinsel, hem de tarihsel açıdan ele alınacaktır. Bu bölümde; Süryani sözcüğünün kavramsal çerçevesi, Süryanilerin tarihteki konumları ve Hristiyan olma süreçleri, Süryaniler arasındaki bölünmeler ve bu bölünmeler sonucu ortaya çıkan Süryani Kiliseleri konularıyla sınırlandırılmıştır. Konu sırasıyla “Süryani (Suryoyo) Kavramı”, “Süryanilerin Kısa Tarihi”, Hristiyanlığın Bölgede Yayılışı” ve “Süryani Kiliseleri” başlıkları altında ele alınacaktır.

4.1. Süryani (Suroyo) Kavramı

Mezopotamya uygarlığının en eski halklarından biri olan Süryanilerin etnik ve dinsel kimlikleriyle ilgili çeşitli görüşler öne sürülmüştür.³⁹

Süryani terimin kökeni kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu konuda farklı görüşler ileri sürülmektedir.⁴⁰ Tarihin ilk çağlarından beri siyasal ve dinsel yapıtlarda, Süryanileri tanımlayan birçok kavram kullanılmıştır.⁴¹ Süryaniler, kendilerini *Suryoyo* (çoğulu *Suryoye*) olarak tanımlarlar.⁴² Bu kelimenin ilk defa nerede ve ne zaman kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir.⁴³ Süryaniler ve Süryani adının kökeni ile ilgili din, dil, coğrafi konum ve etnik grup gibi yaklaşımlardan dolayı çeşitli görüşler öne sürülmüştür.⁴⁴

³⁸ Canan Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşgın vd. (Ankara: Orient Yayınları, 2005), 1/49.

³⁹ Nail Kul, *Geçmişten Günümüze Mişyat ve Turabdin Süryanileri* (İstanbul: Yeni Anadolu Yayıncılık, 2015), 55; Sarı, *Ermeni Meselesi Işığında Süryaniler*, 10-12; Sevinç Aksin, *Süryani Kadim Kilisesi'nde Vaftiz Sakramenti* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 6.

⁴⁰ Çelik, *Ortadoğu Müzaiği Süryaniler-Nesturiler*, 13; Yakup Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler* (İstanbul, 1991), 21; Şimşek, *Süryaniler Ve Diyarbakır*, 29.

⁴¹ Gorgis David Malik, *Süryaniler'in Tarihi, İlk Hristiyanlıktan Kadim Doğu Müjdeci-Havari Kilisesi*, çev. Vedii İlmen (İstanbul: Yaba Yayınları, 2012), 31.

⁴² Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 29; Mehmet Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi* (İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1987), 1; Aksin, *Süryani Kadim Kilisesi'nde Vaftiz Sakramenti*, 21; Sarı, *Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği*, 53.

⁴³ Nihat Durak, “Süryani Ortodoks Kilisesi”, *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşgın vd. (Ankara: Orient Yayınları, 2005), 1/187.

⁴⁴ Yakup Tahincioğlu, *Süryaniler* (İstanbul: Butik Yayıncılık, 2011), 75; Mutay Öztemiz, *Süryaniler* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012), 7.

Süryani adı, Pers kralı Sirus veya Syrus (Keyhüsrev, M.Ö. 550-520) adından geldiği ileri sürülmektedir. Syrus, Babil'i fethettikten sonra, burada esir tutulan Yahudileri M.Ö. 534 yılında serbest bırakmıştır.⁴⁵ Yahudiler, ata toprakları olan Kudüs'e geri dönemlerini ve ulusal kimliklerini yeniden oluşturmalarına yardımcı olmalarından dolayı Syrus'a büyük saygı duymaya başlamışlardır.⁴⁶ Bu tarihi olayı, İsa'nın getirdiği yeni mesajla özdeşleştiren ilk Hristiyanlar, kendilerini putperest olan ırkdaşlarından ayırmak için *Surin* tabirini kullanmaya başlamışlardır. Çünkü yeni inancı benimseyen halka göre, Syrus onları tutsaklıktan, İsa ise günahlardan kurtarmıştır. İlk inanan halka *Surin*, konuştukları Aramice diline de *Syrusça* (*Süryanice*) denilmiştir.⁴⁷

Bir başka görüşe göre Süryani adı, M.Ö. 1400-1500 yılları arasında Antakya'yı inşa eden Arami kralı Sırrus'tan gelmektedir. Süryani adı da Suriye (Syria) sözcüğünden türetilmiştir.⁴⁸

Başka bir görüşe göre ise Süryani adı Hz. İbrahim'in soyundan gelen Dadanoğlu Asur ya da Asurin'den türemiştir.⁴⁹

Süryani adının Lübnan'ın güneyinde bulunan Sur kentinden türetildiği iddia edilmiştir. Daha sonra bu ad Yunanlar tarafından tüm sahil bölgesi için kullanılmış,

⁴⁵ Yahudilerin Babil sürgünü ile ilgili geniş bilgi için bkz., Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005), "Babil", 79; Ali Osman Kurt, *Erken Dönem Yahudi Tarihi (Yahudiliğin Mimarı Ezra)* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007), 88; Serpil Akbıyık, *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Sosyal, Kültürel Ve Dini Etkileri* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

⁴⁶ Mor İgnatios Yakup III, *The Syrain Orthodox Church Of Antioch* (Holland: St. Eprem The Syrian Monastery, 1985), 2; Francis Edward Peters, *İbrahim'in Çocukları Yahudilik, Hristiyanlık Ve İslamiyet* (İstanbul: Kozmik Yayınları, 2005), 38; Nesim Doru, *Doğudan Batıya Köprü Süryaniler, Felsefe ve çeviri Geleneği* (Ankara: Dipnot Yayınları, 2007), 13; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 21-22.

⁴⁷ Mor İgnatios Yakup III, *The Syrain Orthodox Church Of Antioch*, 2; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 1; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 22; Durak, "Süryani Ortodoks Kilisesi", 1/188; Sarı, *Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği*, 56. Bazı tarihçilere göre bu bu görüş tarihi kaynaklardan yoksundur. Bkz. Vladimir Nikolayevič Dyakov, Sergey İvanoviç Kovalyov, *İlkçağ Tarihi, Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan* (İstanbul: Yordam Kitap, 2014), 1/211; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 27.

⁴⁸ Mor İgnatios Yakup III, *The Syrain Orthodox Church Of Antioch*, 2; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 15; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 30; Doru, *Doğudan Batıya Köprü Süryaniler, Felsefe ve çeviri Geleneği*, 13.

⁴⁹ Aziz Günel, *Türk Süryanileri Tarihi* (Diyarbakır: Oya Matbaası, 1970), 30; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 15; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 30.

orada yaşayan bölge sakinlerinin adı da bu terimden türetilmiştir.⁵⁰ Yine Süryani adının Sur kentinden türediğini iddia eden bir diğer görüşe göre, İsa'nın 12 havarisi bu kent çevresinde yaşamıştır. Bölgede yaşayan halk havariler için *Suriin* tabirini kullanmışlardır. Zamanla bu tabir *Surin*'e dönüşmüş, yaydıkları inancı benimseyen halka da *Surin (Süryani)* denilmiştir.⁵¹

Bazı dilbilimcilere göre Süryani sözcüğü, Babillilerin Fırat'ın kuzey kesiminde *Suri* adını vererek kurdukları şehrin adından türetildiği, bu adın zamanla Akdeniz ve Fırat arasında bulunan bölge ve orada yaşayan halk için kullanılmaya başlandığı belirtilmiştir. Bu iddiaya göre *Suri* terimi, Suriye anlamında Babil dilinden gelmiştir.⁵²

Bazı araştırmacılara göre Süryani sözcüğü Asurcadan türemiştir. Bu sözcük daha sonra bölgede yaygın olan Yunancanın etkisiyle değişikliklere uğramıştır. Onlar kendilerini Hristiyanlaştıran elçilere nispetle ve putperest olan Ârâmîlerden ayırmak için Süryaniler olarak isimlendirmişlerdir. Bundan dolayı Ârâmî kelimesi Sabii ve Putperest kelimelerinin, Süryani kelimesi ise Nasranî ve Mesihi kelimelerinin eş anlamlısı olarak kullanılmaya başlanmıştır.⁵³

Bazı araştırmacılara göre Filistin ve Suriye'deki putperestler üzerinde yoğunlaşan misyonerlik çalışmaları neticesinde, bölgenin yerlisi olan Ârâmîlerin bir kısmı Hristiyanlık dinini kabul etmiştir. Hristiyanlığı kabul eden halk kendilerini putperest ırkdaşlarından ayırmak için *Suryoye-Süryaniler* tabirini kullanmışlar ve zamanla bu terim ayrı bir mezhep adı olarak kullanılmıştır.⁵⁴ Süryaniler, Ârâmî kökenli etnik yapının merkezini oluşturmaya rağmen, bu kadim toplum,

⁵⁰ Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 15; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 29; Erol Sever, *Asur Tarihi* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996), 162.

⁵¹ Malik, *Süryaniler'in Tarihi, İlk Hristiyanlıktan Kadim Doğu Müjdeci-Havari Kilisesi*, 51; Assad Assad, "Süryani İsmi Üzerine", *Bahro Suryoyo Nisan* (1998), 46; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 29; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 15; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 21-22.

⁵² Sarı, *Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği*, 57; Assad, "Süryani İsmi Üzerine", 46.

⁵³ Kadir Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler* (Ankara: Vadi Yayınları, 1997), 41.

⁵⁴ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 30; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 16; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 29-30; Osman Ayağ, *Süryaniler ve Din* (İstanbul: Karma Kitapları, 2014), 13.

Mezopotamya halklarının birçok kesimini içinde barındıran bir mozaik oluşturmuştur.⁵⁵

Günümüzde ise Süryani sözcüğü daha çok, tarihte Hristiyanlığı kabul eden ve Süryani dilini konuşan halk için kullanılmaktadır.⁵⁶ Süryani Hristiyan kavramı, bu halkın etnik ve dinsel bağlantısını ifade etmektedir.⁵⁷

Çalışmamızın konusu olan *Süryani Kadim* kavramı 1845 yılından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Roma Katolik Kilisesi'nin Doğu Hristiyanları üzerindeki yoğun misyonerlik çalışmaları sonucu, patriklik seçiminde ayrılıklar oluşmuştur. Bunun sonucunda Mihayel Carve liderliğinde bir grup Monofizit Süryani, Roma Katolik Kilisesi'ne bağlandıklarını ilan etmişlerdir. Bu durum, Osmanlı idaresi tarafından 1845 yılında resmen tanınmıştır. Bunun üzerine Antakya Patrikliği'ne bağlı olan Süryaniler, kendilerini ırkdaşları olan Katolik Süryanilerden ayırmak için *Süryani Kadim* tabirini kullanmaya başlamışlardır.⁵⁸

4.2. Süryanilerin Kısa Tarihi

Süryanilerin kökeni ile ilgili yoğun tartışma, Süryanilerin Avrupa ve Amerika'ya yoğun göçünden sonra başlamıştır. Avrupa ve Amerika'ya göçen Süryaniler, kendilerini farklı sosyal, siyasal ve ekonomik bir çevre içinde bulmuşlardır. Gittikleri yerlerde halklarla aynı inancı paylaşmış olmalarına rağmen, mezhepsel ayrılık kendilerini farklı hissetmelerine neden olmuştur.⁵⁹ Süryani aydınları, bu çevreye cevap verebilecek yeni ideoloji ve kurum oluşturmak için çabalamışlar, bunun sonucunda Süryaniler köklü tarihlerine farklı bakmışlardır. Süryanilerin kökeni özellikle bu süreçte çok fazla öne çıkmaya başlamıştır.⁶⁰

⁵⁵ Bülent Özdemir, *Süryanilerin Dünü Bugünü* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 13; İbrahim Özcoşar, *19. Yüzyılda Mardin Süryanileri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 15-16.

⁵⁶ Mor Ignatius Zakka I Iwas, *The Syrian Orthodox Church of Antioch At A Glance* (Damascus: Mor Ephrem the Syrian Monastery Publications, 2008), 25-26.

⁵⁷ Çelik, *Ortadoğu Müzaiği Süryaniler-Nesturiler*, 15; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 31.

⁵⁸ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 1987.

⁵⁹ Mutay Öztemiz, *II. Abdülhamit'ten Günümüze Sosyolojik, Siyasal ve Hukuki Açından Süryaniler* (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2007), 337.

⁶⁰ Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 30.

Geçmişten günümüze Süryani kimliğine yönelik netleşmiş bir yaklaşım yoktur. Bunun başlıca nedeni, Süryanileri tanımlayacak bir isimlendirmenin tam olarak bulunmayışıdır.⁶¹ Süryanilerin kökeniyle ilgili tezlerden biri, Süryanilerin Asurlu olduğunu savunmaktadır.⁶² Diğer, Süryanilerin kökenin Antik çağlarda; Urfa, Nusaybin ve Musul'un kültürel merkezleri olarak öne çıktığı, Kuzey Mezopotamya'da yaşamını sürdüren ve Süryanice dili olarak bilinen, Sami dil ailesinden Ârâmîce konuşan bir topluluk olduğu yönündedir.⁶³

Daha çok diasporada gündeme gelen Asurî/Ârâmî tartışması, Süryanilerin yoğun yaşadığı asıl ülkeleri olan Suriye, Irak ve Türkiye'de çok fazla tartışılmamıştır. Bunun başlıca nedeni, bu ülkelerdeki Süryaniler için din daha çok ön planda iken özellikle Avrupa'da etnik yapı üzerinde daha çok durulmaktadır. Bu da dikkate değerdir.

Yeni ideolojik söylem içerisinde olan, özellikle diasporadaki Süryani aydınları ve kurumları, Süryanilerin kökenini Asurlara ve bunlarla kaynaşmış halklara (Asurîler, Ârâmîler, Keldaniler, Akadlar, Babiller, v.s) dayandırmaktadır.⁶⁴ Bu görüşün temel dayanağından biri İngiltere'nin Musul Konsolosu ve arkeolog Austen Henry Layard'ın 1845-1847 yılları arasında Irak'ın kuzeyinde yaptığı kazılardır. Fransız asıllı bir İngiliz olan Layard, bu kazıların sonucunda bölgedeki Hristiyan halkın Asurların torunları olduğunu iddia etmiştir.⁶⁵ Bu görüş, ilk önce Doğu Süryani Kiliseleri'ne mensup Nesturi ve Keldaniler tarafından benimsenmiştir. Daha sonraları Nesturi ve Keldanîler dışında kalan Süryani Kiliseleri de bu kimliğe dâhil edilmiş; böylece Süryanilerin Asurî kökenli olduğugörüşü, diğer Süryaniler

⁶¹ Jakop Gabriel, "Süryani Toplulukları Arasında İletişim ve Bir Sivil Toplum Deneyimi" (I'nci Uluslar Arası Süryani Sempozyumu, Midyat, 2007); Gökhan Sarı, *Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği*, 62; Yakup Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 30.

⁶² Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 22-23.

⁶³ Özdemir, *Süryanilerin Dünyü Bugünü*, 9; Yelda Tutar Serter, *Cumhuriyet Döneminde Süryaniler (1923-1990)* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2016), 7.

⁶⁴ Subhi Aksoy - Tuma Çelik, *Mezopotamya Uygarlığından Süryani Tarihi* (Ankara: Nika Yayınevi, 2013), 21; Cüneyt Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002), 4; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 30.

⁶⁵ Peter Alford Andrews, *Türkiye'deki Etnik Gruplar* (İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1992), 292-301. Austen Henry Layard'ın Irak'ın kuzeyinde yaptığı çalışmalar için bkz. Austen Henry Layard, *Ninova ve Kalıntıları* (İstanbul: Avesta Yayınları, 2000).

arasında da hızla yayılmaya başlamıştır. Buna karşın klasik Süryani metinlerinde Asurî kökenlerine dair bir bilgi yoktur.⁶⁶ Bazı batılı uzmanlara göre Suriye ve Asur kelimeleri köken olarak aynıdır. Dolayısıyla Süryaniler Asurîlerin devamıdır.⁶⁷

Süryanilerin kökenini Ârâmîlere dayandıran görüşün tersine Asurlara dayandıran görüş, Süryaniliği dinden ziyade etnik temel üzerinden ele almaktadır. Asur görüşünü savunan Süryani aydınları, öncelikle Süryanileri etnik kimlik öncelikli siyasal bir toplum olmasını arzulamaktadırlar.

Öte yandan daha çok kilise çevresinin oluşturduğu grup ise Süryanilerin kökenini Ârâmîlere dayandırmaktadır.⁶⁸ Adıyaman ve Çevre İller Süryani Kadim Metropoliti Mor Ğriĝorıyos Melki Ürek'e göre Süryanilerin Asurlu olma görüşü, Fransız İhtilalinden sonra artan milliyetçiliğin etkisi ve Batı'nın Doğu halklarını bölme politikasının bir parçasıdır. Ona göre Avrupalılar, gerçekte var olmayan "Asurî" ismini Süryanilere kabul ettirmeye çalışmışlardır.⁶⁹ Ürek'e göre Süryanilerin kökeni Ârâmîlere dayanır. "Süryanilerin Tarihi ve Sosyolojik Yapısı" adlı makalesinde Melki Ürek:

"Son yıllarda özellikle Süryanileri, "Asurî" toplumunun torunları olarak isimlendirmek ve o toplumla özdeşleştirmek sadece bir yakıştırma olup, tarihi ve bilimsel gerçeklikten çok uzaktır. Şayet, bahsedildiği gibi böyle bir toplum varsa, Asurîlere ait bir dil, din, kültür ve sanat gibi pek çok miras şimdi nerededir ya da bu miras günümüzde neden yaşamamaktadır? Bu sorunun bilimsel açıdan ikna edici cevabı maalesef bulunamamaktadır. Şayet varsa, bu iddiayı ortaya atanların gerekçeleriyle kamuoyunu ve insanları aydınlatmaları gerekmektedir. Sadece bu iddiayı ortaya atmakla "çamur at, izi kalsın" anlayışıyla gerçeği değiştirmek

⁶⁶ İbrahim Özcoşar, "Osmanlı Taşrasında Bir Patriklik: Yakubî Süryani Patrikliği", *Avrasya İncelemeleri Dergisi* VII (2018), 156; Melki Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Adıyaman Süryani Kadim Kilisesi Metropoliti Ğriĝorıyos Melki Ürek (1959) İle Görüşme: Süryani Kilise Babaları, Görüşme Kaydı 1* (Adıyaman: Mor Petrus Mor Pavlus Kilisesi, 24 Ağustos 2021). Asurlarla ilgili geniş bilgi için bkz. Sever, *Asur Tarihi*; Stefan Andersson, *Asurlar*, çev. Erol Sever (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996).

⁶⁷ Tahincioğlu, *Süryaniler*, 201; Serter, *Cumhuriyet Döneminde Süryaniler (1923-1990)*, 8.

⁶⁸ Mor Ignatıyos Efrem 1, *The Syrian Church Of Antioch, It's Name And History* (Sweden, 1983), 1-23; Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 30; Melki Ürek, "Süryaniler'in Tarihi ve Sosyolojik Yapısı", *Milel ve Nihal* 10 (2) (2013), 95-112.

⁶⁹ Ürek, "Süryaniler'in Tarihi ve Sosyolojik Yapısı", 95-112.

mümkün değildir. Bazı çevreler, bütün bu kanıtlar yetmezmiş gibi Arami milletinin tarihi gerçeklerini saptırıp yüceliğine gölge düşürmeye yönelik bazı tutumlar sergilemektedir. Bu kapsamda faaliyet gösteren iç ve dış zihniyetler yanlış yakıştırmalarla Süryani toplumunu ayırıştırma ve farklılaştırma çabası içerisindeyler. Süryaniler hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde her zaman “Kadim Süryaniler” ya da “Arami Süryaniler” olarak bilinmişlerdir. Buna rağmen, son zamanlarda kimi yazarlar, İngilizce metinlerdeki “Assyrian” kelimesini “Süryani” yerine “Asurî” olarak tercüme edip, Süryanilerin “Asurî” olduklarını iddia etmektedir. Bahsi geçen bu asılsız iddia, aslında 1836’dan kalma bir keşmekeşliğin devamıdır. Fransız İhtilali’nin neticesinde etnik köken vurgusu ile aşılana milliyetçilik düşüncesi ve Batı’nın Doğu toplumlarını bölme politikası, milletimize adeta bağımsızlık ideali adıyla sunulmuştur. Süryanilere Osmanlı’ya karşı ayaklanmayı ve böylece bağımsızlığı teklif eden Avrupalılar, Süryaniler için sanki var olan “Asurî” adını yakıştırmak suretiyle sözüm ona tesmiyeyi kabul ettirmeye çalışmıştır”⁷⁰ diyerek Süryanilerin Ârâmî olduğu için Asurî kavramının bir dayatmadan ibaret olduğunu ve Fransız İhtilali’nden sonra artan milliyetçilik akımlarının bir parçası olarak geliştiğini ifade etmiştir. Ona göre Süryanilerin Asurî olduğuna dair bilgiler tarihi dayanaktan yoksundur.

Süryanilerin Ârâmî olduğunu savunanların en önemli dayanak noktası, bu halkın konuştuğu dildir.⁷¹ Buna göre Süryaniler, Nuh’un üç oğlundan biri olan Sam’dan türeyip çoğalmışlardır.⁷² Ârâmîlerin bir kısmı, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kendilerini putperest ırkdaşlarından ayırmak için Süryani adını kullanmaya başlamışlardır.⁷³

⁷⁰ Ürek, “Süryaniler’in Tarihi ve Sosyolojik Yapısı”, 98-99.

⁷¹ Bilge, *Süryaniler’in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 31.

⁷² Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 29-30; Deniz Bayburt, *Türk Tarihinde Süryaniler (1880-1938)* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2009), 3.

⁷³ B.Murat Öztahir, *Yezidiler ve Süryaniler* (İstanbul: Ekin Yayınları, 1988), 34; Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 30; Bayburt, *Türk Tarihinde Süryaniler (1880-1938)*, 3.

Patrik Mor Efrem I, Süryani halkının eskiden beri Ârâmî olarak bilindiğini, Eski Ahit ve Yeni Ahit'ten delil getirerek belirtmiştir.⁷⁴ Ona göre Eski Ahit'te geçen “*Sam'ın oğulları: Elam, Asur, Arpakşat, Lud, Aram. Aram'ın oğulları: Ūs, Hul, Geter, Maş.*”⁷⁵ ifadesi Süryanilerin Ârâmî kökenli olduğuna dair zikredilen delillerdendir. Ona göre Yaratılış 25:20, 2. Samuel 10:6, 8, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18 ve 19; I. Krallar 10:29 ve II. Krallar 18:26'da Ârâmî'den bahsedilmekte, dolayısıyla Süryanilerin kökenin Asurlara dayandırmanın bir delili yoktur.⁷⁶

Eski Mardin Metropolit Mor Filiksinos Hanna Dolabani'ye (1885-1969) göre Süryaniler, Ârâmî, Asurî, Keldani, Fenikeli, Kenani ve Hindulardan meydana gelmiş bir halktır.⁷⁷

Mezopotamya'da Hristiyanlığın yayıldığı bir dönemde Antakya Kilisesi'ne bağlı olan ve Süryanice lehçeler konuşan Hristiyan topluluğu tanımlamak için “Süryani” tabiri kullanılmıştır. Başka bir ifadeyle Asurî, Ârâmî ve Keldani olarak tanımlanan ve Hristiyanlığı benimseyip Süryanicenin değişik lehçelerini konuşan etnik grupların tamamı Süryani olarak tanımlanabilir.⁷⁸

Yukarıda da değinildiği gibi, Süryanilerin hangi etnik kökene mensup oldukları tartışmalı bir konudur. Ancak bilinen şudur ki Süryaniler Mezopotamya'nın kadim yerli halkıdır. Asurî ve Ârâmî kavramları, Süryanilerin Hristiyanlık öncesini ifade etmektedir. Süryani kavramı ise Hristiyanlık sonrası Ârâmî, Asur, Babil ve Keldani halklarının karışımı olarak kabul edilebilir.⁷⁹ Nitekim Süryani Kadim Kilisesi Patriği Mor İğnatius I. Zekka Iwas da, 1992 yılında tüm dünyadaki Süryanilere gönderdiği mesajında; Süryani sözcüğünün yukarıda belirtilen isimlerin bir süzmesi olduğunu belirtmiştir.⁸⁰

⁷⁴ Mor Ignatios Efrem I, *The Syrian Church Of Antioch, It's Name And History*, 1.

⁷⁵ *Kitabı Mukaddes* (Korea: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2011), Yaratılış 22-23.

⁷⁶ Mor Ignatios Efrem I, *The Syrian Church Of Antioch, It's Name And History*, 1-2.

⁷⁷ Hanna Dolabani, *Za'faran Fidanlığı* (Mardin, 1955).

⁷⁸ Kasım Ertaş, “Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Şırnak Bölgesindeki Keldaniler ve Müslümanlarla Münasebetleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 89 (2019), 152.

⁷⁹ Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, 16; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 35; Malik, *Süryaniler'in Tarihi, İlk Hristiyanlıktan Kadim Doğu Müjdeci-Havari Kilisesi*, 51; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 2.

⁸⁰ Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, 16.

4.3. Hristiyanlığın Süryanilerin Yaşadığı Bölgede Yayılışı

Urfa (İngilizce Edessa, Süryanice Urhoy), Antakya gibi hem Süryani hem de Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Urfa, aynı zamanda Mezopotamya bölgesinin ilk Hristiyan şehri olarak kabul edilir. İlk Hristiyan krallığının da Urfa'dan kurulduğu kabul edilmektedir.⁸¹

Bölgede hâkim olan Seleukos İmparatorluğu'nun⁸² zayıflaması sonucu Ârâmî asıllı Aryu liderliğinde Osrhoene Krallığı⁸³ kurulmuştur (M.Ö. 132). Bu krallıkta hüküm süren V. Abgar'ın 13-50 yılları arasındaki 37 yıllık saltanatı dönemi, Hristiyanlık tarihi açısından çok önemlidir.⁸⁴

Hristiyanlığın, Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yayılması, Urfa kralı V. Abgar⁸⁵ ve İsa arasındaki mektuplaşma efsanesi ile başlamıştır.⁸⁶ Abgar Efsanesi'nin temeli bir mektuptur. Kral Abgar'ın mektubuna karşılık İsa Mesih'in Kral Abgar'a gönderdiği mektup, Hristiyan apokrif metinler arasında kabul edilmiştir.⁸⁷ Efsaneye göre Süryani Kilisesi, havarilere dayandığı anlaşılmaktadır.⁸⁸

⁸¹ Judah Benzion Segal, *Edessa, The Blessed City* (London: Oxford At The Clarendon Press, 1970), 63; Mehmet Çelik (ed.), *Edessa'dan Urfa'ya* (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2007), 1/393.

⁸² Seleukos İmparatorluğu, (Selevkos) M.Ö. 311 yılından M.S. 65 yılına kadar hüküm sürmüş, Makedonya İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra ortaya çıkmış, dört Helenistik imparatorluktan biridir. Başkentleri önce Seleukia, sonraları ise Antakya'ydı. Doğu Akdeniz'den, Pakistan'a kadar egemenliklerini sürdürmüşlerdir. "Seleukos İmparatorluğu - World Arkeoloji" (Erişim 16 Nisan 2022). Seleukos İmparatorluğu'nun Mezopotamya bölgesindeki hâkimiyetleri için bkz. Çelik, *Edessa'dan Urfa'ya*, 1/130-140.

⁸³ Osrhoene Krallığı (Süryanice: ܐܪܡܝܐ ܕܥܪܝܢܐ / Malkutā d-Bēt 'Ōsrā 'Īnē), Kuzey Mezopotamya'da, m.ö.132'de kurulmuş, merkezi Edessa (Urfa) olan krallıktır. Osrhoene Krallığı, tarihte Hristiyanlığı kabul etmiş ilk devlet olarak kabul edilir. Osrhoene, İran kökenli olsa da, ondan sonra gelen hükümdarlar Sami kökenliydi. Özellikle Agbarlar döneminde sınırları geniş bir alana yayılmıştır. Roma İmparatoru Caracalla, M.S.216 yılında Osrhoene Krallığı'na son vermiştir. "History of Mesopotamia | Definition, Civilization, Summary, Agriculture, & Facts | Britannica" (Erişim 17 Nisan 2022). Ayrıca bkz. Aksoy - Çelik, *Mezopotamya Uygarlığından Süryani Tarihi*, 177-180; Çelik, *Edessa'dan Urfa'ya*, 1/141-175.

⁸⁴ *Şanlı Urfa, Uygarlığın Doğduğu Şehir* (Ankara: Şurkav Yayınları, 2002), 20.

⁸⁵ Efsanede geçen Kral Abgar'ın soyu hakkında tartışmalar vardır. Ermenilere göre Kral Abgar Ermeni kabul edilmektedir. Ancak Süryaniler tarafından Süryani kabul edilmektedir. Bazı araştırmacılar Arap olma ihtimalinin olduğunu belirtmektedirler. Canan Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin* (Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2015), 41.

⁸⁶ Efsanenin en eski ve sadeleştirilmiş metni Eusebius'un (260-340) *Kilise Tarihi* isimli eserinde mevcuttur. Eusebius, Kral Abgar efsanesinde geçen mektuplaşmaları Urfa arşivlerinde saklanan Süryanice kaynaklardan çevirdiğini ifade etmiştir. Eusebius, *Kilise Tarihi*, çev. Furkan Akderin (İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011), 31-32. Efsanenin detaylandırılmış ve farklı konular eklenmiş olanı ise George Phillips tarafından Süryanice'den İngilizce'ye çevrilen ve notlandırılan "The Doctrine Of Addai" adlı metindir. Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, 37, 95n.

⁸⁷ Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, 38.

Ukkomo (Kara) lakaplı V. Abgar, bir çeşit cilt hastalığına yakalanmıştır. Kral, bir heyetle beraber daha önce Kudüs'e yolladığı adamlarından Hananaya (Ananya, Hannan) vasıtasıyla İsa Mesih'ten haberdar olur.⁸⁹ Bu olay, Süryaniler arasında *mendilo* efsanesi olarak anılır. Efsaneye göre İsa'nın şakirtleri İsa'nın yüz hatlarının çizili olduğu mendili Kral Abgar'a ulaştırmışlar ve Kral Abgar mendili yüzüne sürerek iyileşmiştir.⁹⁰ Kral Abgar, Hananya'yı bir mektupla İsa Mesih'e yollar. Eusebious, *Kilise Tarihi* isimli eserinde, Kral Abgar ile İsa Mesih arasındaki mektuplaşmalar hakkında bilgi veren en eski tarihçidir.⁹¹ Kral Abgar Ukkomo'nun İsa Mesih'e mektubu şöyledir:

“Edessa yöneticisi Abgar Ukkomo, Kurtarıcı İsa'yı Kudüs'te görmekten ötürü çok memnundur. Senin şifalı otlar ya da ilaçlar olmaksızın hastalıklara bir çözümbulduğunu haber aldım. İyileştirdiklerin arasında kör ve topal insanlar olduğunu, ayrıca cüzzamlı hastaları iyileştirdiğini söylüyorlar. Yine şeytani ruhları arındırdığını, hastalıklardan dolayı acı çekenlere şifa verdiğini ve ölüleri dirilttiğini anlatıyorlar.”

“Seninle ilgili olarak duyduklarımdan şu ikisinden birisinin doğru olacağı sonucuna vardım. Ya sen cennetten inen bir Tanrısın ya da tüm hastalıkları iyileştiren bir Tanrı'nın oğlusun.”

“Hastalıkları ve sıkıntıları iyileştirebildiğini duyduğumdan dolayı sana yazdım. Diğer yandan Yahudilerin de senin hakkında duyduklarından rahatsız olduklarını işittim. Benim kentim küçük bir kenttir ama ikimize de yetecek kadar büyüktür.”⁹²

İsa'nın da elçi aracılığıyla Kral Abgar'a yanıt olarak mektubu şöyledir:

“Beni görmeden bana inandığın için seni kutsuyorum. Sana, benim hakkımda bilgi verenler beni tanımayanlardır. Bana yazdıklarından sonra sana yardım etmem

⁸⁸ Öztemiz, *Süryaniler*, 14.

⁸⁹ F.Crawford Burkitt, *Early Eastern Christianity* (New York: E.P.Dutton Company, 1904), 11-19; Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, 38; Çelik, *Edessa'dan Urfa'ya*, 1/395-396.

⁹⁰ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 91-92.

⁹¹ Judah Benzion Segal, *Edessa, The Blessed City*, 61-109; Eusebius, *Kilise Tarihi*, 31-32; Canan Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, 38; Mehmet Çelik (ed.), *Edessa'dan Urfa'ya*, 1/396.

⁹² Eusebious, *Kilise Tarihi*, ss. 31-32; Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, s.38; Ayrıca bkz. Philips, *The Doctrines of Addai Apostle*, ss.4-5.

gerektiğini düşündüm. Bu nedenle sana müritlerimden birisini göndereceğimi belki de o senin hastalığını yenebilir ve sana eski yaşamını geri verebilir.”⁹³

Efsanede geçen önemli faktör, İsa Mesih’in dirilişinden sonra Havari Thomas’ın (Toma, öl.72) kardeşi Aday’ın (Addai, bazı tarihçilere göre Edessalı Thaddeus)⁹⁴ Urfa’ya görevlendirilmesidir. Efsaneye göre Urfa’ya gönderilen Aday, başta Kral Abgar Ukkomo olmak üzere birçok hastanın iyileşmesine yardımcı olmuştur. Aday’ın birçok mucizesine şahit olan kral ve etrafındakiler, onun İsa Mesih’in takipçisi olduğuna inanmışlardır. Bunun sonucunda Urfa’da Hristiyanlık yayılmaya başlamıştır.⁹⁵

Aday, Urfa’daki çalışmalarını başarıyla tamamlayıp, öğrencileri Agay ve Mara’yı da yanına alarak Mezopotamya’nın diğer bölgelerine geçmiştir. Aday, Agay ve Mara beraberce Amid (Diyarbakır), Nsibin (Nusaybin), Dicle nehrinin doğusu, Beszebdai (İdil), Hadayb (Erbil), Begermay, Keşer, Ahvaz ve etrafındaki diğer bölgeleri dolaşıp misyonerlik çalışması yapmışlardır.⁹⁶

Kudüs ile Akdeniz kıyıları arasında yer alan, aynı zamanda bir ticaret merkezi olan Antakya, Hristiyanlığın yayılma sürecinde büyük bir öneme sahipti. Antakya, aynı zamanda Ârâmîlerin yoğun olarak yaşadığı bir yerleşim yeri idi.⁹⁷

Roma ve İskenderiye ile birlikte üç büyük merkezden biri olan Antakya, şüphesiz Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Kudüs Kilisesi

⁹³ Ebul Farac Bar Obrayo, *Ebul Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul (Ankara: T.T.K. Basımevi, 1945), 1/120-121; George Philips, *The Doctorine Of Addai Apostle* (London: T, 1876), 4-5; Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, 38; Eusebius, *Kilise Tarihi*, 31-32.

⁹⁴ “Thaddeus (aziz)”, *Vikipedi*, 12 Mart 2022; Evren Yılmaz - Süreyya Eroğlu, “Edessa’dan Urfa’ya: Urfa’da Kilise’den Camiye Dönüştürülmüş Yapılar”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30 (Aralık 2013), 4.

⁹⁵ Sebastian P. Brock - David Taylor (ed.), *Saklı İnci: Antik Arami Mirasların Varisleri*, çev. Gabriel Rabo (Roma: Trans World Film Italia Srlvia Massimo Meliconi, 2006), 2/103; Seyfeli, *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*, 39-40; Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 103; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 38.

⁹⁶ Hanna Dolabani, *Yıl Öğütleri, İstanbul* (İstanbul, 1964), 67.

⁹⁷ Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 57; Bilge, *Süryaniler’in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 69.

ağırlıklı olarak Yahudi kökenli Hristiyanları bünyesinde barındırmıştır. Oysa Antakya, farklı etnik gruptan insanı bir arada tutan bir kilise görünümündeydi.⁹⁸

Kudüs Kilisesi'nin misyon çalışmaları sonucu Antakya'da bazı putperestlerin Hristiyan olduğu haberi gelir. Bunun üzerine Yakup (öl. 40), Barnabas'ı (öl. 60) Antakya'ya gönderir. Barnabas ve Pavlus'u da yanına alarak⁹⁹ Antakya'da yoğun misyonerlik çalışması yaparlar. Burada örgütlenen cemaat ilk defa Mesihî adını kullanır.¹⁰⁰ Antakya'da Hristiyanlığın hızla yayılmasına rağmen Yahudi kökenlilerle putperestlikten Hristiyanlığa geçen halk arasında bazı konularda görüş ayrılıkları çıkmaya başlamıştır.¹⁰¹ Bunun üzerine Aziz Petrus (öl. 64?), anlaşmazlığı gidermek için 37 veya 43 yılında Antakya'ya gönderilir. 52 yılında tekrar Antakya'ya gelen Petrus, 60 yılına kadar burada kalır.¹⁰² Bundan dolayı Antakya Kilisesi'nin kuruluşu Aziz Petrus'a dayandırılmaktadır.¹⁰³ Petrus bölgeden ayrılırken putperest kökenlilerle Efudyus (Euodius, öl. 79), Yahudi kökenlilere İğnatius Nurani'yi (öl. 127) başkan olarak atamıştır.¹⁰⁴ Efudyos'un, 68 yılında İmparator Neron (hükümdarlık tarihi, M.S. 54-68) tarafından öldürülmesinden sonra, Antakya'daki cemaatin bütün yönetimini İğnatius Nurani ele almıştır. Bu dönemde Antakya Kürsüsü, bağımsız bir piskoposluk olmuştur.¹⁰⁵ Kudüs'ün 70 yılında Titus tarafından yıkılmasından sonra Antakya, Hristiyan dünyasının önemli bir merkezi durumuna gelmiştir.¹⁰⁶

Hristiyanlığın Antakya bölgesinde yayılmasıyla, Âramîce konuşan topluluklar ile Arap ve Yahudi topluluklarının arasında Hristiyanlığı kabul edenler,

⁹⁸ Mehmet Çelik, "Tarihte Türk-Süryani İlişkileri", *Yeni Türkiye, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı* 8/44 (Nisan 2002), 34.

⁹⁹ Elç. 11:26-27.

¹⁰⁰ Elç. 11:19-26.

¹⁰¹ Canan Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği, Kuruluşu Ve İdari Yapısı* (Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2018), 7; Turhan Kaçar, "Ebioniteler'den Arius'a: Eskiçağ Doğu Hristiyanlığında İsa Teolojisi Tartışmaları", *A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIV/2 (2003), 189-190.

¹⁰² Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 52.

¹⁰³ Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 74.

¹⁰⁴ Aziz S. Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, çev. Nurettin Hiçyılmaz (İstanbul: Doz Yayınları, 2005), 192-193.

¹⁰⁵ Ebul Farac Bar Obrayo, *Ebul Farac Tarihi*, 1/13; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 68.

¹⁰⁶ Yusuf Beğtaş, "Süryani Kilisesi, Antakya Kürsüsü", *Heto* 3 (2000), 11; Ebul Farac Bar Obrayo, *Ebul Farac Tarihi*, 1/13; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 68-69.

kendilerini Hristiyanlığı kabul etmeyenlerden ayırmak için Süryani (Suryoyo) olarak tanımlamışlardır.¹⁰⁷

Antakya Süryani Kilisesi'nin tarihte özerk bir kilise haline gelmesi için uzun bir süre geçmiştir. Özellikle beşinci yüzyılın ortalarından sonra Hristiyanlar arasındaki kristolojik ve teolojik tartışmalar Süryanileri de etkilemiştir. Bunun sonucunda Süryanilerde bölünmeler oluşmuştur. Adıyaman Metropoliti Melki Ürek bu ayrışmayı şu şekilde açıklamıştır:¹⁰⁸

“Nesturiler, Melkitler, Marunîler, Keldaniler ve Süryani Ortodoks Kilisesi'nden ayrılan diğer kiliseler Süryani'dir. Bu kiliseler tarihsahnesinde yıllarca beraber yaşamış Aramî kökenli halklardır. Yaklaşık üçasır birlikte yaşamış bu Âram boyları politik ve dini nedenlerden dolayı ayrışmalar yaşamışlardır”

Öte yandan Aday'ın Urfa'daki çalışmalarından sonra öğrencileri Agay ve Mara ile beraber Amid (Diyarbakır), Nsibin (Nusaybin) Bezsebdıy (İdil), ve Medyap (Erbil) civarına misyonerlik faaliyetleri yapmıştır.¹⁰⁹ Bir grup Süryani Hindistan'a göçmüş, daha sonraları bu sayı hızla artmıştır. IV. yüzyılın başlarında bir piskoposun başkanlığında 72 ailelik bir cemaat Hindistan'a gönderilmiştir.¹¹⁰ Günümüzde Hindistan Mafıryanlığı varlığını sürdürmekte olup bu mafıryanlığa bağlı otuz üç metropolitlik bulunmaktadır.

4.4. Süryani Kiliseleri

Hristiyanlığın yayılmasıyla beraber yeni kültür ve inançlardan olan insanların bu yeni dine girmesiyle, Hristiyanlık yerel gelenek ve düşüncelerden etkilenmeye başlamıştır. Bu durum, Hristiyanlıkta farklı fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kilisenin henüz kurumlaşmaması, dindeki farklı yorumlamaları

¹⁰⁷ Kadir Albayrak, “Günümüz Ortadoğu Coğrafyasında Süryaniler”, *Ortadoğu Yıllığı 2011*, (2012), 615-632; Aksoy - Çelik, *Mezopotamya Uygarlığından Süryani Tarihi*, 2-3.

¹⁰⁸ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

¹⁰⁹ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 103; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 57; Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 68-69; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 71; Özbay, *Süryaniler, Kadim Süryaniler Ve Türkiye'deki Durumları*, 13.

¹¹⁰ Arnold Toynbee, *Tarih Bilinci* (İstanbul: Bateş Yayınları, 1987), II/132; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 60; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 72; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları*, 16-17.

önemli bir sorun haline getirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan fikirler, genelde diğer bölgelere yayılmamıştır. Buna rağmen çıkan farklı fikirleri bertaraf etmek için bölgesel (yerel) konsiller toplanmıştır.¹¹¹

Süryani Kilisesi'nde bölünmeleri iki ayrı yöntemle incelemek mümkündür. Kilisedeki bölünmeleri Kristolojik ve kronolojik yönden inceleyebiliriz. Konunun daha iyi anlaşılması için birinci yolu izlemek daha anlamlı olacaktır.¹¹²

Süryani Kilisesi'nde ilk Kristolojik tartışmalar II. yüzyılın sonu ve III. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Tityanus (Tatian, 120- 185)¹¹³ ve Bardaysan (Bardaisan, 154-222)¹¹⁴ bu tartışmaların en renkli simaları olarak karşımıza

¹¹¹ Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili* (Selçuk Üniversitesi, 1991), 1; Galip Atasağun, *Hristiyanlıkta Kıyâmet Alametleri ve Dünyanın Sonu* (Konya, 2001), 80; Mehmet Aydın, *Din Fenomeni* (Konya: Tekin Kitapevi, 1991), 167; Albert M. Besnard, “Katolik Mezhebi”, çev. Mehmet Aydın, *Hristiyan İlahiyatı* (Konya: Arı Basımevi, 1983), 140. Konsillerle ilgili geniş bilgi için bkz. Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a*, çev. Mehmet Aydın (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990).

¹¹² Bertil Person, “Asuriler'in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum”, *Nsibin*, (1989), 11; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 84; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları*, 33.

¹¹³ Tityanus: Miladi 110 yılında Erbil'de Süryani bir ailenin oğlu olarak doğmuştur. 150 yılında Roma'ya gitmiş, orada Hristiyan olmuştur. Roma'da devrin ünlü kilise babalarından Justin Martyr'den (100-165) dersler almıştır. 152 yılında Yunanistan'a geçmiş ve burada putperestlere karşı mücadele etmiştir. Tekrar Roma'ya dönmüş ve Valentinus'un (100-180) gnostik felsefesiyle mücadele etmiştir. Bu mücadele onun Kilise çevresinde ünlenmesine neden olmuştur. Tityanus, bir süre sonra Kilise tarafından sapkın olarak kabul edilen *Enkratiler* veya *Abstainerler* olarak bilinen gnostik bir mezhebin esaslarını kabul etmeye başlamış ve Kilise tarafından dışlanmıştır. Bu mezhebin görüşlerine göre “*Hangi candan olursa olsun et yemek, şarap içmek ve evlenmek haramdır. Âdem günahtan kurtarılmıştır. İsa Mesih'in hakiki cesedi yoktur.*” Roma'dan kalamayacağını anlayan Tityanus, taraftarlarıyla beraber Urfa'ya dönmüş ve kendini Süryanice eserler yazmaya adanmıştır. Kitabı Mukaddes'ten derleyerek İsa'nın hayatını anlattığı *Diatessaron* (*Diyaşesyon*) adlı Süryanice eseri bu alanda yazılmış ilk Süryanice kaynak olarak kabul edilir. Görüşlerinde dolayı Kilise tarafından sapkın edilip afaroz edilen Tityanus, 180 yılında Urfa'da ölmüştür. “Tityanus” (Erişim 30 Nisan 2023). Ayrıca bkz. E. R. Hayes, *Urfa Akademisi*, çev. Yaşar Güneç (İstanbul: Yaba Yayınları, 2005), 113.

¹¹⁴ Bardaysan: Aslen Erbil'den göçmüş puperest ve zengin bir Süryani ailenin çocuğu olarak 154 yılında Urfa'da doğmuştur. Daysan Deresi (şimdiki Karakoyun) kenarında doğduğu için Bardaysan (Daysan'ın oğlu) lakabıyla ünlenmiştir. Abgar kralı VIII. Manu'nun (hükümdarlığı 139-163) oğlu Abgar ile beraber sarayda yaşamış ve burada ciddi eğitim almıştır. Hristiyan olduktan sonra bazı kaynaklara göre diyakoz bazılarına göre ise papaz olarak takdis edilmiştir. Ancak sonraları metafizik ve astronomi ile uğraşmıştır. Bu sırada görüşlerinden dolayı Kilise'yle ters düşmüş ve aforoz edilmiştir. Urfa'da barınma imkânı kalmadığından Ermenistan'a kaçmış ve 222 yılında hayatını kaybetmiştir. Bardaysan, dini ve felsefi düşüncelerini, yazdığı şiir ve ilahilerle ifade etmiştir. Eserleri imha edildiğinden günümüze kadar fikirleri konusunda tarihçiler farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Süryanice ilk ilahilerin Bardaysan tarafından yazıldığı kabul edilir. Ancak Patrik İgnatius Efrem I. Barsavm'a göre bu sadece bir idiadır. Onun fikirleriyle mücadele edenlerin başında Mor Efrem ve Urfalı Rabbula gelmektedir. “Bardaysan” (Erişim 26 Nisan 2023); Barsisavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 210-211. Bazı tarihçiler ilk defa

çıkılmaktadırlar. Gnostik eğilimlerinden dolayı görüşleri Kilise tarafından reddedilmiştir.¹¹⁵ Tityanus ve Bardaysan'ın görüşleri Süryani Hristiyanları tarafından fazla ilgi görmemiştir. Asıl büyük ihtilaflar, Hristiyanlığın 313 yılında İmparator Konstantin (272-337) tarafından Milano Fermanı (313) ile Roma devletinin resmi dini olarak kabul edilmesinden sonra olmuştur.¹¹⁶ Kilisenin kurumsallaşması sonucu dindeki farklı fikirler devletin dinî politikasına uymadığı zaman, devlet sert bir şekilde müdahale etmiştir. Bu baskılara maruz kalan inananlar, devlete karşı sert tepki göstermiştir. Bazen de devletin tüm baskılarına karşı boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Milano Fermanı (313), Hristiyanlık devletin meşru dini kabul edildiği için imparatora yeni dine müdahale hakkı vermiştir.¹¹⁷ Devletin dini birlik politikasının sonucu olarak İmparator II. Konstantin (hükümdarlığı 317 - 337), Ariusçular ile Kilise arasında meydana gelen tartışmalara dâhil olmuştur. Bunun sonucunda ilk ekümenik konsil olan İznik Konsili (325) toplanmıştır. Bu konsilde, Arius'un (öl. 336) fikirleri reddedilmiş ve Tanrı ve Mesih'in aynı özden olduğu karara bağlanmıştır.¹¹⁸

İznik Konsili'nde İsa Mesih'in ilah oluşuyla ilgili tartışmalara son vermekle beraber kristolojik ve teolojik sorunlar devam etmiştir. İstanbul piskoposu Makedonyus (öl. 364?), Kutsal Ruh'un ilahlığına karşı çıkmış, buna karşılık sadece Baba ve Oğul'un ilah olduğunu savunmuştur. Lazkiye piskoposu Apollinaryus (öl. 390) ise İsa'nın tamamen Tanrı olduğunu iddia eden görüşü savunmuştur. Bunun

Süryanice felsefî eser yazar kişinin Bardaysan olduğu iddia etmişlerdir. Onun *Book of the Laws of the Countries (Ülkelerin Yasaları Kitabı)* adlı eserinde kötülük, irade ve kader ile ilgili görüşlerinin mevcut olduğu belirtilmektedir. Suat Yorulmaz, *Erken Dönem Hristiyanlık'ta Gnostik Düşüncenin Öncüleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyol Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 84-93; "SÜRYANİLER Ansiklopediler - TÜBİTAK" (Erişim 26 Nisan 2023).

¹¹⁵ Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 82-83; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 73; Ahmet Yasin Tomakin, *Abbâsîler Döneminde İlmî Hayatta Süryânîler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2017), 26.

¹¹⁶ Günay Tümer vd., *Dinler Tarihi* (Berikan Yayınevi, 2017), 268-269; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 73; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 99-100.

¹¹⁷ Mitrofan V. Levçenko, *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*, çev. Maide Selen (İstanbul: Özne Yayınları, 1999), 24; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), 44; Tomakin, *Abbâsîler Döneminde İlmî Hayatta Süryânîler*, 26; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları*, 18.

¹¹⁸ Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, 13-14; Dvornik, *Konsiller Tarihi*, 5-10; İsmail Taşpınar, "I. İznik Konsili (325) ve İslâm Kaynaklarındaki Yeri", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2004), 23-24; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 98-123; Tomakin, *Abbâsîler Döneminde İlmî Hayatta Süryânîler*, 28.

üzerine I. Theodosius (öl. 395) İstanbul'da ikinci ökümenik Konsili toplamıştır. 381 yılında toplanan bu konsilde İsa'nın ilâhî ve insani tabiata sahip olduğu kararlaştırılmıştır. Böylece Apollinaryusve Makedonyus'un görüşleri reddedilmiştir.¹¹⁹

İsa Mesih'in tek tabiatlı mı (monofizit, sadece ilâhî) ya da iki tabiatlı mı (diyofizit, hem ilâhî hem insanî) konusu başka bir tartışmayı gündeme getirmiştir. İskenderiye Okulu, İsa Mesih'in ilahi tabiatının tam olarak birleşmiş olduğunu savunmuştur. Ayrıca Meryem'in *Tanrı Anası (Theotokos)*¹²⁰ fikrini dile getirmiştir. Buna karşılık Antakya İlahiyat Okulu'ndan İstanbul Patriği Nestoryus (386-450) İskenderiye Kilisesi'nin savunduğu görüşe karşı çıkmış ve Meryem'in *Tanrı Anası* değil bir insan olan *İsa'nın Anası (Kristotokos)* olduğunu savunmuştur.¹²¹ Bu durum İsa'nın ikili doğası fikrini oluşturduğu için iki patriklik arasında teolojik ayrılıklar başlamıştır.¹²² Nestoryus'un düşünceleri kısa zamanda taraftar bulmuş ve hızla yayılmıştır. Buna karşı çıkan İskenderiye patriği Cyrill (375-444), İskenderiye'de yerel bir sinodla Nestoryus'un fikirlerini reddederek onu aforoz etmiştir. Fakat Antakya Patriği I. Yuhanna (patriklik tarihi 428-442), Crill'in görüşlerine karşı çıkmış ve Süryani episkoposlarına mektup göndererek bu görüşleri reddetmelerini istemiştir. Bununla yetinmeyen Yuhanna Antakya'da 430 yılında bir sinod toplamış ve Cyrill'in görüşlerini reddetmiştir.¹²³ Crill'in yoğun çabaları sonucu İmparator II. Theodosius (401-450) Efes'te bir konsil toplamaya karar vermiştir. Tarihte Birinci Efes Konsili (431) olarak geçen bu konsilde Nestorius'un fikirleri reddedilip Nestorius ve taraftarları aforoz edilmiştir. Nestorius, önce Antakya'da bir manastıra,

¹¹⁹ Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, 14-15; Dvornik, *Konsiller Tarihi*, 10-12; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 131-140.

¹²⁰ Theotokos: Theos (Tanrı) ve tikto (doğurmak) sözcüklerinin brleşmesiyle oaluşan “Tanrı Taşıyıcısı, Tanrı Doğuran” anlamlarında kullanılan Yunanca bir terimdir. 431 Efes Konsili'nde “Bakire Meryem Tanrı anasıdır.” görüşü kabul edilmiştir. Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklara Göre Hristiyanlık* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 160; Atasağun, *Hristiyanlıkta Kıyâmet Alametleri ve Dünyanın Sonu*, 84; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 277.

¹²¹ Aydın, *Hristiyan Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 16; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 145-153; Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 72-78; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 277; Bilge, *Süryanîlerin Kökeni Ve Türkiyeli Süryanîler*; Aziz Koluman, *Ortadoğuda Süryanîlik, Dini, Sosyal, Kültürel Hayat* (Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001), 46-47; Mustafa Ünal, “Nesturilik ve Türkler”, *Hristiyanlık (Dinler Tarihi Araştırmaları, Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2001)*, III/530.

¹²² Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 62-63.

¹²³ Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, 16.

sonra da Mısır'a sürülmüştür. 451 yılında Panapolis'te (Akhmim) sürgündeyken ölmüştür. Cenazesi bilinmeyen bir yere gömülen Nestoryus'un fikirleri, Süryani kökenli Nesturi Kilisesi adıyla anılan kilisede yaşatılmıştır.¹²⁴

Nestorius'un öğretisinin yayılmasını önlemek için İmparator II. Theodosius tarafından Nesturi yanlısı Süryani Hristiyanlarına karşı katliamlara varan baskılar yapılmıştır. Tüm baskı ve yıldırımlara karşın Nestoryus'un öğretisi doğuda hızla yayılmıştır. Baskıların dozunun artması sonucu Nesturiler Bizans topraklarını terk edip İran-Sasani topraklarına göç etmeye başlamıştır.¹²⁵

İkinci Efes Konsili'nden sonra toplanan Kadıköy Konsili (433), itikadi konuların yanında kilise örgütlenmesi konusunda da önemli kararlar almıştır. Tartışmanın odak noktalarından biri İsa Mesih'in iki tabiatlı mı (diyofizit, hem insanî hem İlâhî) yoksa tek tabiatlı mı (monofizit, sadece ilâhî) konusundaydı. İskenderiye Okulu, İsa Mesih'in iki tabiatının tam olarak birleştiğini, Antakya Okulu ise insani tabiatın ilahi tabiatın içinde yok olduğunu savunmuştur. Aldığı itikadi kararlarla Doğu Hristiyanlığı, Batı Hristiyanlığından tamamen kopmuştur. Monofizit Kiliseler olan Süryani, Kıpti, Habeş ve Ermeni Kiliseleri bu konsilin aldığı kararları kabulemezken, Diyofizit Kiliseler olan Roma Katolik ve Rum Ortodoks Kiliseleri bu konsili ekümenik konsil olarak kabul etmektedirler.¹²⁶ Kadıköy Konsili'nde alınan kararlar sonucunda bağımsız kiliseler meydana gelmiştir. Kadıköy yanlısı Süryaniler, imparator yandaşları, Rum Kilisesi bağlıları anlamalarına gelen Melkitler olarak isimlendirilmiştir.¹²⁷

Çalışma, Süryani Kilisesi kökenli olup Kadıköy Konsili'ni reddeden ve tanıyan kiliselerle sınırlandırılmıştır. Konu bu bağlamda "*Kadıköy Konsili'ni*

¹²⁴ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 278; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 159; Dvornik, *Konsiller Tarihi*, 14; Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 75; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 78.

¹²⁵ Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 77; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 279-280; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 78-79.

¹²⁶ Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 191-192; Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*; Canan Seyfeli, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Rum Melkit Katolik Patrikliği (1847-1918)", *Karadeniz (Black Sea-Черное Море) Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (2011), 14.

¹²⁷ Ahmet Taşgın, "Anadolu'nu Yok Olmaya Yüz Tutan Zenginliklerinden: Süryaniler", *VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Seksiyon Bildiriler* (6. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002), 205-227.

Reddeden Süryani Kiliseleri” ve “Kadıköy Kilisesi Kararlarını Tanıyan Süryani Kiliseleri” alt başlıklarında ele alınacaktır.

4.4.1. Kadıköy Konsilini Reddeden Süryani Kiliseleri

Yukarıda da ifade edildiği gibi Hristiyanlıkta tarihsel süreç içerisinde, İsa’nın tabiatıyla ilgili tartışmalar ortaya çıkmıştır. 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili’nde alınan kararlar, teolojik ayrışmanın dönüm noktası olmuştur. Bunun sonucunda diyofizit ve monofizit düşüncüyü savunan Doğu Hristiyan kiliseleri, Grek ve Latin kiliselerinden ayrılmıştır.¹²⁸ Roma imparatorlarının himayesinde toplanan genel konsillerden olan Kadıköy Konsili’nde, İsa’nın tabiatı konusunda monofizit (tek doğa) yanlıları aforoz edilmiştir. Aynı konsilde aforoz edilen kiliselerden biri de Süryani Kilisesi’dir. Konsilin aldığı kararları reddetmek için sinodlar toplayan bu kilise, Bizans’ın tüm baskılarına rağmen bağımsızlığını kazanmıştır.¹²⁹ Antakya Süryani Kilisesi’nin yanı sıra Kıpti ve Habeş kiliseleri de bu süreçte bağımsız kiliselerini oluşturmuşlardır.¹³⁰ Süryaniler Kadıköy Konsili sonrası Doğu ve Batı Süryanileri olarak ikiye ayrılmışlardır. Doğu Süryanileri İsa’nın çift tabiatlı olduğunu savunarak Nesturi Kilisesi’ni, Batı Süryanileri ise Kadıköy kararlarını reddederek Süryani Ortodoks Kilisesini oluşturmuşlardır.¹³¹

Çalışmanın bu bölümünde Kadıköy Konsili kararlarını kabul etmeyen Süryani Kiliseleri ele alınacaktır. Süryani Kadim Kilisesi çalışmamızın ana konusu olduğu ve önceki bölümlerde bahsedildiği için “Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi” alt başlığında ayrıntıya girilmemiştir. Bu bölüm Süryani Kadim Kilisesi ve Nesturi Kilisesi ile sınırlandırılmıştır. Konu bu bağlamda “Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi” ve “Nesturiler (Doğu Asur Kilisesi)” alt başlıkları altında ele alınacaktır.

¹²⁸ Aksin, *Süryani Kadim Kilisesi’nde Vaftiz Sakramenti*, 9.

¹²⁹ Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, 1/65.

¹³⁰ Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği, Kuruluşu Ve İdari Yapısı*, 17-19.

¹³¹ Turhan Kaçar, *Geç Antikçağ’da Hristiyanlık: Doğu’da İsa Doktrini’nin Siyasi ve Entelektüel Tarihi* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009), 148-149.

4.4.1.1. Antakya Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi

Süryani Kadim Kadim Kilisesi, tarihte birçok isimle anılmış olup Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryani Kadim adı da geçmiştir. Süryani Kilisesi, Süryani Ortodoks Kilisesi, Batı Süryani Kilisesi ve Yakubi Kilisesi kullanılan isimlerdendir. Ancak günümüzde Süryani Kadim Kilisesi yaygın olarak kullanılan isimlerdendir.¹³² Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi çalışmamızın ana konusu olduğu için bu kilisenin tarihi konusunda daha önce bilgi verilmişti. Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi, kendisini ilk Hıristiyan ve en eski Ortodoks olarak gören monofizit düşünceye sahip bir kilisedir. Kiliseye göre Oğul (İsa), Baba (Tanrı) ile bir olup Onda ilahi ve insani tabiat birleşmiştir. İsa Mesih hem Tanrı hem de insandır. Meryem, İsa'nın (Tanrı) anasıdır (Kristotokos, Theotokos).¹³³

4.4.1.2. Nesturiler (Doğu Asur Kilisesi)

Maraşlı bir Süryani olan ve 428 yılında İmparator II. Theodosius tarafından İstanbul patriği olarak atanan, Nestoryus'un fikirlerini savunan kiliseye Nesturi Kilisesi veya Doğu Asur Kilisesi denmiştir.¹³⁴ Nesturiler, Nesturi Kilisesi tabirini kabul etmemekte,¹³⁵ bunun yerine Doğu Asur veya Doğu Kilisesi adlandırmalarını tercih etmektedirler.¹³⁶ Nesturi Kilisesi ile ilgil birçok adlandırma yapılmıştır. “*Asur Kilisesi*”, “*Doğu Kilisesi*”, “*Doğu Asur Kilisesi*”, “*İran Kilisesi*”, “*Doğu Süryani Kilisesi*” ve “*Nesturi Kilisesi*” gibi isimlendirmeler bunlara örnek olarak gösterilebilir.¹³⁷

Nestoryus'a göre İsa'nın hayatı, Tanrı'nın bir aracı sayılmalıdır. Bu hayatın yolu ile Tanrı doğup ölür ve daha sonra dirilir. Tanrı, insan olan İsa'nın içinde bir

¹³² Canan Seyfeli, “Süryani Katolik Patrikliği'nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2017/2 (2019), 3.

¹³³ Mor İgnatios Yakup III, *The Syrain Orthodox Church Of Antioch*, 7; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 94; Tümer vd., *Dinler Tarihi*, 303; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 85; Koluman, *Ortadoğuda Süryanilik, Dini, Sosyal, Kültürel Hayat*, 69; Person, “Asuriler'in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum”, 11.

¹³⁴ Çelik, *Ortadoğu Müzaîği Süryaniler-Nesturiler*, 44; Talha Fortacı, “Nesturiliğin Ortaya Çıkış Süreci”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/2 (2018), 64.

¹³⁵ Asahel Grant, *Nestüriler ya da Kayıp Kabileler*, çev. Hikmet İlhan (İstanbul: Avesta Yayınları, 2015), 136.

¹³⁶ Malik, *Süryaniler'in Tarihi, İlk Hıristiyanlıktan Kadim Doğu Müjdeci-Havari Kilisesi*, 365; Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 70; Talha Fortacı, “Nesturiliğin Ortaya Çıkış Süreci”, 65.

¹³⁷ Erol Su, “Doğu Süryânî Kilisesi Tarihi Çerçevesinde İran Asurî-Keldânîlerine Genel Bir Bakış”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* IV/16 (2011), 130.

tapınak gibi oturuyor. Bundan dolayı insan olan İsa'nın anası Meryem'e de *Tanrı'nın anası (Theotokos)* değil, *İsa'nın anası (Kristotokos, Antropokos)* demek gereklidir.¹³⁸

Bilindiği gibi Nestoryus yukarıda belirtilen görüşlerinden doayı aforoz edilmiştir. Bunun sonucunda Nestoryus yanlıları Roma İmparatorluğu tarafından baskı ve şiddetle karşılaşmışlardır. Hatta bu baskıların dozu o kadar artmış ki zaman zaman katliamlar yaşanmıştır. Nesturiler, bu dönemden önce görüşlerini Edessa (Urfa) Okulu'nda daha sonra Nsibin (Nusaybin) Okulu'nda sürdürmüşlerdir. Roma topraklarında tutunamayan Nesturiler Sasani toprakları içerisinde bulunan ve I. İznik Konsili'ni tanıyan Katolikos İsak'ın kurucusu olduğu kiliseyi ele geçirmiştir. Bu olay Nesturiler'in ilk patrikliklerini kurmasını sağlamıştır.¹³⁹ Bu süreç sonunda Nesturi Kilisesi resmi hüviyetine kavuşmuş, İran'da bulunan tüm Hristiyanların temsilcisi durumuna gelmişlerdir. İran topraklarının Orta Asya'ya yakın olması onlar için bulunmaz bir fırsat olmuş böylece Orta Asya'dan Hindistan ve Çin'e kadar yayılma imkânı bulmuşlardır.¹⁴⁰

Nesturi Kilisesi tabirinin ne zaman kullanıldığına dair çeşitli görüşler vardır. Bu tabirin XIII. yüzyılda kullanılmaya başlandığını dile getirenlere göre Nusaybin metropoliti Abd İshun'un 1298 yılında Nesturilerin inanç sistemini düzenlemesiyle ortaya çıkmıştır.¹⁴¹

Nesturi Kilisesi kurumsallaştıktan sonra Orta Asya'da halklar arasında misyonerlik çalışmaları yaparak¹⁴² Hindistan, Çin ve Türkistan'a kadar misyonerlik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.¹⁴³ İslam'ın yayılmasıyla patriklik merkezi 782'de Bağdat, 831 yılında Musul ve 1779 yılında Hakkâri dolaylarında bulunan Kudşanis'e

¹³⁸ Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 74; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 86; Şinasi Gündüz, *Din Ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1998), 279; Koluman, *Ortadoğuda Süryanilik, Dini, Sosyal, Kültürel Hayat*, 47; Person, "Asuriler'in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum", 10.

¹³⁹ Surma d Bayt Mar Samcun, *Ninova'nın Yakarışı: Doğu Asur Kilise Gelenekleri ve Patrik Mar Şamun'un Katli*, çev. Meral Barış (İstanbul, 1996), 14-15; Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 75-76.

¹⁴⁰ Talha Fortacı, "Nesturiliğin Ortaya Çıkış Süreci", 88.

¹⁴¹ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 265.

¹⁴² Layard, *Ninova ve Kalıntıları*, 174.

¹⁴³ Albayrak, *Keldanîler ve Nesturîler*, 77. Nesturilerin Türkistan'daki misyonerlik faaliyetleri sonucu bazı Türkmen aşiretlerinin Hristiyan oldukları bilinmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Recep Albayrak Hacaloğlu, *Türkmen ve Asur Kiliseleri'nde Okunan Türkçe İlahi Metinleri* (Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1995).

taşınmıştır.¹⁴⁴ 1918 yılında Patrik Mar Simon'un öldürülmesiyle patriklik merkezi önce Musul'a oradan da A.B.D.'ye taşınmıştır. Günümüzde *Assyrian Church of the East (Doğu Asur Kilisesi)* adıyla Şikago'da faaliyetlerini sürdürmektedir.¹⁴⁵ Günümüzde Irak ve Hindistan'da birer metropolitlik, İran da ise bir piskoposluk bulunmaktadır. Son patrik IV. Mar Dinkha (Dinkha IV) 2015 tarihinden beri görev yapmaktadır.

Nesturiler'de patriklik, 1552 yılına kadar piskoposların oluşturduğu bir sinod tarafından seçilmiştir. Ancak Patrik Simon IV. Basid'in (1437-1477) kendi ailesinden birinin seçmesiyle bu kural değişmiştir. Patrik evlenmediği için patriklik hakkı amcadan yeğene geçmeye başlamıştır. Diğer ailelerden gelen ruhbanlar da bu hakkı idari ruhbanlıklar için kullanmaya başlamışlardır. Örneğin piskoposluk rütbeleri de aynı aileden kişiler için kullanılmıştır. Böylece ruhbanlık rütbeleri veraset yoluyla kazanma geleneği sürmüştür. Nesturiler de tıpkı Süryani Kadim Kilisesi gibi Aziz Petrus'u (patriklik tarihi 37-67) ilk patrik olarak kabul etmektedirler. Ancak Süryani Kadim Kilisesi ikinci patrik olarak Efodius'u (patriklik tarihi 67-79) kabul ederken Nesturiler Mar Tuma'yı (patriklik tarihi 33-45) kabul etmektedirler.¹⁴⁶

4.4.2. Kadıköy Konsilini Taniyan Süryani Kiliseleri

Hristiyanlık içerisinde büyük ayrıklıklar 451 Kadıköy Konsili (Kalkedon) ile yoğunlaşmıştır.¹⁴⁷ Antakya Kilisesi IV. yüzyıla kadar yasal patrikleriyle yönetilmiştir. Ancak 518 yılında Patriklik, Bizanslılar tarafından istila edilmiş ve Patrik Mor Severius sürgüne gönderilmiştir. Bizanslılar Mor Severius'un yerine diofizit düşüncüyü savunan bir patrik görevlendirilmiştir. Bu patrik atamaları, Süryani Kadim kilisesi tarafından gayri meşru patrikler olarak kabul edilmiştir. Bunun

¹⁴⁴ Albayrak, *Keldanîler ve Nasturîler*, 67; Seyfeli, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)", 1/65; Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 57-63.

¹⁴⁵ Samcun, *Ninova'nın Yakarışı: Doğu Asur Kilise Gelenekleri ve Patrik Mar Şamun'un Katli*, 16; Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 79-80; Ekrem Sarıkçıoğlu, *Baslangıçtan Günümüze Dinler Tarihi* (İsparta: Fakülte Yayınları, 1999), 261-263; Toynbee, *Tarih Bilinci*, II/56-57; Bazil Nikitine, "Nesturiler", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: M. E. B., 1993).

¹⁴⁶ Albayrak, *Keldanîler Ve Nesturîler*, 83; Koluman, *Ortadoğuda Süryanilik, Dini, Sosyal, Kültürel Hayat*, 54; Bazil Nikitine, "Nesturiler", IX/209.

¹⁴⁷ Seyfeli, "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)", 1/65.

sonucunda 543 yılında Melkit (Melkoye, Kral Yanlısı) patrikler oluşturulmuştur.¹⁴⁸ Melik taraftarı anlamına gelen bu kelime Süryanice *melkoye* sözcüğünden türediği belirtilmiştir. Süryani kökenli olan Melkitler Roma-Bizans içerisinde bulunan Süryaniler olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁹

İsa'nın tabiatı konusunda tartışmalar devam ederken irade konusu da gündeme gelmiştir. Bunun sonucunda monofizit (tek doğa) kiliseler arasında bir ayrılık daha ortaya çıkmıştır. *Monotelistçi* düşüncüyü benimseyen bu kiliseye Marunîler denilmiştir.¹⁵⁰

Doğu Kiliselerine karşı yoğun Katolik misyonerlerinin faaliyetleri sonucu Kadıköy Konsili'ni tanıyan yeni kiliseler ortaya çıkmıştır. Bu faaliyetlerden en çok Süryaniler etkilenmiştir. 1445 yılında Nesturi Kilisesi'nde yaşanan ayrılıklar sonucu 1542 yılında Papa'ya bağlılığını ilan eden Keldani Kilisesi ortaya çıkmıştır.¹⁵¹ 1662 yılında ise Süryani Kadim Kilisesi'nden ayrılıp patriklerini seçen ve 1773 Papa'ya bağlılığını ilan eden Süryani Katolik Kilisesi meydana gelmiştir.¹⁵² Hindistan'daki Süryani Ortodokslar üzerine yapılan Katolikleştirme çalışmaları sonucu Süryani Malankara Katolik Kilisesi ve Süryani Mor Tuma Kilisesi oluşmuştur. Bütün bu kiliseler, Kadıköy Konsili'ni tanıyan kiliseler (Kalkedoncu) olarak anılmaktadır.

Bu bölümde çalışmamızın amacı Süryani Ortodoks kökenli olup Kadıköy Konsili kararlarını kabul eden kiliseleri tanıtmaktır. Çalışma, adı geçen kiliselerin kuruluş süreçleri ve isimlendirmeleriyle sınırlandırılmıştır. Konu bu bağlamda “Marunî Kilisesi”, “Keldani Katolik Kilisesi”, “Süryani Katolik Kilisesi”, “Süryani Melkit Kilisesi”, “Süryani Malankara Katolik Kilisesi” ve “Süryani Mor Tuma Kilisesi (Hindistan'daki Reforme Edilmiş Süryani Kilisesi)” alt başlıkları altında ele alınacaktır.

¹⁴⁸ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 95; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 6; Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 35; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç Ve İbadet Esasları*, 52.

¹⁴⁹ Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, 1/65.

¹⁵⁰ Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, 1/66.

¹⁵¹ Albayrak, *Keldaniler ve Nasturiler*, 101-108; Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, 1/66.

¹⁵² Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 76; Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, 1/66.

4.4.2.1. Marunî Kilisesi

Marunî tabirinin kökeni konusunda tartışmalar mevcuttur. Bazı Marunîlere göre bu tabir *Maran* sözcüğünden türemiştir. *Maran*, “*Rabbimiz İsa Mesih*” anlamına gelir. *Maran* adı daha sonra bir manastıra verildikten sonra Marunîler bu tabiri kullanmaya başlamışlardır. Başka bir görüşe göre Marunî tabiri, Süryanice “*Rabbimiz İsa Mesih*” anlamına gelen *Morio* veya *Moronoye* kelimelerinden gelmektedir. Bu kelime, IV. yüzyılın başlarında yaşamış bir münzevi adına yapılmış bir manastırdan türeyip, Kadıköy Konsili kararlarını onaylayan bu manastır rahiplerine atfen kullanılmıştır. Bir başka görüşe göre ise Marunîler, Bizans İmparatoru Maurice (hükümdarlık tarihi, 582-602) zamanında V. yüzyılda yaşamış Süryani rahip Mor Yuhanna (John) Marun’un isminden türemiştir.¹⁵³

Marunîler veya Marunitler ise kendilerini Aziz Chrissostom’un (öl. 407) arkadaşı Mor Yuhanna Mârûn’a dayandırırılar. Mor Mârûn, Suriye’nin batısında bulunan Âsi nehri kıyısında Süryani bir rahip olarak münzevi hayatı yaşamıştır. Ancak Mor Mârûn’un yaşamıyla ilgili tartışmalar da mevcuttur. Bazı Hristiyan tarihçiler arasında onun yaşamıyla ilgili kuşkular dile getirilmiştir.¹⁵⁴ Marunîler, 451 Kadıköy Konsili kararlarını kabul ederek monofizitliğe karşı çıkmışlar, böylece Doğu kiliselerinden ayrılmışlardır. Bu tutumları ırkdaşları olan monofizit Süryanilerle çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmalarla ilgili 517 yılında Papa Aziz Hormisdas’a (450-523)¹⁵⁵ gönderilen bir mektupta, 350 keşişin saldırılar sırasında öldüğü belirtilmiştir.¹⁵⁶

Marunî inanç sistemine göre İsa’nın iki doğası vardır. Bunun yanında İsa’da güçlü bir irade de bulunur. Bu güçlü irade, İsa’nın tanrılığını temsil eder. Bu düşünce sistemi *monotelitizm* olarak ifade edilir.¹⁵⁷

¹⁵³ Ramazan Işık, *Maruni Kilisesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003), 21-22.

¹⁵⁴ İsmail Taşpınar, “Mârûnîler”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İsam Yayınları, 2003), 28/71.

¹⁵⁵ “Saints.Sqpn.com » Blog Archive » Pope Saint Hormisdas” (12 Kasım 2014).

¹⁵⁶ Taşpınar, “Mârûnîler”, 28/71.

¹⁵⁷ Bilge, *Süryaniler’in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 94; Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, 1/66; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 94; Yeşil, *Süryani Kadim*

Marunîler, Haçlı seferlerinde bölgeye gelen Katolik Franklara yardım etmiş, bu durum onların Katolik Kilisesi'yle irtibata geçmesine sebep olmuştur.¹⁵⁸ Marunîler Katolik misyonerlerin etkisiyle XII. yüzyılda Roma Katolik Kilisesi'ne bağlanmışlardır. Lübnan Dağı'nda Marunistan (Marde) devletini kurmuşlar, bu devlete 1305 yılında Memlükler tarafından son verilmiştir.¹⁵⁹

Marunî Patrikliği kendisini Antakya Patrikliği'nin devamı olarak görmektedir. Patrikliğin resmi adı *Maronite Patriarch of Antioch and All the East* (Antakya ve Tüm Doğu Marunî Patrikliği) olarak geçmektedir. İlk patrik Mor Yuhanna (John) Mâron (Saint Jean Maron, öl. 452) olarak kabul edilir. Günümüze kadar burada yetmiş yedi patrik seçilmiştir. Son patrik 15 Mart 2015 yılında seçilen Bechara Peter Rahi of Himlaya'dır.¹⁶⁰

Marunîler, günümüzde Lübnan'daki en büyük Hristiyan gruptur. Lübnan anayasasına göre cumhurbaşkanının Marunî bir Hristiyan olması esastır. Lübnan'ın dışında Suriye, Filistin, Kıbrıs ve diasporada azımsanmayacak kadar Marunî yaşadığı bilinmektedir. Türkiye'de var oldukları bilinmekle beraber kesin sayıları konusunda bir bilgi yoktur. Dünya genelinde üç milyon civarında Marunî'nin yaşadığı belirtilmektedir.¹⁶¹

Günümüzde Marunî Patrikliği'ne bağlı Lübnan'da 24 piskoposluk merkezi bulunmaktadır. Lübnan dışındaki piskoposluk sayıları ve bulundukları ülkeler şöyledir: Amerika Birleşik Devletleri 5, Kanada 1, Meksika 1, Brezilya 1, Kıbrıs 1, Kudüs 1, Avustralya 1, Mısır 1 ve Suriye 3.¹⁶²

Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları, 45; Person, "Asuriler'in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum", 11.

¹⁵⁸ Taşpınar, "Mârûnîler", 28/71.

¹⁵⁹ Walid Fares, "Lübnanlı Hristiyanlar ve Asur Kıldaniler Aynı Gemideler", *Nsibin*, (1999), 29; Person, "Asuriler'in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum", 11.

¹⁶⁰ "Maronite Patriarchs - Maronite Heritage" (Erişim 06 Nisan 2023).

¹⁶¹ "Statistics - Maronite Heritage" (Erişim 05 Nisan 2023).

¹⁶² "Maronite Patriarchs - Maronite Heritage".

4.4.2.2. Keldani Katolik Kilisesi

Keldaniler, kadim Mezopotamya halklarından biridir. Bu isim aynı zamanda Katolik kiliseyi isimlendirmede kullanılmıştır. Keldani Katolik Kilisesi bu anlamda milli manada Keldaniler olarak adlandırılan bir cemaati ifade etmektedir. Bu kilise Süryanilerin oluşturduğu ve Süryani Kilisesi kökenli bir kilisedir.¹⁶³ Keldani isminin nereden türediği kesin olmamakla beraber, Süryanice *keldi* fiilinden türediği belirtilmiştir. *Keldi*, Yunan ve Romalı yazarlar tarafından münecim ve astrolog anlamalarında kullanılmıştır. *Keldani* kelimesi Aramicede *Kasdai* ve *Kasdaya*, Arapça kaynaklarda ise *Keldaniyyun* şeklinde geçmektedir.¹⁶⁴

Keldani kelimesi Tevrat'ta "*Kasdim*" şeklinde geçmektedir. Bu kelimenin Hz. İbrahim'in kardeşi Nahor'un çocuklarından *Kesed*'i işaret ettiği belirtilmektedir. Bu kelime, Eski Ahit'in Yunanca eski tercümesi ve diğer Yunanca kaynaklarda *Khaldai* şeklinde, Rabbinik İbranice metinlerinde ise *Kaldiyyim* ve *Kaldaei* şeklinde geçmiştir. Bu kelime Süryanice veya İbranice olmayıp Akadçadır. Akadçanın dil yapısından dolayı *Kasdai* kelimesinde *s* harfi *l* harfine dönüşmüştür. Böylece *Kaldai* şeklinde Eski Ahit metinlerinde geçmiştir.¹⁶⁵

Keldaniler, Süryanilerin doğu lehçesini konuşmaktadırlar. Bu dil, yapı olarak Batı Süryanice lehçesine yakındır. Süryanicenin iki temel yazı şekli olan *Serto*'dan ziyade *Estrangelo*'yu kullanırlar.¹⁶⁶

Haçlı seferleri sırasında Batılı misyonerlerin çalışmaları sonucu Doğu ve Batı kiliseleri arasında bağlantılar oluşmuştur. Keldanilerin Katoliklerle münasebeti bu dönemde artmıştır. 1226-1257 yıllarında patriklik görevi yapan V. Sabrişo, Roma ile münasebete geçen ilk Nesturi patriği olmuştur. Timur'un baskıları sonucu bir grup

¹⁶³ Canan Seyfeli, "Keldani Patrikliği'nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 32 (2018), 92.

¹⁶⁴ Albayrak, *Keldaniler Ve Nesturiler*, 207; Mehmet Şimşek, *Keldaniler ve Diyarbakır* (İstanbul: Kent Işıkları Yayınları, 2018), 14.

¹⁶⁵ Kadir Albayrak, "Geçmişten Günümüze Keldani Kilisesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2001), 109; Şimşek, *Keldaniler ve Diyarbakır*, 14.

¹⁶⁶ Şimşek, *Keldaniler ve Diyarbakır*, 13; Mehmet Sait Toprak - Mehmet Çelik, *Süryanca Dilbilgisi* (Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2012), 2-17; Mehmet Sadık Gür, "Süryanice", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38/174-175. Süryanice ile ilgili geniş bilgi için bkz. Kutlu Akalın, *Klasik Süryaniceye Giriş* (Madin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2018).

Nesturi Kıbrıs sığınmış daha sonra burada bir piskoposluk kurulmuştur. Kıbrıs'ta bulunan Nesturi Başpiskoposu'nun 1445 yılında Katolikliği benimsemesi, Katolikliğe geçişin ilki olarak kabul edilebilir. Ancak toplu olarak Roma'ya bağlanmaları daha sonraları oluşmuştur.¹⁶⁷

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Katolik misyonerler Doğu Hristiyanları (özellikle Nesturiler) üzerinde yoğun çalışmalar yapmışlardır. Katolik misyonerlerin Nesturiler üzerine yoğun çalışmaları sonucu bu kilisede bölünmeler meydana gelmiştir.¹⁶⁸ Nesturi Kilisesi'nden Katolik Kilisesi'ne geçişler özellikle Patrik III. Simon (Şimon) Basid Bar Mama'nın (patriklik tarihi 1369-1403)¹⁶⁹ patrikliği zamanında ortaya çıkmıştır. Patrik Simon Basid Bar Mama, patrikliğin amcadan yeğene geçmesi kararını almıştır. Basid ailesi bundan sonra Patrik ailesi olarak anılmaya başlanmıştır. V. Simon Bar Mama ölünce yerine 8 yaşındaki yeğeni VI. Simon Denha (patriklik tarihi 1403-1407) patrik olarak seçilmiştir. Henüz olgunlaşmamış birinin patrik olarak seçilmesi kilisede rahatsızlığa neden olmuş ve bir grup Nesturi piskoposu Musul'da Kilise Meclisi'ni toplamıştır. Patrik VI. Simon Denha destekçileri ise ayrı bir toplantı düzenleyip desteklerini sunmuşlardır. Muhalif kesim ise Hürmüz (Horzmid) Manastırı rahibi Yuhanna Sulaka'yı patrik olarak desteklemeye karar vermişlerdir. Ayrıca muhalif grupta Roma ile birleşme kararı konusunda kanaat doğmuştur.¹⁷⁰

Patrik olarak seçilen Yuhanna Sulaka, Papa III. Julius'un (papalık tarihi 1550-1555) daveti üzerine 18 Kasım 1552 yılında Roma'ya gitmiş ve Katolikliği kabul ettiğini ilan etmiştir. 20 Şubat 1553 yılında Papa tarafından VIII. Simon (Şimon) olarak Musul Patriği olarak atanmıştır. Roma Katolik Patrikliği, Katolikliğe bağlanan grubu Nesturilerden ayırmak için Irak'taki antik Babil Keldani

¹⁶⁷ Seyfeli, "Keldani Patrikliği'nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)", 96; Kadir Albayrak, "Keldaniler", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), XXV/209.

¹⁶⁸ Gabriele Yonan, *Asur Soykırımı: Unutulan Bir Holocaust*, çev. Erol Sever (İstanbul: Pencere Yayınları, 1999), 69.

¹⁶⁹ Simon, Nesturilerde patriklere verilen unvandır. Bu sözcük Petrus'un eş anlamlı olup "taş" anlamında gelir. "Şimon, Şam'un, Şumun, Şamcun" şeklinde de okunur. Albayrak, *Keldaniler Ve Nesturiler*, 83-84.

¹⁷⁰ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 307; Şimşek, *Keldaniler ve Diyarbakır*, 24-25; Albayrak, "Keldaniler", XXV/209.

medeniyetine atıf yapılarak, Keldani olarak isimlendirmiştir.¹⁷¹ Bu tarihten sonra Keldani Katolik Kilisesi resmen ilan edilmiştir. Katolikliğe geçen Nesturiler, Babil'deki Kalde bölgesinden türetilen Keldani ismiyle anılmaya başlanmıştır.¹⁷² Sulaka, 12 Kasım 1553 yılında patriklik merkezi olan Diyarbakır'a dönmüş, Aralık ayında Keldani milletin başı olarak Osmanlı'dan beratını almıştır.¹⁷³

Sulaka, 1555 yılında öldürülmüştür. Batıya yakın olan Diyarbakır, Mardin ve Siirt bölgelerindeki Nesturilerin yoğun olarak yaşadığı yerler, Katolikliğe geçişte merkez konuma gelmişti. Buna karşın daha doğuda yer alan Hakkâri, Urumiye ve Salmas gibi Nesturilerin yoğun olduğu diğer yerlerde Katolik misyonerlerle irtibat azalmıştır. Bu bölgelerdeki Nesturilerde Katolikliğe geçiş nispeten daha az olmuştu. Ninova bölgesindeki Nesturiler ise Katolik ile Nesturilik arasında net bir karar vermemişlerdir. Bu bölgede seçilen bazı patrikler Nesturilik ile Katoliklik arasında gidip gelmişlerdir.¹⁷⁴

Keldani Kilisesi, 1830 yılından itibaren Babil Patrikliği adıyla varlığını sürdürmektedir. Patrikliğin merkezi, önce Diyarbakır, sonra ise Musul yakınlarındaki Raban Hürmüz (Hormizd) Manastırı'nda varlığını sürdürmüştür. Patriklik merkezi 1947 yılında Bağdat'a taşınmıştır.¹⁷⁵ Son Patrik Patrikleri Louis Raphaël I Sako'dur.

Günümüzde Keldani Katolik Kilisesi'ne bağlı kişilerin sayısı 1-1,5 milyon civarında olup, Irak, İran, Türkiye, Suriye, Mısır, Ürdün, Lübnan, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Hindistan, Gürcistan ve birçok Avrupa ülkesinde yaşamaktadırlar.

¹⁷¹ Ayşegül Kuş - Gülbadi Alan, "Ainsworth'ün İzlenimlerinde 19. Yüzyılda Hakkâri Ve Çevresi" (Cumhuriyet Devrinin Bir Serhat Vilayeti Hakkâri Uluslararası Sempozyumu, Ankara: (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2019), 323; Ertaş, "Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Şırnak Bölgesindeki Keldaniler ve Müslümanlarla Münasebetleri", 153.

¹⁷² Albayrak, *Keldaniler Ve Nesturiler*, 107; Şimşek, *Keldaniler ve Diyarbakır*, 26; İbrahim Özcoşar, "Papalığın Müdahalesi ve Süryani Kiliselerinde Bölünme: Keldanî ve Süryani Katolik Patriklikleri", *Süryaniler ve Süryanilik*, thk. Ahmet Taşgün vd. (Ankara: Orient Yayınları, ts.), 1/275; Matti Moosa - Mircae Eliade, "Nastorian Church", *The Encyclopedia of Religion* (New York, 1987), X/371.

¹⁷³ Seyfeli, "Keldani Patrikliği'nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)", 97-98; Şimşek, *Keldaniler ve Diyarbakır*, 30; Albayrak, "Keldaniler", XXV/209; Charles A. Frazee, *Katolikler ve Sultanlar Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*, çev. Cemile Erdek (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), 64.

¹⁷⁴ Albayrak, "Keldaniler", XXV/209.

¹⁷⁵ Albayrak, *Keldaniler Ve Nesturiler*, 115; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç Ve İbadet Esasları*, 49.

Keldanilerin dağınık yaşamaları onlar hakkında kesin nüfus sayısını vermeyi zorlaştırmaktadır. Türkiye’de 500 ile 1000 arasında Keldani’nin yaşadığı tahmin edilmektedir. Ülkemizde Diyarbakır, Mardin, Mersin ve İstanbul’da yaşamlarını sürdürmektedirler. Sekiz başpiskoposluğu ve altı piskoposluğu olan kilisenin Diyarbakır Başpiskoposu İstanbul’da ikamet etmektedir.¹⁷⁶

Diyarbakır şehir merkezinde bulunan Mar Petyun Keldani Kilisesi, henüz ruhban atanamadığından, şehirde yaşayan Keldaniler, Süryani Kadim Kilisesi’nde ibadet etmektedirler. Mardin şehir merkezinde bulunan Mar Hürmüzd Keldani Kilisesi, yine ruhban olmadığından, kilise mensupları başka kiliselerde ayin yapmaktadırlar. Keldanilerin İstanbul’da St. Antuvan Kilisesi ve İstanbul Keldani Cemaati Vakfı adıyla faaliyet gösteren bir vakıfları bulunmaktadır.

4.4.2.3. Süryani Katolik Kilisesi

Süryani Kadim Kilisesi mensuplarının Katolikliğe bireysel olarak geçmeleri VIII. yüzyılda olmuştur. Haçlı Seferleri sırasında Katoliklerle karşılaşmaları Süryaniler üzerinde daha etkili olmuştur.¹⁷⁷ XVII. yüzyılın ortalarına doğru Süryani Ortodoks Kilisesi’nde ayrılan bir grup Süryani’nin kurduğu kilisedir. Katolik misyonerlerin Halep Süryanileri üzerinde yaptıkları çalışmalar sonucu 1656 yılında bir grup Süryani, Katolikliğe geçip Endramus Akhican’ı kendilerine metropolit seçtiler. 1662 yılında ise onu Patrik ilan ettiler. Süryani Katolik Kilisesi, 1773 yılında Roma Katolik Kilisesi tarafında resmen tanınmış ve böylece Papalığa bağlanmış oldular.¹⁷⁸

1782 yılında Halepli Metropolit Mihayel Carve, Süryani Ortodoks Kilisesi’ne patrik olarak seçildi. Seçime katılmayan piskoposlar Carve’nin patrikliğini kabul etmediler ve Carve’nin gayr-ı meşru patrik olduğunu ilan ettiler. Bunu üzerine Mihayel Carve Suriye’deki Katolik misyonerlerle anlaşıp Roma’ya bağlandığını ilan

¹⁷⁶ Albayrak, “Keldaniler”, XXV/209; Şimşek, *Keldaniler ve Diyarbakır*; Ertuş, “Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Şırnak Bölgesindeki Keldaniler ve Müslümanlarla Münasebetleri”, 153.

¹⁷⁷ Seyfeli, “Süryani Katolik Patrikliği’nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)”, 6.

¹⁷⁸ Seyfeli, “Keldani Patrikliği’nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)”, 7; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 96; Bilge, *Süryaniler’in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 88; “Asuriler’in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum”, 47.

etti. Carve, Papa tarafından Süryani Katolik Kilisesi'ne patrik olarak atandı.¹⁷⁹ Bazı kaynaklarca Carve'nin Papa tarafından Patrik seçilmesi, Süryani Katolik Kilisesi'nin kuruluşu olarak kabul etmektedirler. Ancak bunu Endramus Akhican'ın Katoliklere bağlanmasını tarih olarak kabul edenler de vardır. Aziz Günel ve Gabriyel Akyüz'e göre Süryani Katoliklerin ilk patrikliğinin kuruluşu 1782'dir ve ilk patrik Mihayel Carve'dir.¹⁸⁰ Ancak Bertil Person'a göre ilk patrik 1662 yılında seçilen Endravus Akhican'dır.¹⁸¹ Günümüzde Süryani Kadim Kilisesi'nde kabul edilen görüş 1782 yılında Mihayel Carve'ni Papa tarafından patrik olarak seçilmesiyle başlayan süreçtir.

Süryani Katoliklerin Süryani Ortodokslardan ayrılışı önceleri Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmemiş ancak 1845 yılında sayıları tespit edilip hükümet tarafından resmen tanınmıştır.¹⁸² Süryani Katolik Kilisesi'nin resmi olarak tanınmasından sonra Süryani Ortodoks Kilisesi kendilerini ırkdaşlarından ayırmak için Süryani Kadim adını kullanmaya başladılar.¹⁸³ Günümüzde Süryani Katolik Kilisesi'nin merkezi Lübnan'dadır.

4.4.2.4. Süryani Melkit Kilisesi

Süryani Kilisesi'nin 451 yılında yapılan Kadıköy Konsili kararlarını tanımadığından özerk bir duruma gelmişti. Buna karşın bir grup Süryani, Bizans Kilisesi'ne bağlı kalarak Kadıköy Konsili'nin aldığı kararları kabul etmişti. Bunlara *Kralcılar* anlamına gelen *Melkoye* denilmiştir. Erken dönemde Süryani litürjisini uygulayan bu kilise, Süryani Kilisesi'nde kopan kiliseler arasında sayılmaktadır. Günümüzde ise Rum ve Grek litürjisini ve hiyerarşisini uygulamaktadırlar. Ana

¹⁷⁹ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 33; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 96; Bilge, *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 88; Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, 223; Taşğın, "Anadolu'nu Yok Olmaya Yüz Tutan Zenginliklerinden: Süryaniler", 205-227; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları*, 51.

¹⁸⁰ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 35; Gabriyel Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kilise ve Manastırların Tarihi* (İstanbul, 1998), 88.

¹⁸¹ Person, "Asuriler'in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum", 13.

¹⁸² Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 33; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 96; Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, 223.

¹⁸³ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 96.

dilleri olan Süryaniceden ziyade Arapça konuşmaya başlamışlardır. Mısır, Suriye ve Filistin’de yaşamaktadırlar. Kesin sayıları bilinmemektedir.¹⁸⁴

Melkit Patrikliği, “Antakya, İskenderiye, Kudüs ve Tüm Doğu” patriği ünvanını kullanır.¹⁸⁵ Burada dikkat çekilen bir husus Süryani kökenli kiliselerin “Antakya” tabirini kullanmalarındır.

4.4.2.5. Süryani Malankara Katolik Kilisesi

1930 yılında Süryani Malankara Ortodoks Kilisesi’nden ayrılan bir grup Süryani, Papa’ya bağlandıklarını ilan ettiler. Kendilerine *Malankara Katolik Kilisesi* adını verdiler. Kesin sayıları bilinmemektedir.¹⁸⁶

4.4.2.6. Süryani Mor Tuma Kilisesi (Hindistan’daki Reforme Edilmiş Süryani Kilisesi)

Güney Hindistan’da, Pennai ve Cope Comorin civarında bulunan bir bölgede yaşayan Süryaniler, 1961 yılında *Mor Tuma Evangelistleri* adlı bir kilise kurmuşlardır. Kiliseye mensup Süryanilerin sayısı kesin olarak bilinmemektedir.¹⁸⁷

4.4.3. Süryani Protestan Kilisesi

19. yüzyılda Batılı misyonerlerin Süryaniler üzerinde yoğun misyonerlik faaliyetleri olmuştur. Özellikle Amerikalı misyonerlerin yaptıkları çalışmalar sonucu bir grup Ortodoks Süryani Protestanlığa geçmişlerdir.¹⁸⁸ 1852 -1860 yılları arasında Protestanlığa geçen bu grup, kendilerine ait bir kilise kurmuşlardı. Kilisenin ruhaniliğini Diyarbakırlı başdiyakoz Saliba ve Mardinli başdiyakoz Cercis Hedaye yapmıştır.¹⁸⁹ Sayıları kesin olarak bilinmemektedir.

¹⁸⁴ Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Rum Melkit Katolik Patrikliği (1847-1918)”, 13-14; Bilge, *Süryaniler’in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 88-89.

¹⁸⁵ “Malkoye.pdf” (Erişim 29 Nisan 2023), 10.

¹⁸⁶ Person, “Asuriler’in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum”, 13.

¹⁸⁷ Person, “Asuriler’in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum”, 14.

¹⁸⁸ Bilge, *Süryaniler’in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*, 89; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 96-97; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi’nde İnanç ve İbadet Esasları*, 53.

¹⁸⁹ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 36; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 97; Özbay, *Süryaniler, Kadim Süryaniler Ve Türkiye’deki Durumları*, 15.

Kısaca özetlersek Süryani kökenli olup değişik isimler altında bölünen kiliseler şunlardır;¹⁹⁰

- 1- Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi
- 2- Nesturiler (Doğu Süryanileri)
- 3- Keldaniler (Katolik Kilisesi)
- 4- Melkitler (Süryani Rum Ortodoks Kilisesi)
- 5- Marunîler (Katolik Kilisesi)
- 6- Katolik Melkit Kilisesi
- 7- Süryani Katolik Kilisesi
- 8- Süryani Malankara Katolik Kilisesi
- 9- Süryani Mor Tuma Kilisesi (Hindistan'daki Reforme Edilmiş Süryani Kilisesi)
- 10- Süryani Protestan Kilisesi

¹⁹⁰ Seyfeli, “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”, 1/66-67.

BİRİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYANLIKTA RUHBANLIK FİKRİNİN OLUŞUMU VE GELİŞİMİ

Hristiyanlıkta ruhbanlık, Yeni Ahit çağına ve üç temel rütbeye dayanır. Bu üç temel rütbeyle *piskopos*, *priesbiter* ve *diyakoz* ile Kilise Hiyerarşisinde yer bulmuştur. Hem idari hem de sakramental hiyerarşi de bunlara dayanır. Ruhbanlığın ilk etapta durduğu yer sakramental hiyerarşidir. Çünkü diğerleri, yani sadece idari rütbeler bunlar üzerinden sonradan gelişmiştir. Ruhbanlığın bu yönüyle Süryani Kadim Kilisesi'ndeki sürecini tespit etmek mümkündür. Bu anlamda kurucular arasında başta genel Hristiyanlık için önemli olan Antakyalı İğnatius (35-110) yer alır.

Üç temel hiyerarşide ruhbanlık kısmen bekâr yaşamı gerektirirken bu zorunlu olmamıştır. Ancak zamanla piskoposlukta bekârlık şartı açık hale gelirken prespiter ve diyakozlukta evli ve bekâr din adamlığı gelişmiştir. Bu durum Süryani Kadimlerde bugüne kadar devam etmiştir. Dolayısıyla çalışmada ruhbanlıktan kasıt temelde bekâr ve evli din adamlığıdır.

Bu bölümde Hristiyan ruhbanlığının kavramsal çerçevesi ve ruhbanlıkta geçen belli başlı terimler ele alınacaktır. Daha sonra Kutsal Kitap'ta ruhbanlığın geçtiği bölümler işlenecektir. Ayrıca ruhbanlığın ilk ortaya çıktığı yer olan Mısır ve Süryani coğrafyasında ruhbanlığın yayılışı hakkında bilgi verilecektir. Konu bu bağlamda sırasıyla “Kavram Olarak Ruhbanlık”, “Ruhbanlıkta Temel Kavramlar”, “Kutsal Kitap'ta Ruhbanlık”, “Mısır'da Ruhbanlığın Ortaya Çıkışı ve İlk Hristiyan Münzeviler” alt başlıklarında ele alınacaktır.

1.1. KAVRAM OLARAK RUHBANLIK

Hristiyan inancına göre İsa Mesih, peygamber, hükümdar¹⁹¹ ve aynı zamanda din adamıdır. İsa Mesih, havarilere ruhanlık görevini vermiştir. Verilen görev, takdis etmenin yanında ibadeti yönetme, tövbe ile insanlar ve Tanrı arasında bağ kurma yetkisidir.¹⁹² Ruhanlık sakramenti, kişiye kutsal ekmek ve şarap ayininde Mesih'in bedeni ve kanına dönüştürme yetkisi veren sakramentin adıdır. Ayrıca bu sakramente günahları affetme yetkisi de verilir. Ruhanlık sakramentinin maddi unsuru, episkopusun ruhan adayının üzerine elini koyup dua etmesi, ayrıca evharistiya ayininde kullanılan şarap kadehinin ve ekmek tabağının verilmesidir.¹⁹³ Bu sakramente kazanılan vasıf, dinden dönen ve aforoz edilen ruhanlarda asla kaybolmaz. Görevine son verilen bir ruhan takdis edebilir veya ayin yönetebilir.¹⁹⁴

Ruhan, dilimize Arapçadan geçmiş olup *râhib* kelimesinin çoğuludur.¹⁹⁵ Ruhan' sözcüğü, ' رهبة *rehbet*, ' رهب *rühb* ve ' رهب *rehb* köklerinden türemiştir. *Tefe'ul* vezninden çekimlenen *terehhebe* kelimesi, Allah'a karşı gelmekten sakınan, güzel bir şekilde Hakk'a kulluk etmek için manastırda ibadet eden kişi şeklinde tanımlanmıştır.¹⁹⁶ İsm-i fâili olan *râhip* sözcüğü, "Acı ve ızdırapla, korkuyla çeken kimse" demektir.¹⁹⁷ Arapçada münzevi hayat yaşayan Hristiyanlar için bu tanım kullanılmıştır.

Ruhan sözcüğü, Kur'ân-ı Kerîm'de Kasas Sûresi âyet 32'de *er-rehb*, Haşr Sûresi âyet 13'de *rehbeten*; Enbiya Sûresi âyet 90'da *reheben*; Araf Sûresi âyet 154'de *turhibûne*; Bakara Sûresi âyet 40'da *ferhebûni*; Enfal Sûresi âyet 60'da *turhibûne* şeklinde yer alır.

Süryanilerde ruhanlık kavramı *kehnutluk* olarak ifade edilmektedir. Kehnutluk Aramice bereketli, yardım etmek anlamlarına gelen *kahan* kelimesinden

¹⁹¹ Yu. 18:37; Mat. 28:18.

¹⁹² Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet*, 212.

¹⁹³ 1. Ti. 4:14; Elç. 13:3; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 2012, 230.

¹⁹⁴ Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet*, 212.

¹⁹⁵ Firuzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhîr* (Şam: Nurâ Kitabevi, ts.), "Ruhan", 1/77.

¹⁹⁶ Ebu't-Tahir Mecdüddin el-Firuzabadi, *Kamus Tercümesi* (İstanbul, 1852), "Ruhan", 1/150.

¹⁹⁷ Gürkan, "Ruhan", 35/204.

türemiştir. Bu sözcük, sahiplerine Tanrı'dan verilen armağanların çokluğu nedeniyle kullanılmıştır.¹⁹⁸

Süryani Kadim Patriği Mor İgnatius Zakka Iwas (Ayvas) (1931-2014) kehnutluğu şu şekilde tarif etmiştir: “*Kehnutluk, Tanrı'nın insanlar arasında seçip çağırdığı, çağrılan kişilerin davete icabet edip hayatlarını Tanrı'ya hizmet için adadıkları bir hizmettir. Ayrıca kehnutluk, Kutsal'ın kanuni takdir yetkisini aldıkları insanlara bahsettiği ilahi bir armağandır.*”¹⁹⁹

Büyük Süryani mütefekkeri İbnü'l İbrî²⁰⁰ ise kehnutluğu şöyle tarif etmiştir: “*Rahiplik, akli özleri tarif ederek ana teorileri anlayarak ve amelleri benimseyerek, insan fıtratının imkânına ve isteğine göre insanları Tanrı'ya benzemeye yönlendiren bir iştir.*”²⁰¹

1.2. RUHBANLIKLAR İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Hristiyanlıkta Mesih'in yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilen ruhbanlığın birçok farklı çeşidi mevcuttur. Ruhbanlığın bu farklı çeşitlerine göre birçok kavram kullanılmıştır. Çalışmamızın bu bölümünde ruhbanlıkla ilgili temel kavramları ele alacağız.

Abba (Apa): Pachomian manastırlarında kalan kıdemli keşişler için kullanılan bir terimdir. Kıpti dilinde *baba* anlamına gelmektedir. Örneğin Pachomius için *Apa Pachomius* tabiri kullanılırdı.²⁰²

¹⁹⁸ Hanna Dolabani, *el-Muhtar fil-Esrar* (Halep, 1955), 43.

¹⁹⁹ Mor Ignatius Zakka I Iwas, “Esraru-l Kenisetu-l Sab'e li mar İgnatıyus Zekka el Evvelü Ayvas”, *Dairat-ul Diraset-ul Suryaniyye* (blog), 24 Nisan 2018.

²⁰⁰ Ebu'ul-Ferec İbn'l-İbrî: Süryânî tarihçisi, filozof, ilâhiyatçı, edip ve tabiptir. 1225 yılında Malatya'da doğmuştur. İbra köyünde doğduğu için bu adla anılmaktadır. Süryaniler kendisine Bar İbraya, Batılı tarihçiler ise Barhebraeus olarak tanırlar. Babası Hristiyan olmuş dönemin itibarlı hekimlerindendir. İbrânîce, Süryanice, Grekçe ve Arapça öğrenmiştir. Süryani Kilisesi'nde piskopsluk ve metropolitlik dâhil birçok görev almıştır. Çoğunluğu Süryanice olmak üzere birçok eser yazmıştır. Başlıca eserleri: *Makhtebhanûthzabhne* (Kronografya, *Târîhu'z-zamân*), Süryânî Keşiş Mihail'in Vekâyi'namesi, Meliknâme, Kethabha Dhe Sullaka Haunaya (Aklın Yükselmesi Kitabı, Kethabha Dhe Şemhe (Işıklar Kitabı), Ausar Raze (Kenz'üül-esrar). Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulkarim Özaydın, “İbnü'l-İbrî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2000), 21/92-94; “Bar Hebraeus”, *Vikipedi*, 23 Şubat 2021.

²⁰¹ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 129.

²⁰² J. William Harmless, *Desert Christians An Introduction to the Literature of Early Monasticism* (New York: Oxford University Press, 2004), 126-127.

Abbess (Başrahibe): Benediktin Tarikatı kurallarını uygulayan manastırlarda, rahibelerden oluşan topluluklarda, baş rahibeler için kullanılan bir ünvandır. Bu ünvanı alan rahibe, ömrünün sonuna kadar bu görevde kalır.²⁰³

Abbot: Batı kiliselerinde, dini kurumlarda görev yapan başrahiplere verilen bir ünvandır. Abbot, manastırda kalanların babası olarak kabul edilir. Ömür boyu bu görevi yerine getirmekle yükümlüdür. Manastırda bulunan keşişler arasından seçilir.²⁰⁴

Abraşiye: Süryani Kadim Kilisesi'nde metropolitin sorumluluk bölgesine verilen isimdir. Coğrafi bir terimi ifade eder.²⁰⁵ Örneğin İstanbul-Ankara ve çevre illerde de sorumlu metropolitlik merkezi için İstanbul Abraşiyesi tabiri kullanılır.

Abuna: Doğu Hristiyanlarında ruhbanlara hitap için kullanılan bir kavramdır. Özellikle papaz ve rahipler için kullanılır.

Amuluğiya: Yunanca itiraf ve ikrar anlamında kullanılan bir kavramdır. Süryanilerde patrik ve metropolitlerin resametten önce imzaladıkları ve kilise öğretisini kapsayan metne verilen isimdir.²⁰⁶

Anafura: Yunanca olup Süryanilerde ayin dualarını içeren kitaba verilen isimdir.²⁰⁷

Anchorites: Issız yerde, tek başına yaşayan münzeviler için kullanılan bir kavramdır. Mısır'da ortaya çıkan anchorites, Suriye ve Filistin'de yayılmıştır. Çöllerde, dağın yamaçlarında ve mağaralarda katı bir inziva hayatı yaşayan bu grup, zihinsel ve bedensel ibadetlerle meşgul olmuşlardır. Bu kavram, Latince'den türetilmiştir. Hermitle aynı anlama gelmekle beraber uygulamada farklılıklar vardır. Hermitler, insan yaşamından uzak bir yerdeki münzeviler için kullanılır. Oysa *anchoriteler* bir topluluğa bitişik hücrede yaşayan münzeviler için kullanılan bir

²⁰³ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 12.

²⁰⁴ "Catholic Encyclopedia: Abbot" (Erişim 17 Nisan 2023).

²⁰⁵ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 99; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 106.

²⁰⁶ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

²⁰⁷ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

terimdir. Piskopos dışında herhangi bir dini otoriteye bağılı olmadıkları için bağımsız yaşayan münzevilerdir. Hem doğuda hem de batıda yayılmışlardır.²⁰⁸

Antifuna: Yunanca bir kavram olup Süryanilerde kâhinlerin okuduğu beyitlere verilen isimdir.²⁰⁹

Apotalites: Kudüs ve Anadolu’da görülen gezgin münzeviler için kullanılan bir kavramdır. Bu münzevilerin bir kısmı manastırda hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu münzeviler, aynı *serabites* gibi başboş gezen, avare bir yaşam tarzını benimsemiştir.²¹⁰

Asketisizm: İngilizcede *asceticism* kavramı, inziva hayatı yaşayanlar için kullanılır. Hristiyanlıkta, tüm insan kişiliğinin (beden ve ruhun) Tanrısal bir yaşama ve onun erdemdeki uygulamasına doğru eğitilmesi ve şartlandırılması yoluyla, kişiyi Tanrı’nın Krallığı’na hazırlayan yaşam tarzı olarak ifade edilmiştir. Yunanca *askesis* kelimesi *egzersiz* veya *antrenman* anlamında kullanılır. Bir sporcunun kendini müsabakaya hazırlamak için yaptığı antrenman anlamında kullanılan eski bir spor kelimesinden gelmiştir. Asceticism bir çeşit Hristiyan çileciliği olarak da ifade edilebilir. Amaç bedenin iradesini ve dürtüleri kontrol altına almaktır. Bunun için dua etme, oruç tutma ve et gibi bazı gıdalardan uzak durma gibi ritüeller yaygın olarak kullanılır.²¹¹

Atanasiyus: Mardin metropolitliğine takdis edilen ruhbanların kullandığı Grekçe bir ünvandır.²¹²

²⁰⁸ A. Donahue, “Anchorites”, *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 1/397; R. Wheler Bush, *The Life and Times of Chrysostom* (London: The Religious Tract Society, 1885), 88.

²⁰⁹ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

²¹⁰ F. Cabrol, “Monasticism”, *Encyclopedia of Religion and Ethics*, ed. James Hasting (New York, 1951), 8/786.

²¹¹ Walter O. Keelber, “Asceticism”, *The Encyclopedia of Religion* (New York: Macmillan Publishing Company, 1987), 1/441; M. C. Steenberg, “Asceticism”, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, ed. John Anthony McGuckin (United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2011), 1/54-55; Baş, “Hristiyan Manastırcılığının Doğuşu”, 183-204; I. Gregory Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era*. (London: A. D. Innes And Co., 1892), 17-20.

²¹² Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 105.

Baseliyus: Musul metropolitliğine takdis edilen ruhbanların kullandığı Grekçe bir ünvandır.²¹³

B'nath Q'yama: Bu terim Süryani ruhbanlığında züht hayatı yaşayan kız kardeşler için kullanılırdı.²¹⁴

Bnay Qyama (Ahdin Oğulları): *Pers Hekimi* lakaplı Süryani yazar Afrahat'ın (260 ?- 345?) üzerinde durduğu bir kavramdır. Çoğu zaman *bar*, *bath*, *bnay*, *bnath*, terimleriyle kullanılır. Saflık yemini ile bakire yemini etmiş bir grup insan anlamlarına gelir.²¹⁵ Afrahat, keşiş hayatı yaşayan kişiler için *Bnay Qiyame* (Ahdin Oğulları) terimini kullanmıştır. Afrahat'a göre ruhban hayatını yaşamak için bir araya gelmiş olan keşişler, bazen kadın ve erkek bir arada yaşamışlardır.²¹⁶

Bthuile (Bâkireler): Süryanilerde hiç evlenmemiş ruhbanlar için kullandığı bir kavramdır. Hem erkekler hem de kadınlar için kullanılır.²¹⁷

Catenati: Bu kavram kendini kayalara, duvarlara veya benzeri yerlere bağlayan münzeviler için kullanılmıştır. Bu münzeviler, yaşamları boyunca tıraş olmazlardı. Ayrıca siyah pelerin giyip yalın ayak gezerlerdi.²¹⁸

Cenobitic (Kenobitik): Bu kavram, manastır yaşamının erken biçimi olarak kabul edilir. Kenobitik, başrahip ve ona tabi olan grupların münzevi yaşamını ifade etmektedir. İlk kenobitikler komünal bir yaşam sürmekteydiler. Aziz Pachomius, Kuzey Mısır'da ilk kenobitik manastırcılığını başlatan ruhban olarak kabul edilmiştir.²¹⁹

²¹³ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 105.

²¹⁴ Burkitt, *Early Eastern Christianity*, 128-130; Edward Cuthbert Butler, "Monasticism", *The New Encyclopedia Britannica*, ed. Berard L. Marthaler (New York, 1911), 18/526.

²¹⁵ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 144.

²¹⁶ Samuel Rubenson, *Asceticism and Monasticism, I: Eastern* (Cambridge: Cambridge History of Christianity, 2008), 2/655-656.

²¹⁷ Susan Ashbrook Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints* (University of California Press: Berkeley, 1990), 6; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 78-79.

²¹⁸ John Corrigan vd., *Jews, Christians, Muslims: A Comparative Introduction to Monotheistic Religions* (New York: Pearson Education, Inc., 1998), 305-306.

²¹⁹ Kızıl, "Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)", 53.

Church (Kilise): *Tanrı'ya ait olan şey* anlamına Yunanca *kyriakon* sözcüğünden türemiştir.²²⁰ Çok geniş kavramlı bir sözcüktür. Hristiyan cemaatin bir arada ibadet etmesi, Hristiyan dini teşkilatı, Hristiyanlığın ilk çıktığından günümüze kadar gelen tüm İsa Mesih inananları, bir Hristiyan mezhebi, belli zaman dilimde yaşamış bütün Hristiyanlar ve Hristiyan dininin öğretilmesiyle görevli piskoposlar topluluğu anlamlarında kullanılmaktadır.²²¹

Clergy Man: İngilizcede ruhban sınıfına mensup olan din adamı için kullanılır. Bu kavramın kurum olarak adlandırılması ise *clericalizm* şeklindedir.²²² Özellikle 19. yüzyılda Fransız ve İtalyanlar bu kavramı rahip veya rahip olmayan din adamları için kullanmışlardır.²²³

Dentrites: Ağaçlarda veya ağaç eteklerinin altında yaşamış ruhbanlar için kullanılan bir kavramdır.²²⁴

Deyr: Arapçada keşiş hücrelerini tarif etmek için *devr*, *deveran* (dönmek, yönetmek) kökünden türetilmiş *deyr* terimi kullanılmıştır. *Deyyar*, *deyrani* kavramları keşişler için kullanılmıştır.²²⁵ Süryanilerde manastırlar için de bu kavram kullanılmaktadır; Deyrul Zafaran, Deyrul Umur gibi.

Didaskaliya: Süryanilerde azizlerin ve onların ardıllarının yazdıkları kuralları içeren esere verilen addır.²²⁶

Diyonosius: Süryani Kadim Kilisesi'nde metropolitler bu göreve takdis edildiklerinde, bazı Grekçe ünvanlar alırlar. Bu ünvanlar bölgeden bölgeye değişir. Halep metropolitliklerine takdis edilen ruhbanların kullandığı bir ünvanıdır.

²²⁰ S. G. F. Brandon, *A Dictionary of Comparative Religion*, 1970, "Church", 196.

²²¹ Ahmet Güç, *Dinlerde Mabet ve İbadet* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 167.

²²² C.A. Whittuck, "Clericalism", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, ed. James Hasting (New York, 1951), 3/689.

²²³ C. Berthelot Du Chesnay, "Clericalism", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 3/802.

²²⁴ Corrigan vd., *Jews, Christians, Muslims: A Comparative Introduction to Monotheistic Religions*, 305-306.

²²⁵ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 14; Gürkan, "Ruhban", 35/558.

²²⁶ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

Ekklesia: Latince *toplantı, meydan, kilise* anlamlarına gelir. Latince *ecclesia* kavramından türemiş olup cemaat anlamına da gelmektedir.²²⁷ Hristiyanlıkta tüm insanları ifade eder. Ancak daha çok İsa'ya inanan tüm insanlar anlamında kullanılması daha uygundur.²²⁸

Eremitic (Eremitik): Bu kavram tek başına inzivaya çekilenler için kullanılmaktadır.²²⁹

Estuno: Süryanice sütun anlamına gelen Yunanca bir kavramdır.²³⁰

Estunoro (Sütuncu, Stylites): Sütun üstünde yaşayan Hristiyan münzeviler için Süryanice *estunoro* kavramı kullanılmıştır. Genelde Doğu Hristiyanlığında ortaya çıkmış olan estunorolar ilk ve en önemli örneği çalışmamızda da bahsedeceğimiz Süryani Sütuncu Aziz Simeon'dur (389-459).²³¹ Aziz Simeon'un çağdaşı Aziz Nilus (öl. 430), Simeon'nun öğrencisi Aziz Daniel (öl. 493), Antakyalı Genç Aziz Simeon (öl. 597) ve Aziz Alipius (öl. 640), Hristiyanlık tarihinde bilinen en önemli sütunculardır. Bu münzevi yaşam tarzı Doğu'ya özgü olup Batı'da yaygın olarak görülmemiştir. Ancak Rusya'da, Seraphim de Sarov (öl. 1833) isimli bir münzevi, sütuna benzer bir kayanın üstünde üç yıl yaşamıştır. Onun bu yaşantısı Batı'da yaşanmış ilk sütuncu örneği olarak kabul edilmiştir.²³²

Filüksinos: Bu kavram, Mardin metropolitlerinin kullandığı bir ünvandır.²³³

Filüksinoyoto Çevirisi: Menbiç metropoliti Mor Filüksinos'un 505 yılında Horepiskopos Polikarp ile beraber yaptıkları Yeni Ahit'in Süryanice çevirisine verilen isimdir.²³⁴

²²⁷ Aydın, *Hristiyan Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 65-66.

²²⁸ Güç, *Dinlerde Mabet ve İbadet*, 165-166.

²²⁹ Juan Manuel Lozano, "Eremitism", *The Encyclopedia of Religion* (New York, 1987), 2/137.

²³⁰ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

²³¹ John Corrigan vd., *Jews, Christians, Muslims: A Comparative Introduction to Monotheistic Religions*, 305-306. Aziz Simeon ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun Ali Aykit, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Simeon/ Simeon the Stylite", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (01 Nisan 2012), 81-104; Murat Tural, *Sütun Tepesinde Bir Ömür Aziz Simeon* (Ankara: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2018).

²³² T. Spidlík, "Stylites", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 3/802.

²³³ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 105.

Friduto: Süryanilerde Episkopos adına abraşiyeleri ziyaret eden ruhbanlara verilen ünvandır.²³⁵

Gahal: Hristiyanlıkta Hz. İsa'ya ilk inananların bir arada olmaları için kullanılan İbranice bir sözcüktür. Yunancaya eklesia olarak çevrilmiştir.²³⁶

Grigoryus: Süryani Kadim Kilisesi'nde Kudüs metropolitliğine takdis edilen ruhbanların kullandığı bir ünvandır.²³⁷

Harkeloyto Çevirisi: Yeni Ahit'in Menbiç metropoliti Harkelli Mor Toma tarafından 616 yılında Süryaniceye çevirisine verilen isimdir.²³⁸

Hermit: İngilizcede çölde yaşayan erkek zahitler için kullanılan bir kavramdır. *Hermit* kavramı Yunancadan türetilmiştir. İlk hermitlerin Mısır'da ortaya çıktığı kabul edilmiştir. İlk hermit yaşamı başlatan kişilerin Vaftizci Yahya (M.Ö.10/11?- M.S. 26/28?), Aziz Paulus (250-363) ve Antonius (251-356) olduğu kabul edilmiştir. Hristiyan hermitler 3. yüzyılın sonlarında Mısır ve etrafındaki bölgelerde sıkça görülmüş olup, varlıklarını genelde doğuda sürdürmüşlerdir. Hermitler ya çıplak bir kayanın üzerinde ya da çölde dar bir hücrede yaşamlarını sürdürmüşlerdir.²³⁹

Hirta: Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde ruhbanların ilk toplu halde yaşam şekline verilen isimdir. Hirtada keşiş hücreleri baş keşişin hücresinin etrafında düzensiz şekilde toplanmıştır. Ayrıca yiyecek deposu ve toplanmak için bir salon bulunurdu. Yapı olarak Mısır ve Filistin bölgesinde inşa edilmiş laura (larva)

²³⁴ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 59.

²³⁵ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 499.

²³⁶ Yves Congar, "Church: Ecclesiology", *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade (New York, 1987), 3/480.

²³⁷ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 105.

²³⁸ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 59; Cüneyt Yeşil'in Adıyaman Süryani Kadim Kilisesi Metropoliti Grigoriyos Melki Ürek (1959) İle Görüşme: Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlık, Görüşme Kaydı 2 (Adıyaman: Mor Petrus Mor Pavlus Kilisesi, 02 Mart 2023).

²³⁹ Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era.*, 26-37; A. Donahue, "Hermits", *New Catholic Encyclopedia* (New York: McGraw-Hill, 1967), 6/799-800; Lozano, "Eremitism", 2/137.

tipi manastırlara benzerler.²⁴⁰ Hirta, Süryanilerde kenobitik manastırın ilk basamağı olarak kabul edilebilir.

İġnatiüs (İġnatiüs): Süryani Kadim Kilisesi'nde şehit edilen üçüncü patrik olan İġnatiüs Nurani adına izafet ondan sonra gelen patriklere verilen ünvandır. İlk defa Patrik Yeshou (İġnatiüs II, patriklik tarihi 878-883) yılında tahta çıktığında bu ünvanı kullanmıştır. Patrik Bedir Zohe (patriklik tarihi, 1293-1333) zamanında bu gelenek onaylandı ve ondan sonra gelen bütün patrikler bu ünvanı kullandı.²⁴¹

İhidaye: Süryani inanç geleneğinde tek başına yaşayıp kendini ibadete veren ve keşiş yaşamı süren bekâr kimselere *ihidaye* denilmiştir.²⁴²

Kardinal: Katolik Kilisesi'nde Papa'nın seçiminde yetkili olan, danışmanlık yapan ve Vatikan'ı dışarda temsil eden başpapazlara verilen isimdir.

Katakomp: Roma'da ölen kimselerin cesetlerinin saklandığı yeraltı mezarına verilen isimdir. İlk Hristiyan ibadet yerlerinden sayılırlar. Roma dışında ibadet amacıyla kazılmış katakomplar bulunmaktadır.²⁴³

Keloyto: Rahip ve rahiplerin odalarına verilen addır. Ayrıca patrik ve metropolit odalarına da bu ad verilir.²⁴⁴

Keşiş: Hristiyan manastırlarında yaşayan keşişler için Süryanicede *pir*, *kâhin* anlamalarında *keşiş* sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcük, Ârâmîcede *keşiş*, Farsçada *keşiş*, Arapçada ise *kas* ve *kasis* şeklinde kullanılır.²⁴⁵

Kirutuniya: Ruhanilerin takdisi anlamında kullanılan bir kavramdır.²⁴⁶ Bu isimle takdis kitabı bulunur.

²⁴⁰ Sabas Joseph Patrich, *Leader of Palestinian Monastisizm* (Washington D.C: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1995), 23-24.

²⁴¹ Iwas, *The Syrian Orthodox Church of Antioch At A Glance*, 33.

²⁴² Elizabeth Ann Clark, *Reading Renunciation: Asceticism and Scripture in Early Christianity* (New Jersey: Princeton University Press, 1999), 31.

²⁴³ Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, 167.

²⁴⁴ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 499.

²⁴⁵ Gündüz, "Keşiş", 25/322; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 14.

²⁴⁶ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

Koinonia: Kenobitik manastır sisteminin kurucusu olarak kabul edilen Pachomius'un (292 -346), manastırda kalan keşişleri için kullandığı kavramdır. *Arkadaşlık, ortak katılım* anlamlarına gelir.²⁴⁷

Kukaliyun: Süryani Kadim Kilisesi'nde sekiz makamla söylenen Mezmurlar'dan bir bölümdür.²⁴⁸

Laura (Lavra): Bu kavram, semi-eremitik keşişlerin merkezi bir bina (kilse veya manastır) etrafında ayrı hücrelerde yaşayan münzevilik çeşididir. Özellikle Mısır ve Filistin bölgesinde yaygınlaşmıştır. Lauralarda yaşayan keşişler bir rahibe tabi oluyorlardı. Sadece Cumartesi ve Pazar ayinlerinde bir araya gelirlerdi. İlk olarak Aziz Chariton (öl.350) tarafından Kudüs'ün kuzeydoğusunda Pharan (Wadi Qelt) kentindeki kurulan kilise, Laura tipi kilise olarak kabul edilmektedir. Aziz Chariton daha sonra Eriha yakınlarındaki Temptation Dağı'nda Douka Laurası'nı inşa etmiştir. Aziz Euthymius (377–473) ve öğrencisi Aziz Sabas (439–532) tarafından da Filistin bölgesinde lauralar kurulmuştur. Günümüze kadar gelmiş en ünlü laura, Aziz Saba'nın 507 yılında inşa edilen Mar Sabas Laurası'dır ve hala ayaktadır.²⁴⁹

Mafiryan: Süryani Kadim Kilisesi'nde Patrik'ten sonra gelen ruhani rütbedir. Günümüzde sadece Hindistan Mafiryanlığı varlığını sürdürmektedir. Baselios unvanını kullanır. Bu kavram sadece Süryani Kadim Kilisesi'nde kullanılmaktadır.

Matranlık: Süryani Kadim Kilisesi'nde Patrikhane dışında bulunan cemaat üyelerinin yaşadıkları idari bölgelere verilen addır. Günümüzde bu kavram yerine abraşiye ve metropolitlik kavramları kullanılmaktadır.

²⁴⁷ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 122.

²⁴⁸ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 499.

²⁴⁹ Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era.*, 38-46; M. C. McCarthy, "Laura", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Gregory F. LaNave, thk. Berard L. Marthaler (Thomson and Gale, 2003), 8/381.

Medroşe: Süryanice ilahilerin en eskilerinden olup her medroşenin kendine özgü bir makamı vardır.²⁵⁰

Melfono (Malfono): Süryanilerde öğretmen anlamında kullanılan bir kavramdır.

Metropolit: Süryani Kadim Kilisesi'nde belli bir coğrafi bölgeden (abraşiye) sorumlu ruhaniye verilen isimdir. Eskiden bu terim yerine metran terimi kullanılırdı. Günümüzde Türkiye'de dört metropolitlik bölgesi vardır.

Monasticism (Monastisizm): İngilizcede, ortak ya da tek başına yaşanmış dini yaşam tarzının asketik ve sosyal koşullarını düzenleyen kurum için kullanılır.²⁵¹

Monk: İngilizcede keşiş kavramının yerine *ıssız, yalnız yaşayan* anlamlarında kullanılan *monk* kavramı kullanılmıştır. Bu kelime Yunanca *monos* kelimesinden türemiştir.²⁵² *Monakhos*, erkek keşişler için, *monasteria* kadın keşişler için kullanılmıştır. *Monesterian* ve *nonastikos* kavramları ise manastırda yaşayan keşişler için kullanılmıştır.²⁵³

Mor: Süryanilerde aziz, patrik, mafıryan ve metropolitleri anarken saygı amaçlı kullanılan bir kavramdır. Sayın anlamına gelmektedir.

Moran: Süryanilerde saygı amaçlı kullanılan kavramlardan biridir. Büyüğümüz anlamında kullanılmaktadır.

Mort: Süryanilerde azizeler için kullanılan bir kavramdır.

Nun: İngilizcede bayan zahitler için bu kavram kullanılmaktadır. Bu kavram, geleneksel kiliselerde, rahibe unvanını almış münzevi yaşamı benimsemiş kadınlar için kullanılır. Doğu Hristiyanlığında kadınların manastır yaşamındaki yerine önem

²⁵⁰ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 499.

²⁵¹ "Catholic Encyclopedia: Monasticism" (Erişim 17 Nisan 2023).

²⁵² A. Donahue, "Monk", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C, 2003), XI/812-813.

²⁵³ Bernard McGinn, "Christian Monasticism", *The Encyclopedia of Religion* (New York, 1987), X/44; Corrigan vd., *Jews, Christians, Muslims: A Comparative Introduction to Monotheistic Religions*, 304.

verilmiştir. Katolik Kilisesi'nde ise rahibeler ciddi yeminler eden kadınlar arasından seçilmişlerdir.²⁵⁴

Qaddishe (Kutsallar): Cinsel ilişkiye girmeyen ruhbanlar için kullanılan bir kavramdır.²⁵⁵

Pşitto: Birinci yüzyılın sonlarında veya ikinci yüzyılın sonunda yazıldığı kabul edilen Yeni Ahit kitabının Süryanice çevirisine verilen isimdir. Bu çeviride Petrus'un II. Mektubu, Yuhanna'nın II. ve III. Mektupları ile Yahuda'nın Mektubu dışında bütün bölümlerin çevirisi günümüze kadar ulaşmıştır.

Serabites: Avare topluluğu olarak da ifade edilen *serabites* kavramı, manastırlarda yaşayan, diğer münzeviler tarafından günahkârlar olarak kabul edilen münzeviler için kullanılan bir kavramdır. Aziz Jerome'ye²⁵⁶ göre *serabitesler*, manastırlardaki hiçbir kurala uymayıp ağaç dalları ve kovuklarında yaşamlarını sürdüren münzevilerdir. Ayrıca sık sık manastır değiştirdiklerinden dolayı diğer Hristiyanlar tarafından hoş karşılanmadıklarını ifade etmiştir.²⁵⁷

Seyidina (Efendimiz): Süryani Kadim Kilisesi'nde metropolit, mafıryan ve patriklere hitap için kullanılan bir kavramdır.

Sfar Haye (Beth Arke):Süryanilerde ayin sırasında okunan hayatta olan ve vefat eden önemli simaların adlarını içeren kitaba verilen isimdir.²⁵⁸

Suntrunise: Süryanilerde yeni resm edilen patrik veya metropolitin makamına oturması esnasında yapılan törendir.²⁵⁹

²⁵⁴ C. Bartone, "Nun", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 10/483; Ayrıca bkz. I. Gregory Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era.*, 214-232.

²⁵⁵ Susan Ashbrook Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints* (University of California Press: Berkeley, 1990), 6; Murat Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 79.

²⁵⁶ Hristiyan kilise babası ve Kutsal Kitap bilginidir. 345 yılında İtalya'da doğmuş, 419 veya 420 yılında Bethlehem'de ölmüştür. İbranice İncil, On İki Küçük Peygamber Üzerine Bir Yorum gibi eserleri yayımlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. F. X. Murphy, "St Jerome", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C, 2003), 7/757-758.

²⁵⁷ Cabrol, "Monasticism", 8/786.

²⁵⁸ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

Sustatikun: Patrik tarafından yeni resmedilmiş metropolite verilen görev ve yetki belgesine verilen isimdir.²⁶⁰

Şapel: Hristiyanlıkta kilise veya katedralin dışında, yapıların içinde inşa edilmiş ibadet yerlerine verilen isimdir. Bazen büyük bir kilise içerisinde oluşturulmuş özel ibadet yerleri için de şapel kavramı kullanılır. Meryem ve azizler için oluşturulan özel bölümlere de bu isim verilmiştir.²⁶¹

Tebliho: Ahşaptan yapılmış, kilisede kduşkudşinin ortasında bulunan, dörtgen şeklinde olan ve üzerine kâse, sini gibi eşyaların konulduğu objeye verilen addır.²⁶²

Tekso: Süryani Kadim Kilisesi'nde ayinlere verilen genel isimdir. Ayrıca ayinlerde kullanılan kitaba da bu isim verilir.²⁶³

1.3. KUTSAL KİTAP'TA RUHBANLIK

Hristiyan ruhbanlığının temeli Kutsal Kitap olduğu kabul edilmektedir. Kutsal Kitap'ın Eski Ahit bölümünden de anlaşılacağı gibi Hristiyan ruhbanlığı, Yahudi ruhbanlık geleneğinden etkilenmiştir.²⁶⁴ Hristiyanlıktaki ruhbanlık sınıfı, Yahudilerdeki ruhbanlık sınıfının yeniden yetkiler kazanıp anlam ve şekillenmesi olarak kabul edilir.²⁶⁵ Eski Ahit'te tapınak görevlileri anlamına gelen *Sheret* kavramı yerine, Yunanca *Leitourgein* kavramı kullanılmıştır. Bu kavram Yeni Ahit metinlerinde de kullanılmaktadır. Bunun yanında Yeni Ahit'te ruhbanlık sakramenti ile ilgili olarak üç kavram daha kullanılmaktadır. Bunlar, *presbyter* (ihtiyarlar), *episkopos* (gözetmen) ve *diakonos* (hizmetli) kavramalarıdır.²⁶⁶ Yeni Ahit'te kilise

²⁵⁹ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

²⁶⁰ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 499.

²⁶¹ Güç, *Dinlerde Mabed ve İbadet*, 169.

²⁶² Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

²⁶³ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 498.

²⁶⁴ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 413-414.

²⁶⁵ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 414; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 2012, 230.

²⁶⁶ Robert S. Paul, "Ministry", *Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade (New York: Macmillan Publishing Company, 1987), 9/538; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 2012, 231.

önderleri için *ihitiyar* ve *gözetmen* kavramları kullanılmıştır. İhtiyarlar, toplumun önderi olarak ekip halinde çalışırlardı.²⁶⁷

Hristiyanlık inanç sistemine göre, İsa Mesih ondan önceki bütün rahiplik görevlerini üstlenmiş bir başrahiptir. *Melkisedek düzeni uyarınca sonsuza dek kâhinsin sen*²⁶⁸ hitabı İsa Mesih'e yöneliktir. İsa Mesih'in ardılları onun tarafından görevlendirilen kişilerdir. Bu ifadeye göre İsa Mesih başrahip, sonra gelen ruhbanlar ise onun papazı olarak kabul edilir.²⁶⁹

Hristiyan ruhbanlığı, Hristiyan din adamı sınıfıyla doğrudan ilgili bir konudur. Bunun yanında sakramental ruhbanlık, Hristiyanlıktaki bütün din adamı rütbelerini kapsamaz. Sakramental ruhbanlık, Mesih'ten kurulmuş rütbeler için oluşmuş bir kavramdır.²⁷⁰

Hristiyan ruhbanlığının en önemli kaynağı Yeni Ahit metinleridir. Hristiyan ruhbanlar, bütün işlerinin içinde Yeni Ahit'e başvurmuşlardır. Yolculuk yaparken, işlerinde çalışırken, keşiş olmak isteyenleri test etmek için, yalnız veya beraber olduklarında Yeni Ahit'e başvurmuşlardır.²⁷¹

1.3.1. Eski Ahit'te Ruhbanlık

Yukarıda da ifade edildiği gibi Eski Ahit'te tapınak görevlileri anlamında kullanılan *sheret* kelimesi, Yunancaya *leitourgein* olarak çevrilmiştir. Bu kelime ruhbanlık ve ruhbanlığın gerektirdiği vazifeler için kullanılmıştır.²⁷² Eski Ahit metinlerinde geçen *levi* kelimesi, sığınağı ve Yahudi Yasası'nı korumak için seçilen rahiplerin atası olarak kabul edilir. *Kâhinler* veya *kohenler* olarak adlandırılan bu sınıf, Yahudilikte önemli bir yer tutmaktadır.²⁷³ *Kâhinler* Rabbi övmek için Yahudi tapınağına girerler.²⁷⁴

²⁶⁷ Elç. 11:30, 14:23, 15:2-6, 22:23, 16:4; Flp. 1:1.

²⁶⁸ Mez. 110:4.

²⁶⁹ *Katolik Kilisesi Din ve Ahlâk İlkeleri*, çev. Dominik Pamir (İstanbul, 2000), 373; Muhammet Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler* (Bursa: Emin Yayınları, 2012), 230.

²⁷⁰ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 413.

²⁷¹ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 49.

²⁷² Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 49.

²⁷³ "Levi - JewishEncyclopedia.com" (Erişim 01 Temmuz 2022).

²⁷⁴ Hadi Tezokur, *Yahudilik 1* (Ankara: Akademisyen Kitapevi, 2020), 96.

Eski Ahit'e göre ilk *kohen* Harun'dur. Harun aynı zamanda kohenlerin atası olarak kabul edilir ve Tanrı onun soyunun kâhin olarak seçtiğini Musa'ya bildirmiştir. Ayrıca kâhinlerin giyeceği kıyafetler de yine Kutsal Kitap'ta belirtilmiştir.²⁷⁵

Yahudilik inancına göre ruhban sınıfı olan *kohenlik*, Harun ve soyu için sürekli bir görevdir.²⁷⁶ *Kohenlerin* başlıca görevleri çeşitli toplumsal faaliyetleri yürütmenin yanında Tanrı'nın emrettiği kutsal ritüelleri yerine getirmektir.²⁷⁷

Kohenler birçok ayrıcalığa sahiptirler. Bunun yanında uymak zorunda oldukları yasaklar da vardır.²⁷⁸ *Kohen* soyundan gelenler, ölen birinin yanında bulunmamalıdır. Ölüyle aynı çatı altında bulunmamalı, ölüm döşeğinde olanın yanına girmemeli, yakınları hariç mezarlığa gitmemelidir. *Kohen*, yakınlarından başka birine temasta bulunması halinde saflığını kaybeder.²⁷⁹

Eski Ahit metinlerinin birçok yerinde ruhbanlık ile ilgili ifadeler geçmektedir. Mısır'dan Çıkış bölümünde, “*Musa kayınbabası Midyanlı Kâhin Yitro'nun sürüsünü güdüyordu. Sürüyü çölün batısına sürdü ve Tanrı Dağı'na, Horev'e vardı.*”²⁸⁰ Aynı bölümün başka bir yerinde bu ifade ile bağlantılı olarak, “*Harun'un yerine kâhin olan oğlu, Kutsal Yer'de hizmet etmek üzere Buluşma Çadırı'na girdiğinde yedi gün bu giysileri giyecek.*”²⁸¹ Yine aynı bölümde, “*Bana kâhin olmaları için Harun'la oğullarını meshedip kutsal kıl.*”²⁸² ve “*Onun benzerini yapan ya da kâhin olmayan birinin üzerine döken herkes halkının arasından atılacaktır.*”²⁸³

²⁷⁵ Mez. 8:7-9, Çık. 28; Tezokur, *Yahudilik 1*, 96-97.

²⁷⁶ Çık. 28:8; Say. 4.

²⁷⁷ Hez. 44:1-31. *Kohen* hakkında geniş bilgi için bkz. Suzan Alalu - Klara Asayas, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, ed. Yusuf Altıntağ (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Bas. Yay., 2001), 137-142.

²⁷⁸ Nadide Şahin, *Hristiyanlık'ta Ruhbanlık Anlayışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008), 10.

²⁷⁹ Mez. 31:1-24; Tezokur, *Yahudilik 1*, 97; Şahin, *Hristiyanlık'ta Ruhbanlık Anlayışı*, 10; Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 15/333-334.

²⁸⁰ Çık. 3:1.

²⁸¹ Çık. 29:30.

²⁸² Çık. 30:30.

²⁸³ Çık. 30:33.

Eski Ahit'e göre sunumları Tanrı'ya takdim yetkisi Yahudi ruhbanları olan *kâhinlere* aittir.²⁸⁴ Mezbaha getirilecek tüm sunumlar *kâhinlere* getirilecektir. Günahkârlar “*kâhine*” günahın kefareti için sunumlar verecekler, böylece sunum günaha karşı kefarete olacaktır. Yalancı şahitlik eden, ölü hayvana dokunan, gereksiz yere yemin eden günahkârlar, işledikleri suçlarını itiraf edip, işledikleri günah karşılığında sunumlarını Rabb'e sunması için *kâhinlere* verirler.²⁸⁵ *Kâhinlerin* geçimlerini nasıl sağlayacaklarıyla ilgili Kutsal Kitap'ta bilgiler bulunmaktadır. Kurban edilecek hayvanlar ve ürünlerden *kâhinlerin* paylarına düşenle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir: “*Halktan sığır ya da koyun kurban edenlerin kâhinlere vereceği pay şu olacak: Kol, çene, içkembe. Tahılınızın, yeni şarabınızın, zeytinyağınızın ilk ürününü ve koyunlarınızdan kırıktığınız ilk yünü kâhine vereceksiniz. Çünkü Tanrınız RAB, önünde dursunlar, her zaman adıyla hizmet etsinler diye bütün oymaklarınız arasından onu ve oğullarını seçti.*”²⁸⁶

Kâhinler toplumda meydana gelen hukuksal problemleri çözmek görevini de yerine getirmekle yükümlüdürler. Bunun için din adamlarının kontrolü altında, dini mahkemelerce sonuca gidiliyordu.²⁸⁷ *Kâhinlerin* kararları kesindir. *Kâhinlerin* verdikleri kararları beğenmeyenler, Tanrı'nın yaptırımlarıyla karşı karşıya kalacaklardır.²⁸⁸ *Kâhinler*, tapınağa Rabbi övmek ve ona niyaz etmek için gelirler.²⁸⁹

Eski Ahit geleneğinde, tapınağın bakımını ve temizliğini yürüten ve *levililer* olarak isimlendirilen bir din adamı sınıfı vardır. *Levililer*, Kutsal Kitap'a göre Yakub'un oğlu Levi'nin soyundan gelenlere verilen isimdir. İsrailoğullarının on iki kabilesinden birini oluştururlar.²⁹⁰ Levi sülalesinin diğer mensuplarının da mabed ile ilgili görevleri vardır. Bunlar; ilahi söylemek, çeşitli ibadetlerde *kohenlere* yardım etmek ve toplanma çadırının bekçiliğini yapmaktır.²⁹¹

²⁸⁴ Rauf Karakurt, *Hristiyanlıkta Ruhbanlık* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 11.

²⁸⁵ Mez. 1:4-9; 1:1-6; 5:17-19.

²⁸⁶ Yas. 18:3-5.

²⁸⁷ Aydın, *Hristiyan Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, 193.

²⁸⁸ Yas. 17:8-13.

²⁸⁹ Tezokur, *Yahudilik 1*, 96.

²⁹⁰ Tezokur, *Yahudilik 1*, 97; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 237.

²⁹¹ Say. 18:2-7; Tezokur, *Yahudilik 1*, 97.

Levililer şahsi mülkiyet konusunda ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler: “Ancak Levililer kendilerine ait kentlerde sattıkları evleri her zaman geri alma hakkına sahiptirler. Eğer bir Levili bu kentlerde sattığı evi geri alamazsa, özgürlük yılında ev kendisine geri verilecektir. Çünkü Levililer'in kentlerindeki evler onların İsrail halkının arasındaki mülkleridir. Kentlerinin çevresindeki otlaklar ise satılamaz. Çünkü bunlar onların kalıcı mülküdür.”²⁹²

Kutsal Kitap'ta geçen başka bir kavram da *haham*dır. İbranice ve Aramice *bilge, yetenekli kişi* anlamlarında kullanılan bu kavram, günümüzde *kohenlerin* yerini almışlardır. Tevrat ve Talmud eğitimi alıp Yahudi cemaatine ruhani önderlik eden kişiler için kullanılır.²⁹³ Eski Ahit'te *hohma*, *haham* şeklinde geçer.²⁹⁴

Yahudilikte *haham* ile aynı anlama gelen başka bir kelime de *rabbi* kavramıdır. İbranice *üstat, üstadım, efendim* anlamlarında kullanılmıştır.²⁹⁵ Rabbiler, hukuk yeterliliğine sahip kimselerdir.²⁹⁶ Günümüzde *rabbiler* rahiplik yerine dini eğitim veren öğretmen olarak görev yapmaktadırlar.²⁹⁷ Sefarad Yahudilerinde²⁹⁸ *rabbi* kavramı yerine, *haham* kavramı kullanılmaktadır.²⁹⁹ Yahudilerde din adamı olarak tanınan *hazanlar* vardır. Bu sınıfa tabi kimseler, sesi güzel olan ve okuması

²⁹² Mez. 25:32-34.

²⁹³ Tezokur, *Yahudilik 1*, 97; Kürşat Demirci, “Haham”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/134-135; Adem Özen, *Yahudilikte İbadet* (İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001), 142-143.

²⁹⁴ Dan. 2:12, 21; 1. Kr. 4:31; Eyü. 32:9; Özd. 6:6; Vai. 2:19.

²⁹⁵ Tezokur, *Yahudilik 1*, 97-98; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 316.

²⁹⁶ Tezokur, *Yahudilik 1*, 97-98; Alparslan Emin Öztürk, *Yahudilik, Hristiyanlık Ve Budizm'de Din Adamaları* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din bilimleri Ana Bilim Dalı, Dinler tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 15.

²⁹⁷ Tezokur, *Yahudilik 1*, 97-98; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 316.

²⁹⁸ Sefarad Yahudileri (Safardim): Romalıların İsrailoğullarına saldırması sonucu zorunlu göçle beraber Kuzey Afrika üzerinden İspanya'ya (İberya Yarımadası) yerleşmiş, daha sonra 1492 yılında İspanya'dan göçe zorlanmış Yahudilere verilen isimdir. İbranicede Sefarad, İspanya anlamına gelmektedir. Türkiye, Portekiz, Ege Adaları, Balkan ve Kuzey Afrika Musevileri bu adla anılırlar. Bu Yahudilerin bir kısmı Portekize, diğerleri de Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde bulunan yerleşim yerlerine sığınmışlardır. Ancak Portekiz kralının da onları Hristiyan olmaları konusunda zorlaması, onların Portekizden de göç etmeye zorlamıştır. Günümüzde başta Türkiye olmak üzere Avrupa'nın bazı ülkeleri ve Kuzey Afrika'da Sefarad Yahudileri bulunmaktadır. “Türk Yahudi Toplumu - Bunları Biliyormuydunuz?” (Erişim 01 Mayıs 2023); Sefarad Yahudileri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Julia Phillips Cohen, *Osmanlılaşmak: Modern Sefarad Yahudileri ve İmparatorluk Yurttaşlığı*, çev. Feyyaz Şahin (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017).

²⁹⁹ Demirci, “Haham”, 15/134.

akıcı olan kişiler arasında seçilirler. *Hazan*, hahama yardım eden, onunla beraber dua okuyan kimsedir.³⁰⁰

Eski Ahit metinlerine göre İbrahim'in Şalem Kralı Melkisedek tarafından kutsanması, Hristiyan kâhin düzeninin görevlendirme ve yetkilendirme açısından önemlidir.³⁰¹ “Yüce Tanrı'nın kâhini olan Şalem Kralı Melkisedek ekmek ve şarap getirdi. Avram'ı kutsayarak şöyle dedi: “Yeri göğü yaratan yüce Tanrı Avram'ı kutsasın,”³⁰²

Eski Ahit'te ruhbanlık sakramentini igilendiren bir konu da *ihtiyarlar* kavramıdır. *İhtiyarlar*, İsrailoğulları arasında yönetici bir gruptu. Politik kararlar verdikleri,³⁰³ krallara danışmanlık yaptıkları³⁰⁴ ve ruhsal konularda halkı temsil ettikleri³⁰⁵ belirtilmiştir.

Hristiyanlık inanç sisteminde ise İsa Mesih, önceki rahiplik görevlerinin tümünü üstlenmiş bir başrahiptir.³⁰⁶

1.3.2. Yeni Ahit'te Ruhbanlık

Hristiyanlık inancında, ruhbanlık görevi ilk dönemden itibaren Kutsal Ruh'un lütfuyla yetkilerle donatılmış İsa'dan havarilere geçmiştir. Bu yetki daha sonra inanlara verilmiş ve böylece ruhbanlığın temeli oluşturulmuştur.³⁰⁷ Ruhban takdisi, sakramental açıdan Hristiyanlıkta var olan bir adamı atama metodudur. Ruhban takdisi, yetkili birinin ruhban adayının üzerine el koyma hareketi olduğu için el koyma anlamına gelen sözcükler kullanılmıştır.³⁰⁸

Hristiyan ruhbanlığının temelini Kutsal Kitap oluşturduğu için çalışmamızın bu bölümünde Yeni Ahit metinlerinde geçen ruhbanlıkla ilgili ifadeler ele alınmıştır. Konu Yeni Ahit metinlerinde geçen ruhbanlıkla ilgili ifadelerle sınırlandırılmıştır.

³⁰⁰ Tezokur, *Yahudilik 1*, 98; Özen, *Yahudilikte İbadet*, 142-143.

³⁰¹ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 414; Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 2012, 230.

³⁰² Yar. 14:18-19.

³⁰³ 2. Sa. 5:3; 17:4, 15.

³⁰⁴ 1. Kr. 20:17.

³⁰⁵ Çık. 7:17; 24:1, 9; Say. 11:16, 24-25.

³⁰⁶ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 2012, 230.

³⁰⁷ *Catechism of The Catholic Church* (Vatican: Libreria Editrice Vaticana, 2019), 211.

³⁰⁸ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 414.

Konunun daha iyi anlaşılması için beş alt başlık altında ele alınmıştır. Konu bu bağlamda sırasıyla “Sinoptik İncillerde Ruhbanlık (Matta, Markos, Yuhanna)”, “Yuhanna’da Ruhbanlık”, “Elçilerin İşlerinde Ruhbanlık”, Pavlus’un Mektuplarında Ruhbanlık” ve “Diğer Mektuplarda Ruhbanlık” başlıkları altında ele alınacaktır.

1.3.2.1. Sinoptik İncillerde Ruhbanlık

Sinoptik İncillerde ruhbanlık, sakramental anlamda İsa Mesih’in etrafında oluşturduğu bir cemaatten bazılarını seçip onlara yetki vermesi ile ilgilidir.³⁰⁹ İsa ilk olarak “*On iki*”leri seçmiş³¹⁰ ve onlara yetkiler vermiştir.³¹¹ İncillerde “*Onikiler*”in ismi toplu olarak dört yerde ifade edilmiştir.³¹² Luka’da geçen ifadeye göre “*yetmişler*”i seçmiş ve görevlendirmiştir.³¹³ İsa Mesih, seçtiği kişileri kalıcı bir sınıf olarak kurmuş,³¹⁴ başlarına aralarından seçtiği Petrus’u atamıştır.³¹⁵

İsa, öğretisini duyurmak için “*elçiler*”i seçmiş ve kendisinde bulunan bazı yetkileri onlara da vermiştir.³¹⁶ İsa’nın verdiği yetkilerin ilki, Göklerin Egemenliği’nin yaklaştığını bildirmek,³¹⁷ Tanrı’nın sözünü duyurmak³¹⁸ ve insanları tövbeye çağırmaktır.³¹⁹ İsa’nın dirilişten sonra göğe alınması öncesi elçilere verdiği yetkilendirme, Matta’da şöyle geçmektedir: “*İsa yanlarına gelip kendilerine şunları söyledi: “Gökte ve yeryüzünde bütün yetki bana verildi. Bu nedenle gidin, bütün ulusları öğrencilerim olarak yetiştirin; onları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un adıyla vaftiz edin; size buyurduğum her şeye uymayı onlara öğretin. İşte ben, dünyanın sonuna dek her an sizinle birlikteyim”*.”³²⁰ İsa Mesih, elçilerine kendi adına ve kendi gücü aracılığıyla öğretme, kutsallaştırma ve idare etme yetkilerini emanet etmiştir.

³⁰⁹ Seyfeli, Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler, s.415.

³¹⁰ Mar. 1:16-20; 3:13-19; 6:5-13; Mat. 10:1-15; 4:18-22; Luk. 6:12-16; 9:1-6; Galip Atasagun, *İlâhî Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm’da) Dinî Semboller* (Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2002), 227.

³¹¹ Aydın, *Din Fenomeni*, 188; Seyfeli, *Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler*, 415.

³¹² Mat. 10:2-4; Mar. 3:16-19; Luk. 6:14-16; Elç. 1:13.

³¹³ Luk. 1:24; Atasagun, *İlâhî Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm’da) Dinî Semboller*, 227; Seyfeli, *Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler*, 415.

³¹⁴ Karakurt, *Hristiyanlıkta Ruhbanlık*, 28.

³¹⁵ Mat. 16:18-20.

³¹⁶ Turgay Üçal - Derek Malcolm, *Önderlik; İlk Kilisede Yönetim ve Düzen* (İstanbul: Haberci Basın Yayın, 2006), 43; Seyfeli, *Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler*, 415.

³¹⁷ Mat. 10:7; Luk. 9:2.

³¹⁸ Mar. 3:14-19.

³¹⁹ Mar. 6:12.

³²⁰ Mat. 28:18-20.

Bundan sonra Mesih'in ve Kutsal Ruh'un misyonu, elçilerin misyonu olmuş, elçiler kendilerine verilen bu görevle, İsa adına görev yetkisini elde etmişlerdir.³²¹

İsa Mesih, elçilere sadece duyuru ve çağrı görevi vermemiş, bunun yanında hareket ve uygulamayı şeklinde de yetkiler vermiştir.³²² Bu yetkiler iki şekilde verilmiştir:

- 1- Cinleri ve kötü olan ruhları kovma yetkileri.³²³ Bu yetki Matta'da şöyle geçmektedir: *"İsa on iki öğrencisini yanına çağırıp onlara kötü ruhlar üzerinde yetki verdi. Böylece kötü ruhları kovacak, her hastalığı, her illeti iyileştireceklerdi."*³²⁴ İsa, bunlardan on iki kişiyi yanında bulundurmamak, Tanrı sözünü duyurmaya göndermek ve cinleri kovmaya yetkili kılmak üzere seçti. Seçtiği bu on iki kişi şunlardır: Petrus adını verdiği Simun, Beni-Regeş (Gök Gürültüsü Oğulları) adını verdiği Zebedi'nin oğulları Yakup ve Yuhanna, Andreas, Filipus, Bartalmay, Matta, Tomas, Alfay oğlu Yakup, Taday, Yurtsever Simun ve İsa'ya ihanet eden Yahuda İskariot.³²⁵ *"On iki öğrencisini yanına çağırdı ve onları ikişer ikişer halk arasına göndermeye başladı. Onlara kötü ruhlar üzerinde yetki verdi."*³²⁶ *"Birçok cin kovdular; birçok hastayı, üzerlerine yağ sürerek iyileştirdiler."*³²⁷ *"İsa, Onikiler'i yanına çağırıp onlara bütün cinler üzerinde ve hastalıkları iyileştirmek için güç ve yetki verdi."*³²⁸
- 2- Bütün hastalıklar iyileştirme yetkileri. *"İsa on iki öğrencisini yanına çağırıp onlara kötü ruhlar üzerinde yetki verdi. Böylece kötü ruhları kovacak, her hastalığı, her illeti iyileştireceklerdi."*³²⁹ *"Birçok cin kovdular; birçok hastayı, üzerlerine yağ sürerek iyileştirdiler."*³³⁰ *"İsa, Onikiler'i yanına çağırıp onlara bütün cinler üzerinde ve hastalıkları*

³²¹ Catechism of The Catholic Church, 212.

³²² Seyfeli, Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler, 416.

³²³ Mat. 10:1; Mar. 3:14-15; 6:7, 13; Luk., 9:1.

³²⁴ Mat. 10:1.

³²⁵ Mar. 3:14-19.

³²⁶ Mar. 6:7.

³²⁷ Mar. 6:13.

³²⁸ Luk. 9:1.

³²⁹ Mat. 10:1.

³³⁰ Mar. 6:13.

iyileştirmek için güç ve yetki verdi. Sonra onları Tanrı'nın Egemenliği'ni duyurmaya ve hastalara şifa vermeye gönderdi."³³¹ *"Hastaları iyileştirin, ölüleri diriltin, cüzamlıları temiz kılın, cinleri kovun. Karşılıksız aldınız, karşılıksız verin."*³³² *"Birçok cin kovdular; birçok hastayı, üzerlerine yağ sürerek iyileştirdiler."*³³³

İsa Mesih, verilen bu yetkileri kendi elleriyle kazanmadıkları kendi elleriyle gerçekleştirmenin temelini iman olduğunu vurgular.³³⁴ İncillerde, İsa'nın cinleri kovma yetkisi verdiği öğrencilerinin, neden cinleri kovamadıklarını sorduklarında şu karşılığı vermiştir: *"İsa, 'İmanınız kıt olduğu için' karşılığını verdi. 'Size doğrusunu söyleyeyim, bir hardal tanesi kadar imanınız olsa şu dağa, 'Buradan şuraya göç' dersiniz, göçer; sizin için imkânsız bir şey olmayacaktır."*³³⁵ İsa, imanın makbul olanın görmeden iman etmek olduğunu ifade etmiştir.³³⁶

İsa'nın, öğrencilerinden bazılarını seçip yetkilendirmesinden o öğrencilerin öne çıktığını anlıyoruz. İsa, bunu yaparken tek ölçüt olarak imanı vermiştir. Ancak İncillerde seçtiklerini hangi ölçütlere göre seçip yetkilendirdiği net ifade edilmemiştir. İsa, bunu *tanrısal* yetkiyle yaptığı için iman gereklidir.³³⁷ Örneğin Petrus'a *"kıt imanlı"*³³⁸ olduğunu söylerken aynı zamanda kilisesini *"onun üzerine kuracağını"*³³⁹ ifade etmiştir.

İncillere göre İsa, on ikilerin dışında yetmişleri de görevlendirmiştir. Onları ikişer gruba ayırıp görev yapacakları yerlere göndermiştir. *"Bu olaylardan sonra Rab yetmiş kişi daha görevlendirdi. Bunları ikişer ikişer, kendisinin gideceği her kente, her yere kendi önünden gönderdi. Onlara, 'Ürün bol, ama işçi az' dedi, 'Bu nedenle ürünün sahibi Rab'be yalvarın, ürününü kaldıracak işçiler göndersin. Haydi gidin! İşte, sizi kuzular gibi kurtların arasına gönderiyorum. Yanınıza ne kese, ne*

³³¹ Luk. 9:1-2.

³³² Mat. 10:8.

³³³ Mar. 6:13.

³³⁴ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 417.

³³⁵ Mat. 17:20-21, 20:21; Mar. 11:22-23; Luk. 17:6.

³³⁶ *"İsa, 'Beni gördüğün için mi iman ettin?' dedi. 'Görmeden iman edenlere ne mutlu!'"* 1. Yu. 20:29.

³³⁷ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 419-420.

³³⁸ Mat. 14:31; 16:8.

³³⁹ Mat. 16:18.

torba, ne de çarık alın. Yolda hiç kimseyle selamlaşmayın. Hangi eve girerseniz, önce, 'Bu eve esenlik olsun!' deyin. Orada esenliksever biri varsa, dilediğiniz esenlik onun üzerinde kalacak; yoksa size dönecektir. Girdiğiniz evde kalın, size ne verilerse onu yiyip için. Çünkü işçi ücretini hak eder. Evden eve taşınmayın.”³⁴⁰ Yetmişler, cinlerin bile boyun eğdiğini görüp sevinerek geri dönerler.³⁴¹ “Yetmişler sevinç içinde döndüler. “Ya Rab” dediler, “Senin adını andığımızda cinler bile bize boyun eğiyor.” İsa onlara şöyle dedi: “Şeytan'ın gökten yıldırım gibi düştüğünü gördüm. Ben size, yılanları ve akrepleri ayakaltında ezmek ve düşmanın bütün gücünü alt etmek için yetki verdim. Hiçbir şey size zarar vermeyecektir. Bununla birlikte, ruhların size boyun eğmesine sevinmeyin, adlarınızın gökte yazılmış olmasına sevinin.”³⁴² İsa, bu sözleriyle yetmişleri uyarmış, aynı zamanda imanın önemi vurgulanmıştır.

1.3.2.2. Yuhanna'da Ruhbanlık

Yuhanna, Snopnik İncillerde olduğu gibi Onikilere değinir. “İsa o zaman Onikiler'e, “Siz de mi ayrılmak istiyorsunuz?” diye sordu. Simun Petrus şu yanıtı verdi: “Rab, biz kime gidelim? Sonsuz yaşamın sözleri sendedir. İman ediyor ve biliyoruz ki, sen Tanrı'nın Kutsalı'sın.” İsa onlara şu karşılığı verdi: “Siz Onikiler'i seçen ben değil miyim? Buna karşın içinizden biri iblistir.” Simun, İskariot'un oğlu Yahuda'dan söz ediyordu. Çünkü Yahuda Onikiler'den biri olduğu halde İsa'ya ihanet edecekti.”³⁴³

Yuhanna'da ruhbanlıkla ilgili diğer bir ifade de Kutsal Ruh ile ilişki ifade eden sözlerdir. “İsa yine onlara, “Size esenlik olsun!” dedi. “Baba beni gönderdiği gibi, ben de sizi gönderiyorum.” Bunu söyledikten sonra onların üzerine üfleyerek, “Kutsal Ruh'u alın!” dedi. “Kimin günahlarını bağışlarsanız, bağışlanmış olur; kimin günahlarını bağışlamazsanız, bağışlanmamış kalır.”³⁴⁴ Bu ifadelerde İsa'nın

³⁴⁰ Luk. 1:1-7.

³⁴¹ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 420.

³⁴² Luk. 10:17-20.

³⁴³ 1. Yu. 6:67-70.

³⁴⁴ 1. Yu. 20:21-23.

kendi yetkilerini öğrencilerine verdiği, ayrıca Kutsal Ruh'u yetkilendirmede ve yetkiyi kullanmadaki rolü anlaşılmaktadır.³⁴⁵

1.3.2.3. Elçilerin İşleri'nde Ruhbanlık

Elçilerin İşleri, tarihsel olarak İsa'nın göğe alınmasından sonra meydana gelen olayları içine alan bir dönemi kapsamaktadır. Luka ile aynı tarihlerde (80-90) yazıldığına inanılmaktadır.³⁴⁶

Elçilerin İşleri kitabı, ruhbanlık sakramentini ilgilendiren konularda diğer İncillerle paralel olup aynı konunun ileri boyutunu sunmaktadır.³⁴⁷ Elçilerin İşleri kitabına göre İsa Mesih, Kutsal Ruh aracılığıyla emirler vermektedir. *“Ey Teofilos, İlk kitabımda İsa'nın yapıp öğretmeye başladığı her şeyi, seçmiş olduğu elçilere Kutsal Ruh aracılığıyla buyruklar verip yukarı alındığı güne dek olanları yazmıştım.”*³⁴⁸ İsa Mesih, Tanrı'dan aldığı yetkilerin bir kısmını elçilere vermiştir.

Elçilerin İşleri kitabında, yeni yetkilerle beraber kutsal ruhla vaftiz olmanın neler olduğunu ifade edilmektedir. *“Kutsal Ruh'la vaftiz edileceksiniz.”*³⁴⁹ *“Ama Kutsal Ruh üzerinize inince güç alacaksınız. Yeruşalim'de, bütün Yahudiye ve Samiriye'de ve dünyanın dört bucağında benim tanıklarım olacaksınız.”*³⁵⁰

Elçilerin İşleri kitabında, ruhbanlık sakramentiyle ilgili görevlendirme ve yetki verme ile ilgili ifadeler geçmektedir. Verilen yetkiler başka dillerde konuşma ve peygamberlikte bulunma şeklindedir. *“İmanlıların hepsi Kutsal Ruh'la doldular, Ruh'un onları konuşturduğu başka dillerle konuşmaya başladılar.”*³⁵¹ *“Bu gördüğünüz, Peygamber Yoel aracılığıyla önceden bildirilen olaydır: Son günlerde, diyor Tanrı, bütün insanların üzerine Ruhum'u dökeceğim. Oğullarınız, kızlarınız peygamberlikte bulunacaklar. Gençleriniz görümler, yaşlılarınız düşler görecek”.*³⁵²

³⁴⁵ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 426.

³⁴⁶ Mahmut Aydın, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi: Tarih, İnanç ve İbadet* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), 478; Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 420.

³⁴⁷ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 420.

³⁴⁸ Elç. 1:1-2.

³⁴⁹ Elç. 1:5.

³⁵⁰ Elç. 1:8.

³⁵¹ Elç. 2:4.

³⁵² Elç. 2:16-17.

“Çünkü onların, bilmedikleri dillerle konuşup Tanrı'yı yücelttiklerini duyuyorlardı.”³⁵³ “Pavlus ellerini onların üzerine koyunca Kutsal Ruh üzerlerine indi ve bilmedikleri dillerle konuşup peygamberlik etmeye başladılar.”³⁵⁴

Elçilerin İşleri kitabında ruhbanlık ile ilgili “*ihtiyarlar (presbyter)*” ve “*gözetmen (episkopos)*” olmak üzere iki terim kullanılmaktadır. “*İmanlılar için her kilisede ihtiyarlar seçtiler. Dua ve oruçla onları, inandıkları Rab'be emanet ettiler.*”³⁵⁵ “*Pavlus, Milet'ten Efes'e haber yollayarak kilisenin ihtiyarlarını yanına çağırttı.*”³⁵⁶ “*Kendinize ve Kutsal Ruh'un sizi gözetmen olarak görevlendirdiği bütün sürüye göz kulak olun. Rab'bin kendi kanı pahasına sahip olduğu kiliseyi gütmek üzere atandınız.*”³⁵⁷ İfadeden de anlaşıldığı gibi verilen tüm görevler, Kutsal ruh tarafından verilmiştir. Metinlerden anlaşıldığına göre her iki rütbe de aynı hizmet rolünü ifade etmektedir. Başka bir ifade ile presbiter terimi hizmetin rütbesini, episkopos terimi görevinibelirtmek için kullanılmaktadır.³⁵⁸ Düzenli bir ekip halinde çalışan presbiterler, tüm görevlerde ortak yetkililer olarak hareket ederlerdi.³⁵⁹

İnanırların zamanla çoğalması sonucunda, ruhbanlık statüsünün merkezinde bulunan elçiler yetersiz kalmışlardır. Kilise önderleri, dini tebliği aksatmamalarına rağmen zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bunun sonucunda cemaatten “*yediler*” olarak tanımlanan görevliler seçilmiş ve kutsanmıştır.³⁶⁰ Yedilerin seçilmesinden sonra elçiler kilisenin öğretisine devam etmiştir. Yediler ise halkın ihtiyaçlarına yardımcı olmaya çalışmışlardır.³⁶¹ Seçilen kişiler, saygın, Ruh'la (Kutsal Ruhla vaftiz olmuş) ve bilgelikle donanımlı kimselerdir. Verilen yetki, elçilere yardımcı

³⁵³ Elç. 10:46-47.

³⁵⁴ Elç. 19:6.

³⁵⁵ Elç. 14:23.

³⁵⁶ Elç. 20:17.

³⁵⁷ Elç. 20:28.

³⁵⁸ A. J. Maclean, “Ministry (Early Christian)”, *Encyclopedia of Religion and Ethics* (New York: Charles Scribner's Sons, 1951), VIII/660-669; Nadide Şahin, “Katolik Kilisesinde Ruhbanlığın Kökeni ve Vatikan Bildirileri Çerçevesinde Kadınların Ruhbanlığı”, *Ekev Akademi Dergisi* 73 (2018), 473; 1. Ti. 3:17; 5:17-19.

³⁵⁹ Elç. 11:30, 14:23, 15:2-6, 22:23, 16:4.

³⁶⁰ Elç. 6:1-7.

³⁶¹ Elç. 2:44, 6:1-15.

atama konusudur. Buradaki yetkilendirme, diğerlerinde olduğu gibi el koyma şeklinde olmuştur.³⁶²

1.3.2.4. Pavlus'un Mektuplarında Ruhbanlık

Pavlus'un Mektupları'nda ruhbanlık sakramenti, Yeni Ahit'in diğer metinlerine göre daha açık ifade edilmiştir. Bu ifadeler görev ve yetki verme, el koyma şeklinde geçmektedir.³⁶³

Pavlus'un Mektupları'nda Kutsal Ruh'un armağanları ve ruhbanların görev yetkilerini kolaylaştıracak konular geçmektedir. *"Çünkü ruhça pekişmeniz için size ruhsal bir armağan ulaştırmak üzere sizi görmeyi çok istiyorum."*³⁶⁴ *"Şöyle ki, Rabbimiz İsa Mesih'in görünmesini beklerken hiçbir ruhsal armağandan yoksun değilsiniz."*³⁶⁵ ve *"Bu nedenle, ellerimi senin üzerine koymamla Tanrı'nın sana verdiği armağanı alevlendirmen gerektiğini hatırlatıyorum."*³⁶⁶ Pavlus bu ifadelerde ruhsal armağanlardan bahsetmiştir. Ruhsal armağanlar, *"Çeşitli ruhsal armağanlar vardır, ama Ruh birdir"*.³⁶⁷ sözünde de belirtildiği gibi Kutsal Ruh'la ilişkilendirilmiştir.³⁶⁸

Pavlus'a göre ruhsal armağanların çeşitleri vardır. *"Tanrı'nın bize bağışladığı lütfâ göre, ayrı ayrı ruhsal armağanlarımız vardır. Birinin armağanı peygamberlikse, imanı oranında peygamberlik etsin"*³⁶⁹ ifadesinden ruhsal armağanların kişilere göre dağıtıldığı anlaşılmaktadır.

Pavlus'a göre kutsal armağanlar, Tanrı'nın insanlara verilen görevleri yerine getirmeleri için, sevgiden dolayı verilen karşılıksız armağanlardır. Ruhsal Armağanlar konusunun geçtiği birçok bölümde, sevgiye atıfta bulunulmuştur. Efesliler 4:11-13 ifadelerinden sevgiden bahseden 15. ve 16. ifadeler takip

³⁶² Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 423.

³⁶³ 1. Ti. 4:14; Elç. 13:3.

³⁶⁴ Rom. 1:11.

³⁶⁵ 1. Ko. 1:7.

³⁶⁶ 2. Ti. 1:6.

³⁶⁷ 1. Ko. 12:4.

³⁶⁸ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 427.

³⁶⁹ Rom. 12:6.

etmiştir.³⁷⁰ Yine Romalılar 12:3-8 ifadelerinden sonra sevgiye atıfta bulunan cümleler gelmektedir.³⁷¹ Pavlus, armağanların diğerlerinden üstün olanlarının olduğu³⁷² “Ama siz daha üstün armağanları gayretle isteyin...”³⁷³ sözüyle açıklamıştır. Pavlus’a göre buradaki üstünlük Tanrı katındaki üstünlüktür. Pavlus bunu “sevginin üstünlüğü” olarak ifade etmiştir: “İşte kalıcı olan üç şey vardır: İman, Umut, sevgi. Bunların en üstünü de sevgidir.”³⁷⁴ Burada anlaşıldığı gibi üstünlük ruhsal olanla ilişkilidir.

Pavlus’un mektuplarında “görev”³⁷⁵ ve “atama”³⁷⁶ olmak üzere iki kavram geçmektedir. Bunlar ruhbanlık sakramentini ve ruhsal armağanı konu alırlar. Kilise tek bedendir ve bu beden bir başı yani başkahini³⁷⁷ vardır. Tıpkı bunun gibi beden de yeteneklerine göre görevleri ve meyveleri olan üyeleri bulunur. Görev dağılımını ilk olarak İsa Mesih yapmıştır. Elçiler, peygamberler ve öğretmenler onun tarafından seçilmiş ve onlara yetkiler verilmiştir.³⁷⁸

Pavlus, mektuplarında ruhbanlık görevini yedi kısma ayırmıştır:

- 1- Elçilik: “Her ulustan insanın iman edip söz dinlemesini sağlamak için Mesih aracılığıyla ve O'nun adı uğruna Tanrı lütfuna ve elçilik görevine sahip olduk.”³⁷⁹ ve “Öteki uluslardan olan sizlere söylüyorum: Uluslara elçi olarak gönderildiğim için görevimi yüce sayarım.”³⁸⁰
- 2- Müjdeci, Tanrı’nın sözünü duyuran: “Tanrı’nın sizin yararınıza bana verdiği görevle kilisenin hizmetkârı oldum. Görevim, Tanrı’nın sözünü, yani geçmiş çağlardan ve kuşaklardan gizlenmiş, ama şimdi O’nun kutsallarına açıklanmış olan sırrı eksiksiz duyurmaktır. Tanrı kutsallarına

³⁷⁰ “Tersine, sevgiyle gerçeğe uyarak beden başı olan Mesih’e doğru her yönden büyüyeceğiz. O’nun önderliğinde bütün beden, her eklemen yardımıyla kenetlenip kaynaşmış olarak her üyesinin düzenli işleyişiyle büyüüp sevgide gelişiyor.” Ef. 4:15-16.)

³⁷¹ “Sevginiz ikiye bölünmesin. Kötülükten tiksiniş, iyiliğe bağlanın. Birbirinize kardeşlik sevgisiyle bağlı olun. Birbirinize saygı göstermekte yarışın.” Rom. 12:9-10.)

³⁷² Seyfeli, *Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler*, 429.

³⁷³ 1. Ko. 12:33.

³⁷⁴ 1. Ko. 13:13.

³⁷⁵ Rom. 1:5; 11:13; 16:1; 1. Ko. 5:17-21; Ef. 3:2-10; 4:11-16; 1. Ti. 3:1-13.

³⁷⁶ 1. Ti., 2:7; 2. Ti. 1:6; 1:11.

³⁷⁷ İbr. 7:26.

³⁷⁸ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler*, 430.

³⁷⁹ Rom., 1:5.

³⁸⁰ Rom. 11:13.

bu sırrın uluslar arasında ne denli yüce ve zengin olduğunu bildirmek istedi. Bu sırrın özü şudur: Mesih içinzdedir. Bu da size yüceliğe kavuşma umudunu veriyor. Her insanı Mesih'te yetkinleşmiş olarak Tanrı'ya sunmak için herkesi uyararak ve herkesi tam bir bilgelikle eğiterek Mesih'i tanıtıyoruz. O'nun kudretle bende etkin olan gücüne dayanarak uğraşıp emek vermemin amacı da budur.”³⁸¹ ve “Tanrı'nın ve dirilerle ölüleri yargılayacak olan Mesih İsa'nın önünde, O'nun gelişi ve egemenliği hakkı için sana buyuruyorum: Tanrı sözünü duyur. Zaman uygun olsun olmasın, bu görevi sürdür. İnsanları tam bir sabırla eğiterek ikna et, uyar, isteklendir. Çünkü öyle bir zaman gelecek ki, sağlam öğretiye katlanamayacaklar. Kulaklarını okşayan sözler duymak için çevrelerine kendi arzularına uygun öğretmenler toplayacaklar. Kulaklarını gerçeğe tıkayıp masallara sapacaklar. Ama sen her durumda ayık ol, sıkıntıya göğüs ger, müjdeci olarak işini yap, görevini tamamla.”³⁸²

- 3- Hizmet görevi: “Öyle ki, kutsallar hizmet görevini yapmak ve Mesih'in bedenini geliştirmek üzere donatılsın.”³⁸³
- 4- Tanrı'yla barıştırma görevi: “Bunların hepsi Tanrı'dandır. Tanrı, Mesih aracılığıyla bizi kendisiyle barıştırdı ve bize barıştırma görevini verdi. Şöyle ki Tanrı, insanların suçlarını saymayarak dünyayı Mesih'te kendisiyle barıştırdı ve barıştırma sözünü bize emanet etti. Böylece, Tanrı aracılığımızla çağrıda bulunuyormuş gibi Mesih'in adına elçilik ediyor, O'nun adına yalvarıyoruz: Tanrı'yla barışın. Tanrı, günahı bilmeyen Mesih'i bizim için günah sunusu yaptı. Öyle ki, Mesih sayesinde Tanrı'nın doğruluğu olalım.”³⁸⁴
- 5- Kilise görevlileri: “Aynı şekilde kilise görevlileri, özü sözü ayrı, şarap tutkunu, haksız kazanç peşinde koşan kişiler değil, ağırbaşlı kişiler olmalı. Temiz vicdanla imanın sırrına sarılmalıdırlar. Bunlar da önce denensin; eleştirilecek bir yönleri yoksa görev alsınlar. Aynı şekilde kadınlar ağırbaşlı olmalı; iftiracı değil, ama ölçülü ve her bakımdan güvenilir

³⁸¹ Kol. 1:25-29.

³⁸² 2. Ti. 4:1-5.

³⁸³ Ef. 4:12.

³⁸⁴ 2. Ko. 5:18-21.

olmalı. Görevliler tek karılı, çocuklarını ve evlerini iyi yöneten kişiler olsun. Görevlerini iyi yapanlar, kendileri için iyi bir yer edinir, Mesih İsa'ya imanda büyük cesaret kazanırlar.”³⁸⁵

6- Gözetmenlik: “İşte güvenilir söz: Bir kimse gözetmen olmayı gönülden istiyorsa, iyi bir görev arzu etmiş olur.”³⁸⁶

7- Tanrı'nın verdiği lütfu insanlara ulaştırma görevi: “Tanrı'nın bana bağışladığı lütfu size ulaştırmakla görevlendirildiğimi duymuşsunuzdur. Yukarıda kısaca değindiğim gibi Tanrı, sır olan tasarısını bana vahiy yoluyla bildirdi. Bu mektubu okuduğunuzda Mesih sırrını nasıl kavradığımı anlayabilirsiniz. Bu sır önceki kuşaklara açıkça bildirilmemişti. Şimdiyse Mesih'in kutsal elçilerine ve peygamberlerine Ruh aracılığıyla açıklanmış bulunuyor. Şöyle ki, öteki uluslar da mirasa ortaktır, aynı beden üyeleridir ve Müjde aracılığıyla Mesih İsa'da vaade ortaktır. Tanrı'nın etkin gücüyle bana verilen lütf armağanı uyarınca bu Müjde'yi yaymakla görevlendirildim. Bütün kutsalların en değersiziydim. Yine de Mesih'in akıl ermez zenginliğini uluslara müjdeleme ve her şeyi yaratan Tanrı'da öncesizlikten beri gizli tutulan sırrın nasıl düzenlendiğini bütün insanlara açıklama ayrıcalığı bana verildi. Öyle ki, Tanrı'nın çok yönlü bilgeliği, kilise aracılığıyla göksel yerlerdeki yönetimlere ve hükümranlıklara şimdiki dönemde bildirilsin. Bu, Tanrı'nın başlangıçtan beri tasarladığı ve Rabbimiz Mesih İsa'da yerine getirdiği amaca uygundu.”³⁸⁷

Pavlus, mektuplarında ruhbanlık sakramentinin hiyerarşik boyutunu kapsayan üç görevden bahsetmiştir. Bu görevler; gözetmen,³⁸⁸ kilise görevlisi³⁸⁹ ve ihtiyarlardır.³⁹⁰

Pavlus, gözetmenler hakkında “İşte güvenilir söz: Bir kimse gözetmen olmayı gönülden istiyorsa, iyi bir görev arzu etmiş olur.”³⁹¹ şeklinde temel bir söz

³⁸⁵ 1. Ti. 3:8-13.

³⁸⁶ 1. Ti. 3:1.

³⁸⁷ Ef. 3:2-11.

³⁸⁸ 1. Ti. 3:1-7; Tit. 1:7-10.

³⁸⁹ 1. Ti. 8-13.

³⁹⁰ 1. Ti. 4:14; 5:17-25; Tit. 1:5-6.

³⁹¹ 1. Ti. 3:1.

söylemiştir. Aynı metnin devamında gözetmende bulunması gereken özellikleri belirtir: *“Ancak gözetmen ayıplanacak bir yanı olmayan, tek karılı, ölçülü, sağduyulu, saygın, konuksever, öğretmeye yetenekli biri olmalı. Şarap düşkünü, zorba olmamalı; uysal, kavgadan ve para sevgisinden uzak olmalı. Evini iyi yönetmeli, çocuklarına söz dinletmeli, her yönden saygılı olmalarını sağlamalı. Kendi evini yönetmesini bilmeyen, Tanrı'nın topluluğunu nasıl kayırabilir? Gözetmen yeni iman etmiş biri olmamalı. Yoksa gurura kapılıp İblis'in uğradığı yargıya uğrayabilir. Topluluğun dışındakiler tarafından da iyi bir insan olarak tanınmalıdır. Öyle ki, ayıplanacak duruma ve İblis'in tuzağına düşmesin.”*³⁹² Pavlus, Titus'a mektubunda da gözetmende bulunması gereken özellikleri şöyle sıralamıştır: *“Gözetmen, Tanrı evinin kâhyası olduğuna göre, eleştirilecek yönü olmamalı. Dik başlı, tez öfkelenen, şarap düşkünü, zorba, haksız kazanç peşinde koşan biri olmamalı. Tersine, konuksever, iyiliksever, sağduyulu, adil, pak, kendini denetleyebilen biri olmalı. Hem başkalarını sağlam öğretiyle yüreklendirmek, hem de karşı çıkanları ikna edebilmek için imanlılara öğretilen güvenilir söze sımsıkı sarılmalı.”*³⁹³

Pavlus'un mektuplarında geçen ikinci ruhbanlık ünvanı olan, kilise görevlileri için bir takım özellikler sıralamıştır: *“Aynı şekilde kilise görevlileri, özü sözü ayrı, şarap tutkunu, haksız kazanç peşinde koşan kişiler değil, ağırbaşlı kişiler olmalı. Temiz vicdanla imanın sırrına sarılmalıdırlar. Bunlar da önce denensin; eleştirilecek bir yönleri yoksa görev alsınlar. Aynı şekilde kadınlar ağırbaşlı olmalı; iftiracı değil, ama ölçülü ve her bakımdan güvenilir olmalı. Görevliler tek karılı, çocuklarını ve evlerini iyi yöneten kişiler olsun. Görevlerini iyi yapanlar, kendileri için iyi bir yer edinir, Mesih İsa'ya imanda büyük cesaret kazanırlar.”*³⁹⁴

Pavlus'un mektuplarında geçen üçüncü ruhbanlık ünvanı ihtiyarlıktır. Pavlus, Titus'a gönderdiği mektupta *“Geri kalan işleri düzene sokman ve sana buyurduğum gibi her kentte ihtiyarlar ataman için seni Girit'te bıraktım.”*³⁹⁵ der. Metnin devamında ihtiyarda bulunması gereken özellikleri sıralamıştır: *“İhtiyar seçilecek*

³⁹² Tit., 3:2-7.

³⁹³ Tit. 1:7-9.

³⁹⁴ 1. Ti. 3:8-13.

³⁹⁵ Tit. 1:5.

*kişi eleştirilecek yönü olmayan, tek karılı biri olsun. Çocukları imanlı olmalı, sefahatle suçlanan ya da asi çocuklar olmamalı.”*³⁹⁶

Pavlus’un gözetiminde üç görev ünvanı bulunmaktadır. Gözetmen (piskopos), ihtiyar (presbiter) ve kilise görevlisi (diyakoz) üç temel hiyerarşiyi oluşturur. Genel kabul gören görüşe göre Pavlus ve elçilerin gözetmen (piskopos) olduğu yönündedir.³⁹⁷

1.3.2.5. Diğer Mektuplarında Ruhbanlık

Yeni Ahit metinlerinde geçen diğer mektuplar, sırasıyla İbranilere Mektup, Yakup’un Mektubu, Petrus’un iki Mektubu, Yuhanna’nın üç mektubu ve Yahuda’nın tek Mektubu’dur.

İbranilere Mektup metninde İsa’nın başkâhin olarak tanımlanmasının temel işareti vardır. Bu mektupta hiyerarşik rütbelerle beraber din adamlığı sıfatına da işaret edilmektedir. Mektubun muhatabı Yahudiler olduğundan, İsa’yı tanımlamada kullanılan başkâhin bir İbrani terimidir.³⁹⁸ *“İnsanlar arasından seçilen her başkâhin, günahlara karşılık sunular ve kurbanlar sunmak üzere Tanrı’yla ilgili konularda insanları temsil etmek için atanır. Bilgisizlere, yoldan sapanlara yumuşak davranabilir. Çünkü kendisi de zayıflıklarla kuşatılmıştır. Bundan ötürü, halk için olduğu gibi, kendisi için de günah sunusu sunmak zorundadır. Kimse başkâhin olma onurunu kendi kendine alamaz; ancak Harun gibi, Tanrı tarafından çağrılırsa alır. Nitekim Mesih de başkâhin olmak için kendi kendini yüceltmedi. O’na, “Sen benim Oğlum’sun, Bugün ben sana Baba oldum” diyen Tanrı O’nu yüceltti. Başka bir yerde de diyor ki, “Melkisedek düzeni uyarınca Sen sonsuza dek kâhinsin.” Mesih, yeryüzünde olduğu günlerde kendisini ölümden kurtaracak güçte olan Tanrı’ya büyük feryat ve gözyaşlarıyla dua etti; yakardı ve Tanrı korkusu nedeniyle işitildi. Oğul olduğu halde, çektiği acılarla söz dinlemeyi öğrendi. Yetkin kılınınca, sözünü dinleyen herkes için sonsuz kurtuluş kaynağı oldu. Çünkü Tanrı tarafından*

³⁹⁶ Tit. 1:5.

³⁹⁷ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler*, 437.

³⁹⁸ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi’nde Sakramentler*, 437.

Melkisedek düzeni uyarınca başkâhin atanmıştı.”³⁹⁹ Mektupta ruhbanlık sakramentini ilgilendiren hususlar vardır. Mektupta, eski Yahudi geleneğinin yıkılıp yerine yeni bir antlaşmanın yapıldığını ilan etmektedir. Ayrıca İsa, Melkisedek düzeni gereği başkâhin olarak atanmıştır.

İbranilere Mektup’ta İsa, Yeni Anlaşma’nın tek başkâhidir ve kendisini günah sunusu için feda etmiştir: *“Böyle bir başkâhinimiz –kutsal, suçsuz, lekesiz, günahkârlardan ayrılmış, göklerden daha yücelere çıkarılmış bir başkâhinimiz– olması uygundur. O, öbür başkâhinler gibi her gün önce kendi günahları, sonra da halkın günahları için kurbanlar sunmak zorunda değildir. Çünkü kendini sunmakla bunu ilk ve son kez yaptı. Kutsal Yasa, zayıflıkları olan insanları başkâhin atamaktadır. Ama Yasa’dan sonra gelen ant sözü, sonsuza dek yetkin kılınmış olan Oğul’u başkâhin atamıştır.*”⁴⁰⁰ Yeni Ahit’te başkâhin ve kâhin isimlendirmesi yoktur. Ancak Pavlus, kendini kâhin olarak isimlendirmiştir.⁴⁰¹

Yakup Mektubu’nda, kendisinin de öğretmenler topluluğu içinde yer aldığı, ruhsal armağan olarak kabul edilen öğretmenlik hakkında uyarılar yapmıştır. *“Kardeşlerim, biz öğretmenlerin daha titiz bir yargılamadan geçeceğini biliyorsunuz; bu nedenle çoğunuz öğretmen olmayın.*”⁴⁰²

Petrus’un 1. Mektubunda ruhbanlık sakramenti diğer metinlerle paralel şekildedir. Petrus, İsa’yı diğer liderlerden üstün görerek onun önderlik vasfına vurgu yapmıştır: *“Baş Çoban görüldüğü zaman yüceliğin solmaz tacına kavuşacaksınız.*”⁴⁰³ Petrus, İsa’yı “baş çoban” sıfatıyla diğer liderlerden üstün vasfını vurgulamıştır.

Petrus, 1. Mektubunda ruhsal armağanlara değinmiştir. Ona göre bu armağanlar Tanrı’nın lütfuyla meydana gelir ve onun hizmetinde kullanılmalıdır: *“Her biriniz hangi ruhsal armağanı aldıysanız, bunu Tanrı’nın çok yönlü lütfunun iyi kâhyaları olarak birbirinize hizmet etmekte kullanın. Konuşan, Tanrı’nın sözlerini*

³⁹⁹ İbr. 6:1-10.

⁴⁰⁰ İbr. 7:26-27.

⁴⁰¹ Rom. 15:16.

⁴⁰² Yak. 3:1.

⁴⁰³ 1. Pe. 5:4.

iletir gibi konuşsun. Başkalarına hizmet eden, Tanrı'nın verdiği güçle hizmet etsin. Öyle ki, İsa Mesih aracılığıyla Tanrı her şeyde yüceltilsin. Yücelik ve kudret sonsuzlara dek Mesih'indir! Amin."⁴⁰⁴

Petrus, mektubunda seçim ve kutsamaya da değinmiştir: *"İsa Mesih'in sözünü dinlemeniz ve O'nun kanının üzerinize serpilmesi için, Baba Tanrı'nın öngörüsü uyarınca Ruh tarafından kutsal kılınarak seçildiniz. Lütuf ve esenlik artan ölçüde sizin olsun."*⁴⁰⁵ Bu ifadede, Kutsal Ruh gerçekleşirken aynı zamanda kutsal kılınmanın da gerçekleştiği anlamına gelebilir.⁴⁰⁶

Petrus'un 2. Mektubunda peygamberlik ve müjdecilik görev ve armağanını açıklayan ifadeler geçmektedir: *"Çünkü hiçbir peygamberlik sözü insan isteğinden kaynaklanmadı. Kutsal Ruh tarafından yöneltilen insanlar Tanrı'nın sözlerini iletiler."*⁴⁰⁷ Petrus, bu ifadede ruhbanlıkla ilgili verilen görevin Kutsal Ruh'un etkisiyle meydana geldiğini belirtmiştir.

Petrus, Pavlus'un metinlerinde değindiği elçilik, gözetmenlik ve ihtiyarlık görevleriyle ilgili bilgiler vermiştir. Petrus, *"Bu nedenle aranızdaki ihtiyarlara, onlar gibi bir ihtiyar, Mesih'in çektiği acıların tanığı, açığa çıkacak olan yüceliğin paydaşı olarak rica ediyorum: Tanrı'nın size verdiği sürüyü güdün. Zorunluymuş gibi değil, Tanrı'nın istediği gibi gönüllü gözetmenlik yapın. Para hırsıyla değil, gönül rızasıyla, size emanet edilenlere egemenlik taslamadan, sürüye örnek olarak görevinizi yapın."*⁴⁰⁸ ifadesiyle Petrus, mektuba muhatap olan kişilerin kendisi gibi ihtiyar ve gözetmen olduklarını belirtmiştir. Aynı zamanda bir kurul olan ihtiyarların temel görevleri, Hristiyan toplumunu yönetip İncili vaaz etmek, onları çoban gibi koruyup gözetmek, dinin gerektirdiği temel kuralları öğretmek, anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak, ihtiyaç sahibi insanlara yardımcı olmak ve kiliselerde görevli kişilerin görevlerini yerine getirip getirmediğini kontrol etmektir.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ 1. Pe. 4:10-11.

⁴⁰⁵ 1. Pe. 1:2.

⁴⁰⁶ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 439.

⁴⁰⁷ 1. Pe. 2:21.

⁴⁰⁸ 1. Pe. 5:1-3.

⁴⁰⁹ Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler*, 2012, 231.

Sonuç olarak Hristiyanlığın ilk dönemlerinde ruhbanlık kurumunun temelleri atılmıştır. Hristiyan inancına göre ruhbanlık, Kutsal Ruh aracılığıyla İsa Mesih'ten Havarilere, onlardan da sonraki ardıllara verilmiştir. Verilen yetkiler sonucunda ruhbanlık kurumu Kilise içerisinde meydana gelmiştir. Ruhbanlık sakramentinde kilise hiyerarşisinin temeli yer almaktadır. Kilise hiyerarşisi kiliseden kiliseye farklılık göstermektedir. Süryani Kadim Kilisesi'nde hiyerarşik düzen üç ruhani temele dayandırılmaktadır. Bunlar, diyakozluk (şemmaslık), papazlık ve episkoposluk rütbelерidir. Diğer rütbelер, bu rütbelер üzerinde temellenmiştir. Yeni Ahit metinlerinde, ruhbanlık sakramenti rütbeleriyle ilgili açık ifadeler geçmemektedir.

1.4. MISIR'DA RUHBANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE İLK HIRİSTİYAN MÜNZEVİLER

İlk manastır hayatının ortaya çıktığı yer olarak kabul edilen Mısır, birçok kültürün kesişme noktasıydı. Mısır, Doğu ve Yunan edebiyatının, gnostik hareketliliğin, felsefenin ve Hristiyanlığın iç içe geçtiği bir konumdaydı.⁴¹⁰ Eski Mısır'da hayat tarımla, muhteşem eserlerle, eğlenceli hayatla ve sanatla geçse de hayatın merkezinde daima din önemli yer tutmuştur.⁴¹¹

Hristiyan manastır geleneğinin ortaya çıkmasında Mısır'ın büyük etkisi vardır. Hatta bazı araştırmacılar, Hristiyan manastır geleneğinin temelinde Mısır paganizmin etkisi olduğunu iddia etmişlerdir.⁴¹² Mısır'da çöle çekilenler için münzevilik (anakhoresis) kavramı, Hristiyanlık öncesinde “*İşini bırakıp terk eden*” anlamında kullanılmaktaydı. Bu kavram yüksek vergilerden ya da baskılardan kaçıp çöle sığınan insanlar için kullanılmaya başlandı.⁴¹³

İlk asketikler, antik Mısır'dan kalma mezarlara ve çölde bulunan mağaralara yerleşmişlerdi. İnzivaya çekildikleri yerler, Nil ve Kızıldeniz arasında bulunan kervan yolu üzerindeydi. Bundan dolayı ihtiyaçlarını temin etmek ve gerekli olan

⁴¹⁰ Philip Schaff, *History of the Christian Church* (New York: Scribner, 1907), 155.

⁴¹¹ Meryem K. Çiftçi, *Eski Mısır Dininde Tanrı Ve Öte Dünya İnancı* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri ABD, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 1.

⁴¹² P.D. Scoot, *Paganism and Christianity in Egypt* (Cambridge Üniv. Press, 1913), 42.

⁴¹³ B. Watterson, *Coptic Egypt* (Edinburgh: Scottish Academic Press, 1988), 55.

yaşam malzemelerini almakta sıkıntı yaşamıyorlardı. Yerleşim yerlerinden uzak olan çöller, onların inzivaya çekilmeleri için uygun yerlerdi.⁴¹⁴

Mısır'da Hristiyan asketizimin gelişimi üçüncü yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştır. Özellikle Roma kralları Decius (hükümdarlık tarihi 249-251) ve Valerianus (hükümdarlık tarihi 253- 260) zamanında Mısırlı Hristiyanlar üzerine kovuşturma ve baskılar artmıştır. Bunun sonucunda Antonius, Aziz Paulus ve Ammon gibi Mısırlı asketikler ortaya çıkmıştır. Onlar, artan baskıların etkisiyle kurtuluşu şehirden uzaklaşıp çöllerde bulan ilk Hristiyan münzeviler olarak kabul edilirler.⁴¹⁵

Güçlü bir kültüre sahip olan Mısır, aynı zamanda asketizmin oluşmasında etkili olduğu kabul edilen Therapeutae cemaatinin ortaya çıktığı bir bölgedir.⁴¹⁶ Mısır'da ortaya çıkan bu cemaatin, Yahudi ya da Hristiyan oldukları konusu netlik kazanmamıştır.⁴¹⁷ Bu cemaat hakkında en önemli bilgi kendisi de İskenderiyeli bir Yahudi olan Philo (M.Ö. 20- M.S. 50) tarafından verilmiştir. Onun *De Vita Contemplativa* adlı esri bu cemaat hakkında bilgiler içermektedir. Bu eser hakkında ilk bilgiyi *Kilise Tarihi* adlı çalışmasında ünlü kilise tarihçisi Eusebius vermiştir. Eusebius, onların Hristiyan olduklarını belirtmiştir.⁴¹⁸

Philo, cemaatin erkeklerine *Therapeutai*, kadınları ise *Therapeutrides* olarak isimlendirmektedir. Philo, bu cemaatin felsefi bir yaşam sürdüğünü belirtmiştir. Bu cemaat mensuplarının ilk olarak akrabalarından uzaklaşıp eşyalarını terk ettiklerini ve ikametlerinden çıkıp tek başlarına bir yaşam sürdürdüklerini belirtmiştir. Philo, eserinin başka bir yerinde, bu cemaat mensuplarının gün boyu ibadet ettiklerini ve Kutsal Kitap'ın felsefesini açıklamaya çalıştıklarını belirtir. Ayrıca cemaat mensuplarının hiçbirinin gün batımına kadar hiçbir şey yiyip içmediklerini, sadece akşamları vücudun gereksinimlerini karşıladıklarını belirtmiştir.⁴¹⁹ Bu cemaate

⁴¹⁴ Watterson, *Coptic Egypt*, 1988, 55.

⁴¹⁵ Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era.*, 22.

⁴¹⁶ Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era.*, 23.

⁴¹⁷ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 34.

⁴¹⁸ Eusebius, *Kilise Tarihi*, 50-53.

⁴¹⁹ Eusebius, *Kilise Tarihi*, 50.

mensup kişiler et ve şaraptan belirli günlerde uzak durmuşlar,⁴²⁰ hayvan derisinden yapılmış postları giymekten kaçınmışlardır. Bunun yerine ketenden yapılmış giysiler giymeyi tercih etmişlerdir. Cemaat üyelerinin giydikleri elbiseler dizlerine kadar sarkıyor, elbiselerinin üzerine beyaz bir kuşak bağlamışlardır.⁴²¹ Therapeutae cemaatinde kadınlar toplulukta aktif rol almışlardır. Aynı zamanda kadınların bekâretlerine önem verilmiştir. Bu cemaat mensupları ilahilerini papirüslere yazmışlardır.⁴²²

Mısır, aynı zamanda on iki havariden biri olan ve en eski İncil yazarı olan Aziz Markos'un yaşamını sürdürdüğü bölgedir. Aziz Markos, İncil'i burada yazmıştır. O, aynı zamanda Kıpti Hristiyanların ilk patriği olarak kabul edilmiştir. Aziz Markos, Mısırlı azizlerin ilki olarak kabul edilir.⁴²³

Mısır'da özellikle Roma imparatorları Trajan (98-117), Aurellius (161-180), Decius (249-251), Diocletian (284-305) ve Valerianus (253-260) zamanında ilk Hristiyanlar büyük katliamlara uğramışlardır. Özellikle Decius ve Valerianus zamanında kovuşturma ve katliamlar doruk noktasına ulaşmıştır.⁴²⁴ Bunun sonucunda ilk Hristiyan münzeviler ortaya çıkmıştır.

Bu bölümde Hristiyan ruhbanlığının kökeninin Mısır olduğunu ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Konu Hristiyan ruhbanlığında öncü olarak kabul edilen münzevilerle sınırlandırılmıştır. Konu, Mısır'da ortaya çıkan ve Hristiyanlık münzevi yaşamının öncüleri sayılan “Aziz Paulus (250-263)”, “Aziz Antonius (251-356)”, “Aziz Pachomius (292-348)”, “Abba Amoun (Amoun of Nitria, 295-353)”, “Abba Macarius (Macarius of Egypt, 300-390)”, “John of Lycopolis (305-394)”, “Abba John the Little (John the Dwarf, 339-409) ve “Mısırlı Diğer Hermitler” başlıkları altında işlenecektir.

⁴²⁰ F. C. Conybeare, *Philo About the Contemplative Life* (Oxford: At the Clarendon Press, 1895), 246.

⁴²¹ Conybeare, *Philo About the Contemplative Life*, 219.

⁴²² Conybeare, *Philo About the Contemplative Life*, 214.

⁴²³ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 37.

⁴²⁴ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Çelik, *Bizans Devletinin Antakya ve Yöresinde Girdiği Kitle Katliamları (IV.-VII. Yüzyıllar)* (Antakya, 1994).

1.4.1. Aziz Paulus (250-363)

İlk Hristiyan münzevi, Mısırlı hermit Paulus olduğu kabul edilir. Paulus hakkında en ayrıntılı bilgi, Jerome tarafından 374 veya 375 yıllarında, Suriye çöllerinde seyahat ederken yazılmıştır. Jerome, çalışmasında Paulus'un hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.⁴²⁵

Jerome'nin aktardığına göre Paulus, henüz on altı yaşındayken Roma devletinin baskıları sonucu anne ve babasını kaybetmiştir. Thebaid bölgesinde meydana gelen bu olaydan sonra Paulus'un hayatı değişmiştir. Zengin bir aileden gelen Paulus, evli bir kız kardeşi ile yalnız başına kalmıştır. Kişilik olarak yumuşak huylu ve inançlı bir yapıya sahip olan Paulus, 22 yaşındayken Roma'nın artan baskıları sonucu yaşadığı yeri terk edip uzak bir kasabaya gitmiştir. Burada girişi büyük bir taşla kapalı bir mağara bulmuş ve buraya yerleşmiştir. Jerome'nin aktardığına göre burada bulunan bir ağaçtan hem yiyecek hem de giyecek ihtiyacını karşılamıştır.⁴²⁶

Jerome, Paulus'un hayat hikâyesini anlatırken hayal unsurlarına çok fazla yer vermiştir. Örneğin Aziz Antonius, Paulus'u ararken *Hippocentaur* olarak adlandırdığı yarı at yarı insan karışımı bir yaratıkla karşılaşır ve yaratığın alnına kurtuluş işareti yaparak Aziz Paulus'un yerini sormuştur. Canavar, sağ elini uzatarak yolu göstermiştir. Jerome bahsettiği canavarın şeytanın korkutmak amacıyla kılık değiştirmesi mi yoksa çölün bir yaratığı mı olduğuna karar veremediğini belirtmiştir.⁴²⁷

Jerome'nin aktardığına göre başka bir hermit olan Antonius doksan yaşında iken Paulus yüz on üç yaşındaydı. Antonius çölde ondan daha üstün bir kişinin yaşadığını rüyasında görmüş ve onu bulmak için yola çıkmıştır. Antonius, Paulus'u bulmuş ve ölümüne kadar yalnız bırakmamıştır.⁴²⁸ Jerome'nin bu ifadesi kaynaklarda

⁴²⁵ Jerome, "The Life of Paulus the First Hermit", *NPNF 2* (New York: The Christian Literatur Company, 1893), VI/693.

⁴²⁶ Jerome, "The Life of Paulus the First Hermit", VI/693-694.

⁴²⁷ Jerome, "The Life of Paulus the First Hermit", VI/263.

⁴²⁸ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 77.

geçen Aziz Paulus ve Aziz Antonius'un doğum ve ölüm tarihlerini temel aldığımızda öğruluk payının çok zayıf olduğu anlaşıyor.

Aziz Paulus'un hayatı Hristiyan monastik geleneğinde çok fazla yer almamaktadır.⁴²⁹ Günümüzde onun adıyla anılan iki manastır bulunmaktadır. Mısır'ın Sina Yarımadası'nda St. Antony Manastırı yakınlarında bir manastıra ve İngiltere'nin Norwich kentinde bir kiliseye onun adı verilmiştir.⁴³⁰

1.4.2. Aziz Antonius (251-356)

Aziz Paulus, ilk Hristiyan münzevi olarak kabul edilmesine rağmen Hristiyan monastisizimin kurucusu, Mısır'lı Aziz Antonius olarak kabul edilir.⁴³¹ Aziz Antonius'un isimi, İskenderiye piskoposu Aziz Athanasius'un⁴³² 356-362 tarihleri arasında yazdığı *Viva Antoni* adlı biyografiyle duyulmuştur. Bu biyografinin gerçekliği konusunda birçok kilise tarihçisi olumlu görüş beyan etmiştir.⁴³³

Aziz Antonius, 251 yılında Mısır'ın Heracleopolis'e bağlı Coma kasabasında doğmuştur. İnançlı, varlıklı bir Hristiyan ailede yetişmiştir. Yumuşak huylu bir karaktere sahiptir. Sadece anadili Kipticeden başka dil bilmiyordu. Anne ve babası ölünce, kız kardeşiyle yaşamaya başlamıştır. Bu sırada kiliseye gitmeye devam etmiştir. Bir gün kilisede ibadet ederken *“Eğer eksiksiz olmak istiyorsan, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni*

⁴²⁹ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 58.

⁴³⁰ Ian C. Hannah, *Chirstian Monasticism* (New York: The Macmillian Company, 1925), 25; Abu Salih, *The Churches and Monasteries of Egypt and Some Neighbouring Countries* (Oxford: At Clarendon Press, 1895), act 173.

⁴³¹ Kızıl, “Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)”, 46; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 77.

⁴³² İskenderiye'li Athanasios (298-373): 328-373 yılları arasında İskenderiye piskoposluğunu yapmış, kilise babası ve ilahyatçıdır. Ortodoks çizgisinin korunmasında önemli rolü olduğuna inanılır. Şiddetli Ariusçuluk karşıtı olarak bilinir. Kıpti Kilisesi tarafından 20. patrik olarak kabul edilir. Ona göre *“...Tanrı bir Üçlü-Birliktir, kutsal ve eksiksizdir ve Tanrı; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh ile birlikte Tanrı olduğunu açığa vurmaktadır. Özünün tam, eksiksiz olması ile öyle ki onun doğasında kendi özünden olmayan hiçbir yabancı şey bulunamaz. Biri yaratıcı diğeri yaratılmış olan iki farklı özden bir araya gelmemiştir, ancak tümüyle yaratıcı olan tek bir öze sahiptir...”* Athanasios'un yaşamı ve teolojik fikirleri için için bkz. Hasan Darcan, *Athanasius Ve İsa Anlayışı (Kristolojisi)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014); “Herbermann - The Catholic Encyclopedia, Volume 2 Assizes-Brown.pdf” (Erişim 20 Nisan 2023), 92-105; Hasan Darcan, “Athanasius Ve İznik Konsili”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XV/28 (2013/2) (2013), 170; “I. Athanasios (İskenderiye piskoposu)”, *Vikipedi*, 19 Temmuz 2022.

⁴³³ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 77.

izle”⁴³⁴ sözünü işitmiştir. Bu sözden sonra kız kardeşinin bakımı için bir miktar para bıraktıktan sonra bütün malını fakirlere dağıtmıştır. Kız kardeşini de bakireler topluluğuna emanet etmiştir. Bundan sonra Antonius, asketik hayata adım atmak için çeşitli sebeplerle çöllere kaçmış, Hristiyan münzevilere katılmıştır. Bu olaydan önce Antonius, köylülerden birine her gün ona ekmek getirmesini istemiş ve kendisini köyünün yakınında bulunan bir mezara kapatmıştır. Biyografinin yazarına göre Antonius, nefisini terbiye etmek için mezarda yirmi yıl kalmıştır. Onu ziyarete geleneler onda bir arınmışlık hissetmişler ve onlara göre Antonius, hastalıkları iyileştirip onları kötü ruhlardan arındırmıştır. Bunun sonucunda Antonius’un etrafında münzeviler çoğalmış, çöller onu örnek alanlarla dolmuştur.⁴³⁵ Atiya’ya göre Antonius, Kızıldeniz’e bakan bir mağarada uzun süre kalmış.⁴³⁶ böylece ünü yayılmıştır. Bunun sonucunda münzeviler onun etrafında toplanmıştır. Antonius’un münzevi hayatı yaşadığı Nitria çölünde binlerce keşiş toplanmıştır.⁴³⁷

Antonius’un yaşam öyküsüne göre çadırlara benzer mağaralarda onu örnek alan münzevi keşişler, Mezmurlar’ı okumuşlardır. Antonius, yaşamı boyunca kaldığı mağaradan iki kere çıkmıştır. İlki İmparator Maximinus’un (383-388) Hristiyanlara karşı yaptığı baskılara karşı onları bilinçlendirmek amaçlıdır. Daha uzun süreli olan ikincisinde ise Ariyanizm’e⁴³⁸ karşı Athanasius’un mücadelesini desteklemek amacıyla bulunduğu mağaradan çıkmıştır. 356 yılında Mont Colzim’de (Colzim Dağı, Mısır’da Kızıldeniz’e yakın bir dağ) ölmüştür.⁴³⁹

⁴³⁴ Mat. 19:21.

⁴³⁵ Athanasius, “Life of Antony”, *NPNF2* (New York: The Christian Literature Company, 1895), I-XIV/44.

⁴³⁶ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 78.

⁴³⁷ Ernest Frederick Morrison, *St Basil And His Rule* (Oxford, 1912), 39.

⁴³⁸ Ariyanizm: Erken Hristiyanlıkdöneminde Aryüs (260-327) tarafından ortaya atılmış ve takipçileri tarafından geliştirilmiş fikirlerdir. Aryüs’un Baba’nın Oğul üzerindeki kudsiyeti ve teslis öğretisine karşı gelmesi 325 Birinci İznik Konsili’nin toplanma nedenlerinden olmuştur. Aryüs’a göre mutlak olan Tanrı yalnızca Baba’dır. Oğul ve Kutsal Ruh ise Tanrı değildir. Baba mutlak aşkın Tanrı olup Oğul ve Kutsal Ruh onun yarattıklarıdır. Bundan dolayı Baba, Oğul ve Kutsal Ruh arasında mutlak bir tabiat farkı bulunur. Aryüsçülük hakkında günümüze kadar gelen kaynak sayısı oldukça azdır. Ariyüs’un fikirlerini Kilise babalarının eserlerinden günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun nedeni 325 İznik Konsili’nden sonra Aryüsçülere ait bütün yazıların yok edilmesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bilal Baş, *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Aryüsçülük* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016).

⁴³⁹ Athanasius, “Life of Antony”, I-XIV/44-90.

1.4.3. Aziz Pachomius (292-348)

Antonius'un ölümünden sonra keşişler arasında düzenli bir organizasyon oluşmamıştı. Aziz Antonius'un çağdaşı olan Pachomius manastır hayatını ve keşiş topluluğunu düzenli hale getirmiştir. Hristiyan manastır yaşamının ilk örneği olarak Antonius bilirse de *kenobitik* manastır yaşamının kurucusu Pachomius'tur. Pachomius öncesindeki keşiş yaşamı, Antonius'ta olduğu gibi çölde, ormanda ya da dağlarda, yani ıssız yerlerde ve mağaralarda yalnız, münzevilik şeklindeydi. Bu münzevilik çeşidi *eremitik*⁴⁴⁰ olarak tanımlanmış olup *anchorite*, *hermit*, *sarabait* ve *girovagi* olarak adlandırılan dört guruba ayrılmıştır. Hermitlerin ilkinin Vaftizci Yahya ve Aziz Pavlus olduğu ifade edilmektedir. Bu, hermitleri kutsal metinlere dayandırma noktasından kaynaklanmaktadır. Hermitlerin yaşamlarını sürdürdükleri yerler ya çıplak bir kayanın üzeri ya da çölde dar bir hücreydi.⁴⁴¹ *Lavra (laura)* tipi münzevilikte ise keşişler merkezi bir bina etrafında ayrı hücrelerde yaşamlarını sürdürürlerdi. İlk lavra tipi kiliseyi Aziz Chariton'un (öl. 350) Kudüs yakınlarında kurduğu kabul edilir.⁴⁴² Lavra tipi keşişlik kenobitik yaşamdan daha ziyade eremitik keşişliği andırmaktadır.

Aziz Pachomius'un kurucusu olduğu manastır sistemi toplu yaşama dayalı olup Hristiyanlık tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Onun geliştirdiği manastır kuralları günümüz Hristiyan monastik yaşamın gelişmesi ve şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Pachomius'un oluşturduğu manastır sistemi ve geliştirdiği kurallar bireysel keşiş yaşamından site benzeri manastır yaşamına, daha sonra şehirlerde oluşan manastırların ortaya çıkmasına etki etmiştir.⁴⁴³

Aziz Pachomius'un hayatı ve yaşadığı dönemdeki manastır yaşantısıyla ilgili günümüze kadar ulaşmış fazla kaynak yoktur. Ancak IV. yüzyılda ve V. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış klasik metinler onun manastır sistemi ve kuralları hakkında bize

⁴⁴⁰ J. M. Besse, "Hermits", *Catholic Encyclopedia*, ed. Charles G. Herbermann (New York: The Encyclopedia Press, 1913), 7/280-281.

⁴⁴¹ Juan Manuel Lozano, "Eremitism", *The Encyclopedia of Religion* (New York, 1987), 2/137.

⁴⁴² James O. Hannay, *The Spirit and Origin of Christian Monasticism* (London: Methuen and Co., 1903), 118,195; Isaac Gregory Smith, *Christian Monasticism from the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era*. (London: A. D. Innes And Co., 1892), 38-46.

⁴⁴³ Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 53.

bilgi vermede yeterli kabul edilebilir.⁴⁴⁴ Onunla ilgili kaynakları klasik metinlerin yanında Pachomius'un biyografisi ve Pachomian manastır kuralları ve mektupları olarak sınıflandırabiliriz. Armand Veilleux, bu metinlerin tamamını *Pachomian Koinonia* (3 cilt) adlı çalışmasıyla İngilizceye çevirmiş ve yayınlamıştır.⁴⁴⁵ Bunun dışında Palladius'un (363-430) 419-420'de yazdığı *Lausiac History* adlı çalışması⁴⁴⁶ Pachomian manastır sistemi hakkında bilgi veren değerli bir eser olarak kabul edilir.⁴⁴⁷ Aziz Pachomius'un hayatıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Onun hayatıyla ilgili verilen bilgilerin doğruluğu hakkında şüpheler vardır.⁴⁴⁸ Sozomen (öl. 450), Pachomius keşişliğinin kökeni ve kendisinin kurduğu keşişlik teşkilatının kurucusu olmak üzere iki konuya dikkat çekmiştir. Sozomen, Mısır ve Scetis keşişlerinden bahsederken aynı yerde ve tarihte Pachomius'un da yaşadığını belirtmiştir.⁴⁴⁹ Sozomen, Pachomius'u Palladius gibi diğer keşişlerden ayırmıştır. O, Pachomius ve keşişlerini *Tabennesyalılar* olarak adlandırmış ve onların kendine has özellikler taşıyan bir hareket olduğunu vurgulamıştır.⁴⁵⁰

Pachomius, 290 veya 292 yılında Yukarı Mısır'da Nil'in batı kıyısında bulunan Thebais'in güneyinde bulunan Esneh kenti yakınlarında Šne (Latopolis) kasabasında doğmuştur. Ailesi pagan inanca sahipti. Geçimlerini çiftçilikle karşılayan pagan Kıpti bir ailenin oğluydu.⁴⁵¹

⁴⁴⁴ Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 54.

⁴⁴⁵ *Pachomian Koinonia: The Life of Saint Pachomius*, çev. Armand Veilleux (Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1980); *Pachomian Koinonia: Pachomian Chronicles and Rules*, çev. Armand Veilleux (Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1981); *Pachomian Koinonia: Instructions, Letters and Other Writings of Saint Pachomius and His Disciples*, çev. Armand Veilleux (Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1982).

⁴⁴⁶ R. T. Meyer, "Lausiac History (Palladius)", *New Catholic Encyclopedia* (Washington: Catholic University of America, 2003), 8/381.

⁴⁴⁷ Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 54.

⁴⁴⁸ Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era.*, 243.

⁴⁴⁹ Sozomen, *Ecclesiastical History of Sozomen, Comprising a History of The Church, From A. D. 324 to A. D. 440*, çev. Edward Walford (London: Henry G. Bohn, 1855), III/XIV.

⁴⁵⁰ Sozomen, *Ecclesiastical History*, III/XIV; Palladius, *The Lausiac History of Palladius*, çev. W.K. Lowther Clark (New York: The Macmillan Company, 1918), Chap. 32; Bilal Baş, *Çölü Fethetmek: Geç Antikçağ'da Mısır Manastırları* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015).

⁴⁵¹ Georg Grützmacher, *Pachomius und das Alteste Klosterleben: Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte* (Freiburg and Leipzig: Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C. Mohr, 1896), 35; William Harmless, *Desert Christians: An Introduction to the Literature of Early Monasticism* (New York:

Pachomius'un gençliği hakkında elimizde kesin ve açık bilgiler yoktur. Ancak diğer Hristiyan azizlerinde olduğu gibi, onun da gençliğiyle ilgili çeşitli doğaüstü olaylar mevcuttur.⁴⁵² Örneğin, şeytanın ona köpek gibi görünmesi, ya da bir kadın şekline girerek onu baştan çıkarmaya çalışması doğaüstü olaylara örnek olarak verilebilir.⁴⁵³

Onun Hristiyanlarla tanışması orduya alınmasıyla başlamış olup Roma ordusunun katı ve acımasız disiplini onun yaşam tarzını ve kişiliğini doğrudan etkilemiştir. Orduda köprü ve kamplar inşa etme konusunda deneyim kazanmıştır. Ayrıca orduda organize bir emir-komuta zinciri altında yaşama konusunda edindiği tecrübe daha sonra kurduğu manastır sisteminin bu askeri deneyiminden etkilenmiştir.⁴⁵⁴ Roma ordusuna girişi 312 yılında, İmparator Licinus'un (308-324) hükümdarlığı sırasında bir sefere katılmasıyla başlamıştır. Maximin Daza'nın (imp. 310-313) komutasında bir yıl görev yapmıştır. Yirmi yaşındaki Pachomius başlangıçta diğer askerlerle birlikte hapishanede tutulmuştur. Bu sırada ilk Hristiyanlardan olan yerli halk, hapishanedeki acemi askerlere yiyecek getirmiştir. Pachomius, Hristiyanların yabancılara karşı gösterdiği şefkat ve nezaketten çok etkilenmiştir. Bu Pachomius'un Hristiyanlarla ilk karşılaşmasıdır ve onlardan çok etkilenmiştir.⁴⁵⁵ Bu olayın Pachomius'un Hristiyanlık ve manastırcılık hakkındaki görüşlerini etkilediği iddia edilmiştir.⁴⁵⁶

Maximinus Daza'nın ordusu yenilince askerler dağıtılmış olup Pachomius ordudan ayrılarak seyahatler yapmıştır. Yaptığı seyahatlerin birinde Mısır'ın güneyinde bulunan Esneh'e (Esna) gelmiştir. Esneh'te bulunduğu süre boyunca ilk

Oxford University Press, 2004), act 118; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 56.

⁴⁵² Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 56.

⁴⁵³ Grützmacher, *Pachomius*, 36-37.

⁴⁵⁴ James M. Drayton, *Pachomius as Discovered in the Worlds of Fourth Century Christian Egypt, Pachomian Literature and Pachomian Monasticism: A Figure of History or Hagiography?* (Sydney: University of Sydney Australia, Degree Of Master, 2002), 44; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 56.

⁴⁵⁵ "The Bohairic Life of Pachomius (SB0)", çev. Armand Veilleux, *Pachomian Koinonia* (Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1980), 1/Chap. 7; "The First Greek Life of Pachomius (G1)", çev. Armand Veilleux, *Pachomian Koinonia* (Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1980), 1/Chap. 4; Baş, "Hristiyan Manastırcılığının Doğuşu", 193.

⁴⁵⁶ Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 56.

Hristiyanların ona karşı gösterdiği ilgiden çok etkilenmiştir.⁴⁵⁷ Pachomius, Thebaid'in güneyinde Seneset'teki pagan olan Serapis⁴⁵⁸ tapınağında münzevi olarak yaşadığı rivayet edilir. Pagan nüfusun hâkim olduğu bu bölgede, Pachomius başlangıçta tapınakta çeşitli hizmetler gerçekleştirmiştir. Bu onun gelecekteki Hristiyan manastır yaşamına hazırlık adımı olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla Serapis Manastırı'ndaki deneyim ve birikim, Pachomius'un Hristiyan manastır yaşamına farklı bakış açıları ve fikirler yaratmasına olanak sağlamıştır.⁴⁵⁹

Çevresindeki Hristiyan topluluklarından etkilenen Pachomius, Chenoboskion köyünde bir Hristiyan topluluğuna katılmıştır.⁴⁶⁰ Pachomius'un etrafındaki başıboş münzevi toplulukları, onu daha düzenli ve etkili keşiş yaşamını bulmaya sevk etmiştir. Bu sırada Aziz Antonius'un öğrencilerinden olan Aziz Palaemon adında ihtiyar bir münzevinin yanındaki keşiş topluluklarına katılmıştır.⁴⁶¹ Pachomius, Aziz

⁴⁵⁷ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 118; Drayton, *Pachomius as Discovered*, 45.

⁴⁵⁸ Serapis: Bazı tarihçilere göre ilk manastır öncüleri Serapis keşişleridir. M.Ö. II. yüzyılda Ptoleimoslar döneminde ortaya çıkmış Serapis münzevileri, Hristiyan monastik hareketinin öncüleri olduğu iddia edilmiştir. Tapınağa yerleşen münzeviler mallarını terk etmişler, insanların getirdiği yiyecekleri yemişler ve hücrelerinden hiç çıkmamışlardı. Serapis Münzevileri, kutsal sayılan Apis boğasının gömüldüğü yerde yaşayan münzevi bir topluluktur. Bu münzevi topluluklara kotokhoi adı verilmiştir. Serapim'un münzevileri mallarından vazgeçip ve çevrede yaşayanların getirdiği yiyeceklerle yaşarlardı. Papirüslere göre Hristiyan manastır yaşamının öncüleri olarak kabul edilseler de aslında dış dünyayla bağlantısı olan ve mülklerini tamamen terk etmeyen münzevilerdi. Bu münzeviler, Serapim'da birkaç yıl geçirdikten sonra eski yaşadıkları bölgelere geri dönerler ve normal bir hayat yaşarlardı. Dolayısıyla bu hareket manastır sisteminin öncüleri olarak saymak mümkün değildir. Ancak Serapislerin Mısır'da ortaya çıkan manastır sistemi üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak büyük etkisi olmuştur. Eski Mısır dininde Hristiyan manastırcılığına benzer bu yapının varlığı, Mısır halkının Hristiyan manastırcılığına kolayca adapte olmasına büyük katkı sağlamıştır. Serapis kültü münzevi yaşamın hızla yayılmasını etkilemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. B. Watterson, *Coptic Egypt* (Edinburgh: Scottish Academic Press, 1988), 54-55; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 57; Tiryaki, "Erken Hristiyanlık", act 54; Grützmacher, *Pachomius*, acts 40-41; W. K. Lowther Clarke, *St. Basil the Great a Study in Monasticism* (Cambridge: Cambridge University Press, 1913), act 7,27,34.; Levent Alpaslan, *Anadolu'da Din: Roma Dönemi* (Ankara: İksad Yayınevi, 2020), act 55; Lale Saygı Erekinçi, *Anadoluda Serapis Kült* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000).

⁴⁵⁹ Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 58.

⁴⁶⁰ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 119.

⁴⁶¹ "The Bohairic Life of Pachomius (SB0)", çev. Armand Veilleux, *Pachomian Koinonia* (Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1980), 1/Chap. 10; W. K. Lowther Clarke, *St Basil the Great a Study in Monasticism* (Cambridge: Cambridge : at the University Press, 1913), 34; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 59.

Palaemon'un yanında yaklaşık yedi yıl kalmıştır.⁴⁶² Böylece *eremitik* yaşamla tanışmış, Palaemon'un münzevi topluluklarına getirdiği bazı düzenlemeleri öğrenmiştir.⁴⁶³ Aziz Palaemon'un getirdiği bu düzenlemeler Pachomius'u doğrudan etkilemiştir.⁴⁶⁴

Pachomius, 323 yılında terk edilmiş bir köy olan Tabennesi'de ilk manastırını kurmuştur.⁴⁶⁵ İkinci manastırını ise 329 yılında Pbow'da, üçüncü manastırını ise Thmouson'da oluşturmuştur. Pachomius 345 yılına kadar ikisi kadın manastırı olmak üzere toplam sekiz manastır kurmuştur.⁴⁶⁶

Pachomius 346 yılında 54 yaşında manastırlarda sık görülen veba salgınından dolayı ölmüştür.⁴⁶⁷ Ölümüyle ilgili bazı kaynaklarda farklı tarihler verilmektedir.⁴⁶⁸ Cenazesi dağlara gömülmüş olup mezar yeri vasiyeti gereği kesin olarak bilinmemektedir.⁴⁶⁹

Pachomius'un manastır sistemiyle ilgili iki fikir öne sürülmüştür.⁴⁷⁰ Birinci görüşe Nag Hammadi'de⁴⁷¹ bulunan Gnostik metinler üç Pachomian manastırına

⁴⁶² Harmless, *Desert Christians*, 2004, 118; M. C. McCarthy, "Pachomius", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, ts.), 10/742.

⁴⁶³ Armand Veilleux, "Pachomius, Saint", *The Coptic Encyclopedia*, ed. Aziz S. Atiya (New York: Macmillan Publishing Company, 1991), VI/1859; Harmless, *Desert Christians*, 2004, 118.

⁴⁶⁴ Dr. Grützmacher, *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte* (Leipzig: Akademische Verlagshandlung von J.C. Mohr, 1896), 46; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 59.

⁴⁶⁵ "The Bohairic Life", 1980, 1/Chap.17-20.

⁴⁶⁶ James M. Drayton, *Pachomius as Discovered in the Worlds of Fourth Century Christian Egypt, Pachomian Literature and Pachomian Monasticism: A Figure of History or Hagiography?* (Sydney: University of Sydney Australia, Degree Of Master, 2002), 158; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 60.

⁴⁶⁷ Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era.*, 245.

⁴⁶⁸ Cuthbert Butler, *The Lausiac History of Palladius a Critical Discussion Together with Notes on Early Egyptian Monasticism* (Cambridge: Cambridge University Press, 1898), 219.

⁴⁶⁹ Grützmacher, *Pachomius*, 104-105.

⁴⁷⁰ Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 61.

⁴⁷¹ Nag Hammadi Metinleri (Chenoboskion elyazmaları" veya "Gnostik İnciller" olarak da bilinir), 1945 yılında Mısır'ın Asyut şehrinin güneyinde yer alan Nag Hammadi kasabasında bulunan külliyyata verilen isimdir. İki çiftçi kardeşin tesadüfen bulduğu küpün içinde Kiptice yazılmış papirüs metinlerinden oluşur. Bu metinler, erken dönem Hristiyan tarihi ve gnostik düşünce açısından çok önemlidir. Elliden fazla metin içeren bir koleksiyona sahiptir. On üç adet kodeksten oluşmuştur. Her kodeks de kendi arasında bölümlere ayrılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Alıcı, "Nag Hammadi Literatüründe Gnostik Kozmogoni", *Milel ve Nihal* 7/3 (2010), 145-165; Şinasi Gündüz, *Mitoloji İle İnanç Arasında* (Samsun: Etüt Yayınları, 1998), 187-189; David Brakke, *Gnosticism: From Nag Hammadi to the Gospel of Judas* (Virginia: The Great Courses,

yakınlarında bulunduğu için Pachom rahipleri tarafından saklanmış olma ihtimallerine dayanmaktadır. Dolayısıyla bu manastır sistemi etkileşim sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak bu metinlerin Melitian⁴⁷² rahiplerine ait olduğunu öne süren bilim adamları da olmuştur. Bu görüşü savunanlara göre Athanasius'un 367'de Gnostik öğeleri yok etme kararından sonra bu metinler gömülmüştür.⁴⁷³ İkinci görüşe göre Mani'nin (öl.276)⁴⁷⁴ Maniheizm'de görülen *seçilmişlerin* Pachomian manastırlarında görülen keşiş topluluklarına benzer bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir. Mani'ye göre seçilmişler çok katı kurallara uymalıdır.⁴⁷⁵ Buradan yola çıkarak Pachomius'un kurduğu keşişlik teşkilatıyla bir etkileşimin söz konusu olduğu sonucuna varılabilir. Fakat yakınlık veya benzerliğe dayalı etkileşimler kanıtlanamaz. Pachomius'un zekâsını ve deneyimini manastır geleneklerini

2015); Maksude Kurt Fidan, *Gnostik Metinlerde Dışıl İmgeler: Nag Hammadi Literatürü Örneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dinler Tarihi, Doktora Tezi, 2019); "Robinson - Nag Hammadi Library.pdf" (Erişim 19 Haziran 2022).

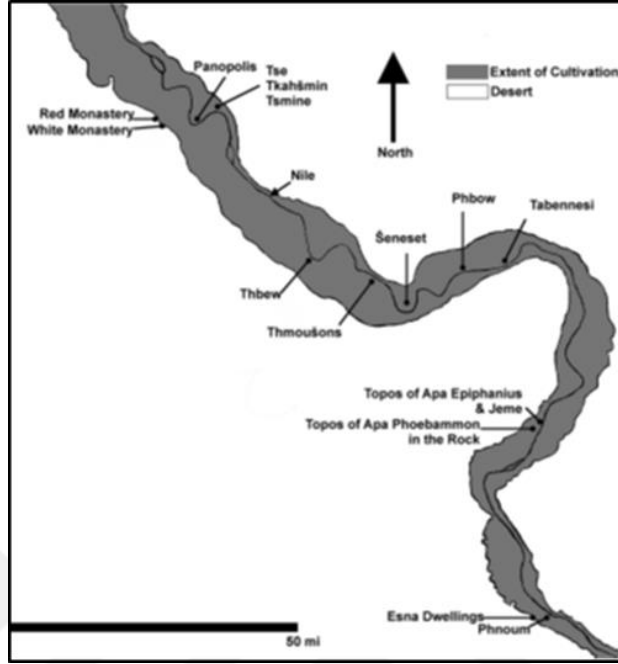
⁴⁷² Melitian: Yukarı Mısır'daki Lycopolis (Asyut) piskoposu Melitus tarafından 306 yılında kurulmuş bir erken dönem bir Hristiyan hareketidir. Melitian hareketi, yaklaşık VIII. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Melitian rahipleri, topluluk halinde yaşarlardı. Ancak bunların kenobitik veya eremitik oldukları hakkında kesin bilgi yoktur. El çırpma ve müzikle ibadet gibi ritüelleri oluşturmuşlardı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Janet Timbie, "Melitian Schism", *Claremont Coptic Encyclopedia* (Claremont: Claremont Graduate University, 1991), 5/1584-1585; Henri Leclercq, "Meletius of Lycopolis", *The Catholic Encyclopedia*, ed. Charles G. Herbermann (New York: The Encyclopedia Press, 1913), 10/164-165; "Melitian Schism" (Erişim 12 Haziran 2022); Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 61.

⁴⁷³ Drayton, *Pachomius as Discovered in the Worlds of Fourth Century Christian Egypt, Pachomian Literature and Pachomian Monasticism: A Figure of History or Hagiography?*, 77-78; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 61.

⁴⁷⁴ Mani: Maniheizm'in kurucusudur. Mezopatmaya'nın güney bölgesinde 14 Nisan 216'da doğduğu kabul edilir. Maniheizm, gnostik temelli dini bir gelenek olup Mani'nin öğretileri üzerine şekillenmiştir. Öğretisinde birbirine zıt iki tanrının varlığını öngören düalizmi temel almıştır. Sâsânî Kralı I. Şapur'un (540-272?) himayesinde misyonerlik faaliyetleri yapmıştır. Maniheizm, Doğu ve Batı'ya hızlı bir şekilde yayılmıştır. Maniheizm başta Kuzey Afrika olmak üzere İspanya, Fransa, Balkanlar ve İtalya'da varlığını uzun yıllar boyunca devam ettirmiştir. Doğu'da ise Türkistan, Hindistan Çin ve Tibet'e kadar yayılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Canan Seyfeli, "Maniheizm" (Çok Kültürlülük Konferansı, Diyarbakır: İnsan Hakları Derneği Yayınları, 2005), 133-145; Mehmet Mekin Meçin, *Mani ve Maniheizm* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022), 27 vd.; Mehmet Alıcı, *Işığın Elçisi Mani ve Gnostik Düşüncesi* (İstanbul: Divan Kitap, 2018), 237 vd.; Samuel N. C. Lieu, *Manichaeism in Central Asia and China* (Leiden: Brill, 1998), 10 vd.; Canan Seyfeli, "Maniheizm", *Dinler Tarihi* (Diyarbakır: D.Ü. İlahiyat Fakültesi, 2016), 198-214.

⁴⁷⁵ Muharrem Yıldız - Mehmet Mekin Meçin, "Dinlerde İç Yolculuklar Riyazetin Kökenine Dair", *Tarih Okulu Dergisi* VII (2014), 239.

değiştirmek ve kendi manastır yaşam tarzını yaratmak için kullanmış olması çok daha muhtemeldir.⁴⁷⁶

Şekil 1: Pachomius'un Kurduğu Manastırlar⁴⁷⁷

Pachomian manastırları, fiziksel olarak hermit yaşam yerlerinden farklı yüksek duvarlarla çevriliydi. Her ne kadar yüksek duvarlar güvenlik kaygısından kaynaklanıyor olsa da, bu mimari üslup, kolektif olarak geliştirilmiş bir manastır sisteminin ifadesidir. Kapalı bir alanın inşası sembolik olarak iki farklı dünyayı ve yaşam tarzını temsil eder. Bu aynı zamanda dini hayatın sistemleştirilmesinin de bir ifadesidir. Yüksek duvarların pratik amacı manastır yaşamını izole ederek ve keşişlerin yabancılarla, özellikle de aile üyeleriyle ilişkilerini düzenleyerek güvenliği sağlamaktır.⁴⁷⁸

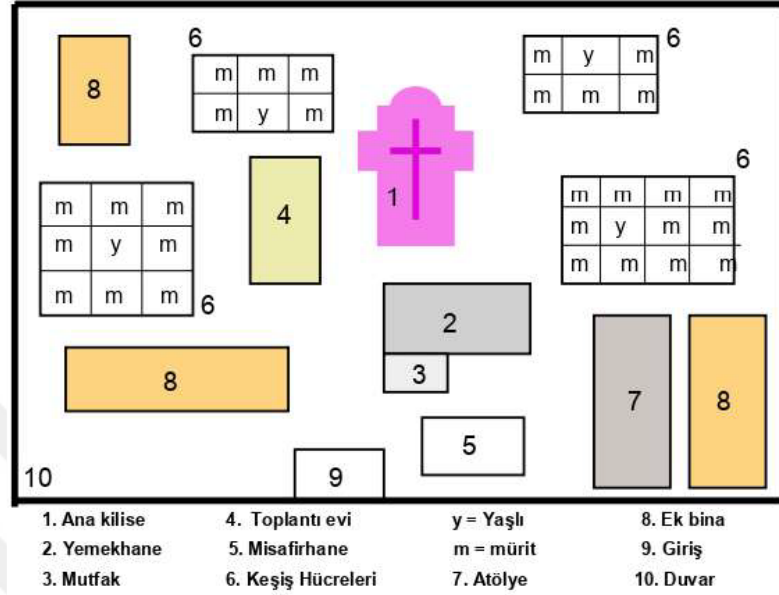
Manastırlarda temel gereksimler için mutfak, fırın, yemek odası, hastane, *synaxis* adı verilen toplantı yeri ve kilise bulunurdu. Ayrıca manastırlarda keşişlerin kalması için hücre evleri vardı. Jerome, manastırlarda 30-40 keşiş hücresinin mevcut

⁴⁷⁶ Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 62.

⁴⁷⁷ Darlene Brooks Hedstrom, *The Monastic Landscape of Late Antique Egypt: An Archaeological Reconstruction* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 162.

⁴⁷⁸ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 125; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 65.

olduğunu belirtmiştir. Manastırlarda aşçıların yanı sıra hasta ve misafirler için çalışanlar da vardı. Tahta bloklar hücrelere bölünmüştü ve her hücrede üç kişi yaşıyordu.⁴⁷⁹

Şekil 2: Pachomian Manastır Sistemi Şeması⁴⁸⁰

Pachomius manastırlarında bir keşişin cezalandırılması gerektiğinde bazen sopalar kullanılırdı. Keşişlere uygulanan cezalar arasında, günahların ciddiyetine göre günde iki yüz ila bin defaya kadar secde etmek ve elli güne kadar ekmek ve su orucu tutmak yer alıyordu. Cezalardan önce keşiş suç işlemişse uyarılırdı. Yedi gün boyunca başka keşişlerle temas kurmasına izin verilmezdi. Aynı zamanda kırbaqlama cezası manastırın dışında da uygulanabilirdi.⁴⁸¹

Keşişlerin kıyafetleri dış dünyada yaşayanlardan farklıydı. Belinde kemer bulunan kolsuz keten bir tunik (lebiton) ve omuzlarında keçi derisi (melote)

⁴⁷⁹ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 126; Ayça Tiryaki, “Erken Hristiyanlık Döneminde Manastır Sisteminin Doğuşu”, *Sanat Tarihi Dergisi* XVI/2 (Ekim 2007), 60-61; Yeşil - Seyfeli, “Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu”, 66.

⁴⁸⁰ Tiryaki, “Erken Hristiyanlık Döneminde Manastır Sisteminin Doğuşu”, 60.

⁴⁸¹ Dr. Grützmacher, *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte*, 138-139; Yasin Güzelal, “Erken Dönem Orta Çağ Hristiyan Manastırlarında Bir Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Ceza”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/1 (2021), 219-220; Yeşil - Seyfeli, “Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu”, 70.

giyerlerdi. Bulundukları manastırların simgesi olan bir başlık da takarlardı. Yaşam alanları dikenli çalılarla kaplı olduğundan sandalet veya çizmeler giyerlerdi.⁴⁸²

Kenobitik yaşamdan önce rahibe manastırlarına rastlanmazdı. Pachomius, kadınlar için manastır kuran ilk kişi olarak bilinir. Yaşam biçimi ve kuralları erkeklerle aynı olan bu manastırda, Pachomius'un atadığı yaşlı keşiş Peter, rahibelere ruhani danışmanlık yapardı. Rahipler, manastırın onarım işlerini düzenlerler ve rahibelerin cenazelerine eşlik ederlerdi.⁴⁸³

Pachomius kuralları, yasal bir yapıya sahip olup keşişin günün her saatini kontrol eden bir sistemdi. Pachomius'un kuralları manastıra kabul, giyim ve yemek, dua, çalışma ve keşişlerin sınıflandırılmasını içeriyordu. Manastırlar büyüdükçe ve geliştikçe bu yazılı kuralların yanında sözlü kurallar da oluşmuştu.⁴⁸⁴

Pachomius'un vizyon geçirerek ilk kuralını bir melektan aldığı söylenir. Bu kurallar metal bir tabaka üzerine yazılmıştır. Böylece ilk manastır kuralı Hristiyan geleneğinde ilahi bir ilhama dayandırılmıştır. Bu kuralların yazıldığı metal levhanın hala korunduğuna inanılır.⁴⁸⁵

Bu kuralların nasıl verildiğini anlatan efsaneye göre Pachomius, mağarasında inzivaya çekilmiş halde dururken, ona bir melek görünür ve ona şöyle der “*Kendi hayatını başarıyla düzenlemişsin. Bu yüzden mağaranızda gereksiz oturuyorsunuz. Yukarı çık ve bütün genç keşişlerini topla ve onları yaşat. Şimdi sana vereceğim modele göre onlar için yasa yap.*” Daha sonra ona pirinçten yapılmış bir tablet verilir.⁴⁸⁶

Bu kurallar, Hristiyanlık tarihinde bilenen en eski manastır kurallarıdır. Kuralları ilk olarak bölgenin Başpiskoposu olan Athanasius, 341 yılında Roma’da sürgündeyken tanıttığı söylenir. Aziz Jerome onu Latinceye çevirmiştir. Daha sonra

⁴⁸² Palladius, *The Lausiac History of Palladius*, ed. W.K. Lowther Clark (New York: The Macmillan Company, 1918), Chap. 32; Yeşil - Seyfeli, “Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu”, 71.

⁴⁸³ Dr. Grützmacher, *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte*, 100.

⁴⁸⁴ Grützmacher, *Pachomius*, 126.

⁴⁸⁵ Grützmacher, *Pachomius*, 119.

⁴⁸⁶ Palladius, *The Lausiac History*, 112.

bu kurallar Yunancaya çevrilmiştir. Böylece bu manastır kuralları tüm Batıya yayılmıştır. Weingarten gibi tarihçiler bu kuralların Pachomius'a ait olmadığını iddia etmiştir. Çünkü o, okuma yazma bilmeyen biridir. Ona göre sadece Kıpti dilinde anlayabilen birinin bu kuralları yazması beklenemez. Ancak Antonius, Thebesli Paul ve Hilarion, bu kuralların ona ait olduğu konusunda hemfikirdirler.⁴⁸⁷

Kuralları içeren elli adet makalenin Yunanca metni bulunmaktadır. Aziz Jerome'nin çalışmasında 194 madde bulunur. Gazaetus'un ise 120 maddeli basımı vardır. Bu metinlerin bazılarının öğrencileri Theodorus ve Orsiesius'un olduğu iddia edilmektedir.⁴⁸⁸

Pachomius kuralları dört bölümden oluşur. Bunlar; *Precepts (İlkeler)*, *the Precepts and Institutes (İlkeler ve Enstitüler)*, *the Precepts and Judgments (İlkeler ve Yargılar)*, ve *the Precepts and Laws (İlkeler ve Kanunlar)*.⁴⁸⁹

Pachomius kuralları içerik olarak düzenli yazılmamıştır. Manastırdaki üst yöneticiler ve evlerin yöneticilerini ilgilendiren kuralların yanında ibadet ve dünyevi konuları kapsayan kurallar barındırır. Ayrıca kural ihlali yapan ve manastırlarda sorun çıkaran keşişler için cezai işlem gerektiren kurallar da bulunur.⁴⁹⁰

Pachomius'un kuralları manastıra kabul, giyim ve yemek, dua, çalışma ve keşişlerin sınıflandırılmasını içermiştir. Manastırlar büyüdükçe ve geliştikçe bu yazılı kuralların yanında sözlü kurallar da oluşmuştur. Pachomius'un manastır kurallarının genel hatlarıyla anlaşılması için konulara göre ayrılması makuldür. Çalışmamızda Pachomius kuralları genel hatlarıyla ele alınmıştır.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Grützmaier, *Pachomius*, 115-117.

⁴⁸⁸ Grützmaier, *Pachomius*, 128.

⁴⁸⁹ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 124.

⁴⁹⁰ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 124; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 74.

⁴⁹¹ "The Rules of Saint Pachomius", çev. Armand Veilleux, *Pachomian Koinonia* (Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1981), 2/141-195; Palladius, *The Lausiac History of Palladius*, Chap. 32; Dr. Grützmaier, *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte*, 116-130; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 75-80; Smith, *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era.*, 245-246; Watterson, *Coptic Egypt*, 1988, 63-65.

Keşiş adayları manastıra kabul edilmeden önce üç gün kapıda bekletildikten sonra esas işler için eğitilirlerdi. Okuma yazma bilmeyen adaylara okuma ve yazma öğretilirdi. Ayrıca Mezmurlar ve Rabb'in Duası ezberletilirdi. Aday keşişler hakkında bilgi toplanır, gerçekte iteyen ve hak edenler manastıra alınır. Manastıra alınanların acemilik süreleri üç yıl olup bunun sonunda dünyevi giysiler çıkarılıp manastır elbiseleri giydirilirdi. Manastıra girişte başın bir kısmını veya tamamını tıraş etme anlamına gelen *tonsure*⁴⁹² uygulanırdı.

Manastırlarda koşulsuz itaat aranırdı. Ayrıca keşişler arasında liyakat esas olarak kabul edilirdi. Keşişlerin liyakate göre sınıflandırması Yunan alfabesinde bulunan harflere göre yapılırdı. Harflerin mistik anlamına uygun olarak keşişler karakter ve davranışlarına göre sınıflandırılırdı. Örneğin itaatsiz keşişler *ro* (ρ) sınıfına, iyi rahipler ise *epsilon* (ϵ) yer alırlardı. Sınıflandırmanın amacı manastır başrahibinin keşişleri ve manastırı daha kolay yönetmesidir.

Her hücrede ancak üç keşişin kalmasına izin verilirdi. İstisnalar dışında iki keşişin baş başa aynı odada kalmalarına izin verilmezdi. Konuşma sırasında bile keşişler arasında bir mesafenin olmasına dikkat edilirdi. Hastalık dışında keşişlerin bir birine dokunması yasaktı. İki ruhbanın beraberce çıplak bir eşeğin sırtına binmesi yasaktı. Ruhbanların kendisine ait olamayan bir yatakta yatması yasaktı. Bir ruhbanın başka bir ruhbanı yıkaması yasaktı.

Manastıra başrahibin izni olmaksızın giriş yasaktır. Keşişler akrabalarının hastalanmaları durumunda onları ziyaret edebilirler. Akrabanın ölümü durumunda başrahibin izni ile cenazesine katılabilirler. Akrabaları da manastır ziyaret edip başrahibin izniyle getirdikleri yiyecekleri keşişe verebilirler.

Acemilik üç yıl sürer. Keşişler kıyafet olarak belinde kemer olan kolsuz keten bir tunik (lebiton) giyerler. Ayrıca omuzlarında bir keçi derisi (melote) taşırlardı.

⁴⁹² T. J. Riley, "Tonsure", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, ts.), 14/110.

Ayrıca gece ve gündüz giyinmeleri için harmaniyeleri vardı. Koyun derisinden yapılmış bir başlık (kukuleta) takarlardı.⁴⁹³

İsteyen her keşiş oruç tutabilirdi. Çarşamba ve Cuma günleri oruç günüydü. Sabah, öğlen ve akşam yapılan dualarda Mezmurlardan seçilmiş olan metinlerden en az on iki defa okunurdu. Yatmadan önce kanonik akşam dua vakti olan *vespers*⁴⁹⁴ uygulanırdı. Manastırda kalanlar her yıl Paskalya'da bir araya gelirlerdi.

Manastırlarda yemek için ayrı bir yer inşa edilmişti. Yemek sırasında sessizlik hâkimdi. Yemek için sabit bir saat yoktu. Keşişler öğlen saat 12'den 6'ya kadar yemek yiyebilirlerdi. Günde bir öğün yemek yeme hakkına sahiptiler. Genç ve sağlıklı keşişlerin besinleri ekmek, sebze, zeytin, peynir, yumurta ve haşlanmış tahıllardan yapılan çorbalardan oluşuyordu. Hasta ve yaşlı keşişlere etli yiyecek ve içecekler verilirdi. Yemekten önce Mezmurlardan dualar okunurdu. Yemek sırasında birbirlerinin yüzüne bakmak yasaktı. Keşişler önlerindeki yemek kâsesine bakmak zorundaydılar. Keşişler yemek sırasında başlarını kakuleyle örterlerdi. Yemek sırasında konuşma yasak olup keşişlerin sadece ibadetle meşgul olmaları hedeflenmiştir.

Keşişler izin almadan hiçbir iş yapamazlardı. Keşişlerin bağırması veya yüksek sesle ağlaması yasaktı. Keşişlerin kavga etmesi yasaktı. Bu yasakları çiğneyen keşişler sekiz gün boyunca günde üç yüz defa secde etme cezası verilirdi. İzinsiz olarak mal biriktiren keşişlere biriktirdikleri malları teslim etmelerinin yanı sıra su ve ekmekle elli gün boyunca oruç tutma cezası verilirdi.

Keşişlerin sırtüstü veya yüzükoyun yatmaları yasaktı. Keşişlerin hücrelerinde yatak yerine eğimli sandalyeler bulunurdu. Kilim sandalyelerin üzerine serilir,

⁴⁹³ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 127-128; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 76.

⁴⁹⁴ Fernand Cabrol, "Vespers", *The Catholic Encyclopedia*, ed. Charles G. Herbermann (New York: The Encyclopedia Press, 1913), 15/381-382; G. E. Schildel, "Vespers", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, ts.), 14/462-463; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 98.

böylece yatak görevi görürdü. Keşişleri rahat ve şehvet uyandıran uzanma pozisyonundan kaçınmaları için yarı uzatılmış koltuklarda uzanmalarına izin verilirdi.

Keşişlere verilen cezalar günahın şiddetine göre değişirdi. Bu cezalar, günde iki yüzden bin defaya kadar secde etmekten elli güne kadar ekmek ve su orucu tutmaya kadar değişirdi. Keşişlere verilen başka bir ceza da yemekhanede kendinden daha genç bir keşişten alçakta oturtmaktı. Eşcinsellik ve emre itaatsizlik en ağır suç olarak kabul edilirdi. Bu suçları işleyenler topluluktan ihraca kadar varan ağır cezalar verilirdi.

Monastik yaşam biçimi Süryanilerin yoğun yaşadığı Kuzey Mezopotamya ilk olarak Pachomius'un öğrencilerinden Mor Evgin aracılığıyla yayılmıştır. Pachomian manastır sistemi, Suriye ve Mezopotamya'daki manastır sistemini doğrudan etkilemiştir.⁴⁹⁵

Pachomius toplu manastır sisteminin kurucusu olmasının yanında manastır kurallarını geliştirerek hem Doğu ve Batı Hristiyan manastırcılığın gelişmesinde örnek olmuştur. Pachomius'un kurucusu olduğu bu manastır sistemi özgün ve model olma özelliğinin yanında münzeviliğin gelişmesinde ve yayılmasında büyük etki etmiştir.⁴⁹⁶

1.4.4. Abba Amoun (Amoun of Nitria 295?-353?)

Aziz Antonios'un öğrencilerinden olan Amoun (Kıptice: ⲁⲃⲃⲁⲁⲙⲟⲩⲛ), İskenderiye'nin yaklaşık 60 km güneyinde bulunan Nitria Dağı bölgesine yerleşen ilk keşiş olarak kabul edilir. Doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda bilgi verilmemekle beraber 295 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. 4. yüzyılda yaşamış, asketik yaşamı benimsemiştir. Onun hayatını Palladios ve Athanasius'tan öğreniyoruz. Bu bölgeye Amoun'nun gelmesiyle birçok keşiş yerleşmiş, böylece bir manastır

⁴⁹⁵ James O. Hannay, *The Spirit And Origin Of Christian Monasticism* (London: Methuen and Co., 1903), 172; Gündüz, "Keşiş", 25/323; Şükran Yaşar, "Mor Evgin ve Hristiyan Mistisizminin Tur Abdin Bölgesine Girişi", *Mukaddime* 12 (1) (2021), 69-99; Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 72.

⁴⁹⁶ Yeşil - Seyfeli, "Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu", 79-80.

topluluğu oluşmuştur. Zengin bir ailede doğmuştur. Ailesinin isteğiyle evlenmiş daha sonra eşiyle bakire bir hayat sürme kararı almıştır. Kaynakların ifadesine göre eşiyle 18 yıl boyunca sadece dua ve yemek için akşamları bir araya gelmişlerdir. Daha sonra eşinden ayrılmış ve Nitria Dağı'na yerleşmiştir. Nitria monastisizmin kurucusu olarak kabul edilir. 4. yüzyılda Nitria Dağı'nda 5000 civarında keşişin yaşadığı bilinmektedir. 353 yılında, 62 yaşında öldüğü tahmin edilmektedir.⁴⁹⁷

1.4.5. Abba Macarius (Macarius of Egypt 300-390)

Ruhbanlıkta önemli figürlerden biri de Macarius'tur. Mısır asketizminde üç tane Macarius ismi geçmektedir. Bunlar; İskenderiyeli Macarius, Küçük Macarius ve Abba Macarius. Macarius, Yunanca kutsanmış anlamına gelmektedir. Nil deltasının güney batısındaki Jijber (bugünkü Shashîr) köyünde doğmuştur. Keşişlikten önce deve sürücülüğü yapmıştır. Deve ile sodyum karbonat ticareti yapmıştır. Sodyum karbonat, hem mumyalamada hem de cam üretiminde kullanılırdı. Macarius, Hristiyan olduktan sonra deveyle ticareti bırakıp çileci olmaya karar vermiştir. 330 yılında Scetis'te kendine ait bir manastır kurmuştur. Onun ünü yayılınca geniş bir öğrenci kitlesine sahip olmuştur. Onun bazı mucizelerine tanık olanlar ona “*genç yaşlı adam*” lakabını takmışlardır. Yine “*ruh taşıyıcı*” sıfatı da onun için kullanılmıştır. Macarius, Aziz Antonius ile görüşmüş ve ondan tavsiyeler almıştır. İlk Hristiyan münzevilerden olan Aziz Macarius, tıpkı diğer azizlere atfedilen doğaüstü olaylarla karşılaşmıştır. Örneğin onun çok korkusuz biri olduğu, içinde kötü ruhların olduğu bir mummyayla karşılaştığında, şeytanların ondan korktuğu ve kaçtıkları belirtilmiştir. 390 yılında Scetis'te ölmüştür. Ona atfedilen birçok eser vardır. Bunlardan en ünlüsü elli vaazdan oluşan eseridir.⁴⁹⁸

1.4.6. Abba Macarius (Macarius of Alexandria, 300?-395)

⁴⁹⁷ Palladius, *The Lausiac History of Palladius*, Chap.7; “Socrates”, *NPNF*, ts., 21/Chap. 14; Athanasius, “Life of Antony”, I-XIV/60; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 62.

⁴⁹⁸ Harmless, *Desert Christians*, 2004, 194-196; John Behr (ed.), *Four Desert Father* (New York: St Vladimir's Seminary Press, 2004), 93-130; Holy Hermits Online, “Holy Hermit Macarius of Egypt”, *Holy Hermits Online* (Erişim 02 Mayıs 2023); “Macarius the Egyptian | Biography, Legacy, & Facts | Britannica” (Erişim 02 Mayıs 2023).

Yaklaşık 300 yılında İskenderiye’de doğmuştur. Kırk yaşına kadar ticaretle uğraşmış daha sonra münzevi hayatı yaşamaya başlamıştır. Papaz olarak atandıktan sonra Nitria dağında bulunan bir manastırdan sorumlu olarak atanmıştır. Macarius’un sorumlu olduğu manastırda keşişler birbirleriyle konuşmuyorlardı. Keşişler sadece küçük hücrelerde tek başına kalıp ancak hafta sonları bir araya geliyorlardı.⁴⁹⁹ Bu manastırda altı yüz münzevi yaşıyordu. 348 yılında Aziz Pachomis’un Tebennisi Manastırı’nda kalmış olan Macarius, 395 yılında ölmüştür. Aziz Macarius’un *Ruhun Ayrılışı Üzerine Vaazlar* adlı eserinin yanında otuz bölümlük manastır kurallarını içeren bir çalışması da bulunmaktadır.⁵⁰⁰

1.4.6. Lycopolisli John (305-394)

Kaynaklarda adı John of Egypt, John the Hermit veya John the Anchorite olarak da geçer. Dördüncü yüzyılda bilinen en ünlü Mısırlı keşişlerinden biri olarak kabul edilir. Asıl mesleği marangozluk olup yirmi beş yaşında çileci hayatı benimsemiştir. Yaşlı bir keşişin yanında yetişmiştir. Lycopolis kentinin beş mil uzaklığındaki Nitrian Çölü yamacında, üç odalı bir hücrede kırk sekiz yıl yaşadığı kaynaklarda belirtilmiştir. Bu hücrelerden birini uyumak, birini çalışmak ve sonuncusunu da dua için tasarlamıştır. Yaşadığı hücrenin girişini duvarla örüp sadece Cumartesi ve Pazar günleri yiyecek, içecek ve iletişim için açmıştır. Kalabalıklar onun vaazını dinlemek için bu iki günde onu ziyaret etmişlerdir. Palladius, onu ziyaret etmiş ve *Lausiac History* adlı eserinde ona büyük yer vermiştir. Palladius’a göre elli yıl boyunca kuru meyve ve sebzelerden oluşan bir diyetle beslenmiştir. Asla pişmiş yiyecekleri tüketmemiştir. Doksan yaşlarında hücresinde dua pozisyonunda olduğu halde ölü bulunmuştur.⁵⁰¹

1.4.7. Abba John the Little (John the Dwarf, 339-409)

Scetis’te yaşamıştır. John of Dwarf (Cüce John) olarak da bilinir. Oxyrhynchus (al-Bahnasa) şehri yakınlarındaki Tsê köyünde büyümüştür. Küçüklüğü hakkında kesin bilgi yoktur. Gençliğinde münzevi bir hayat sürmek için

⁴⁹⁹ Sozomen, “Ecclesiastical History (HE)”, *NPNF*, ed. Philip Schaff (New York: The Christian Literatur Company, 1890), VI/Chap. 31; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 62.

⁵⁰⁰ Palladius, *The Lausiac History of Palladius*; Behr, *Four Desert Father*, 131-150.

⁵⁰¹ Palladius, *The Lausiac History of Palladius*, 120-125; Harmless, *Desert Christians*, 2004, 294-296.

Scetis'e gitmiştir. Scetis'te zamanın önemli ruhbanlarından Abba Ammoes'in öğrencisi olmuştur. Aba Ammoes'in sert ve disiplinli yapısı onu etkilemiştir. Jonn, Ammoes'in ölüm düşüşünde övgüsüne layık olmuştur. Ammoes, John için "*o bir insan değil bir melektir*" ifadesini kullanmış, bu ifade John'un diğer keşişler tarafından saygı duyulmasına neden olmuştur. Abba Ammoes'in 375 yılında ölümünden sonra kilisedeki öğrenciler John'un etrafında toplanmışlardır. O da tıpkı Ammoes gibi sıkı disiplinli bir yapıya sahiptir. John'a keşiş nedir diye sorulduğunda, "*Keşişlik her işte çalışmaktır*" şeklinde cevap vererek, keşişliğin sadece bir kenara çekilip ibadet etmekten ibaret olmadığını vurgulamıştır. Bunu John'un ve yetiştirdiği keşişlerin geçimlerini sepet örerek sağlamasından anlıyoruz. John, ruhbanlık için manastır yaşamının mükemmelliğine önem vermiştir. O, keşişi "*tüm ruhun ve vücudun harareti*" şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca ona göre keşişlik; bakışlarını kontrol etme, oruç tutma, gözyaşlarıyla dua etme, soğuğa, çıplaklığa, açlığa ve susuzluğa katlanma, sabırlı olma, tahammül etme ve kişinin yaratılan her varlıktan daha az değerli olduğunu kabul etmedir. Keşişlik, öfkelenmemek, kötülüğe kötülükle cevap vermemek, başkalarının hatalarına dikkat etmemek, kendini başkalarıyla karşılaştırmamak gibi erdemlere sahip olmaktır. John, Kıpti Hristiyanlar arasında "*Kutsal babamız, Scetis'in rahibi ve hükümdarı*" olarak anılmıştır. 409 yılında Clysma'da ölmüştür.⁵⁰²

1.4.8. Mısırlı Diğer Hermitler

Mısır'daki ilk dönem hermitlerin yaşamıyla ilgili kaynaklar Sozomen (400-450), Socrates (380?-439?), Cassian (?-363) ve Jerome (Eusebius Sophronius Hieronymus, 347-420) tarafından ayrıntılı olarak yazılmıştır. Mısır'ın Pişpir, Kellia, Scete, Nitria bölgelerinde birçok münzevi toplanmıştır.⁵⁰³ Anadolu'da monastisizmin öncülerinden olan Aziz Basil (329?-379), önce bu yerleşim yerlerini ziyaret etmiş ve bu bölgelerdeki yaşamdan çok etkilenmiştir. Mısır'daki bu mistik yaşam tarzı Aziz Basil sayesinde Anadolu'ya yayılmıştır. Aziz Jerome ve biyografilerini yazdığı Filistinli Hilarion (291-391) ve Romalı prenses Helena (246?-330) bu bölgeleri ziyaret etmiş ve belli bir süre buralarda kalmışlardır. Lausiac History'nin yazarı

⁵⁰² Harmless, *Desert Christians*, 2004, 196-203.

⁵⁰³ Sozomen, "Ecclesiastical History (HE)", VI/Chap. 14; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 62.

Palladius (Palladius of Galatia, 363-420), Mısır'daki bu bölgelerde kalmış ve buradaki hermit yaşantıdan çok etkilenmiştir. Cassianise 390-400 yılları arasında Mısır'da bulunmuş ve buradaki gelişim sürecine bizzat şahit olmuştur.⁵⁰⁴ Kilise tarihçisi Sozomen, Mısır'da Epiphanius Heraclius, Cronius, Pamphnutius, Putubastus, Arsisius, Serapion Putirion, Apollonius, Anuph gibi birçok keşişin adını belirtmektedir.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ Frances Young vd. (ed.), *The Cambridge History of Early Christian Literature* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 376 v.d.; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 63.

⁵⁰⁵ Sozomen, “Ecclesiastical History (HE)”, VI/Chap.14.

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE RUHBANLIĞIN OLUŞUMU

Mısır'da ortaya çıkan Hristiyan monastisizmi, kısa sürede Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Suriye, Anadolu ve Mezopotamya'ya yayılmıştır. Hristiyanlık yayıldıkça Bizans İmparatorluğu'nun doğu sınırları içerisinde yer alan bölgelerde keşişlerin sayısı hızla artmıştır. Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı coğrafya, dini yapıların hızla çoğalması sonucu ruhbanların büyük ilgi gördüğü bir yer olmuştur. Özellikle 4. ve 6. yüzyılları arasındaki zaman diliminde rahibe, papaz, keşiş ve piskopos sayılarında inanılmaz bir artış olmuştur.⁵⁰⁶

Anadolu'da Aziz Basil'in (330-379) kurduğu sistemle keşişler daha sade bir davranış sergilemişlerdir. Ancak Süryanilerin yaşadığı bölgelerde monastisizm daha farklı bir durum göstermiştir. Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Suriye, Hristiyanlığın hızla çoğaldığı bir bölge olmuş aynı zamanda ruhbanlığa büyük saygı duyulmuştur. Maruni kökenli oryantalist Philip Khuri Hitti (1886-1978), Suriye'de 4. ve 6. altıncı yüzyılda ruhbanlığın bu kadar yayılmasını şöyle ifade etmiştir : *“Hac ziyaretleri çok yaygınlaştı. Azizlerin mezarları belalar ve hastalıklardan korunmak için tedavi yöntemi olarak kabul edildi. Monastisizm, bir hayat tarzı olamaya başlandı. Monastisizmin ideali olan bekârlık, yoksulluk ve itaat etmek geniş kitlelerce kabul edildi.”*⁵⁰⁷

Süryanilerde Hristiyanlığı kabul ettikten sonra ruhbanlığın nasıl oluştuğuyla ilgili elimizde net bilgi bulunmamaktadır. Bu dönemdeki münzeviler hakkında

⁵⁰⁶ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 76; Philip Khuri Hitti, *Syria, A Short History* (New York: The Macmillian Company, 1959), 97-98.

⁵⁰⁷ Hitti, *Syria, A Short History*, 97-98.

elimizde çok az bilgi mevcuttur. 4. yüzyılda yaşamış Afrahat (270-345), Mor Efrem (306-373) ve Rabbula'nın (350-435) yazdığı eserler, Süryani ruhbanlığı hakkında bize bilgi veren ilk çalışmalar olarak kabul edilir.⁵⁰⁸

Afrahat kullandığı keşişler topluluğu ya bireysel olarak yaşayan ya da topluluk halinde yaşayan münzevilerdir. Afrahat, en saf haliyle Süryani Hristiyanlığını temsil etmiştir. Afrahat *piskoposlar, papazlar ve kardeşler* topluluğuyla ruhbanlığın yaşadığı dönemde Süryaniler arasında yaygın olduğunu göstermiştir. Onun yazdığı kurallar ruhbanlığın Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde çok eskilere dayandığını göstermiştir.⁵⁰⁹ Mor Efremise Nusaybin'deki yaşantısı, Süryani Hristiyanlığının saf halini temsil etmiştir. Ancak Edessa'daki (Urfa) yaşantısı, Mısır ruhbanlığı temsilcileriyle temasa geçtikten sonra gerçekleşmiştir. Onun inziva biçimi bireysel ve toplumsal münzeviliği benzer yanlarını bize göstermektedir. Mağara münzeviliği bireysel, toplumsal münzevilik ise kenobitik yaşamı göstermektedir.⁵¹⁰

Süryani ruhbanlığı Mısır ruhbanlığından etkilenmekle beraber, uygar yaşam ile ilgili (ateş, giysi, her türlü mesken yerleri) gibi her şeyi reddetmişlerdir. Bu aşırılık, Mısır ruhbanlığıyla tam bir tezat oluşturmuştur. Mısır ruhbanlığı, genel olarak kenobitik manastırcılığa dayanırken, Süryani Hristiyanlarda daha çileci bir durum söz konusu olmuştur. Bunlardan en ünlüsü şüphesiz Sütuncu Aziz Simeon'dur. Hayatının büyük bölümünü sütun tepesinde inzivayla geçiren Simeon, Hristiyanlıkta *Stylites (Sütuncular)* olarak tabir edilen bir tür münzevilik akımının ilk temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Simeon'la ilgili en net bilgi, Cyrrhus'lu Theodoret'in (öl. 457) Simeon hayattayken yazdığı *Historia Religiosa (A History of the Monks of Syria)* ve öğrencisi olduğu belirtilen Antonius'un *The Life and Daily Mode of Living of the Blessed Simeon the Stylite* adlı çalışmalarıdır. Theodoret ve

⁵⁰⁸ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 79; Burkitt, *Early Eastern Christianity*, 125-127.

⁵⁰⁹ Zafer Duygu - Kutlu Akalın, *Süryani Literatürü* (Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017), 98; Ayşe Hacımustafaoğlu, *Afrahat'ın Beşinci İspatı* (Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 19.

⁵¹⁰ Cüneyt Yeşil - Canan Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", *Genç Dinler Tarihçilerin Kaleminden*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2023), 191.

Antonius'un verdikleri net bilgiler, Aziz Simeon'u Hristiyan dünyasında ilgi odağı haline getirmiştir.⁵¹¹

Süryani kaynaklarında Süryanilerin yoğun olarak yaşadıkları Turabdin bölgesine monastizmi getiren kişi olarak Mor Evgin (Mor Eugenius) olarak kabul edilir. Onun tarihi bir kişilik olmadığını ifade edenler de olmuştur. Doğum tarihi konusunda net bir bilgi olmamakla beraber 363 yılında öldüğü kabul edilir. Aslen Mısırlı olmasına rağmen Antakya'dan Mısır'a göçmüş Süryani asıllı bir ailenin ferdi olduğu belirtilmiştir. Onun Mısır'da Aziz Pachomius Manastırı'nda kaldığı ve Pachomius kurallarını Süryanilerin yoğun yaşadığı Suriye, Mezopotamya ve İran'a taşıdığı belirtilmiştir. Günümüzde onun adıyla anılan Nusaybin'deki İzole (İzle) Dağı'ndaki manastır hala ayakta'dır.⁵¹² Ancak Mor Evgin'den önce de Süryani coğrafyasında manastırların var olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla kenobitik ruhbanlığın Süryaniler arasında daha eskilere dayandığını söyleyebiliriz. Örneğin Afrahat'ın yazdığı kurallar, yaşadığı dönemde monastizmin Süryanilerin yaşadığı İran coğrafyasında da var olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Afrahat'ın Musul yakınlarındaki Mor Matay Manastır'nda rahiplik yaptığıyla ilgili iddialar, bu manastırın Mor Evgin Manastır'ndan daha eski olduğunu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Afrahat'ın 270 ile 345 yılları arasında yaşadığı göz önüne alındığında bu sonuca varılabilir.

Bölümün temel amacı, Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlığın ortaya çıkış sürecini Sütuncu Aziz Simeon'dan başlayarak etkili olan ruhbanlar örneğinde ele almaktır. Konu bu bağlamda "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Öncüleri" başlığı altında ele alınacaktır.

⁵¹¹ Charles Kingsley, *The Hermits* (New York: Macmillan and Co., 1891), 170-171; Tural, *Sütun Tepesinde Bir Ömür Aziz Simeon*, 87; Dursun Ali Aykıt, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 81-104.

⁵¹² Butler, "Monasticism", 18/526; Edward G. Mathews, Jr., "Awgen, Mar", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 13 Şubat 2023).

2.1. SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE RUHBANLIĞIN ÖNCÜLERİ

Yukarıda da ifade edildiği gibi Süryani ruhbanlığı, Mısır ruhbanlığından farklı olarak kendine özgü bir gelişim göstermiştir.⁵¹³ Süryani ruhbanları arasında özellikle aşırı davranışlar sergileyen keşişlerin çokluğu göze çarpmaktadır. Bunlardan bazıları çukurda sadece bir nefes alacak şekilde gömülmüşlerdir. Bazıları ağaç dallarıyla örtülü demir kafeslerde inzivaya çekilmişlerdir. Kimisi sadece ayakta durarak veya sadece boynunu bir tarafa çevirerek münzevi hayatı yaşamıştır. Yine Süryani Hristiyan münzevilerin bazıları kendini zincire vurmuş, bazıları da ömürlerinin çoğunu sütun tepesinde geçirmişlerdir. Bu ruhbanlar Antik Grek kitaplarını çevirerek eserlerin günümüze kadar ulaşmasında öncü rol oynamışlar ve dolayısıyla dünya mirasına çok büyük katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca yazdıkları eserlerle Hristiyan ruhbanlık hayatına önemli katkılar sunmuşlardır.⁵¹⁴

Bekâr ruhbanlığın başka bir boyutu cinsel vazgeçmişliğin ötesinde olup Hristiyanlıkta önce bireysel keşiş hayatı ve bunun gelişimiyle oluşan kenobitik yaşam ve Hristiyan manastır sistemiyle ilişkisidir. Bu doğrultuda Süryani Kadim Kilisesi'nde bireysel keşişlikte Afrahat (245-370), manastır keşişliğinde Mor Efrem (yak. 310-373) ve Urfalı Rabbula (350-435) dikkat çeken isimler olmuştur.

Antakyalı İgnatius (35-110) gibi sakramental ve idari anlamda ruhbanlığı dikkat çekenler arasında Süryani Kadim Kilisesi'ni ayağa kaldıran ve aynı zamanda manastır ruhbanı olan Mor Yakub Burd'ono (500-578) önemli bir din adamıdır. Yine hem metropolit hem de yazar olan Efesli Yuhanna (507-587?) Süryani Kadim ruhbanlığında dikkate değer bir isimdir. Özellikle Antik Yunanca eserlerin günümüze kadar ulaşmasında çeviriler yaparak katkı sağlayan ruhban, metropolit ve yazar Urfalı Mor Yakup (Jacob of Edessa, Yakub Urhoyo, 633-708) Hristiyan dünyasında önemli yer edinmiş keşişlerdendir.

Konu, Süryani ruhbanlığının öncüleri olan ve Süryani ruhbanlığına yön vermiş, bıraktıkları çeşitli eserlerle tarihte yer edinmiş önemli ruhbanlarla

⁵¹³ Sozomen, "Ecclesiastical History (HE)", VI/Chap. 33.

⁵¹⁴ Schaff, *History of the Christian Church*, 168-170; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 77.

sınırlandırılmıştır. Zikri geçen hususlar doğrultusunda konu sırasıyla “Münzeviler”, “İdareciler” , “Her İkisinden Olanlar” ve “Diğer Süryani Ruhbanlar” başlıkları altında ele alınmıştır.

2.1.1. Münzeviler

Sütuncu Aziz Simeon, çıktığı sütun tepesinde yıllarca inzivaya çekilerek dönemin Hristiyanları arasında çok saygın bir yer edinmiştir. Turabdin bölgesine kenobitk manastırı getiren kişi olarak kabul edilen Mor Evgin ve hayatının büyük bölümünü münzevilikle geçirip ölümünden sonra zengin bir kütüphane bırakan Mor Mara, Süryani Kadim Kilisesi’nde önde gelen münzevilerdir.

Konu Süryani ruhbanlığında münzeviliğin öncüleri olan Sütuncu Aziz Simeon, Mor Evgin (Mor Eugenius) ve Mor Mara ile sınırlandırılmıştır.

Bu bölümde Süryani ruhbanlığın öncüleri olan münzevileri ortaya çıkarmak konunun hedefleri arasındadır. Konu bu bağlamda “Sütuncu Aziz Simeon”, “Mor Evgin (Mor Eugenius)” ve “Mor Mara” başlıkları altında ele alınacaktır.

2.1.1.1. Sütuncu Aziz Simeon (Şam’un)

Süryani monastik yaşamında önemli bir yere sahiptir. Doğu asketik yaşamında yeni bir akım başlatan Sütuncu Aziz Simeon, 380 (bazı kaynaklarda 385-390 geçmektedir) yılında Kilikya (Kozan, Adana) bölgesinde bulunan Sis (Sisan) kasabasında, dünyaya gelmiştir. Onu Genç Simeon’dan ayırmak için *Yaşlı Simeon* adıyla da anılmaktadır.⁵¹⁵

Hayatıyla ilgili üç tane temel kaynak yazılmıştır. Bunlardan ilki Cyrrhus’lu Theodoret’in (öl. 457) Simeon hayattayken yazdığı çalışmasıdır. *Historia Religiosa (A History of the Monks of Syria)* adlı eserinde Aziz Siemon’un yaşamını tarihsel bilgilere dayandırarak yazmıştır. Onun için bu eser, tarihçiler tarafından diğer ikisinden daha önemli olarak kabul edilmektedir. İkinci eser ise ölümünden sonra

⁵¹⁵ “The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan’s *Acta Martyrum et Sanctorum*, Vol. IV”, çev. Frederick Lent, *Journal of the American Oriental Society* 35 (1915), 103; Aykıt, “Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon”, 83; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 87.

onun öğrencisi olduğu belirtilen Antonius'un *The Life and Daily Mode of Living of the Blessed Simeon the Stylite* adlı eseridir. Üçüncü eser ise yazarı belli olmayan Süryanice biyografi metnidir. Bu metin *The Life of St. Simeon Stylites* başlığıyla İngilizce'ye çevrilmiştir. Yazar, bu eserle Aziz Simeon'un daha çok mistik ve mucizevi yönlerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu üç çalışmada Aziz Simeon ile ilgili ortak bilgiler yer almakla beraber farklı yönler de belirtilmektedir.⁵¹⁶ Aziz Simeon'un yaşam öyküsü diğer azizlerde olduğu gibi olağanüstü unsurlar barındırmaktadır. Yunan, Süryani, Gürcü, Ermeni ve Arap tarihçiler de onun yaşam öyküsünü aktarmaktadırlar.⁵¹⁷ Onun yaşam öyküsünü yazan Cyrrhus'lu Theodoret, onun için "*dünyanın büyük sırrı*" tabirini kullanmıştır.⁵¹⁸

Yaşam öyküsüne göre Shimshai adlı bir erkek kardeşi vardır. Ailesinin geri kalanı erkenden ölmüştür. Çocukluk yıllarında ailesine ait sürüleri güdmüştür. Bundan dolayı münzevi ve yoksulluk hayatına alışık bir şekilde büyümüştür. Fiziksel olarak güçlü bir yapıya sahip olmasına rağmen kısa boylu olduğu söylenmiştir. Gençliğinde Antakya yakınlarında Tel'eda bölgesinde bulunan Eusebonas Manastırı'na girmiş, halasından kalan mirasını bu manastıra bağışlamıştır. Bu manastırın başrahibi Heliodoros isimli keşiş, 65 yıl manastırda yaşamış ve hiç dışarı çıkmamıştır.⁵¹⁹ Bu manastırda dokuz ya da on yıl kalmış, manastırda kalan diğer münzevilerden ayrı olarak kendini manastırda soyutlamıştır. Manastır bahçesinde kendisine bir çukur kazmış ve iki yıl boyunca bu çukurda yaşamıştır. Diğer münzevilerin aksine her gün oruç tutmuş, sadece Pazar günleri birkaç tane mercimekle karnını doyurmuştur. Onun manastır kurallarının dışındaki hareketleri, manastırdan kovulmasına neden olmuştur. Bundan sonra boş bir sarnıcın içine girmiş ve burada münzevi hayatı yaşamaya başlamıştır. Bir süre sonra manastır yönetimi onu tekrar manastıra kabul etmiş ancak kısa süre sonra uyum sağlayamadığından ayrılmıştır. Daha sonra Halep yakınlarında bulunan Telneşin bölgesinde Maris

⁵¹⁶ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 13-19; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 87; Kingsley, *The Hermits*, 170-171; Aykıt, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon", 83; "The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's *Acta Martyrum et Sanctorum*, Vol. IV", 103-104.

⁵¹⁷ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 208.

⁵¹⁸ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 15; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 88.

⁵¹⁹ Aykıt, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon", 87.

Manastırı'nda münzevi hayatı yaşamaya başlamıştır.⁵²⁰ Bu manastırda hücreye çekilmiş Urfalı Mar Bassus'tan hücresinin önünü duvarla kaplamasını istemiştir. Mar Bassus, hücreğine yedi adet somun ekmeği ve bir su testisi koymuştur. Mar Bassus kırk gün sonra tekrar hücreyi ziyaret ettiğinde ekmeklere ve suya dokunulmadığını görmüştür. Urfalı Mar Bassus, Simeon için Talanis'de (Talanissos/Tell-Nechin) bir tepede hücre yapmıştır. Aziz Simeon bu hücrede onu ziyarete gelen hastaları iyileştirmeye başlamıştır.⁵²¹

Bir süre sonra başka bir tepeye geçmiş ve burada kendini zincire bağlamıştır. Bu tepede bulunan bir kayaya zincirin bir ucunu, diğer ucunu da sağ ayağına bağlamıştır. Zincirin uzunluğu kadar olan bir çerçevede yaşamaya başlamıştır. Uzun süre zincire bağlı yaşayan Simeon'un vücudunda yaralar çıkmaya başlamıştır. Bu olaya Meletius isimli idareci tarafından son verilmiştir. Meletius, ibadet için zincire gerek olmadığı tavsiyesinde bulunmuş, Aziz Simeon onun tavsiyesine uymuştur. Zincir kırıldığında Aziz'in zincire bağlı olan ayağının yara bağladığı ve kurtçukların yarayı kemirdiği görülmüştür.⁵²² Günümüzde bu tepe Suriye'nin Halep kenti yakınlarında yer almaktadır. Qal'at Samaan (Simeon'un Tepesi/Kulesi) adıyla anılan bu yeri her yıl yüzlerce kişi ziyaret etmektedir.⁵²³

Siemon'un mucizeleri yayıldıkça onu çeşitli amaçlarla ziyaret etmek isteyen birçok kişi olmuştur. Çoğunlukla hastalıktan şifa için gelenlerin yanında rahip olmak isteyen kişiler de vardı. Hristiyan dünyasının her yerinden ziyarete gelenler için Simeon'un kutsal bir koruma sağladığına da inanırlardı.⁵²⁴

⁵²⁰ Theodor Nöldeke, *Sketches From Eastern History*, çev. John Sutherland (London: Adam and Charles Black, 1892), 210-212.

⁵²¹ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 15; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 89; Aykıt, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon", 87.

⁵²² Theodoret of Cyrrhus, *A History of the Monks of Syria*, çev. R.M. Price (Michigan: Cistercian Publications, 1985); "The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's Acta Martyrum et Sanctorum, Vol. IV", 136; Aykıt, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon", 90; İlke Aykanat Çam, *A Life On Top: Survey of Stylite Saints* (Ankara: Bilkent University, Degree Of Master, 2003), 26; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 90; Nöldeke, *Sketches From Eastern History*, 210.

⁵²³ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 19; Aykıt, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon", 90.

⁵²⁴ Theodoret of Cyrrhus, *A History of the Monks of Syria*, 165; "The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's Acta Martyrum et Sanctorum, Vol. IV", 136; Çam, *A Life On Top: Survey of Stylite Saints*, 26.

Siemon'un neden sütun tepesine çıktığına dair net bir bilgi elimizde yoktur. Ancak Nöldeke'ye göre Simeon'dan önce antik Hierapolis (Menbic yakınlarında antik bir yerleşim yeri) kentinde Suriye'nin baş Tanrıçası Attar'athe (Atargatis, Klasik Süryanice: ܐܬܬܪܬܗ) mabedinde çok büyük bir sütun vardı. Her yıl rahiplerden biri yılda yedi defa bu sütuna çıkar ve yedi gün Tanrılarla konuşurdu. Ancak bu ritüel, Simeon'un yaşadığı dönemden çok önceleri sona ermişti. Nöldeke'ye göre Siemon'un çağdaşı olan Theodoret'in “*yeni bir gelenek başlatıldı*” sözü, Simeon'un bu pagan gelenekten habersiz olduğunu göstermektedir.⁵²⁵

Theodoret'e göre Simeon'un sütun tepesine çıkmasının nedeni Tanrısal ilhamın varlığı olabilir. Ona göre Tanrı, daha önceleri de buna benzer emirler vermiştir. Örneğin İşaya'nın ⁵²⁶ çıplak ayakla gezmesi ve Hoşea'nın⁵²⁷ zina yapmış bir kadınla evlenmesi buna örnektir.⁵²⁸ Süryanice biyografisine göre ise yaşadığı zaman diliminde insanlar gaflet uykusuna daldığından, Aziz Simeon sütun tepesine çıkarak insanları bu gaflet uykusundan uyandırmaya çalışmıştır.⁵²⁹

Nöldeke'nin aktardığına göre Simeon, ilk önceleri 6 (yaklaşık 2.5 m.), daha sonra 12 (yaklaşık 5 m.) ve en sonunda 36 kübit⁵³⁰ (yaklaşık 15 m.) yüksekliğinde sütun yaptırıp tepesine çıkmıştır.⁵³¹ Aziz Siemon, üstü açık ve oturabileceği bir

⁵²⁵ Nöldeke, *Sketches From Eastern History*, 214.

⁵²⁶ Asur ordusunun başkomutanı, Asur Kralı Sargon'un buyruğuyla gelerek Aşdot'a saldırıp kenti ele geçirdiği yıl RAB Amots oğlu Yeşaya aracılığıyla şöyle dedi: “Git, belindeki çulu çöz, ayağındaki çarığı çıkar.” Yeşaya denileni yaptı, çıplak ve yalınayak dolaşmaya başladı. Ysa. 20:1-2.

⁵²⁷ RAB Hoşea aracılığıyla konuşmaya başladığında ona şöyle dedi: “Git, kötü bir kadınla evlen, ondan zina çocukların olsun. Çünkü ülke halkı benden ayrılarak adice zina ediyor.” Hoş. 1:2. ve “RAB bana şöyle dedi: “İsrailliler'in başka ilahlara yönelmelerine, üzüm pestillerine gönül vermelerine karşın, RAB onları nasıl seviyorsa, sen de git, o kadını sev, başkasınca sevilmiş, zina etmiş olsa bile.” Hoş. 3:1.

⁵²⁸ Theodoret of Cyrrhus, *A History of the Monks of Syria*, 165.

⁵²⁹ “The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's Acta Martyrum et Sanctorum, Vol. IV”, 183-185.

⁵³⁰ Eski Mısırlılar'ın kullandıkları, dirsekten başlayıp parmak uçlarına kadar olan uzunluk ölçü birimi olup, 1 kübit yaklaşık 50 cm'dir. (Mustafa Şenel, “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ölçü Birimleri”, *Karadeniz (Blacksea-Черное Море)* 12 (2011), 81.)

⁵³¹ “The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's Acta Martyrum et Sanctorum, Vol. IV”, 183; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 90.

şekilde sütun yaptırmıştır. Sütunu üç kademeli yükseltmiş, bundan teslis inancına atıf yapıldığı vurgulanmıştır. Sütunun boyu zamanla 15 metreyi geçmiştir.⁵³²

Aziz Simeon, sütun tepesinde insanlara vaazlarda bulunup şifa dağıtmıştır. Bunun dışında zamanın çoğunu ibadet ve duayla geçirmiştir. Oruç dışında günde bir defa yemek yemiş, yiyeceğini sarkıttığı sepetle almıştır.⁵³³

Aziz Simeon için birçok mucize aktarılmıştır. Aktarılan mucizelerden birine göre, açık denizlerde yol alan bir gemi büyük bir fırtınaya yakalanır. Bu sırada güvertede zenci bir adam ortaya çıkar. Gemi fırtınanın etkisiyle batma tehlikesi geçirmektedir. Tam bu sırada Simeon'un sütunun toprağını yanında taşıyan Amidalı (Diyarbakır) bir adam, yanındaki toprağın bir kısmıyla gemideki direğin üzerine haç işareti yapar. Toprağın geri kalan kısmını güverteye serper ve gemidekilerle beraber hep bir ağızdan Simeon'un adını haykırırlar. Bu sırada Aziz Simeon ortaya çıkar ve güvertede bulunan kara adamı döverek gemiden uzaklaştırır. Aslında kara adam şeytandır. Böylece deniz sakinleşir ve gemi kurtulur. Bu olay azizin sütunda olduğu bir zamanda gerçekleşmiştir. Bu mucizede Aziz Simeon'un mekânı aşarak bir anda değişik yerlerde görünebilme (tayy-ı mekân) özelliğinin olduğu dolaylı yoldan anlatılmaktadır.⁵³⁴

Aziz Siemon'la ilgili anlatılan önemli bir ayrıntıda münzevi hayatı yaşadktan sonra annesi ve kız kardeşi dâhil hiçbir kadına bakmamasıyla ilgilidir. Sütuna çıktıktan sonra kendisini görmeye gelen kadınlara müsaade etmemiştir.⁵³⁵

Antonius'a göre yaklaşık kırk yıl sütun üzerinde yaşayıp mistik bir hayat süren Aziz Simeon, 460 yılında yine sütun üzerinde hayatını kaybetmiştir.⁵³⁶ Onun

⁵³² Nöldeke, *Sketches From Eastern History*, 215; "The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's *Acta Martyrum et Sanctorum*, Vol. IV", 185-186.

⁵³³ Nöldeke, *Sketches From Eastern History*, 216.

⁵³⁴ Nöldeke, *Sketches From Eastern History*, 221-222; "The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's *Acta Martyrum et Sanctorum*, Vol. IV", 172-173; Aykıt, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon", 92.

⁵³⁵ Aykıt, "Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon", 95.

⁵³⁶ "The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan's *Acta Martyrum et Sanctorum*, Vol. IV", 269-270.

vefatını öğrencisi Antonius sütunun üstüne çıktığında fark etmiştir. Antonius, onun vefatını ayrıntılı şekilde şöyle anlatıyor:⁵³⁷

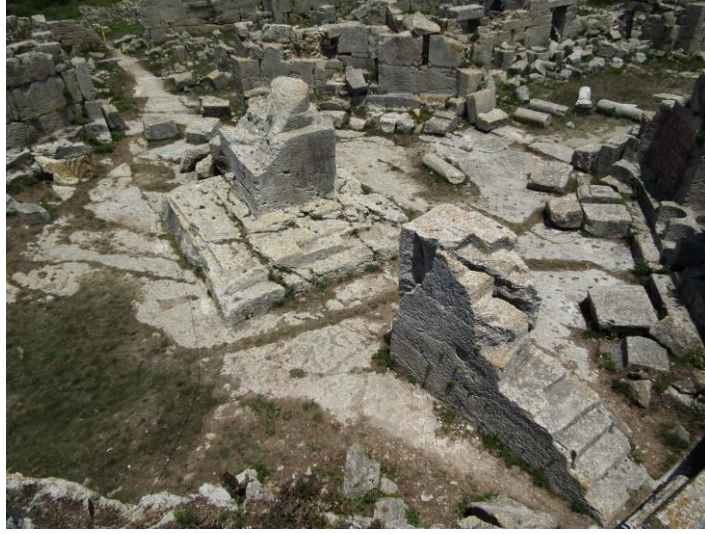
“Cuma günü her zaman olduğu gibi kendisini tamamen ibadete adanmıştı. Fakat Cumartesi ve Pazar günleri, başını kaldırıp her zaman yaptığı gibi, önünde diz çökmüş olan insanları kutsardı. Fakat bu sefer başını kaldırmadı. Bu durumu gördüğümde yıkari çıktım ve yüzünün güneş gibi parladığını gördüm. Yanına çıktığımda her zaman olduğu gibi benimle konuşurdu, fakat bu sefer bana hiçbir şey söylemedi. Kendi kendime onun ‘öldüğünü’ söyledim, ancak emin değildim. Ona yaklaşımdan çekiniyordum ama cesaretimi toplayarak ‘ey efendim! Neden ibadetini sonlandırıp benimle konuşmuyorsun? Tam üç gündür dünya (kadar insan) senin kutsamanı bekliyor’ dedim. Bir saat bekledikten sonra ona ‘ey efendim! Bana cevap vermedin’ dedim. Elimi uzatıp sakalına dokunduğumda, bedeni çok yumuşaktı ve anladım ki o ölmüştü. Yüzümü ellerimin arasına alıp hıçkırıklarla ağladım. Eğildim, onun ağzını, gözlerini ve sakalını öptüm. Gömleğini kaldırıp ayaklarını öptüm. Ellerini kaldırıp gözlerimin üzerine koydum. Bedeni ve gömleği, insanın içine huzur veren hoş kokulu bir parfüm gibi kokuyordu. Mübarek bedenlerinin yanında itinalı bir şekilde yarım saat öylece kaldım. Tam bu esnada onun bedeni ve sütun sallandı ve ‘Âmen, Âmen, Âmen’ diyen bir sesler duydum. Korkarak şöyle dedim: Ey efendim! Beni kutsa ve güzel istirahatgahında beni hatırla.”

Antonius, bu olaydan sonra sütundan aşağı inmiş, fakat orada bulunanlara Aziz Simeon’un öldüğünü söylememiştir. Çünkü ona göre insanlar kargaşa çıkarabilirdi. Antakya Piskopusu Martyrius ve askeri birimden sorumlu olan başkomutan Ardabur’a haber yollayıp Aziz’in durumunu bildirmiştir. Ardabur, yanında beş yüz askerle sütunun etrafını sarmış, üç piskopos kaldıraçlar kullanarak Aziz Simeon’un cenazesini sütundan indirmiştir.⁵³⁸ Onun cenazesi, otuz gün sonra Antakya’ya getirilip gömülmüştür.⁵³⁹

⁵³⁷“The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan’s Acta Martyrum et Sanctorum, Vol. IV”, 269-270.

⁵³⁸ “The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan’s Acta Martyrum et Sanctorum, Vol. IV”, 270.

⁵³⁹ “The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan’s Acta Martyrum et Sanctorum, Vol. IV”, 197.

Şekil 3: Hatay Aziz Simeon Manastır sütunu genel görünümü⁵⁴⁰

2.1.1.2. Mor Evgin (Mor Eugenius)

Batılı kaynaklarda ismi Mar Awgin, Awgen, Clysmalı Awgin, Mar Auginveya Aziz Eugenios olarak geçer. Onun tarihi bir kişilik olmadığını iddia edenler de olmuştur.⁵⁴¹ Sozomen, ondan Aones ismiyle bahsetmiştir.⁵⁴² Aslen Mısır'daki Süveyş kentinde (Clysm veya Kolzum) doğmuş bir inci avcısıydı. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda net bir bilgi verilmemiştir. 25 yıl inci avcılığıyla uğraşmıştır daha sonra Tebai çölündeki bir manastıra kapanmıştır. Scetis çölünde inzivaya çekilmiş ve Pachomius Manastırı'na katılmıştır. Aziz Pachomius'un kurallarını Suriye, Mezopotamya ve İran'a taşımıştır.⁵⁴³ Turabdin'e⁵⁴⁴ monastizmi

⁵⁴⁰ Ali, “‘Hatay İli St. Simon Manastırı’ Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi”, *Artı Bir Proje | Mimarlık | Restorasyon | İnşaat* (blog) (Erişim 29 Ekim 2023).

⁵⁴¹ Butler, “Monasticism”, 18/526; Mathews, Jr., “Awgen, Mar”.

⁵⁴² Sozomen, “Ecclesiastical History (HE)”, c. VI, blm. 33.

⁵⁴³ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 321; Adday Şer, *Nusaybin Akademisi*, çev. Nesim Doru (İstanbul: Yaba Yayınları, 2006), 60-61; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 97; Şükran Yaşar, “Mor Evgin ve Hristiyan Mistisizminin Tur Abdin Bölgesine Girişi”, 83-84.

⁵⁴⁴ Turabdin, “*Tanrı Hizmetkârları Dağı, Tanrı'ya Kulluk Edenlerin Dağı*” anlamında kullanılan Süryanice bir isimdir. Arapların Cebel İzela (İzole Dağı) ismini verdikleri bu bölgeye Turabdin isminin nasıl verildiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Kfonoyo Mor Yuhannun bu bölgeye Turabdin isminin verilmesini şöyle anlatmaktadır: “*Persler, gelip Yunanlar'ı Dara (Oğuz), Nusaybin ve etrafından kovduktan ve Fırat'ın doğusuna egemen olduktan sonra Tur Abdin bölgesinde oturan Hristiyanlar dağıldılar. Kendilerini Bet-Rumoye diye bilinen yöreye yerleştiren Romalılar'a katıldılar. Bundan sonra Yunan kralları Pers, Asur, Ninova, Bet-Nuhadra (Zaho) Bet-Germay (Erbil), Bet-Selux (Kerkük) ve diğer yerlere intikam için geldiler; buralardan çok sayıda Mecusi ve putperesti esir aldılar ve bunları İzole Dağı'ndan Arzun'a kadar Fanak (Fenek) Köyü'nden Hasno (Hasankeyf), Bet-Selux (Savur) ve Mardin'e kadar olan alana yerleştirdiler. Bu esirler buraya yerleştirildikten sonra bu dağlar “Atro d Cabode (Köleler Dağı) olarak adlandırıldı. Çünkü bunlar kulluk ve kölelik için getirilmişlerdi. Bu dağ adını kölelikten almış ve*

getiren kişi olarak kabul edilen⁵⁴⁵ Mor Evgin'in bazı kaynaklarda Kıpti olduğu belirtilmiştir. Ancak onun Süryani asıllı olduğunu belirtenler de olmuştur. Süryani kaynaklarına göre ailesinin Antakya'dan Mısır'a göçmüş Süryani kökenli olduğu ifade edilmiştir.⁵⁴⁶

Mor Evgin, Nsibin (Nusaybin) yakınlarındaki İzole (İzla) Dağı'nda bir manastır kurmak için Mısır'dan Mezopotamya'ya gelmiştir. Pachomius manastırında kaldığı sürece, onunla hareket eden yetmiş öğrencisi ona eşlik etmiştir. Henüz hayattayken, burada üç yüz elli ruhbanın kaldığı rivayet edilmiştir. Nsibin konum olarak Hristiyan çoğunluğun yaşadığı bir bölgedeydi ve Roma İmparatorluğu'nun sınır bölgesindeydi. Aynı zamanda Sasani İmparatorluğu sınırına yakındı. İzole Dağı'nda kurulan manastır hızlıca büyümüş ve burada yetişen keşişler Hristiyanlığı Mezopotamya, İran, Ermenistan, Gürcistan, Hindistan ve Çin'e kadar

böylelikle Bizans kralı Justinyen (öl. 565) zamanından itibaren Abdin Dağı (Cebel Abdin veya Turcabdin, Tur Abdin) olarak anılagelmiştir” Bu ifadeye göre Turabdin ismi bölgeye yerleştirilen Mecusi ve putperst kölelerden gelmektedir. Süryani Hristiyanlığının bölgede gelişmesi ve kök salması, bölgenin adının da zamanla anlam değiştirmesini etkiledi. Bölgede kurulan manastır ve kiliselerde kalan yüzlerce münzeviye atfen “kendilerini Tanrı'ya adayanların dağı” olarak nitelendirildi. Tarihçiler bu bölgenin sınırlarını farklı çizmişlerdir. Süryanice’de “turo” dağ anlamında kullanılmaktadır. “Abdin” sözcüğü ise “köle, kul, hizmetkâr” anlamına gelen “abdo” sözcüğünün çoğuludur. “Allah’a kölelik, kulluk, hizmet” etmelerine bir gönderme şeklinde kullanılmıştır. Coğrafi olarak batıda Mardin, kuzeyde Hasankeyf, doğuda Cizre ve güneyde Nusaybin yerleşim yerlerinin çevrelediği bölgedir. Turabdin merkezi Midyat olarak kabul edilir. Turabdin bölgesi, Süryani Hristiyanların yoğun olarak yaşadığı bir bölgedir. Bölgede yaklaşık 80 köy bulunmaktadır. Bu bölge Midyat merkezli yaklaşık 70 kilometrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Günümüzde 107 adet kilise ve manastırın olduğu bilinmektedir. Hans Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, çev. Sevil Gülçur (Linz: Freunde des Tur Abdin, 1999), 24; Canan Seyfeli, “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimler: Tur-Abdin Bölgesi” (Geçmişten Günümüze Midyat Sempozyumu, Midyat, 2013); Gregoryus Pavlus Behnam, *Tarix d Turcabdin*, çev. Vahap Kelat (Södertälje: Nsibin Yayınevi, 1996), 13; Altan Tan, *Turabidin’den Berriye’ye Aşiretler, Dinler, Diller, Kültürler* (İstanbul: Nûbihar Yayınları, 2013), 17; Akyüz, *Mardin İli’nin Merkezinde*, 25-26; “Midyat ve Çevresindeki (Tur ‘Abdin) Geç Antik ve Ortaçağ Dönemi Kilise ve Manastırları (Mardin) [2021]” (Erişim 01 Şubat 2023); Yakup Bilge, “Turabdin: Süryani Kilise ve Kültürünün Beşiği” (Uluslararası Midyat Sempozyumu (7-9 Ekim 2011), Midyat: Midyat Kaymaklığı, 2011), 511. Günümüzde Turabdin bölgesinde 8 manastır bulunmaktadır. Bu manastırlarda 10 rahip ve 20 rahibe bulunmaktadır. Bölgede bulunan kiliselerde ise 2 metropolit (Mardin -Diyarbakır Metropolitliği, Turabdin Metropolitliği) ve 8 papaz görev yapmaktadır. 15 yerleşim yerinde Süryani nüfusu yoğun olarak bulunmaktadır. Bu yerleşim yerlerinde 5000 civarında Süryani Hristiyan yaşamaktadır. Özellikle yaz aylarında nüfus sayısı artmaktadır. Gabriel Akyüz, *Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz İle Görüşmesi: Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlık*, Görüşme Kaydı 1 (Mardin: Kırklar Kilisesi, 17 Kasım 2021).

⁵⁴⁵ Pere H. Delehay, “Byzantine Monasticism”, *Introduction to East Roman Civilization*, ed. Norman H. - Baynes-L. B. Moss (Oxford: At the Clarendon Press, 1948), 139; Bilge, “Turabdin: Süryani Kilise ve Kültürünün Beşiği”, 518; Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, 293.

⁵⁴⁶ Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*.

yaymışlardır.⁵⁴⁷ Mor Evgin, 363 yılında vefat etmiş, naaşı yaptırdığı sunağın altına gömülmüştür.⁵⁴⁸

Şekil 4: Mor Evgin Manastırı⁵⁴⁹

Süryani Kadim Kilisesi'nde Mor Evgin ile ilgili birçok mucize anlatılır. Anlatılan bu mucizelerden biri şöyledir: Köyün ileri gelenlerden birinin bir kız kardeşi varmış. Köy ahalisi onu çok seviyormuş. Kızda üç yıldan beri devam eden amansız bir kan hastalığı varmış. Mor Evgin'nin mucizelerini duyan köy halkı, onu Mor Evgin'nin yanına getirmişler. Mor Evgin, hasta kızın eline üç adet haç işareti yapıp “*ey kadın, Rab İsa Mesih seni iyileştirecektir*” dedikten sonra kan akıntısı durmuştur. Bu mucize karşısında pagan olan köylüler vaftiz olmuşlardır. Yine aktarılan başka bir mucizesinde, gece yarısı manastırına dönerken, Bethzabday (Cizre) yakınlarındaki Dicle nehrinde suyun üstünde yürüyerek karşıya geçmiştir. Ona inananlar onunla beraber suyun üstünde yürümüşler, imanı zayıf olanlar ise cesaret edip karşıya geçmemişlerdir. Daha sonra Mor Evgin'nin yardımıyla onlar da karşıya geçmişlerdir.⁵⁵⁰ Mor Evgin'nin Nusaybinli Mor Yakup ile dost olduğu ve Mor Yakup Kilisesi'nin inşaatına dair bazı kehanetleri de anlatılmaktadır.⁵⁵¹ Ayrıca

⁵⁴⁷ Şükran Yaşar, “Mor Evgin ve Hristiyan Mistisizminin Tur Abdin Bölgesine Girişi”, 84.

⁵⁴⁸ “Deyrulzafaran Manastırı - Mardin” (Erişim 01 Şubat 2023).

⁵⁴⁹ “Mor Augin Monastery”, *Gravatar* (Erişim 17 Kasım 2023).

⁵⁵⁰ “Deyrulzafaran Manastırı - Mardin”.

⁵⁵¹ Gabriel Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakub Kilisesi ve Nusaybin Okulu* (İstanbul, 1998), 11-14; Gabriyel Akyüz, *Sempozyumlarım*, ed. Efrem Akyüz (Madin: Artuklu Yayınları, 2019), 26-27.

onun Mor Yakup ile beraber Cudi Dağı'nda paganlara karşı misyonerlik çalışmalarında bulunduğu da belirtilmektedir.⁵⁵²

Mor Evgin'le ilgili aşağıdaki menkıbede, Mısır'dan çıkıp yetmiş öğrencisiyle Turabdin bölgesine gelişi şu şekilde anlatılmaktadır.⁵⁵³

MOR EVGİN

Evgin isminin sayı toplamı yetmiş eder,

Ne fazlası, ne eksigi var.

Yakub eşliğinde Mısır'a yetmiş kişi girdi.

Ancak on binlerden oluşan bir insan kitlesi çıktı Mısır'dan

Mor Evgin de isminin sayı toplamı kadar,

Öğrenciler seçerek yeryüzünü ikinci göğe

Şeriat'ı Allah'tan kabul etmek üzere, dönüştürdü.

Yetmiş ihtiyarla çıkmıştı Sina Dağı'na Musa.

Seçtiği yetmiş ihtiyarı Mısır'dan beraberinde getirerek,

Karanlıktaki Doğuyu aydınlattı Mor Evgin.

Kiliseler inşa ederek, kâhinler atadılar Pavlus gibi.

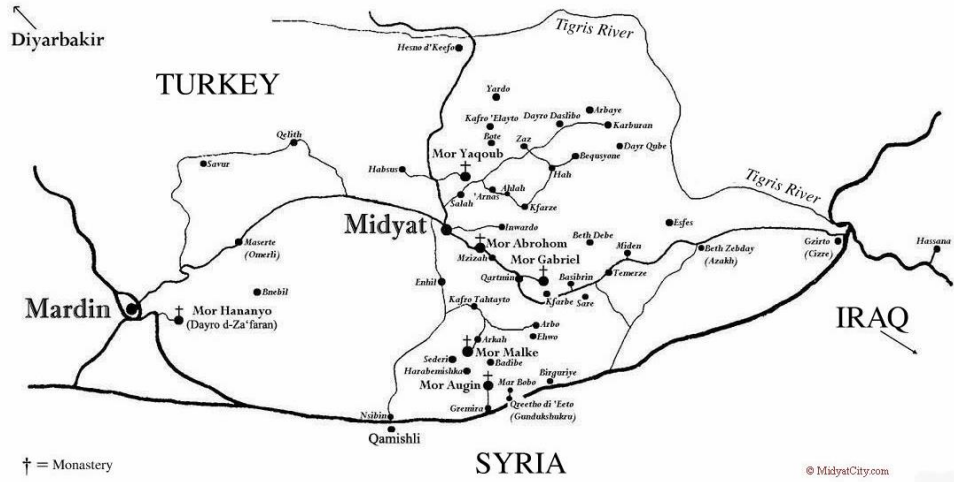
Paganları hidayete getirerek, liderlerini vaftiz ettiler

Mor Evgin Manastırı, Süryani Hristiyanlığı bakımından kenobitik manastır sisteminin kurulduğu yer olarak kabul edilir. Bu manastırın kurulması, Turabdin bölgesinde kurulacak diğer manastırlara öncülük etmiştir. Bu manastırın bir özelliği de tarihi İpek Yolu'na yakın olması ve buradan geçen tüccarlara ev sahipliği yapmasıdır. Manastır, Nusaybin - Şırnak karayolu üzerinde, Girmeli Kırsal Mahallesi'ne 8 km. kuzeyinde, İzole Dağı yamacına inşa edilmiştir. Manastır, yüksek duvarlarla çevrilmiş olup çevresinde manastıra ait yapılar bulunmaktadır.⁵⁵⁴ Manastır yapı olarak Mor Evgin'in Mısır'da kaldığı Pachomius manastır sistemine benzemektedir.

⁵⁵² Akyüz, *Sempozyumlarım*, 48.

⁵⁵³ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, 289.

⁵⁵⁴ Şükran Yaşar, "Mor Evgin ve Hristiyan Mistisizminin Tur Abdin Bölgesine Girişi", 83.

Şekil 5: Turabdin bölgesi⁵⁵⁵

Mor Evgin'inin öğrencileri adına birçok manastır inşa edilmiştir. Bunlardan günümüze dek ayakta kalan manastırlar şunlardır: Mor Malke Manastırı, Mor Yoreth Manastırı, Mor Aho Manastırı, Mor Hevoro Manastırı, Mor Dodo Manastırı ve Mor Şalito Manastırı. Bölgede Mor Evgin'in öğrencileri ve azizler adına kurulmuş kiliseler de mevcuttur.⁵⁵⁶

2.1.1.3. Mor Mara

Amida'nın (Diyarbakır) kuzeyinde bir yayla köyünde doğmuştur. Ailesinin onu evlendirme kararına karşı çıkmış ve Harput (Elazığ) yakınlarında bulunan bir mağarada yaşayan Hermit Paul'un yanına yerleşmiştir. O, burada beş yıl münzevi hayatı yaşamıştır. Yirmi dört saatlik zaman diliminde sadece günlük iki saat uyuduğu belirtilmiştir. Çıplak ayakları ve kanayan yaralarıyla odun toplamıştır.⁵⁵⁷ Çok iyi Süryanice ve Yunanca bilen Mor Mara, 520 yılında Amida episkoposu olarak takdis edilmiştir. İmparator I. Justinianus'un (hükümdarlığı 527-565) tarafından Petra'ya sürgüne gönderilmiştir. Oradan da İskenderiye'e geçmiş ve burada bulunan münzevilerle görüşmüştür. Mor Mara, hayatının büyük bölümünü okumayla geçirmiş ve zengin bir kütüphane oluşturmuştur. Bizans İmparatorluğu'nun Doğulu

⁵⁵⁵ Thomas Totonchy, "St. Ignatius of Antioch Church in Portland, OR: Roots to Present Day: Part 2: Establishment of the St. Ignatius of Antioch Parish in Portland, OR", *St. Ignatius of Antioch Church in Portland, OR* (blog), 16 Nisan 2014.

⁵⁵⁶ Hollerweger, *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, 293; Bilge, "Turabdin: Süryani Kilise ve Kültürünün Beşiği", 518.

⁵⁵⁷ Nöldeke, *Sketches From Eastern History*, 229-232.

Hristiyanlara karşı yaptığı baskılara bizzat şahit olmuştur. Aziz Mara, İstanbul'un tepelerinde inzivaya çekilmiş, onu birçok inanan ziyaret etmeye başlamıştır. Ömrünün son yıllarını yoksullar için bağış toplamaya adanmış Aziz Mara, 529 yılında veba salgınında ölmüştür. Kemikleri Diyarbakır'a getirilmiş ve kendisinin inşa ettiği Mor Şilo Kilisesi'ne konulmuştur. Zengin kütüphanesi Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi'ne götürülmüştür. Süryanice ve Yunanca birçok eser yazmıştır.⁵⁵⁸ Günümüzde Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi kitaplığında dört yüz cilt klasik el yazması Süryanice kitap bulunmaktadır. Bu kitaplardan hangilerinin Mor Mara'ya ait olduğu bilinmemektedir.

2.1.2. İdareciler

Süryani Kadim Kilisesi'nde idareciler arasında ilk akla gelen Yuhanna'nın öğrencisi ve Aziz Petrus tarafından kutsanan İgnatius'tur (35-110). İgnatius, Antakya Süryani Kadim Kilisesi'nde üçüncü patrik olarak kabul edilir. İgnatius adı, Süryani Kadim Kilisesi tarihinde çok önemli bir yere sahip olup, günümüzde patrikler için kullanılan bir ünvandır. Afrahat (245-370) ise bireysel keşişlikte öncü olarak kabul edilir. İran coğrafyasında yaşadığı için Persli Bilge olarak anılan Afrahat'ın yazdığı *İspatlar (Taḥwito, Demonstration)* adlı eseri Roma dışında yaşayan Hristiyanlar ile ilgili çok değerli bilgiler içermektedir. Afrahat'ın ruhbanlar için kullandığı Bar Q'yama konusunu ele alması, ruhbanlık açısından eserin önemini ortaya koymaktadır.⁵⁵⁹ Onun ruhban olup olmadığı konusu tarihçiler arasında tartışmalı olsa da yazdığı eserde din adamları için "*piskoposlar, papazlar ve kardeşler*" ifadeleri kullanmıştır.⁵⁶⁰ Bu ifadelerden yola çıkarak onun ruhban sınıfına mensup idareci olduğu sonucuna varılabilir.

Konu Süryani ruhbanlığında idareciler olan İgnatius ve Afrahat ile sınırlandırılmıştır.

⁵⁵⁸ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 255.

⁵⁵⁹ Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 191.

⁵⁶⁰ Duygu - Akalın, *Süryani Literatürü*, 446; Hacımustafaoğlu, *Afrahat'ın Beşinci İspatı*, 19; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 190.

Bu bölümde Süryani ruhbanlığın öncüleri olan idarecileri ortaya çıkarmak konunun hedefleri arasındadır. Konu bu bağlamda “Antakyalı İgnatius (İgnatius Nuroño)”, “Afrahat (Aprahat)” başlıkları altında ele alınmıştır.

2.1.2.1. Antakyalı İgnatius (İgnatius Nuroño)

İgnatius, Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi üçüncü patriği olarak kabul edilir. Yuhanna'nın özel öğrencisi olup Aziz Petrus hayattayken üzerine el koyarak onu kutsamıştır.⁵⁶¹ Udius'tan (Eodios, patriklik tarihi 67-79) sonra Antakya Kilisesi'nin başına geçmiştir.⁵⁶² İmparator Trajan (hükümdarlığı 98-117), 107 yılında Antakya seferi sırasında İgnatius'un Hristiyanlık faaliyetlerinden rahatsız olmuş ve onu tutuklayarak bizzat sorgulamıştır. Baskı ve işkencelere rağmen İgnatius inancından vazgeçmemiş ve faaliyetlerine devam etmek istemiştir. İmparator Trajan onun bu kararlığı karşısında onun Roma'ya götürülmesini ve arenada vahşi hayvanlara yem olmasını emretmiştir.⁵⁶³ İgnatius, 20 Ocak'ta Roma'da Kolezyum'da 87.000 kişinin gözü önünde bedeni vahşi hayvanlar tarafından parçalanmıştır.⁵⁶⁴ Süryani Kadim Kilisesi'nde 17 Ekim günü İgnatius için anma günü yapılır.⁵⁶⁵

Roma'ya götürülürken zamanımıza kadar ulaşmış yedi adet mektup yazmıştır.⁵⁶⁶ Bu mektupların beşini Efes, Magnesia (Aydın-Germencik), Tralles (Aydın), Philadephia (Manisa-Alaşehir) ve Smyrna'daki (İzmir-Bayraklı) Hristiyanlara hitaben, başka bir mektubu ise Smyrna Piskoposu Polycarp'a yazmıştır. Yedinci mektup götürüleceği yer olan Roma'daki Hristiyanlara hitaben yazılmıştır.⁵⁶⁷ Romalılara yazdığı mektupta, “*Bırakın, Tanrı'ya erişmeye araç olan*

⁵⁶¹ Hanna Dolabani, *Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi*, çev. Gabriyel Akyüz (İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 11, 2006), 11; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 187.

⁵⁶² Eusebius, *Kilise Tarihi*, 81; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 187.

⁵⁶³ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 193; John Mason Neale, *A History of the Holy Eastern Church: The Patriarchate of Antioch*, ed. George Williams (London: Rivingtons, 1873), 15.

⁵⁶⁴ Johannes Quasten, *Patrology* (Maryland: Christian Classics INC., 1986), 1/63; Dolabani, *Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi*, 11-12; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 193; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 187.

⁵⁶⁵ Sebastian P. Brock, “Ignatius of Antioch”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 13 Ocak 2024).

⁵⁶⁶ Eusebius, *Kilise Tarihi*, 93.

⁵⁶⁷ Eusebius, *Kilise Tarihi*, 92-93; Quasten, *Patrology*, 1/93-94; F. X. Murphy, “Ignatius of Antioch, St.”, *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 7/310.

hayvanların yemi olayım. Ben Tanrı'nın 12 buğdayıym ve Mesih'in katkısız ekmeği olmam için hayvanların dişi beni öğütsün" hitabıyla inancı uğruna ölmeyi göze aldığını dile getirmektedir.⁵⁶⁸ Yazdığı mektuplarda ona destek olan inananlara teşekkür etmiştir. Ayrıca onları dini emirlere itaat etmeye teşvik etmiş ve sapkın doktrinlere karşı uyarıda bulunmuştur. Roma Hristiyanları için yazdığı mektupta, kendisinin Mesih için ölmeye hazır olduğunu belirtmiş ve bunun için kendisini bu arzusundan alıkoymak için hareket etmemeleri için ricada bulunmuştur. Bu mektuplar erken Hristiyanlık toplulukları için önemli bir yere sahiptir. İgnatius, bu mektuplarda teolojik fikirlere de değinmiştir.⁵⁶⁹ İgnatius, yazılarında Pavlus, Petrus ve Yuhanna'nın yazdıklarına atıfta bulunmuştur.

İgnatius'un mektuplarda geçen teolojik görüşler şu şekilde sıralanabilir:⁵⁷⁰

- 1- Evrendeki ilahi "*ekonomi*" fikri, İgnatius'un teolojisinin özü olarak kabul edilir. Ona göre Tanrı dünyayı ve insanlığı despotluktan kurtarmak ister. Bunun için peygamberler aracılığıyla insanlığı Yahudilikte kurtuluşa hazırladı. Beklentileri Mesih'le gerçekleştirdi. İsa Mesih tek öğretmendir.
- 2- İsa Mesih hem bedensel hem de ruhsal olarak doğmuştur. Tanrı, insan İsa Mesih olup, ölümündeki gerçek yaşam, hem Meryem'den hem de Tanrı'dan kaynaklanmıştır. Önce acıya maruz kalan ve sonra bundan aciz olan İsa Mesih, bedensel olarak Davud'un soyundandır. Tanrı'nın isteği ve gücüyle Tanrı'nın Oğlu'dur. Bir bakireden doğmuş ve Yahya tarafından vaftiz edilmiştir. Tanrı Mesih zamandan münezzeh ve görünmezdir.
- 3- İgnatius, evharistiyayı "*ölümsüzlük ilacı, ölüme karşı panzehir ve İsa Mesih'te sonsuz yaşam*" olarak tanımlamıştır.
- 4- İgnatius "*Katolik Kilisesi*" terimini toplu olarak inananları kastetmek için kullanan ilk kişi olarak kabul edilir. Smyrnalar için yazdığı mektupta

⁵⁶⁸ Marc Madrigal, *Kilise Babaları* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2015), 10-11.

⁵⁶⁹ Quasten, *Patrology*, 1/63-64.

⁵⁷⁰ Quasten, *Patrology*, 1/65-70; *Resailü İklîmus el-Rumanîyü, İğnatîyus el-Antakî, Bulikaryus el-Semirniy*, çev. Saadallah Semih Cuha (Beyrut: Darelmaşrek, 2008), 93-160; Murphy, "Ignatius of Antioch, St.", 7/309-311.

“Halk piskoposun görüldüğü yerde hazır olsun. Tıpkı İsa Mesih’in görüldüğü yerde Katolik Kilisesi olduğu gibi” demiştir.

- 5- İgnatius, ruhbanlık konusuna büyük önem vermiştir. İgnatius’un teolojisinde topluluk üzerinde monarşik bir piskoposluk hüküm sürer. Piskopos Tanrı’nın temsilcisidir ve senatoya başkanlık eder. Rahipler apostolik senatoyu oluşturur ve diyakozlar Mesih’in hizmetlerini yerine getirir. Ruhban, her şeyi Tanrı ile uyumlu yapmalıdır. Piskopos, Tanrı yerine konseye başkanlık edecek, rahipler ise ev sahibi konseyi olarak görev yapacak. İgnatius’a göre en değerli ruhban diyakozlardır.
- 6- Episkopos, her şeyden önce inananların sorumlusu ve öğretmenidir. Piskoposla birlik olmak, hata ve sapkınlıktan korunma anlamına gelmektedir. Bu nedenle episkoposun düşüncesine uygun hareket etmeniz önerilmektedir.
- 7- İgnatius’a göre piskopos, ayinlerin başrahibi ve Tanrı’nın sırlarını dağıtan kişidir. Ne vaftiz ne de evharistiya onsuz olur. Piskoposun izni olmadan yapılan vaftiz, geçerli değildir. Onun razı olduğu her şey Tanrı’yı da hoşnut eder. Evlilik akdi, piskoposun önünde yapılmalıdır. Ancak böyle bir durumdaki evlilikleri Rab kabul edebilir.
- 8- Aziz İgnatius’un evlilik ve bekâret yorumunda Aziz Paulus’un etkisi vardır. Evlilik, Mesih ile gelini olan Kilise arasında ebedi bağı sembolize eder. İgnatius, Smyrna Piskoposu Polycarp’a yazdığı mektupta evlenecek kadın ve erkeklere hitaben şu tavsiyede bulunmuştur: *“Kız kardeşlerime, Rabb’i sevmeleri, bedenlen ve ruhen kocalarından memnun olmalarını söyleyin. Aynı şekilde, kardeşlerimi İsa Mesih adına, Rabbin Kilise’yi sevdiği gibi kadınlarını sevmeyi teşvik edin.”* Bunun yanındabekâret konusunda da tavsiyelerde bulunmuştur.
- 9- İgnatius’un mektuplarında Roma Kilisesi’ne saygı duyduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, Romalı olmayan bir ruhbanın kaleminden Roma’yı öven en eski metin olarak kabul edilebilir.

Aziz İgnatius’un Kristolojisi, Aziz Pavlus ve Aziz Yuhanna’nın teolojik doktrinin birleşmesi gibidir. Aziz Pavlus’un Mesih’le birlik fikri, Aziz John’un

Mesih’le yaşam fikriyle birleştirir. İgnatius’un tercih ettiği Mesih’le yaşam fikir de bu fikirle örtüşüyor.⁵⁷¹

Onun ruhbanlıkla ilişkisi bulunan ilk fikirlerinden birisi “İsa’nın taklidi” düşüncesini açık şekilde ifade etmesidir. İgnatius bu konuda şöyle demiştir: “Mesih’in ve Tanrı’nın hayatını yaşamak istiyorsak, Tanrı’nın ve Mesih’in ilkelerini ve erdemlerini benimsemeliyiz. İnanç sadakatsizliğin bir parçası olamaz. Bedenle yaptığımız şeyler ruhanidir. Çünkü yaptığınız her şeyi İsa Mesih’le birlik içinde yaparsınız. İsa Mesih Babası’nı örnek aldığı için biz de İsa Mesih’i örnek almalıyız.”.⁵⁷² Bu sözlerde ruhbanlık açısından dikkat çeken nokta bedenın kendisi için olmasa da bedenle yapılanlara ruhaniliğin yüklenmesidir. Bu da Mesih’in ruhsal olarak kişide bulunduğuna işarettir.

Aziz İgnatius’un üzerinde durduğu başka bir konu şehitlik kavramıdır. İgnatius, şehitliği İsa Mesih’in mükemmel bir taklidi olarak tasavvur eder. İgnatius şehitliği, Mesih için hayatını feda etmeye hazır gerçek bir öğrenci gibi düşünmüştür.⁵⁷³

Aziz İgnatius, Pavlus’un Tanrı’nın insan ruhunda içkin olduğuna dair görüşünü benimsemiştir. Mesih’in Tanrısallığı, bir tapınakta olduğu gibi, Hristiyanların ruhlarında ikamet eder. Ona göre her şeyi Mesih’in içimizde olduğuna inanarak yapmalıyız. Böylece onun tapınakları olabiliriz. O, bizim içimizdeki Tanrımız olacak. Aziz İgnatius, içkinlikten derin bir biçimde etkilendiği için yeni kavramlar türetmiştir. Bunlar; Tanrı taşıyıcıları, tapınak taşıyıcıları ve Mesih taşıyıcılarıdır.⁵⁷⁴

Ona göre Mesih sadece içimizde değil aynı zamanda Mesih’in kendisiyiz. Bu nedenle tüm Hristiyanlar ilahi birlikle birbirine bağlıdır. Bu yüzden Hristiyanlar ancak piskoposlarıyla bir olduklarında Mesih ile birleştiklerini vurgular.⁵⁷⁵

⁵⁷¹ Quasten, *Patrology*, 1/70.

⁵⁷² Quasten, *Patrology*, 1/70-71.

⁵⁷³ Quasten, *Patrology*, 1/71.

⁵⁷⁴ Quasten, *Patrology*, 1/72.

⁵⁷⁵ Quasten, *Patrology*, 1/72.

İgnatius'un değindiği başka bir konu da ruhbanlıktır. İgnatius mektuplarında ruhbanlığın üç temel hiyerarşisine yer vermiştir. Bunları cemaatten Tanrı'ya kadar bir sıralama içerisinde açıklamıştır. İgnatius'a göre laikler diyakozlara, diyakozlar presbiterlere, presbiterler piskoposlara, piskoposlar da Mesih'e ve Mesih de Baba'ya bağlıdır.⁵⁷⁶ Yeni Ahit'e dayanan üç temel hiyerarşiyi (piskopos, piresbiter ve diyakoz) özel olarak işlemiştir. O, piskopos olmadan ve onun izni dışında hiçbir şey yapılamayacağını belirtmiştir. “*Mesih'in Baba'ya olduğu gibi piskoposa bağlısınız.*” ve “*... Piskopos olmaksızın hiçbir şey yapamazsınız, ancak İsa Mesih'in elçisine olduğu gibi presbiterlere de bağlı olmalısınız...*” sözleriyle piskoposu Baba'nın ve İsa Mesih'in, presbiteri ise elçilerin konumuna yerleştirmiştir.⁵⁷⁷ O, diyakozların Tanrı'ya hizmet için var olduklarını, onların kilisenin koruyucuları ve hizmetkârları olduklarını belirtir. Burada hizmetkarlık aslında temel ritüel olan evharistiyada kahine hizmet etmeyi vurgular. İgnatius, geniş olarak değindiği rahip düzeni Hristiyanlık tarihinin en erken ve en bariz açıklamasıdır.⁵⁷⁸

Aziz İgnatius, Süryani tarihinde unutulmaz bir yere sahiptir. İgnatius ismi günümüzde Süryani Kadim Kilisesi patrikleri için kullanılan bir unvandır.⁵⁷⁹ 1293 yılında Yusuf Bin Vahip patrik seçildikten sonra bu ünvanı ilk kez kullanmış, bu tarihten sonra seçilen bütün patriklere bu unvan verilmiştir.⁵⁸⁰

İgnatius, bekârlık gibi manevi hayata ilişkin konulara değinmediği anlaşılmakla beraber üç temel hiyerarşiye önem vermiştir. Bunun nedeni İgnatius'un bireylerin inancı ve kilisenin idaresiyle daha çok ilgilenmesidir.⁵⁸¹

⁵⁷⁶ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 445; “Philip Schaff: ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus - Christian Classics Ethereal Library” (Erişim 08 Şubat 2023); “Philip Schaff: ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus - Christian Classics Ethereal Library” (Erişim 08 Şubat 2023).

⁵⁷⁷ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 445; Ignatius, “The Epistle of Ignatius to the Smyrnaeans”, ANF01, ts.

⁵⁷⁸ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 447.

⁵⁷⁹ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 193.

⁵⁸⁰ Agustinus el-Bermûsî, *el-Kaddis Ya'kub es-Surûcî siretühü, akvalühü* (Beyrut: Anba Ofset, 1988), 10.

⁵⁸¹ Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 188.

2.1.2.2. Afrahat (Aprahat)

Afrahat, Süryani kilise ve literatüründen en önemli temsilcilerinden biridir. IV. yüzyılda yazdığı ve yirmi üç ispattan oluşmuş çalışması, Süryani literatüründe önemli bir yer tutmaktadır.⁵⁸² Bu çalışma, teolojik incelemelerin yanında felsefi içeriklerden de oluşmaktadır. İran coğrafyasında yaşayan Afrahat, bu çalışmasıyla Roma İmparatorluğu dışındaki Hristiyanlar hakkında verdiği bilgiler çok önemlidir.⁵⁸³

Afrahat, Hristiyan dünyasında Persli Bilge olarak anılmaktadır. Pers coğrafyasında doğduğu için bu lakabı aldığı anlaşılmaktadır. Onun hayatıyla ilgili günümüze sınırlı bilgiler ulaşmıştır. Bazı kaynaklara göre Ninova kentinde bulunan Mar Mattay Manastırı yakınlarında doğmuştur.⁵⁸⁴ Sasani imparatoru II. Shapur (309-379) döneminde yaşamış olup 270 yılında doğduğu, 345 yılında öldüğü kabul edilmektedir.⁵⁸⁵ Hristiyan dünyasında Aphraates olarak da bilinen⁵⁸⁶ Afrahat, yirmi üç seriden meydana gelen *İspatlar* adlı eserini yazarak günümüz Hristiyan dünyasında ün salmıştır.⁵⁸⁷

Afrahat'ın Hristiyan kimliği ve yaşadığı yer uzun süre tartışılmıştır. Vaftiz ismi Yakup olduğundan Nusaybinli Mor Yakup (öl. 328) ile karıştırılmıştır.⁵⁸⁸ Özellikle 5. yüzyılda yaşamış Batı Avrupalı Latin yazar Massilia Gennadius (Gennadius of Massilia, öl. 496) gibi tarihçiler bu hataya düşmüşlerdir. Ancak eserlerinin incelenmesi sonucu onun Nusaybinli Mor Yakup olmadığı anlaşılmıştır.

⁵⁸² Pavlus Bassim, *Efrahāt el-Hekim 'ül Farisī, Mâkâlât* (Beyrut: Darü'l Maşrik, 2007), 6.

⁵⁸³ Afrahat'ın *İspatlar* adlı eseri için ayrıntılı bilgi için bkz. Aphrahat, "Demonstrations", *Nice and Post-Nice Fathers*, ed. Philip Schaff, 2 (New York: Christian Classics Ethereal Library, 1898), 13/345-412.

⁵⁸⁴ Bassim, *Efrahāt el-Hekim 'ül Farisī, Mâkâlât*, 5-6; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 189.

⁵⁸⁵ Hacımustafaoğlu, *Afrahāt'in Beşinci İspatı*, 17; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 189.

⁵⁸⁶ I. Ortiz De Urbina, "Aphraates", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 1/542.

⁵⁸⁷ Duygu - Akalın, *Süryani Literatürü*, 97-98; Mizgin Aslan Bulut, *Afrahāt'in Yirmi Birinci İspatı* (Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 4.

⁵⁸⁸ Pavlus el-Feğali, *Efrahāt el-Hekim 'l-Farisī* (Beyrut: Darü'l Maşrik, 1990), 9.

XVIII. yüzyılda yaşamış Marunî tarihçi Giuseppe Simone Assemani (1687-1768) ise onu Suruçlu Mor Yakup (öl. 521) ile karıştırmıştır.⁵⁸⁹

Afrahat'la ilgili tartışılmış başka bir konu da Musul yakınlarında bulunan Mor Matay Manastırı'nda başrahiplik yapmasıdır.⁵⁹⁰ Ancak Patrik İgnatius Efrem I. Barsavm'a (1887-1957) göre Mor Matay Manastırı, Afrahat'ın yaşadığı dönemde henüz inşa edilmemiştir. Ona göre bu görüş zayıf bir ihtimalden ibarettir.⁵⁹¹

Afrahat'ın kilisedeki ruhbanlık rütbesi de tartışılan konularından biridir. Araştırmacılara göre Afrahat, belirli bir kilise hiyerarşisine sahiptir. Çünkü "*İspatlar (Taḥwito, Demonstration)*" adlı eserinde din adamlarına hitap etmiş ve onlar için "*piskoposlar, papazlar ve kardeşler*" ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadelerden yola çıkarak Afrahat'ın ruhbanlık sınıfına mensup olduğu sonucu çıkarılabilir.⁵⁹²

Pers Hekimi Afrahat, şüphesiz Hristiyan dünyasında önemli bir eser bırakmıştır. Onun *İspatlar* adlı eseri Süryani Literatür geleneğinde öncü bir yere yerleşmiştir. Onun tarzı, diğer Süryani yazarlara göre en özgün olanıdır. Diğer Süryani yazarlar, Yunan edebi tarzından etkilenmiştir. Ancak Afrahat eseri oldukça özgün olup bu konuda en az etkilenen kişi olarak kabul edilebilir.⁵⁹³

İspatlar, içerik olarak İran bölgesinde yaşayan Hristiyanların özellikleri, Hristiyan ve Yahudiler arasındaki ilişkiler, Sasani imparatoru I. Şapur'un (241–272) insanlara yaptığı zulmü ve münzevi yaşam tarzıyla ilgili konuları ele almaktadır.

Afrahat'ın "*İspatlar*" adlı eseri, yirmi üç ispattan oluşmuştur. Bu eser, Hristiyan teolojisi üzerine yapılmış bir eser olmakla beraber aynı zamanda ahlakî içeriğe de sahiptir. İspatlardan ilk yirmi ikisi Süryani alfabesi harf dizilişine göre yazılmıştır.⁵⁹⁴ Her bir ispat bir harfe denk gelecek şekilde yazılmıştır. İspatlardan 1 ile 10 arasında olanlar, 336-337 yıllarına tarihlendirilmiştir. 11 ile 22 arasındaki

⁵⁸⁹ Brock, *A Brief Outline of Syriac Literature*, 22.

⁵⁹⁰ William Wright, *A Short History of Syriac Literature* (London: Adam and Charles Black, 1894), 33.

⁵⁹¹ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 214.

⁵⁹² Duygu - Akalın, *Süryani Literatürü*, 98; Hacımustafaoğlu, *Afrahat'ın Beşinci İspatı*, 19.

⁵⁹³ Brock, *A Brief Outline of Syriac Literature*, 19-22.

⁵⁹⁴ el-Feğali, *Efrahat el-Hekim 'l-Farisî*, 10.

İspatların tarihi ise 343-344 olarak belirtilmiştir. 23. İspat ise 345 yılının Ağustos ayı olarak belirtilmiştir.⁵⁹⁵ 1 ile 10 arasındaki İspatlar şu konularda yazılmıştır:⁵⁹⁶

- 1- İman Üzerine
- 2- Sevgi Üzerine
- 3- Oruç Üzerine
- 4- Dua (Namaz) Üzerine
- 5- Savaşlar Üzerine
- 6- Züht veya Ahit Oğulları Üzerine
- 7- Tövbekârlar Üzerine
- 8- Ölülerin Dirilişi Üzerine
- 9- Tevazu Üzerine
- 10- Rahipler Üzerine.

11 ile 22 arasındaki *İspatlar*'ın Yahudilere yönelik yazıldığı anlaşılmaktadır ve şu konuları kapsamaktadır:⁵⁹⁷

- 11- Sünnet Üzerine
- 12- Fısıh (Pesah) Üzerine
- 13- Şabat Üzerine
- 14- Nasihat Üzerine
- 15- Yiyecek Ayırt Etme (Koşer) Üzerine
- 16- Halkaların Seçimi veya Yahudi Olmayanların Yahudilerin Yerini Alması Üzerine
- 17- Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih Üzerine
- 18- Yahudilere Karşı, Kutsallık ve Bekâret Üzerine
- 19- Yahudilerin Tekrar Toplanması Üzerine.

⁵⁹⁵ Duygu - Akalın, *Süryani Literatürü*, 97.

⁵⁹⁶ Accurante R. Graffin (ed.), *Patrologia Syriaca* (Paris: Firmin-Didot, 1894), 1/süt. 6-444; Bassim, *Efrahat el-Hekim 'ül Farisî, Mâkâlât*, 6; Hacımustafaoğlu, *Afrahat'in Beşinci İspatı*, 22-23; Eşref Bölümcü, *Afrahat'in İspatlarında Öteki Kavramı Özelinde Yahudilere Ve Yahudiliğe Bakışı* (Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 16-17; Bulut, *Afrahat'in Yirmi Birinci İspatı*, 6-7; Aphrahat, "NPNF", 13/345-412.

⁵⁹⁷ Graffin, *Patrologia Syriaca*, 1894, c. 1, süt. 468-992; Bassim, *Efrahat el-Hekim 'ül Farisî, Mâkâlât*, 6; Hacımustafaoğlu, *Afrahat'in Beşinci İspatı*, 22-23; Bölümcü, *Afrahat'in İspatlarında Öteki Kavramı Özelinde Yahudilere Ve Yahudiliğe Bakışı*, 16-17; Bulut, *Afrahat'in Yirmi Birinci İspatı*, 6-7.

20- Yoksullara Yardım Üzerine.

21- Zulüm Üzerine.

22- Ölüm ve Ahir Zaman Üzerine.

23- İspat “*Salkımdaki Üzüm Üzerine*” konusunu ele almıştır. Bu bölümde, başlangıçtan İsa Mesih’e kadar kurtuluş tarihinin bir özeti konu edinmiştir.⁵⁹⁸

Afrahāt’ın Süryani ruhbanlığı için kullandığı “*Bar Q’yama*” konusunu ele alması, onun eserlerinin ruhbanlık açısından önemini daha da artırmaktadır. Bu kavram, erken Süryani Kilisesi’nde ruhbanlar için kullanılır ve “*Ahdin Oğulları*” anlamına gelir.⁵⁹⁹

Bekârlık, Hristiyanlığın ilk dönemlerinden beri Süryaniler arasında önemli bir kavram olmuştur. Ancak Süryanilerde bekârlık fiziksel bir ayrılık değil, sadece bir yemin özelliğini taşıyordu. 3. yüzyılda *bâkireler (bthuile)* ve evli olan *dindarlar (qaddishe)* olmak üzere iki grup bekârlık şekli ortaya çıkmıştır. Zamanla *bthula (bâkire)* kavramı başta din adamı olmak üzere erkek ve kadın bütün dindarlar için Hristiyan anlamında kullanılmıştır.⁶⁰⁰

Afrahāt, İspatlarında *B’nai Q’yama* konusunu da işlemiştir.⁶⁰¹ Bu terim Erken Süryani Kilisesi’nde vaftiz edilenler için kullanılmıştır. Erken Hristiyanlık döneminde kendini dine katılmaya hazır hissetmeyen kişiler vaftiz edilmiyordu. Hristiyanlığı benimseyenlerin sayısı arttıkça küçük çocuklar da vaftiz edilmiştir. Bundan sonra *B’nai Q’yama (Bnay Qyomo)* kavramı ruhban hayatı yaşayan kimseler

⁵⁹⁸ Accurante R. Graffin (ed.), *Patrologia Syriaca* (Paris: Firmin-Didot, 1984), 2/süt. 1-150; Bassim, *Efrahāt el-Hekim’ül Farisī, Mâkâlât*, 6; Hacımustafaoğlu, *Afrahāt’in Beşinci İspatı*, 22-23; Bölümcü, *Afrahāt’in İspatlarında Öteki Kavramı Özelinde Yahudilere Ve Yahudiliğe Bakışı*, 16-17; Bulut, *Afrahāt’in Yirmi Birinci İspatı*, 6-7.

⁵⁹⁹ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 78-79.

⁶⁰⁰ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 6; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 79; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 190-191.

⁶⁰¹ Aphrahāt, “NPNF”, 13/362-375.

için kullanılmaya başlandı. *B'nath Q'yama* kavramı ise münzevi hayatı yaşayan kız kardeşler için kullanıldı.⁶⁰²

Afrahath 6. İspatı'nda züht hayatı yaşayan bakireler (*b'nath q'yama*) için şöyle seslenmiştir: “*Ey Mesih'le nişanlanan bakireler, keşişlerden (b'nai q'yama) biri sizden birine, sizinle yaşamak istiyorum ve sizin bana hizmet etmenizi istiyorum derse, ona şu cevabı verin....o zaman O'nun (İsa Mesih) hizmetinden ayrılıp size hizmet edersem, nişanlım (İsa Mesih) bana boşanma mektubu yazıp beni evinden kovacaktır. Sen benim tarafımdan onurlandırmayı isterken, ben de senin tarafından onurlandırmayı isterken, bana zarar gelmemesine dikkat et. Koynuna ateş alma, yoksa yakar. Yalnız sen şerefli ol, ben de onurumla yalnız kalacağım.*”⁶⁰³

Afrahath, bıraktığı eserlerle hem Süryaniler için hem de Hristiyan dünyası için büyük etki oluşturmuştur. *İspatlar* adlı eseri, Süryani yazarlar tarafından önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir. Bir ruhban olduğu düşünülen Afrahath, daha çok eserinden bilinmektedir. Afrahath'ın yaşadığı dönemde Süryani coğrafyasında IV. yüzyılın ilk yarısından itibaren ruhbanlık konusunda bir dönüşümün yaşandığı, ıssız ruhban yaşamından kenobitik ruhban yaşamına doğru bir eğilimin olduğu görülmüştür.⁶⁰⁴

2.1.3. Her İkisinden Olanlar

Süryani Kadim Kilisesi'nde hem münzevi hem de idareci rütbeleri olan ruhbanların sayısı oldukça fazladır. Çalışmamızın bu bölümünde yaşadıkları dönemde ve sonrasında Süryaniler arasında iz bırakmış, aynı zamanda Süryani Kadim Kilisesi'nin oluşumunda etkili olmuş hem münzevi hem de idareci olan ruhbanlar ele alınacaktır. Süryani Kadim Kilisesi'nde şair, malfono (öğretmen) ve edebiyatçı olarak ilk akla gelen kişilerin başında Mor Efrem (Mār 'Aṣrēm Sūryāyā, yak. 310-373) gelir. Mor Efrem, münzeviliğin yanında yazdığı eserler ve kurduğu kadın korolarıyla idarecilik yönünü de ortaya koymuşur. Urfalı Rabbula (350-435) manastır keşişliğinde öncü olarak kabul edilmiştir. Onun münzevilik hayatından

⁶⁰² Burkitt, *Early Eastern Christianity*, 128-130; Butler, “Monasticism”, 18/526; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 190.

⁶⁰³ Aphrahath, “NPNF”, 13/369.

⁶⁰⁴ Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 190.

sonra Urfa metropoliti olarak görev yapması hem münzevi hem de idareci vasfını göstermiştir. Grekçeden yaptığı çevirilerin yanında, Süryani Hristiyanlar için manastır kuralları geliştirmiştir. Suruçlu Mor Yakup (451-521), Süryani tarihinde şair olarak tanınır. Münzevi hayatı yaşadktan sonra yaşadığı bölgede episkopos olarak görev yapmıştır. Suruçlu Mor Yakup’un bu yönüyle hem münzevi hem de idareci yönünü ortaya çıkmaktadır. Hayatını oruçla geçirdiği ve bundan dolayı *Bar Savmo (Orucun Oğlu)* olarak anılan Mor Barsavmo (?- 458), hem münzevi hem de idareci yönü olduğundan Süryani tarihinde birçok manastıra ismi verilmiştir. Süryani Kadim Kilisesi’ni ayağa kaldıran hem münzevi hem de metropolit olan Yakub Baraday (Yakub Burd’ono, 500-578), Kadim Süryanilerin Batılı kaynaklarca “*Yakubiler*” olarak anılmasında etkili olmuştur. Yakub Baraday, yaptığı çalışmalar sonucunda 451 Kadıköy Konsili’nde sonra zayıflamış olan Kadim Süryaniler yeniden gücünü ve itibarını elde etmiştir. Efesli Yuhanna (John of Ephesus, 507-587?) aslen Amida’nin (Diyarbakır) Agel (Eğil) bölgesinden olup uzun bir münzevilik hayatı yaşamıştır. Daha sonra Yakub Baraday tarafından Efes Piskoposu olarak atanmıştır. Özellikle onun yazdığı *Lives of the Eastern Saints- Doğulu Azizlerin Hayatı* adlı eseri, yaşadığı dönemde Süryani münzevilerinin hayatını konu edinen en kapsamlı eser olarak kabul edilir. Hem münzevi hem de metropolitlik yapmış olan Urfalı Mor Yakup (Jacob of Edessa, Yakub Urhoyo, 633-708), yazdığı eserlerin yanında ve Süryaniceye (Serto) eklediği sesli harfler günümüzde hala kullanılmaktadır.

Konunun temel amacı Süryani Kadim Kilisesi’nde ruhbanlığın kuruluş sürecini, Mor Efrem’den Urfalı Mor Yakup’a kadar etkili olan münzevi ve idareci ruhbanlar örneğinde ortaya çıkarmaktır.

Konu bu bağlamda sırasıyla “Mor Efrem (Mār ’Aṣrēm Sūryāyā)”, “Urfalı Rabbula”, “Suruçlu Mor Yakup”, “Mor Barsavmo”, “Mor Yakub Baraday (Yakub Burd’ono)”, “Efesli Yuhanna (John of Ephesus)” ve “Urfalı Mor Yakup (Yakub Urhoyo)” başlıkları altında ele alınacaktır.

2.1.3.1. Mor Efrem (Mār 'Aḫrēm Sūryāyā)

Kenobitik yaşamın ve manastır sisteminin kurulduğu dönemde yaşayan Mor Efrem, Süryani edebiyatının en büyük şairi kabul edilir. Süryanilerde malfono (öğretmen) olarak kabul edilen Mor Efrem'in doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Nusaybinli bir baba ve Diyarbakırlı bir annenin çocuğu olarak Konstantin'in saltanatının (306-337) başlarında⁶⁰⁵ Nusaybin'de doğduğu kabul edilmektedir.⁶⁰⁶ Hristiyan bir ailede doğduğu ifade edilse de⁶⁰⁷ Süryani kaynaklarında putperest bir ailede yetiştiği ve babasının zamanın ünlü olan *Abnil* veya *Abzil* adlı putun başkahinliğini yaptığı belirtilmiştir. Putperest olan babası, ona kendi inancını kabul etmesi için baskı yapmış ancak o bunu reddederek babası tarafından evden kovulmuştur. Genç yaşından itibaren Süryani ruhbanlığında önemli bir yere sahip olan Nusaybin Piskoposu Mor Yakup'un öğrencisi olmuş ve Nusaybin'deki piskoposluk merkezine yerleşmiştir. Nusaybin Akademisi'nde uzun süre malfono olarak görev yapmıştır.⁶⁰⁸ Bazı kaynaklarda Mor Efrem'in Nusaybinli Mor Yakup ile birlikte I. İznik Konsili'ne (325) katıldığı belirtilmiştir.⁶⁰⁹ Mor Yakup'un ölümünden sonra Nusaybin Akademisi'nin yönetiminden sorumlu olmuş ve bu görevini Romalıların 363 yılında Perslere Nusaybin'i teslim etmelerine kadar sürdürmüştür.⁶¹⁰ Nusaybin'de aynı zamanda rahiplik de yapmış, Nusaybin'in Perslerin eline geçmesinden sonra önce Diyarbakır'a, daha sonra da Urfa'ya yerleşmiştir. Urfa'da belli bir süre Kutsal Dağı olarak bilinen yerde münzevi hayatı

⁶⁰⁵ Philip Schaff (ed.), "Ephraim the Syrian", *Nice and Post-Nice Fathers*, 2 (New York: Christian Classics Ethereal Library, 1898), 13/145; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 190.

⁶⁰⁶ Schaff, "NPNF", 13/121; Mor İgnatius Zakka Iwas, *Siretu Mar Efram el-Süryani* (Dimaşk: Patrikiyet'l Süryaniyet'l Al'urthudhuksia, 1974), 23-24; *Kilise Ataları Tarafından "Kutsal Ruh'un Kavalı" Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri*, çev. Gabriyel Akyüz (T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, 2012), 20; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 190.

⁶⁰⁷ Sebastian P. Brock, "Ephrem", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 15 Ocak 2024).

⁶⁰⁸ *Kilise Ataları Tarafından "Kutsal Ruh'un Kavalı" Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri*, 20-21; *Siretü Mar Efram es-Süryani milfanü el-Kenîset's-Süryaniyeti'l Kebîr* (Musul: Deyri'l Âbâi el-Dominikiyin, 1896), 16-19; Şer, *Nusaybin Akademisi*; Nesim Doru, "Süryanilerde Felsefe Akademileri", *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli (Ankara: Orient Yayınları, 2005), II/76; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 191.

⁶⁰⁹ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 137; Akyüz, *Sempozyumlarım*, 28.

⁶¹⁰ Brock, "Ephrem".

yaşamış, daha sonra ünlü Edessa Okulu’nu⁶¹¹ geliştirmiştir. Bu okulda çok önemli çalışmalar yapmıştır. Birçok eser ve şiiri günümüze kadar ulaşmıştır. 9 Haziran 373 yılında, yetmiş yaşında Urfa’da ölmüştür.⁶¹² Bazı kaynaklar ölüm tarihini 378 olarak vermektedirler.⁶¹³ Cenazesi Urfa Kalesi Kontrion burcunun yakınında bulunan bir mezara gömülmüştür. Daha sonra mezarı üstüne Dayro Tahtoyto (Aşağı Manastır) adıyla anılan bir manastır inşa edilmiştir.⁶¹⁴

Mor Efrem çeşitli seyahatler yapmıştır. Bunlardan en bilineni Mısır’ı ziyaret etmesidir. Mısır ziyaretinde Nitrian vadisinde münzevileriyle meşhur Scete çölünde kalmış, kendisiyle seyahat edenlerle beraber bir mağarada inzivaya çekilmiştir.⁶¹⁵ Bu mağarada sekiz yıl kaldığı belirtilmiştir. Münzevi hayatı boyunca sadece kavrulmuş mısır, bakliyat veya çeşitli otlardan oluşmuş arpa ekmeğiyle beslenmiştir. Mısır’da kaldığı müddetçe ortaya çıkan heretik akımlara karşı mücadele etmiştir.⁶¹⁶

Mısır’dan sonra Aziz Basil’i (330-379) ziyaret etmek amacıyla Kapadokya bölgesine gitmiştir. Mor Efrem iki hafta boyunca Kayseri’de Aziz Basil’in misafiri olmuştur. Aziz Basil, Mor Efrem’in edebi ve ruhban kişiliğinden çok etkilenmiş ve onu papaz rütbesiyle kutsamak istemiştir. Ancak “*Ey değerli saygın peder! Ben günahkârım ve bu saygın göreve müstahak değilim*” şeklinde cevap vererek teklifini kabul etmemiştir. Aziz Basil onun bu hareketinden çok etkilenmiş ve “*Keşke senin günahların benim olsaydı*” diyerek onu diyakoz rütbesiyle kutsamıştır.⁶¹⁷ Aziz Basil,

⁶¹¹ Edessa (Urfa) Okulu: Süryani dünyasında önemli bir yere sahip teolijik ve tıp okuldur. Osroene Krallığı Abgarlar Hanedanlığı tarafından milattan sonra yaklaşık 2. yüzyılda kurulmuştur. 363 yılında Nusaybin’in Persler tarafından ele geçirilmesinden sonra buradaki önemli bilginler Edessa’ya kaçmış ve bu okulda ders vermeye başlamışlardır. Bu kaçanlardan biri de Mor Efrem’dir. Bazı kaynaklarda onun bu okulun kurucusu olduğu belirtilmektedir. Ancak Mor Efrem’den önce bu okulun eğitim verdiği bilinmektedir. Okulda Hristiyan teolojisi yanında tıp eğitimi de verilmiştir. Mor Efrem’in ölümünden sonra Mopsuestialı Theodor (350-428) bu okulda önemli bir otorite olarak kabul edilmiş ve Grekçe eserleri Süryaniceye çevirmiştir. Onun yazdığı bu metinler Nesturi Kilisesi’nin temelini oluşturmuştur. Nestorius’un fikirlerinin etkisinde kalan bu okul 489 yılında İmparator Flavius Zeno (425-491) tarafından kapatılmıştır. Abdullah Ekinci, “Edessa Okulu ve Tıp Hastanesi”, *Şehir ve İrfan* 5 (2017), 20-31. Ayrıca bkz. Segal, *Edessa, The Blessed City*; Çelik, *Edessa’dan Urfa’ya*; “Chapter 2: Christianity in Edessa – Religion Online” (Erişim 02 Kasım 2021).

⁶¹² Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 216; Doru, “Süryanilerde Felsefe Akademileri”, II/77.

⁶¹³ Schaff, “NPNF”, 13/121.

⁶¹⁴ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 216.

⁶¹⁵ Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 191.

⁶¹⁶ Schaff, “NPNF”, 13/127-128.

⁶¹⁷ Schaff, “NPNF”, 13/128; *Kilise Ataları Tarafından “Kutsal Ruh’un Kavalı” Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem’in Şiirleri*, 30.

Mor Efrem'in münzevi kişiliğinden de çok etkilenmiş ve yanındaki diyakozlara “*Mor Efrem'in kilisede ve ayakta dikildiği sıralarda sağında ve solunda iki melek durduğunu ve kendisine beyaz bir giysi giydirdiklerini görüyordum*” demiştir.⁶¹⁸

Mor Efrehem, Urfa'ya döndüğünde dokuz yeni sapkın fikrin ortaya çıktığını fark etmiş ve onlarla mücadele etmiştir. Özellikle Ariyus (öl.353), Mani (öl.276), Markiyonit (öl. 170)⁶¹⁹ ve Bardaysan'ın (öl. 222) fikirlerinin Urfa'da etkin olduğunu fark etmiş ve halkı bu fikirlere karşı uyarmıştır.⁶²⁰

Mor Efrem çalışmalarında çileciliği övmüş ve bu konuda birçok eser yazmıştır. Çalışmaları *medroşe* (ܡܕܪܫܐ / *madroše*) olarak adlandırılan ilahiler ve *mumro* (ܡܡܪܐ / *mêmrê*) olarak adlandırılan konuşma şeklindeki yedi heceli şiirlerdir. Mor Efrem, kadın korolarını oluşturarak onlara kilisede aktif rol vermiştir.⁶²¹ Kadın koroları, kutsal günlerde Mor Efrem'in yazıp bestelediği medroşeleri Urfa meydanlarında söylemişlerdir.⁶²² Suruçlu Mor Yakup'a göre Mor Efrem modroşelerini okutmak için kadın korolarını kurmuştur.⁶²³ Mor Efrem'in *sugitho* olarak adlandırılan ve birden fazla kişi sarasında geçen söz düellosu şeklindeki çalışmaları da bulunmaktadır.⁶²⁴

⁶¹⁸ Kilise Ataları Tarafından “Kutsal Ruh'un Kavalı” Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri, 31.

⁶¹⁹ Markiyonitler: MS 144'te Roma'da Marcion tarafından kurulan, özellikle Bizans İmparatorluğu dışında varlığını devam ettiren, Hristiyanlarca sapkın olarak kabul edilen bir mezheptir. Markionitler, Eski Ahit'in yazılarını reddetmişler ve Mesih'in Yahudilerin Tanrısı'nın Oğlu olmadığını ancak Eski Antlaşmanın Tanrısı'ndan farklı olan iyi Tanrı'nın Oğlu olduğunu savunmuşlardır. Hristiyanlığın henüz ilk döneminde ortaya çıktıkları ve en başından beri güçlü bir dini inancı benimsedikleri için, Hristiyan kiliseleri için tehlikeli görülmüşlerdir. “Catholic Encyclopedia: Marcionites” (Erişim 15 Kasım 2022).

⁶²⁰ Schaff, “NPNF”, 13/129-130; Kilise Ataları Tarafından “Kutsal Ruh'un Kavalı” Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri, 32.

⁶²¹ Aydın, *The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes*, 26; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 83; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 192; “Mor Afrem'in Hayatı - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kültürler Kaybolmasın” (Erişim 19 Kasım 2022).

⁶²² Madrigal, *Kilise Babaları*, 49; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 192.

⁶²³ Brock, “Ephrem”.

⁶²⁴ “Mor Afrem'in Hayatı - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kültürler Kaybolmasın”; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 192.

Mor Efrem yazılarında ve şiirlerinde Tanrı'nın saygısını kazanmak için dünya nimetlerini terk edip nefsin tüm arzularından vazgeçmek ilkesini ve her an yargılanma korkusunu vurgulamıştır.⁶²⁵

Eserlerinde değer verdiği kişilerin üzerine şiirler, ilahiler ve yaşam öyküleri konularını işlemiştir. Kişiler ve olaylar ile ilgili yazdığı eserlerden bazıları şunlardır:⁶²⁶

- 1- Mor Sobo: Münzevi Mor Sobo hakkında medroşelerden oluşan bir dizi eser.
- 2- Episkoposlar ve Sadık - Saygın İnsanlar: Yaşadığı devirde yaşamış piskopos ve saygın insanlar hakkında yazdığı medroşeler.
- 3- Nikumidiya (İzmit): Yaşadığı dönemde yıkılmış olan Nikumidiya şehri hakkında yazdığı yazı.
- 4- Nsibin: Nusaybin'in Persler tarafından kuşatılması ve burada yapılan savaşı konu edinen eser.
- 5- Mor Yakup: Nusaybin Episkoposu Mor Yakup hakkında yazdığı eser.
- 6- Kral Konstantin: Doğu Roma İmparatoru ve Hristiyanlığı devletin resmi dini olarak kabul eden Konstantin (hükümdarlığı 306-312) hakkında yazdığı eser.
- 7- Eski ve Yeni Ahit'in tefsiri.
- 8- Felaketler ve Afetler: Yaşadığı dönemde meydana gelen felaket ve afetleri konu edindiği eser.
- 9- Şomuno ve Guryo: Urfa'da şehit düşmüş Süryani Şomuno ve Guryo'nun kahramanlıklarını anlattığı medroşeler.
- 10- Edessa Şehri: Yaşadığı dönemde Hunlar'ın Edessa'yı ele geçirmeleri ve yaşanan trajik olayları anlattığı eser.
- 11- Edessa Şehri: Bu şiirde ise yaşadığı dönemde Edessa'da zalim Kral Valens (hükümdarlığı 364-378) tarafından yapılan baskı ve zulümleri anlatmıştır.

⁶²⁵ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 86; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 192.

⁶²⁶ *Kilise Ataları Tarafından "Kutsal Ruh'un Kavalı" Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri*, 37-39.

12- Urhoy ve Şomrin: Bu şiir Urhoy ve Şomrin adlı kişiler ile ilgili yazmıştır.

13- Abrohom Kaydunoyo: Urfa’da yaşamış münzevi Abrohom Kaydunoyo hakkında yazdığı şiirdir.

Mor Efrem, teolojik konularda da edebi yazılar yazmıştır. Mor Efrem, İsa Mesih’in nişanlanma geleneği hakkında bir yazısında şöyle demiştir:⁶²⁷

"Bu dünyanın fani şeyleri için kederlenme. Ne kalbini şimdiki yaşamın zevklerine bırak ne de dünyevi zenginliklere göz dik. Ahmaklığı, kadınsı, şatafatlı giyinmeleri, lüksün belirti ve etkilerini sevme. Her türlü boyadan, saç boyasından, güzelleşmek için hazırlanmaktan, sadece kendini beğenmişliğe ve kibirliliğe hizmet eden bu süslerden; harplerden, kavallardan, ellerin tiyatral alkışlarından, düzensiz ve edepsiz yaygaracılardan nefret et. Şeytana tapınmak için kullanılan ve insanoğlunu baştan çıkarmak için şeytanın amaçlarına hizmet eden şarkılardan sakın. Zavallı adam tüm bunların şeytanın tohumları olduğunu bilmiyor musun ?"

Mor Efrem, münzevilik için vazgeçilmez olan bakirelik konusunda şöyle demiştir:

*"Mesih'in hatırı için kendisine hakaret edilen ve kötü konuşulanlar, kalpte temiz olanlar, hoşlanılan şeylerden uzak duran ve kendini tutanlar, vaftizlerini kirletmeyenler, Mesih için bu dünyadan vazgeçenler, bakire yaşayanlar, dua edenler, dirileri ve ölüleri yargılamak için gelecek olanı arayanlar, ricalarını gözyaşlarıyla rahatça anlatanlar kutsaldır."*⁶²⁸

Mor Efrem'in bekârlığı önemseyip kilisede kadın korolarını oluşturması gibi konular, Süryani Kadim manastır sisteminde ruhbanlıkla kilise hiyerarşisini bir araya getirmeye çalıştığının göstergesidir. Bu durum kenobitik ruhbanlıktan manastır ruhbanlığına doğru bir yönelişin var olduğunu anlamına gelmektedir.⁶²⁹

⁶²⁷ İshak Tanoğlu - Sara Tanoğlu, *Eserleriyle Mor Afrem* (İstanbul: Anadolu Ofset, 2006), 197.

⁶²⁸ Tanoğlu - Tanoğlu, *Eserleriyle Mor Afrem*, 197.

⁶²⁹ Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 192.

Süryani Ortodoks Kilisesi'nde her yıl, Mor Efrem için Paskalya öncesi büyük orucun ilk cumartesi günü anma yapılmaktadır.⁶³⁰

2.1.3.2. Urfalı Rabbula

350 yılında Kınneşrin'de dünyaya gelmiştir. Babası zengin bir putperest, annesi ise Hristiyan'dı. Küçük yaşata iyi bir eğitim almıştır. Ana dili Süryanice'nin yanında Yunanca eğitimi de almıştır. Başta putperest olan Rabbula, Hristiyan bir kadınla evlenerek bu dine geçmiştir. Hristiyanlığı benimsedikten sonra münzevilik hayatına ilgi duymaya başlamış, eşinin de rızasını alarak ondan ayrılmıştır. Kınneşrin yakınlarında bulunan çölde kendisine bir hücre yapmış ve orada inzivaya çekilmiştir. Bundan sonra bütün mallarını yoksullara dağıtan Rabbula, Mor Abrohom Manastırı'nda münzevi hayatı yaşamaya başlamıştır. 411 yılında Urfa metropoliti olarak takdis edilmiş, 435 yılında hayatını kaybedene kadar bu görevi yürütmüştür.⁶³¹

Rabbula, Nesturyus'un fikirlerine karşı çıkarak monofizit inancı savunmuş Süryani Kilisesi'nin önde gelen ruhbanlarından. Yaşadığı dönemde ortaya çıkan gnostik akımlarla mücadele ederek halkı uyarmıştır. Bu dönemde pagan ve Yahudilere karşı Hristiyanlığı savunmuştur.⁶³²

Kaynaklarda onun 431 Efes Konsiline katıldığı belirtilmektedir. Önceleri Antakyalı Yuhanna'nın fikirlerini savunmuş, daha sonra bundan vazgeçerek İskenderiye Piskoposu Cyril'in fikirlerini benimsemiştir. Cyril'in birçok eserini Süryaniceye çevirmiştir. Kendi yazdığı *Takişfothö/Yakarışlar* adlı çalışması yaklaşık yedi yüz kıtası günümüze kadar ulaşmıştır. Bunun yanında rahip ve kâhinlerin uyması için sekiz yüz kanun yazmıştır. Episkopos, kâhin, rahip ve rahibelere hitaben

⁶³⁰ “Mor Afrem'in Hayatı - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kùltürler Kaybolmasın”.

⁶³¹ Arthur Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism* (Stockholm: Etse, 1960), 24-25; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 228; Hayes, *Urfa Akademisi*, 198-201; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 107; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 193.

⁶³² Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 229; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 193.

yazdığı kırk altı adet mektubu da bulunmaktadır. Cyrill'in Rabbula'nın çalışmalarından dolayı öven bir mektubu da bulunmaktadır.⁶³³

Rabbula, Urfa metropoliti olduktan sonra ruhbanlar için yazılar yazmaya başlamıştır. Rabbula, tıpkı Afrahat gibi Süryani Hristiyanları için *bnay qyomo* (*ahdin çocukları*) tabirini kullanmış, onların toplumsal yaşamdan vazgeçip yaşadıkları yerlerde bu tabire uygun bir hayat sürmelerini istemiştir. Rabbula, Hristiyan Süryaniler için getirdiği en önemli yeniliklerden biri de oluşturduğu manastır kurallarıdır. Bu kurallar üç başlığı kapsamaktadır.⁶³⁴

- 1- Rabbula'nın aldığı kararlar
- 2- Rabbula'nın rahiplere yaptığı uyarılar
- 3- Rabbula'nın ruhbanlara ve ahdin çocuklarına yaptığı öğüt ve uyarılar

Rabbula, Ahdin Kızları için de kurallar yazmıştır. Bu kurallara göre Ahdin Kızları ile evlenmek arzusunda olan ruhban olamayan bir erkek ve bu evlilik arzusuna rıza gösteren bakire kız tutuklanacaktır. Her ikisi de manastırda günahlarının affı için manastırlara gönderilecektir.⁶³⁵

Rabbula'nın yaşadığı hem ruhbanlara hem de *Ahdin Çocuklarına* yaptığı tavsiyeler ve getirdiği kurallar, 5. yüzyılda Süryani Hristiyanların monastik yaşamını kavramamıza yardımcı olmaktadır.⁶³⁶

Rabbula'nın koyduğu kurallar iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde keşişler için öğütlerden oluşan 26 maddeden oluşan kurallar yazılmıştır. İkinci bölüm ise hem keşişler hem de *bnay qyomo* ya öğütlerden meydana gelen elli dokuz maddeden oluşmuştur. Çalışmamızda bu maddelerin önemli olan kısımlarını ele alacağız.⁶³⁷

⁶³³ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 228-229.

⁶³⁴ Hayes, *Urfa Akademisi*, 206-208.

⁶³⁵ Burkitt, *Early Eastern Christianity*, 146-147; Margaret Smith, "Kadınlar Arasında Asketizm ve Manastır Hayatı", çev. Halil Temiztürk, *KTÜİFD* 4/2 (Güz 2017) (2017), 227.

⁶³⁶ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 107.

⁶³⁷ Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism*, 27-33; Hayes, *Urfa Akademisi*, 192-218; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 194-195; Burkitt, *Early Eastern Christianity*, 143-149; Tural, *Ortaçağ*

- 1- Manastırda anma töreni sadece topluluktan birinin ölümünden dolayı yapılacaktır.
- 2- Rahiplerin dünyevi veya ticari bir iş için manastırın dışına çıkmalarına izin verilmeyecektir.
- 3- Keşişlerin manastırına hiçbir şekilde kadınlar girmeyecektir.
- 4- Manastır içinde koyun, keçi, at gibi hiçbir evcil hayvan beslenmeyecektir. Ulaşım için bir eşek ve çalışmak için bir çift öküz bulundurulabilecektir.
- 5- Rahiplerin ticaret yapması ve şarap içmesi yasaktır.
- 6- Rahiplerin bedensel eziyet için yanlarında zincir taşımaları yasaktır.
- 7- Birlik oğullarının özel eşyası olmayacaktır. Topluluğun eşyaları başrahip sorumluluğunda korunacaktır.
- 8- Manastıra gelen yolcu ve misafirler iyi karşılanacaklardır.
- 9- Rahiplerin tek başına ikamet etmesi yasaktır.
- 10- Papazlar ve diyakozlar, halka açık hanlarda kalamazlar. Kiliseye bağlı misafirhanelerde kalmaları gereklidir.
- 11- Köylerde bulunan tüm rahipler, kendilerine gelen fakirlerle ilgilenecek ve onları rahatlatmak önlemler alacaklardır. Özellikle de fakir olan birlik oğullarıyla daha fazla ilgileneceklerdir.
- 12- Papazlar, diyakozlar ve birlik oğulları, birlik kızlarına zorla elbise diktirmeyeceklerdir. Birlik kızlarından herhangi bir yardım isteyemeyeceklerdir.
- 13- Birlik kızlarının tek başlarına gece kiliseye gitmelerine ve dönmelerine izin verilmeyecektir. Yine birlik kızlarının mümkün olduğu sürece beraber yaşamaları sağlanacaktır. Bu kurallar birlik oğulları için de geçerlidir.
- 14- Birlik oğulları Mezmurları, birlik kızları ise medroşeleri (ilahiler) öğrenmelidirler.

Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı, 107-110; “Rabbula, Admonitions to Monks. from R.H.Connolly, Some early rules for Syrian monks, Downside Review 25 (NS 6) (1907) pp.152-162.” (Erişim 30 Ocak 2023).

- 15- Papazlar, diyakozlar ve birlik oğullarının ruhban olmayan kişilerin buyruğunda işçi olarak çalışmaları ve din adamı olmayan birinden emir almaları yasaktır.
- 16- Ruhbanlardan olmayan bir şahsın birlik kızlarından biriyle evlenmesi halinde hem kız hem erkek aforoz edilecektir. Birlik oğulları ve kızları günah işlediklerinde tövbe için manastıra yollanacaklardır. Şayet bunda direniş gösterirlerse kilise tarafından dışlanacaklardır. Eğer aileleri bu durumda olanlara hapis cezası verirse, verilen cezadan kurtulma imkânına sahip olurlar.
- 17- Papazlar, diyakozlar ve birlik oğullarının orduya katılmaları yasaktır.
- 18- Annesi, kız kardeşi veya kızı dışında, rahipler veya diyakozlar veya birlik oğullarından hiç kimse kadınlarla birlikte yaşayamayacak ve bu kadınlar için kendi meskenlerinin dışında ev kurmayacaktır
- 19- Birlik kızları ve oğulları maddi sıkıntıya düşerlerse, o bölgede bulunan papaz ve diyakozlar onlara maddi olarak yardım etmelidirler. Şayet bu mümkün değilse yardım için piskoposa başvurmalıdırlar. Yardım etmenin amacı onların geçinmek için meşru olmayan yollara başvurmalarını önlemektir.
- 20- Heretik hareketlerle her türlü temas yasaktır. Bu hareketlerin yazıları yakılacaktır.
- 21- Papazlar, diyakozlar ve birlik oğullarının piskopostan izin almadan ruhani çevre ve kiliseleri terk etmeleri yasaktır.
- 22- Azizlerin kalıntıları konusunda şüphe duyulmadan gerçek olanlar korunacak, geri kalanlar mezara gömülecektir. Bu konuda titiz olunacaktır.
- 23- Rahip ve diyakozun dışında Kutsal Sunu'yu kimse veremez.
- 24- Köylerine gelen birlik oğullarıyla papazlar ilgilenmelidirler.
- 25- Ruhbanların ayin yönetmeleri karşılığında armağan ve ücret almaları yasaklanmıştır.
- 26- Eşlerin ihaneti dışında boşanma yasaktır.
- 27- Hayatını kaybeden rahip veya diyakozların bütün malları kiliseye kalacaktır.

28- Kötü işlere bulaşan papazlar, evharistiya ayinini yönetemeyeceklerdir.

29- Kilisenin maddi işlerinin idaresi imkânlar dâhilinde birlik oğullarından karşılanmalıdır.

30- Var olan her kilisede, oraya gelen yoksulların dinleneceği bir ev bulunacaktır.

31- Mesih'in öğrencisi olanların hepsi, ihtiyaçlarından fazlasına sahip olmak için açgözlü olmayacak, onları fakirlere dağıtacaklardır.

32- Birlik oğulları uygun olamdığı dışında siviller kilisede aktif görev almayacaklardır.

Rabbula kurallarının amacı, Birlik Kızları ve Oğullarını dünyadan soyutlamak rahiplerin ve kardeşlerin daha düzenli bir yaşam sürmelerine olanak sağlamaktır. Rabbula, kurallarından da görüldüğü gibi yalnız bir münzevi yaşamı savunmamıştır. Vaftizden sonra bekâret yemini eden kız ve erkek kardeşler, aynı zamanda dindaşlarına sosyal açıdan da yardım etmeye çalışmışlardır. Afrahat'ın daha önce dile getirdiği gibi, kardeşler topluluğu (B'nai Q'yama), Rabula'nın Hristiyan manastır sisteminin belirlediği kurallara dayanan, düzenli bir münzevi yaşama, yani komünal bir manastır yaşamına yönelmiştir.⁶³⁸

2.1.3.3. Suruçlu Mor Yakup

Süryani ruhbanlığının ve edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biridir. Kendine özgü bir dil kullanmasından dolayı yaşadığı çağın en önemli simalarından sayılır. Bir yazardan çok bir şair olarak tanınır. Mor Yakup, 451 yılında (bazı kaynaklarda 450 yılında)⁶³⁹ Fırat nehri kıyısında küçük bir köy olan Körtem'de (bazı araştırmacılara göre Suruç ilçesine yakın Havra köyünde) kâhin bir babanın oğlu olarak doğmuştur.⁶⁴⁰ Mor Yakup'un annesinin hiç çocuğu olmamıştır. Babasının duaları sonucu mucizevî bir şekilde doğduğu anlatılır.⁶⁴¹ Suruç, antik ismiyle Serugh

⁶³⁸ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 110; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 195-196.

⁶³⁹ Nora Q Macabasag, *The Annunciation (Lk 1:26-38) In The Writings Of Jacob of Serugh And Early Syriac Fathers* (Kerala, India: St. Ephrem Ecumenical Research Institute, 2015), 140.

⁶⁴⁰ Pavlus el-Feğali, *Yakub es-Surûcî* (Beyrut: Darü'l Maşrik, 1991), 19; el-Bermûsî, *el-Kaddis Ya 'kub es-Surûcî siretühü, akvalühü*, 15; M. Guinan, "Jacob of Sarug (Serugh)", *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 7/687.

⁶⁴¹ Macabasag, *The Annunciation (Lk 1:26-38) In The Writings Of Jacob of Serugh And Early Syriac Fathers*, 140.

(Saruğ) olarak anıldığı için Batılı kaynaklarda ismi *Jacob of Sarug (Serugh)* olarak geçmektedir.⁶⁴² Urfa Okulu'nda başta teoloji olmak üzere filoloji ve felsefe eğitimi almış,⁶⁴³ eğitimini bitirdikten sonra münzevi hayatı yaşamaya başlamış, daha sonra rahip olarak atanmıştır. Havra yöresinden sorumlu kâhin olarak görev yapmış, bu esnada yörede bulunan birçok kilise ve manastırı ziyaret etmiştir. 519 yılında Suruç'un Batnon (Batnan) Abraşiyesi'nde episkopos görevine atanmıştır. Görevi sadece iki yıl sürmüştür.⁶⁴⁴ Mor Yakup, 29 Kasım 521 yılında yetmiş yaşında hayatını kaybetmiştir. Kemiklerinin bir kısmı daha sonra Diyarbakır Meryemana Kilisesi'ne getirilmiş ve burada defin edilmiştir.⁶⁴⁵ Süryani Ortodoks, Ermeni, Keldani ve Marunî Kiliselerince aziz olarak kabul edilmektedir. Yortusu 29 Kasım'dadır. Ancak Ermeni Ortodoks Kilisesi 25 Kasım'da anmaktadır.⁶⁴⁶ Ayrıca Süryani Ortodoks Kilisesi 29 Haziran, 29 Temmuz ve 29 Ekim tarihlerinde, yılda üç defa onun için anma günü yapmaktadır.⁶⁴⁷ Roma Katolik Kilisesi 2004 yılında onu aziz ilan etmiş ve 29 Kasım günü anma günü olarak kabul etmiştir.⁶⁴⁸

Suruçlu Mor Yakup, birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bu öğrencilerden en ünlüsü Urfalı münzevi Daniel olarak bilinen Habib isimli kâtibidir. Ebul Faraç'a İbnü'l İbri'ye (1225-1286) göre Mor Yakup'un şiirlerini yetmiş kişi kaleme almıştır. Şiirlerinin sayısı yedi yüz atmış kadardır. Şiirlerini, Surucî olarak bilinen on iki hece ölçüsüyle yazmıştır. Süryani Ortodoks Kilisesi'nde, sabah ve akşam dualarında Suruçlu Mor Yakup'un şiirlerinden derlenen bazı ilahiler okunur. Şiirlerinin konusu genelde Eski ve Yeni Ahit'te geçen önemli olayları tefsir etme şeklindedir. Bunun yanında, inançla ilgili konuları da ele almıştır. Ayrıca bazı Hristiyan azizler ve erken Hristiyanlık döneminde meydana gelen önemli olaylar konusunda da şiirleri vardır.⁶⁴⁹ Yaşadığı dönemde Süryanilerin yoğun olarak bulundukları Urfa ve Diyarbakır'da savaş ve kıtlıklar onu çok etkilemiştir. Özellikle 494-502 yılları

⁶⁴² M. Guinan, "Jacob of Sarug (Serugh)", 7/687; "Jacob of Serugh", *Wikipedia*, 16 Kasım 2022.

⁶⁴³ el-Bermûsî, *el-Kaddis Ya'kub es-Surûcî siretühü, akvalühü*, 15.

⁶⁴⁴ el-Bermûsî, *el-Kaddis Ya'kub es-Surûcî siretühü, akvalühü*, 16; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 240.

⁶⁴⁵ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 240.

⁶⁴⁶ M. Guinan, "Jacob of Sarug (Serugh)", 7/687.

⁶⁴⁷ el-Bermûsî, *el-Kaddis Ya'kub es-Surûcî siretühü, akvalühü*, 18.

⁶⁴⁸ "Jacob of Serugh".

⁶⁴⁹ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 241.

arasında meydana gelen çekirge istilası, kıtlık ve salgın hastalıklar, Pers—Roma savaşları Mor Yakup'un edebi yaşamında büyük rol oynamıştır.⁶⁵⁰

Suruçlu Mor Yakup, *medroşe* olarak bilinen ilahiler de yazmıştır. Bunlardan en ünlüsü, Urfa ve çevresinde meydana gelen çekirge istilası ile ilgili yazdığı medroşedir. Onun yazdığı düşünülen mektupları da günümüze kadar ulaşmıştır. Bu mektupların kırk üç tanesi üç yüz on altı sayfalık bir kitap halinde elimizde mevcuttur. Mektuplarını genelde münzevilere ve ruhbanlara yollamıştır. Mektuplar, Hristiyan inanç esasları ve Hristiyanlık tarihi ile ilgili konularda yazılmıştır.⁶⁵¹

Suruçlu Mor Yakup'un eserlerinden en önemlisi *Mariological Homilies* (*Mariolojik Vaazlar*) olarak bilinen Kutsal Meryem adına yazılan vaazlardır. Vaazlar, sekiz bölüme ayrılmıştır. Mariolojik Vaazlar ve işlediği konular şu şekildedir.⁶⁵²

I. Vaaz: Bakire Meryem hakkında İsa Mesih'e hitaben uzun bir girişle başlar. Tanrı'nın Meryem'i seçmesi, Yakup'un yorumu ve Meryem'in güzelliklerini anlatan bölümler içerir.

II. Vaaz: İlk vaazın devamı ve daha geniş kapsamlı halinde yazılmıştır. Bu vaaz kendi arasında dört bölüme ayrılmıştır. Bunlar; Müjde üzerine, Meryem'in Elizabeth ile akrabalığı, Ziyaret üzerine vaazlar ve Meryem ile Yusuf üzerine vaazlar şeklindedir.

III. Vaaz: Cebrail'in Meryem'e hamileliğini müjdelemesi⁶⁵³ ve Kutsal Meryem'in akrabası Elizabet'i ziyaret etmesi ile ilgilidir.

IV. Vaaz: Meryem'in bakireliği üzerine yazılmıştır. Meryem'in bakireliğine çevresindekilerin attığı iftiralara ve bunun üzerine İsa Mesih'e yakarıları içermektedir. Meryem'in bakireliğine olan inanç vurgulanmaktadır.

⁶⁵⁰ Macabasag, *The Annunciation (Lk 1:26-38) In The Writings Of Jacob of Serugh And Early Syriac Fathers*, 140.

⁶⁵¹ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 241-242.

⁶⁵² Macabasag, *The Annunciation (Lk 1:26-38) In The Writings Of Jacob of Serugh And Early Syriac Fathers*, 143-144; James Puthuparampil, *Mariological Thought Of Mar Jacob Of Serugh (451-521)* (Kerala, India: St. Ephrem Ecumenical Research Institute, 2005).

⁶⁵³ Cebrail'in Meryem'i müjdelemesi ile ilgili bkz. "Luka", *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil* (Korea: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2011), 1:26-38.

V. Vaaz: Meryem'in ölümü ve gömülmesi üzerine yazılmıştır. Bu olay Yeni Ahit metinlerinde doğrudan geçmiyor. Mor Yakup bu olayı muhtemelen apokrif metinlerden ve geleneklerden yararlanarak yazmıştır.

VI. Vaaz: Bu vaazda İsa Mesih'in doğuşu anlatılmaktadır.

VII. Vaaz: İsa Mesih'in bedensel olarak doğuşu anlatılmaktadır.

VIII. Vaaz: İsa Mesih'in bedensel doğuşu ikinci defa anlatılmaktadır.

Suruçlu Mor Yakup, ruhban kişiliği yanında tefsirler, mektuplar, medroşeler ve sugyothö (kaside) da yazmıştır.⁶⁵⁴ Süryani Kadim Kilisesi tarihinde önemli bir yere sahip olan Suruçlu Mor Yakup, malfono (öğretmen), Kutsal Ruh'un gitarı, Ortodoks Kilisesi'nin Sütunu, öğretmenlerin tacı ve gururu lakaplarıyla anılmaktadır.⁶⁵⁵

2.1.3.4. Mor Barsavmo

Süryani Kadim Kilisesi'nde önemli bir yere sahipti. Mor Barsavmo'nun doğum tarihi konusunda net bir bilgi bulunmamakla beraber 5. yüzyılda Samsat'a (Adıyaman) bağlı Avton köyünde dünyaya geldiği belirtilmiştir. Mor Barsavmo, küçük yaşta babasını kaybetmiştir. Annesinin sonradan evlenmesi sonucu üvey babasının yanında büyümüştür. Hayatı konusunda elimizde yeterince kaynak bulunmamaktadır. Onun yaşam öyküsüyle ilgili elimizdeki en önemli kaynak, Rahip Şmuel'in (458 yılında onun öğrencisi olduğu belirtilmektedir) yazdığı eserdir. Rahip Şmuel, Mor Barsavo adına birçok şiir ve onu öven yazılar yazmıştır.⁶⁵⁶

Yaşam öyküsünün yazarına göre ruhbanlık hayatını seçtikten sonra hiç oturmadiğı ve uzanmadığı belirtilir. Oturma ve uzanmanın tüm kâinatın yaratıcısı olan Allah'a karşı saygısızlık olduğunu belirtmiştir. Yaşam öyküsünün yazarına göre hayatının çoğunu oruçla geçirmiş olup kış mevsiminde her gün oruç tutmuş, yaz günlerinde ise demirden yapılmış bir elbise giyip güneşin kavurduğu bir bölgeye gitmiştir. Elli dört yıl boyunca bu geleneğini yerine getirmiştir. Hayatının çoğunu

⁶⁵⁴ Ebul Farac Bar Obrayo, *Ebul Farac Tarihi*, 1/190.

⁶⁵⁵ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 240.

⁶⁵⁶ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 230-231; Gabriyel Akyüz, "Süryani Kilisesi'ndeki Azizler" (Diyarbakır Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Sempozyumu, Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği, 2009), 161-163.

oruçla geçirdiğinden *Orucun Oğlu* anlamına gelen Süryanice *Bar Savmo* ismi verilmiştir. Yaşam öyküsünün yazarına göre Mor Barsavmo hayatı boyunca geceleri namaz ve ibadetle geçirmiştir. 458 yılında hayatını kaybetmiştir.⁶⁵⁷

Süryani Kadim Kilisesi'nde önemli ruhbanlarından olan Mor Barsavmo adına birçok manastır ve kilise inşa edilmiştir. Şırnak'ın Haberli köyünün güneydoğusunda bulunan Mor Barsavmo Manastırı, Mardin'in Midyat ilçesinin Barıştepe köyünde (Sâleh) bulunan Mor Barsavmo Manastırı (Kaya Manastırı), Midyat'ta bulunan Mor Barsavmo Kilisesi bunlardan bazılarıdır. Bunlardan en önemlisi 14. yüzyıla kadar Süryani Kadim Kilisesi patriklik merkezi olan Malatya yakınlarındaki Mor Barsavmo Manastırı'dır. Bu manastır maalesef günümüzde harabe halindedir.

2.1.3.5. Mor Yakub Baraday (Yakup Burd'ono)

Yakub Baraday (bazı kaynaklarda Yakub Burd'ono veya Baradei geçer), babası bir Süryani papazı olan Thefilos Bar Manu'nu olup 500 yılında Tella'da (Viranşehir) doğmuştur.⁶⁵⁸ Daha küçük yaşta Süryanice ve Grekçe eğitimler almıştır. Genç yaşında Tella'ya yakın Psilto Manastırı'nda eğitim görmüş, aldığı eğitim sonucu bu manastırda rahip olarak takdis edilmiştir.⁶⁵⁹ İyi bir eğitim aldığı için manastırda örnek bir ruhban olmuş ve bunun sonucunda kısa bir sürede başrahipliğe kadar yükselmiştir.⁶⁶⁰ Bu arada onun manastırdaki yaşantısı ve liderlik konumu adının hızla yayılmasına neden olmuştur. Hatta yaşadığı dönemde Suriye'de kurulmuş Hristiyan Arap devleti olan Gassânîlerin hükümdarı El-Haris bin Cebele'nin (Harith ibn Gabala, 529-569)⁶⁶¹ huzuruna çağırılmış, onun ve kabilesinin açlık ve sıkıntılardan kurtulması için dua etmiştir.⁶⁶² Manastırdaki yaşamı boyunca ikiye ayrılan bir elbise giymiş, birini örtü olarak kullanıp diğeriyle de etrafını sarıp elbisesi yırtıldığında ise yenisini almak yerine sürekli yama yapmıştır. Bundan dolayı

⁶⁵⁷ Akyüz, "Süryani Kilisesi'ndeki Azizler", 161.

⁶⁵⁸ John of Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, ed. E. W. Brooks (Paris: Firmin-Didot, 1923), 3/690; Athanasius George, *Yakub Barâdâî min el-abaî el-Suryani*, (Dublin: İskoçya ve Kuzey İrlanda Piskoposluğu, 1999), 14; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 279; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 196.

⁶⁵⁹ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 3/690-691; George, *Yakub Barâdâî min el-abaî el-Suryani*, 14; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 279; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 196.

⁶⁶⁰ Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 196.

⁶⁶¹ "Gassânîler", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Ocak 2024).

⁶⁶² George, *Yakub Barâdâî min el-abaî el-Suryani*, 15.

ona *El Baradei* lakabı takılmıştır. *Bard'aya* veya *bard'ana*, Süryanice *binek hayvanı eğeri* anlamında kullanılır. Arapça *barda*'i sözcüğünün Latin harfleriyle yazılışıdır. Üstündeki yıpranmış elbiselerin, eskimiş katır veya merkep eyerinden bozma olduğu imasında kullanılan bir sözcüktür.⁶⁶³

Özellikle Kadıköy Konsili'nden sonra artan baskılar sonucu Ortodoks inancı zayıflamış, sadece üç tane metropolit kalmıştı. Bunlardan biri Mardin'de, diğeri İran sınırında ve üçüncüsü de İskenderiye'deydi.⁶⁶⁴

528 yılında İstanbul'a giden Yakup Baraday, burada Kraliçe Theodora (hükümdarlığı 527-548) ile görüşmüştür. Bazı kaynaklarda 543 veya 544 yılında Kraliçe Theodora ve El-Haris bin Cebele'nın isteğiyle, tutuklu bulunan İskenderiye Patriği Theodosius (öl. 567) tarafından Suriye, Urfa ve Asya episkoposu olarak takdis edilmiştir. Episkopos olduktan sonra İskenderiye'ye seyahat etmiş, orada başka piskoposların da yardımıyla iki tane episkopos atamıştır.⁶⁶⁵ Yakub Baraday'ın episkopos olarak atanması, zayıflamış olan Antakya Süryani Kadim Kilisesi'nin yeniden güçlenmesini sağlamıştır.⁶⁶⁶

451 yılında Kadıköy'de toplanan konsilde alınan kararlar Doğu Hristiyanlığını parçanlama ile karşı karşıya getirmiştir. Özellikle İstanbul Kilisesi'nin ekümenik elde etme isteği ve devletin dinî ve mezhepsel birlik oluşturmaya çalışması, Doğu Hristiyanları üzerinde katliamlara kadar varan baskılara neden olmuştur. Bu politikadan en çok Süryani Kilisesi etkilenmiştir. Yakub Baraday bu dönemde Süryani Kilisesi'ni yeniden eski günlerine getirmeye çalışmış ve bunda başarılı olmuştur. Başta Mezopotamya olmak üzere Suriye, Ermenistan, Kapadokya, İsaüriya (Konya-Bozkır) gibi birçok bölgeyi gezmiş ve buralara yirmi yedi episkopos, binlerce rahip ve diyakoz atayarak Süryani Kilisesi'ni yeniden diriltmeyi başarmıştır. Mor Yakub'un çalışmalarıyla Antakya Kilisesi

⁶⁶³ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 204.

⁶⁶⁴ George, *Yakub Barâdâi min el-abâi el-Suryani*, 17.

⁶⁶⁵ George, *Yakub Barâdâi min el-abâi el-Suryani*, 16-17; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 279; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 196.

⁶⁶⁶ George, *Yakub Barâdâi min el-abâi el-Suryani*, 18; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 196.

yeniden gücünü ve itibarını elde etmiştir.⁶⁶⁷ Tarihi kaynaklarda hiçbir piskoposun Yakup'un atadığı kadar ruhban atamadığı belirtilmiştir.⁶⁶⁸ Bazı apokrif metinlere göre yüz iki bin ruhban atadığı belirtilmiştir.⁶⁶⁹ Özellikle Batılılar, bu tarihten sonra Süryanileri küçümsemek amacıyla Süryaniler için *Yakubiler*, Süryani Kadim Kilisesi için *Yakubi Kilisesi* tabirini kullanmaya başlamışlardır.⁶⁷⁰ Bu konuda Adıyaman Metropolit Raban Melki Ürek şu tespitte bulunmuştur:⁶⁷¹

“Süryaniler için dışlayıcı bir imayla ‘Yakubiler’ tanımlamasını kullanmıştır. Bu adlandırmanın onlar tarafından uydurulduğu ve güdülen amacın da Antakya Kilisesi’nin imajını zedelemek olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü ‘Yakubiler’ demekle, Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi’nin kurucu Elçi Petrus tarafından apostolik bir sıfatla kurulmadığı, aksine Mor Yakup’un sayesinde M. S. VI. yüzyılda kurulmuş yeni bir kilise olduğu iddiası ortaya atılmaktadır. Ama Rabbin dediği gibi: ‘Tepeye kurulan kent gizlenemez’ (Mat., 5:14). İşte bu iddialar, Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi’nin apostolik ve evrensel olarak kurulan ilk kürsü olma gerçeğini hiçbir zaman değiştirememiştir.”

Hiç şüphesiz Yakub Baraday, baskılar sonucu yok olamaya yüz tutmuş monofizit Süryani Ortodokslarının yeniden dünya sahnesinde etkin olmasında önemli

⁶⁶⁷ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 279; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 205; Ürek, “Süryaniler’in Tarihi ve Sosyolojik Yapısı”, 108-109; Mehmet Çelik, “Süryaniler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 11 Ocak 2023); Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 196-197.

⁶⁶⁸ Bir ruhbanın episkoposluğa terfi etmesi için en az üç piskoposun onayı gerekir. Muhtemelen Yakup, kendisiyle beraber hareket eden Arabistanlı Theodore’nin desteğiyle bu atamaları yapmıştır. Piskopos atadığı kentler ve piskopos isimleri: Suriye Laodikeia (Dometius), Suriye Seleukeia (Ioannes), Tarsus, Kilikia (Konon), Seleukeia Kalykadnos-Silifke (Eugenius), Chaleis Fenike Chalkis (?) (Ioannes), Antakya (Sergius), Amid-Diyarbakır (Eunomius), Efes (Ioannes), Smyrna-İzmir (Petrus), Pergamon (Ioannes), Tralles-Aydın (Petrus), Khios-Sakız Adası (Ioannes), Afrodiasias-Aydın/Karacasu (Paulus), Alabanda-Karia’da (Julianus) ve Mısır’a atanmış adları kaynaklarda geçmeyen on iki piskopos. Ephesus, *Lives Of The Eastern Saints*, 1923, 3/690-697; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 205 dipnot 38; Turhan Kaçar, “Erken Bizans Döneminde Doğu: Süryani Monofizitliğin Doğuşu”, ed. Ali Bakkal (I. Uluslararası Katılımlı Bilim, Din ve Felsefe Tarihinde Harran Okulu Sempozyumu, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006), 1/116 dipnot 3.

⁶⁶⁹ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 205; Kaçar, “Erken Bizans Döneminde Doğu: Süryani Monofizitliğin Doğuşu”, 1/116; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 197.

⁶⁷⁰ Bkz. E. El Hayek, “Jacobites (Syrian)”, *New Catholic Encyclopedia* (Washington D.C: Thomson and Gale, 2003), 7/691-692; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 197.

⁶⁷¹ Ürek, “Süryaniler’in Tarihi ve Sosyolojik Yapısı”, 109.

rol oynamıştır. Bunun için otuz yedi yıl mücadele etmiştir. Hayatı boyunca birçok kilise kuran ve ruhban atayan Mor Yakub, bölünmeyi ortadan kaldırmış ve kaybolmakla yüz yüze kalmış monofizit doktrini yeniden canlandırmıştır.⁶⁷² Mor Yakup, sekiz kişilik bir heyetle İskenderiye'yi ziyaret etmeye gitmiş, doğu Mısır yakınlarındaki Kasyan Manastırı olarak bilinen Aziz Rumanos Manastırı'nda, heyetindeki üç keşişle beraber esrarengiz bir şekilde,⁶⁷³ 578 yılında hayatını kaybetmiştir. Cenazesi 622 yılında Viranşehir Episkoposu Mor Zakay tarafından Viranşehir Psilto (Fasilta) Manastırı'na nakledilmiştir.⁶⁷⁴

Yakup Baraday, Süryani Kadim Kilisesi'nde, kilisedeki hiyerarşik yapıyı birleştiren, liderlik becerisiyle kilisenin sakramental yönünün yanında idari yönünü de bir arada yürütmeyi becerebilen en önemli ruhbanlardandır. Yakup Baraday, Süryani Kadim Kilisesi'nde manastır hayatının tüm zorluklara karşın yürütülebileceğini göstermiş örnek bir şahsiyet olarak kabul edilir.⁶⁷⁵

2.1.3.6. Efesli Yuhanna (John of Ephesus)

Asyalı Yuhanon,⁶⁷⁶ Efesli İonannes veya John of Ephesus olarak da bilinir. Efesli Yuhanna, 507 yılında Amida'nın (Diyarbakır) Agel (Eğil) bölgesinde doğmuştur.⁶⁷⁷ Yuhanna'nın ailesi, doğuştan gelen bir hastalık nedeniyle, çocuklarını iki yaşına varmadan kaybediyorlardı. İki yaşında geçirdiği ölümcül hastalıktan ruhban Mor Maron'un tedavisiyle kurtulmuştur.⁶⁷⁸ Eğil'de bulunan Ar'o Rabto Manastırı (Büyük Manastır) ruhanisi Mor Maron'un tavsiyesiyle daha dört yaşındayken bu manastırda kalmaya başlamıştır. On beş yaşına kadar bu manastırda yaşamış, ancak Mor Maron'un vefatıyla Amida'da zamanın en önemli manastırlarından Mor Yuhanna Urtoyo Manastırı'nda münzevi hayatı yaşamaya başlamıştır. Efesli Yuhanna, bu manastırda yaşadığı sürece iyi bir eğitim almıştır. 529 yılında diyakoz ve sonra rahip olarak takdis edilen Yuhanna, bölgede bulunan

⁶⁷² George, *Yakub Barâdaî min el-abâî el-Suryani*, 20.

⁶⁷³ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 206.

⁶⁷⁴ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 279; Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 206.

⁶⁷⁵ Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 198.

⁶⁷⁶ Wright, *A Short History of Syriac Literature*, 102-107.

⁶⁷⁷ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 28.

⁶⁷⁸ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 28-29; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 198.

tüm münzevileri ziyaret etmiş ve onların yaşamlarını yazmıştır.⁶⁷⁹ Bizansların monofizit Hristiyanlara yönelik baskılarından dolayı yirmi beş yıl boyunca birçok bölgeyi gezmiş ve bu yörelerdeki monastik yaşamı yakından tanımıştır.⁶⁸⁰ 529 yılında Tella (Viranşehir) Metropoliti Yuhanna (John of Tella) tarafından diyakoz olarak atanmış, daha sonra rahip olarak takdis edilmiştir.⁶⁸¹ 558 yılında Aziz Mor Yakup Burd'ono tarafından Efes ve Küçük Asya metropoliti olarak atanmış olup bu süre zarfında birçok kilise ve manastır inşa etmiştir.⁶⁸² Efes metropolitliği görevinde bulunduğu için Efesli Yuhanna olarak anılmış, II. Justin (hükümdarlığı 565-578) tarafından 570 yılında hapse atılmış, 586 veya 587 yıllarında hapiste hayatını kaybetmiştir.⁶⁸³

Çok iyi bir tarihçi olan Efesli Yuhanna'nın yazdığı *Lives of the Eastern Saints* (*Doğulu Azizlerin Hayatı*) adlı eseri, yaşadığı dönemde Süryani coğrafyasında yaşayan münzevilerin hayatından bahseden en kapsamlı eser olarak kabul edilir. Bu eser, Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yaşayan keşişlerin karakteristik özelliklerini bize yansıtmaktadır. Yuhanna bu eserde Mezopotamya ve Suriye'deki elli sekiz münzevinin hayatını ele almaktadır.⁶⁸⁴

Efesli Yuhanna, *Doğulu Azizlerin Hayatı* adlı çalışmasında büyük ve harika erdemleri saklamayı değil, onlarda gördüğü mucizeleri aktarmayı ilke edindiğini açıklamıştır. Şahit olduklarını, azizlerin çektiği acıları (özellikle monofizit Süryanilere karşı yapılan baskı ve yıldırımları), yaşam tarzlarını ve mucizelerini yazdığını belirtmiştir.⁶⁸⁵ Efesli Yuhanna, doğulu elli sekiz azizin yaşamını anlatırken, onlara herhangi bir sınırlama getirmemiş ve herhangi bir olay sırasını

⁶⁷⁹ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 29; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 282-283; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 198.

⁶⁸⁰ Mark Dickens, "Efesli Yuhanon'a Göre Zemarkhos'un Türklerle Elçiliği", çev. Murat Keçiş - A. Göknur Gürcan, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3/6 (Temmuz 2021), 534; Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 29; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 198.

⁶⁸¹ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 29.

⁶⁸² Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 283; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 198.

⁶⁸³ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 282; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 198.

⁶⁸⁴ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 31.

⁶⁸⁵ John of Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, ed. E. W. Brooks (Paris: Firmin-Didot, 1923), 1/3-4; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 198.

takip etmemiştir. Bu nedenle yaşadığı dönemdeki münzeviler çalışmaya dâhil edilmiştir.⁶⁸⁶ Bu eserin Estrangelo hattıyla yazılmış bir kopyası British Museum'da bulunmaktadır. Bu eser 1924 yılında E. W. Brooks tarafından İngilizceye tercüme edilmiştir.⁶⁸⁷

Bu çalışma sadece münzevilerin yaşamına dair bir bölüm sunmakla kalmamış, aynı zamanda manastır içindeki hiyerarşi, manastır yaşamı ve manastır gelenekleri hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Bu çalışmanın önemli bir yönü de Yuhanna'nın görmediği veya duymadığı bilgileri yazmamasıdır.⁶⁸⁸

Bu eserin içeriğine baktığımızda, 1-23. bölümlerde Amida (Diyarbakır) bölgesinde yaşayan manastır toplulukları, 24-57 arasındaki bölümlerde ise Mezopotamya'dan ayrıldıktan sonra Mısır ve İstanbul'daki manastır toplulukları ve münzeviler hakkında yazılmıştır. 58. Bölümde Amida'daki Mor Yuhanna Urtoyo Manastırı'nın tarihçesini anlatan yirmi sayfalık bir bölümden oluşmuştur.⁶⁸⁹ Bu eserin 1-23. bölümlerinin içeriği aşağıdaki gibidir.⁶⁹⁰

- 1- Mor Habib'in yaşam öyküsü,
- 2- Mor Z'ura'nın yaşam öyküsü,
- 3- Zukanin Manastır'ı ruhbanlarından Mor Yuhanna Naziron'un yaşam öyküsü,
- 4- Sütuncu Abraham ve Moro kardeşlerin yaşam öyküsü,
- 5- Münzevi Şem'un ve Sekis'in yaşam öyküsü,
- 6- Münzevi Paulus'un yaşam öyküsü,
- 7- Münzevi Abraham'ın yaşam öyküsü,
- 8- Horepiskopos Addai'nin yaşam öyküsü,
- 9- Hanzitli Rahip Mara'nın yaşam öyküsü,

⁶⁸⁶ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 1/7; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 198-199.

⁶⁸⁷ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 286; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 199.

⁶⁸⁸ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 284; Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 199.

⁶⁸⁹ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 32.

⁶⁹⁰ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 1/1-304; Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 32-33; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 284-285.

- 10- Episkopos Şem'un'un yaşam öyküsü,
- 11- Horepiskopos Harfat'ın yaşam öyküsü,
- 12- Meryem ve Euphemia adlı iki kız kardeşin yaşam öyküsü,
- 13- Amida Metropolit Mara'yı koruyan Toma, Stefan ve Zavto'nun yaşam öyküsü,
- 14- Hermit Abi Nziro'nun yaşam öyküsü,
- 15- Diyarbakır'daki Urfalılar Manastırı'nda münzevi Yakup ve kardeşinin yaşam öyküsü,
- 16- Münzevi Şemun Simeon Turoyo'nun (Simeon the Mountaener) yaşam öyküsü,
- 17- İsmini açıklamak istemeyen bir münzevinin yaşam öyküsü,
- 18- Manastırdan terk eden bir rahibin yaşam öyküsü,
- 19- İhtiyar Zharyo'nun (Zacharias) yaşam öyküsü,
- 20- İhtiyar Zharyo ile aynı manastırda yaşamış bir ruhbanın yaşam öyküsü
- 21- Ailesiyle manastırda münzevi yaşamaya karar veren Ermeni Toma'nın (Thomas the Armenian) yaşam öyküsü,
- 22- Münzevi Aday (Addai) ve Abrohom (Abraham) kardeşlerin yaşam öyküsü,
- 23- Münzevi Şemun'un (Simeon the Solitary) yaşam öyküsü,

Eserin birinci bölümünde Roma'nın monofizit ruhbanlarına yaptığı baskı ve zulümün izleri görülüyor. Birinci bölüm yirmi üç aziz ve azizeyi ele alırken, ikinci ve üçüncü bölümler elliden fazlasını ele almıştır. İkinci bölümde seçkin monofizit piskoposlar, Mısır'daki seçkin münzeviler (özellikle Roma zulmünden kaçan monofizitler), dünyevi kariyerlerinde münzevilik olmayan meslekten kişilerin yaşam öyküsü, İstanbul'a gelen monofizit mültecilere hizmet edenler, Amida manastırlarında yaşadığı dönemde başına geçenler ve doğu illerinde sürgün edilenler ele alınmıştır. Bu bölüm, birinci bölüme göre daha kararlı şekilde yazılmıştır.⁶⁹¹ İkinci ve üçüncü bölümler aşağıdaki konuları kapsamaktadır:⁶⁹²

⁶⁹¹ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 33.

⁶⁹² John of Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, ed. E. W. Brooks (Paris: Firmin-Didot, 1923), 2/311-495; Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 3/499-573; Harvey, *Asceticism and Society in*

- 24- Tella (Viranşehir) episkoposu Yuhanna'nın (John of Thella) yaşam öyküsü,
- 25- Kıpti Efestupiskoposu Azza'lı Yuhanna'nın (John of Hephaestopolis) yaşam öyküsü,
- 26- Şam episkoposu Toma'nın (Thomas of Damascus) yaşam öyküsü,
- 27- Bakire Şuşa'nın (Susan) yaşam öyküsü,
- 28- Münzevi Meryem'in (Mary) yaşam öyküsü,
- 29- Münzevi Melke'nin (Malkha) yaşam öyküsü,
- 30- Dara'lı Eliyu'nun (Elijah) yaşam öyküsü,
- 31- Thedor (Theodore) ve Eliyo (Elijah) adlı kardeş olan iki tüccarın biyografisi,
- 32- Hırsızlık yapan ve daha sonra yaptığından pişman olup itiraf eden bir rahibin yaşam öyküsü,
- 33- Amida'da bulunan Urfalılar Manastırı'nda yaşayan Holo (Hala) isimli münzevinin yaşam öyküsü,
- 34- Amidalı yazar Şem'un Sobo'nun (Simeon the Scribe) yaşam öyküsü,
- 35- 521-567 yılları arasında, monofizit düşüncelerinden dolayı sürgüne yollanan, Amida manastırlarında yaşayan rahibelerin yaşam öyküsü,
- 36- Münzevi Mara ve yabancıların gömüldüğü mezarlarda defnedilmiş münzevilerin yaşam öyküsü,
- 37- Bu bölüm esas nüshada kayıptır,
- 38- Papaz Ahrun (Aaron) ve diğer ruhbanların yaşam öyküsü,
- 39- Papaz Leontis'in (Leontius) yaşam öyküsü,
- 40- Papaz Abrohom, Papaz Zuto ve Diyakos Daniel'in yaşam öyküsü,
- 41- Münzevi Basin (Bassian), Papaz Romanus ve Rahip Şem'un (Simeon) yaşam öyküsü,
- 42- Manastır sorumluları Mari, Serkis (Sergius) ve Daniel'in yaşam öyküsü,
- 43- Vaazlarda ve inşa ettiği manastırlarda Efesli Yuhanna'ya yardım eden Diyakos Abrohom, Kuryakos, Serkis ve Bar Hadşabo'nun yaşam öyküleri,

Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints, 33-34; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 285-286.

- 44- Bir yargıcın yaşam öyküsü,
- 45- Daralı İshak'ın (İsaac) yaşam öyküsü,
- 46- Antakyalı Pavlus'un yaşam öyküsü,
- 47- İstanbul'daki mülteci münzevilerin yaşam öyküleri,
- 48- Sürgün zamanında beş Süryani patriğin yaşam öyküsü,
- 49- Metropolit Mor Yakup'un (James) yaşam öyküsü,
- 50- Metropolit Mor Yakup ve Theodor'un yaşam öyküleri,
- 51- Kiyos Adası episkoposu Kaşış'ın yaşam öyküsü,
- 52- Münzevi Antakya'lı Mariyo ve Theofilus'un yaşam öyküleri,
- 53- Münzevi Priskos'un yaşam öyküleri,
- 54- Münzevi Patriko Kayseriye'nin yaşam öyküsü,
- 55- Patriko Kayseriye'nin veznedarlığını yapan Yuhanna ve onun eşi Susyana'nın yaşam öyküleri,
- 56- Kraliyet başkâtibi Petrus ve saray dosyaları koruyucusu onun ağabeyi Photius'un yaşam öyküsü,
- 57- İmparatorun kâhyalığını ve veznedarlığını yapan Theodoros'un yaşam öyküsü,
- 58- Mor Yuhanna Urtoyo Manastırı'nın tarihçesi.

Ayrıca iyi bir misyoner olan Efesli Yuhanna, Anadolu'nun birçok kentinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur.⁶⁹³ Onun ayrıca üç bölümden oluşan *Kilise Tarihi (Ecclesiastical History)* adlı çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmanın birinci bölümü tamamen kayıptır.⁶⁹⁴ Çalışmanın ilk bölümü Julius Casear'dan (M.Ö. 100- M.Ö. 44) II. Theodosius'un (M.S. 401-450) ölümüne kadar olan dönemi, ikinci bölüm 571'e kadar olan dönemi ve üçüncü bölüm 588-589 yılları arasındaki dönemi kapsar. Birinci bölümünden alıntılar Suryani Mihayel (öl. 1199)⁶⁹⁵ tarafından kroniğine dâhil edilmiştir. İkinci bölüm 571-585 yıllarını içerip kilise ve dünya tarihi konularını kapsar. Bu bölümü Tell-Mahreli Dionysius (I. Dionysius Telmaharoyo, öl.

⁶⁹³ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 96-97.

⁶⁹⁴ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 30; Zafer Duygu, *Süryanilerde Tarih Yazıcılığı* (Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2019), 64.

⁶⁹⁵ Süryani Mihail ve kroniği için bkz. Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi*, çev. Hrandt D. Andreasyan (İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1944).

845)⁶⁹⁶ ve Süryani Mihayel kendi kroniğine dâhil etmiştir. Üçüncü bölümü ise Kalkedon'da (Kadıköy) hapishanedeyken yazmıştır. Bu bölümün yedinci yüzyıla yazılmış bir kopyası da mevcuttur.⁶⁹⁷

Efesli Yuhanna, “Doğulu Azizlerin Hayatı” adlı çalışmasında o dönemdeki manastır yaşamına dair bize bazı ipuçları vermiştir. Altıncı yüzyıl Süryani manastırlarında, Pachomius manastırlarında olduğu gibi sivillere yönelik ziyaretçi evleri bulunmaktaydı. Bunun yanında rahipler arasında da iş bölümü de bulunurdu. Manastırın sakinleri üç gruba ayrılmış olup bunlar rahipler, kardeşler ve büyükler⁶⁹⁸ olarak sıralanmaktaydı. Manastırı ziyaret edenlerin dikkat etmesi gerekenler; daha az yemek, daha az uyumak ve nefsi köreltmek için yapılan davranışlardı.⁶⁹⁹ Efesli Yuhanna'ya göre Mezopotamya Süryani manastırlarında kalan keşişlerin sosyal yaşamı, Mısır manastırlarından benzemezdi. Efesli Yuhanna, keşiş Aoron gündüzlerini manastırın bahçesinde çalışarak, gecelerini ise bir sütun üzerinde dua ederek geçirdiğini örnek olarak vermiştir.⁷⁰⁰ Pachomius manastırlarına benzer yönleri de vardı. Örneğin Pachomius manastırlarında olduğu gibi Süryani manastırlarında da keşişler çan sesi eşliğinde dua etmek için toplanırlardı. Yemekler genellikle akşam dualarından sonra yenirdi. Yemek masalarından bir keşiş sorumlu olup akşam yemeğinden sonra herkes hücrelerine veya yatakhanelerine giderdi. Zil çalınca ibadet için tekrar toplanırlardı.⁷⁰¹

Efesli Yuhanna, ruhban, misyoner, kilise önderi ve tarihçi kimliğiyle Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlığın en önemli öncülerinden biridir. Onun yazdığı eserlerden yola çıkarak Süryani monastik yaşamın VI. yüzyılda tam anlamıyla yerleştiğini görmek mümkündür. Yuhanna'nın verdiği bilgilere göre Süryani

⁶⁹⁶ Tell-Mahreli Dionysius için bkz. Witold Witakowski, “Dionysios of Tel Maḥre”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 29 Eylül 2023).

⁶⁹⁷ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 30-31; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 283.

⁶⁹⁸ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 1/254; Duygu, *Süryanilerde Tarih Yazıcılığı*, 64; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 199.

⁶⁹⁹ Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 104; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 199.

⁷⁰⁰ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 49; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 199-200.

⁷⁰¹ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 1/254; Yeşil - Seyfeli, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”, 200.

manastırları Mısır kenobitik yaşam biçimi ve ilk manastır sistemiyle benzer yönleri olmasına rağmen, kendine özgü kuralları ve yapısıyla Mısır manastırlarından ayrılmaktadır.⁷⁰²

2.1.3.7. Urfalı Mor Yakup (Yakup Urhoyo)

Bazı kaynaklarda Suruçlu Mor Yakup ile karıştırılan Urfalı Mor Yakup, 633 yılında Halep'in elli kilometre batısında bulunan Ayındaba köyünde doğmuştur.⁷⁰³ İlk eğitimini Kutsal Kitap üzerine almıştır. Daha sonra zamanın ünlü manastırlarından olan Kınneşrin Manastırı'nda⁷⁰⁴ Yunan dili ve edebiyatı üzerine eğitim almıştır. Yunan filolojisi, felsefe ve teoloji üzerine çalışmalar yaptıktan sonra felsefe eğitimi üzerine çalışmalar için İskenderiye'de eğitim almıştır.⁷⁰⁵ Eğitimini tamamladıktan sonra Urfa'da manastırlarda keşişlik yapmaya başlamış, 672 yılında diyakoz ve sonra da keşiş olarak atanmıştır. 674 yılında aynı zamanda manastır arkadaşı olan Patrik II. Athanasius (Athanasius II Baldoyo, öl. 687) tarafından Urfa metropoliti olarak takdis edilmiştir. Metropolitken kilise kanunlarını sıkı uygulaması ve ruhbanların bu kanunlara sıkıca uyması gerektiği konusundaki görüşleri, ruhbanlar arasında hoşnutsuzluğa sebep olmuştur. Mor Yakup, kurallara uymayan bazı ruhbanları görevden almıştır. Yapılan şikâyetler üzerine zamanın patriği II. Yulyane (II. Julian, 686-708) tarafından uyarılmış ancak Mor Yakup, bu uyarılara karşılık kanunların yazıldığı kitabı yakarak görevinden ayrılmıştır. Mor Yakup, Urfa'dan ayrılıp Samosata (Samsat) yakınlarında bulunan Kesum Mor Yakup Manastırı'nda inzivaya çekilmiş, bu manastırda dokuz yıl kaldıktan sonra Antakya yakınlarında bulunan Usibune Manastırı'nda Yunaca dersler vermiştir. 708 yılında Urfa Metropoliti olarak tekrar çağırılmış, aynı yıl hayatını kaybetmiştir.⁷⁰⁶

⁷⁰² Yeşil - Seyfeli, "Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular", 200.

⁷⁰³ Murad Fuad Hakî, *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi* (Kudüs: Matbaatü Deyr Mar Markos el-Süryani, 1929), 2.

⁷⁰⁴ Kınneşrin Manastırı, 6. ve 13. yüzyılları arasında faaliyette bulunmuş büyük bir Süryani manastırıydı. Bu manastırda, başta Yunan edebiyatı olmak üzere Yunan kilise babalarını da incelemek için önemli bir merkezdi. Özellikle antik Yunan eserlerinin İslam dünyasına kazandırılmasında önemli bir yere sahipti. Kınneşrin Manastırı, Süryani Ortodoks Kilisesi'nin en önemli entelektüel merkezlerindendi. Hakî, *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi*, 2; "Qenneshre", *Vikipedi*, 16 Kasım 2022.

⁷⁰⁵ Hakî, *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi*, 2.

⁷⁰⁶ Hakî, *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi*, 2-3; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 309-310.

Urfalı Mor Yakup, Yunanca eserleri klasik Süryaniceye çevirerek bu eserlerin günümüze kadar gelmesinde önemli rol almıştır.⁷⁰⁷ Süryaniler, Grek felsefesinin Araplara ve onların aracılığıyla Batı'ya aktarılmasında önemli rol almışlardır.⁷⁰⁸ Urfalı Mor Yakup, bu eserlerin korunması ve sonraki nesillere aktarılmasına öncü olmuştur. Ayrıca Aziz James Liturjisi'ni gözden geçirmiş, Eski Ahit'in Süryanice çevirisi olan *Pşitto*'yu yenilemiştir. Yazdığı kilise kanunları, Süryani Kadim Kilisesi'nde önemli bir yere sahiptir.⁷⁰⁹

Yazdığı başlıca eserler şunlardır:⁷¹⁰

- 1- Eski Ahit'in Süryanice *Pşitto* tercümesinin yorumlanması ve gözden geçirilmesi.
- 2- Kurobo, murun⁷¹¹ yağının takdisi ve Kilise kanunlarına karşı gelenler için yazılmış makaleler.
- 3- “*Şhimo*” olarak da bilinen hafta içi günlük duaları düzenleyen bir eser.
- 4- Kutsal günler ve Pazar günü için ayin kitaplarının düzenlenmesi.
- 5- Vaftiz, nikâh ve nişanda okunacak duaları içeren *Kthobo dSimothö* (*Hazinele Kitabı*) isimli bir kitap yazmıştır.
- 6- Ruhbanların ve halktan insanların cenazeleriyle ilgili yazdığı kitaplar.
- 7- Çeşitli kutsal günlerde yazılmış medroşeler.
- 8- Kutsal günleri gösteren takvim.
- 9- Aristo'nun *Kategoriler* adlı çalışmasının Süryanice tercümesi.
- 10- Kilise babalarından yaptığı çeviriler.
- 11- Felsefi ve bilimsel terimleri içeren *Enşiridion* (*Özet Kitabı*) adlı kitabı.

⁷⁰⁷ Hakî, *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi*, 4-5; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 310.

⁷⁰⁸ Çelik, *Edessa'dan Urfa'ya*, 1/293.

⁷⁰⁹ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 220; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 315-320.

⁷¹⁰ Hakî, *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi*, 11-18; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 310-321.

⁷¹¹ Murun: Hristiyanlıkta confirmasyon, güçlendirme, kutsal yağ ile mesetme ve mühürleme gibi isimlerle de bilinen sakramentin adıdır. Bu terim Yunanca *myron* terimine karşılık gelen *murun* sözcüğünden türemiştir. Myron ise Yunanca hoş kokulu yağ ve merhem anlamlarına gelen *myrh* sözcüğünden türemiştir. Süryani Kadim Kilisesi'nde vaftizden sonra gerçekleşen bir sakrament olup vaftizin tamalayıcısıdır. Bunun yanında aynı zamanda Kutsal Ruh'u verildiği ayrı bir ritüel olarak kabul edilir. Süryani Kadim Kilisesi'nde Murun Sakramenti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Canan Seyfeli - Sevinç Aksin, “Süryani Kadim Kilisesi'nde Murun Sakramenti”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2019), 1-11.

12- Süryanice dilbilgisi kitabı. Bu kitap Süryanice dilbilgisi üzerine yazılmış ilk kitap olarak kabul edilir.

13- Kilise ile ilgili yazdığı kanunlar.

14- Devrin ileri gelen ruhbanlarına kırk altı adet mektup.

15- Çeşitli sorulara verdiği yazılı cevaplar.

Urfalı Mor Yakup Batı Süryanice (Serto) alfabesine yaptığı katkılar çok büyüktür. Erken Süryanicede sesli harfler düzensizdi ve bazı harfler gösterilmemişti. Mor Yakup, Yunancada kullanılan beş ünlü harfi alıp minyatür şeklinde harflerin üzerine yazdı. Bu sistem günümüzde Batı Süryanicede hala kullanılmaktadır.⁷¹²

Süryani edebiyatının önde gelenlerinden olan Urfalı Mor Yakub, aynı zamanda ilahiyat, felsefe, tarih ve filoloji alanında eşsiz eserler bırakmıştır.⁷¹³ Bazı Süryani tarihçilerine göre yaşadığı döneme kadar ondan üstün araştırmacı yoktur.⁷¹⁴ Süryani litürjisinin gelişmesine büyük katkısı olan Urfalı Mor Yakup, anaphora ve vaftiz ile nikâh ayinlerini bestelemiştir. Ayrıca Yunancadan Süryaniceye çevirilerin yanında Süryani dilinin gelişmesi için gramer çalışmaları da yapmış, Süryani dili ve yazım kurallarının gelişmesine katkısı büyük olmuştur.⁷¹⁵

2.1.4. Diğer Süryani Ruhbanlar

Hristiyan edebiyatında azizlerin yaşam öykülerine çok büyük önem verilmiştir. Azizlerin yaşam öyküleri, Süryani kültür mirası açısından önemli bir yere sahiptir. Bu öyküler Süryanilerin etkin olduğu bölgelerden olan Mezopotamya'nın doğusu, İran ve Suriye'nin bazı bölgelerinde Süryanice, bu dilin az kullanıldığı Mısır, Şam ve İstanbul çevresinde ise Grekçe yazılmıştır. Yazarlar, münzevilerin yaşam öykülerini yazarken genelde destansı hikâyeler eklemişlerdir. Bu durum özellikle oryantalistlerin Doğu kiliseleri azizlerinin yaşam öykülerine şüpheyle bakmalarına neden olmuştur. Örneğin Mor Evgin'inin yaşam öyküsündeki

⁷¹² Hakî, *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi*, 7-9.

⁷¹³ Hakî, *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi*, 1.

⁷¹⁴ Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, 127.

⁷¹⁵ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 220.

olağanüstü hikâyeler, Batılı yazarların onun varlığına şüpheyile bakmalarına neden olmuştur.⁷¹⁶

Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerde yaşayan münzevilerden bahseden en temel eser yukarıda da bahsedildiği gibi Efesli Yuhanna'nın (John of Ephesus) yazmış olduğu *Lives of the Eastern Saints (Doğulu Azizlerinin Hayatı)* eseridir.⁷¹⁷ Bu eserde elli sekiz münzevinin hayatı ele alınmıştır. Efesli Yuhanna, ilk olarak Amida'da (Diyarbakır) yaşayan Habib ve Zura adlı iki münzevinin hayatını anlatmıştır. Habib küçük yaşlarda ünlü bir münzevinin yanında inziva hayatı yaşamıştır. Habib'in ünü kısa sürede yayılmış ve çevrede zulümden kaçan kişiler ona sığınıp yanında inziva hayatı yaşamaya başlamışlardır. Bunlardan biri de münzevi olan Zura'dır. Habib'in ölümünden sonra onun yerine Zura geçmiştir. Zura da tıpkı Aziz Simeon gibi sütunda inzivaya çekilmiş, ancak Kadıköy Konsili sonrası artan baskılar sonucu sütundan zorla indirilip kovuşturmalara tabi tutulmuştur. Bunun üzerine İstanbul'a gitmiş ve monofizit monastik cemaatlere katılmıştır. Efesli Yuhanna, onun ününün Roma'ya kadar ulaştığını ifade etmektedir.⁷¹⁸

Efesli Yuhanna, Addai isimli bir münzeviden de bahseder. Addai, Ermeni sınırında episkoposluk yapmıştır. O, bu bölgede yaşayan bütün ruhbanlardan sorumlu olup keşişlerle beraber yaşamış ve maddi olarak zor durumda olan insanlara yardımda bulunmuştur. Monofizit kovuşturmalar sonucu manastırından ayrılıp dağlarda münzevi hayatı yaşamak zorunda kalan Addai, dağlarda yirmi beş yılını münzevi olarak geçirmiş, aynı zamanda muhtaç olan insanlara yardım etmiştir.⁷¹⁹

Efesli Yuhanna, Abraham isimli altmış yaşında bir münzeviden bahsetmektedir. Onun anlatımına göre Abraham, Kutsal Kitap okurken “Size doğrusunu söyleyeyim” dedi İsa, Benim ve Müjde'nin uğruna evini, kardeşlerini, anne ya da babasını, çocuklarını ya da topraklarını bırakıp da şimdi, bu çağda çekeceği zulümlerle birlikte yüz kat daha fazla eve, kardeşe, anneye, çocuğa, toprağa

⁷¹⁶ Bkz. Butler, “Monasticism”, 18/526; Mathews, Jr., “Awgen, Mar”.

⁷¹⁷ Bkz. Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923.

⁷¹⁸ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 1/5-26.

⁷¹⁹ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 1/124-135.

ve gelecek çağda sonsuz yaşama kavuşmayacak hiç kimse yoktur.”⁷²⁰ ifadesini okumuş, kendini Tanrı’ya adayıp münzevi olamaya karar vermiştir. Ölünceye kadar münzevi olarak yaşamıştır.⁷²¹

Efesli Yuhanna, kendisinin de müntesibi olduğu Amida’daki Mor John Urtaya Manastırı’nda 5. yüzyılda 400 keşişin kaldığını belirtmiştir.⁷²² Bu da bize Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde özellikle 4. ve 5. yüzyıllarda birçok münzevi grubunun manastırlarda yaşadığını göstermektedir.

Konu bu bağlamda sırasıyla “Nusaybinli Rahibe Tomais”, “Humus Episkoposu Basilius”, “Amidli İshak”, “Münzevi Grigorius”, “Menbiçli Mor Filüksinos”, “Diyarbakır Metropoliti Mara”, “Antakyalı Aziz Mor Severius”, “Patrik III. Petrus”, “Tello (Viranşehir) Metropoliti Pavlus”, “Amid Metropoliti Kiryakos”, “Arapların Metropoliti Mor Gevargis”, “Zukanin (Zuqnin) Manastırı Rahibi”, “Patrik Mor Kuryakos”, “Muşe Bar Kifo”, “Said Bar Sabuni”, “Dionosius Bar Salibi”, “Mor Mikael Rabo” ve “Mor Gregorius Ebulfaraç Barebroyo” başlıkları altında ele alınacaktır.

2.1.4.1. Nusaybinli Rahibe Tomais

Nsibin’de rahibelerin bulunduğu bir manastırda IV. yüzyılın başlarında yaşamıştır. Azize Februniye’nin yaşam öyküsünü yazmıştır. Başrahibe rütbesine kadar ulaşmış olup ölümü konusunda kesin bir tarih verilmemiştir. Rahibe olmasına rağmen manastırı çok iyi yönetmesi ve manastır sakinlerine karşı hoşgörülü davranması onu Süryani ruhbanlığında önemli bir konuma getirmiştir.⁷²³

2.1.4.2. Humus Episkoposu Basilius

Urfa’da doğmuş, uzun süren ruhbanlık yaşamından sonra Humus episkoposluğuna getirilmiştir. Yahudilerin yorumlarını çürütmek için yazdığı eser

⁷²⁰ Mar. 10:29-30.

⁷²¹ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 1/119 v.d.

⁷²² Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 3/206 v.d.

⁷²³ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 212; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

günümüze kadar ulaşmıştır. Eserin orijinalinin kopyalandığı tahmin edilmektedir. Bu eser günümüzde Londra Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 359 yılında ölmüştür.⁷²⁴

2.1.4.3. Amidli İshak

Mor Efrem'in öğrencilerinden olan İshak, Kutsal Kitap üzerine yazdığı yazılar ve yedili hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerle ünlü olmuştur. Aynı zamanda bir rahip olan İshak, Roma'ya seyahatler yapmıştır. Roma'dan dönüşte kısa bir süre İstanbul'da kalmış ancak burada tutuklanmıştır. Serbest bırakıldıktan sonra Amid'e dönmüş ve burada papaz olarak takdis edilmiştir. Kutsal Kitap üzerine yazdığı yazılar günümüze kadar ulaşmıştır. Onun malfono (öğretmen) olduğunu savunanlar da vardır. Kilise tarafından aziz olarak anılmaktadır. 418 yılında ölmüştür.⁷²⁵

2.1.4.4. Münzevi Grigorius

Urhoy'da (Urfa) doğmuş, gençlik yıllarında İzole dağındaki manastırlarda münzevi hayatı yaşamıştır. Daha sonra Kıbrıs'a taşınmış ve burada bulunan bir manastırda başrahiplik yapmıştır. Bundan dolayı ona Kıbrıs göçmeni ve Kıbrıs münzevisi lakapları takılmıştır. Birçok mektup ve kitabı günümüze kadar ulaşmıştır. Ayrıca ona ait kırk duadan oluşmuş eseri Deyrülzafar Manastırı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri konusunda net bir bilgi olmamakla beraber 5. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir.⁷²⁶

2.1.4.5. Menbiçli Mor Filüksinos

Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentine yakın bir köyde dünyaya gelmiş, Süryani edebiyatı, tefsir, teoloji münzevilik ve ibadetle ilgili onlarca eser yazmıştır. Önce Mor Gabriyel Manastırı'nda inziva ve eğitim almış, daha sonra Urfa Okulu'nda dersler görmüştür. Tel Ado Manastırı'nda rahip olarak takdis edilmiştir. Yaptığı çalışmalar sonucu Menbiç'e metropolit olarak atanmıştır. 523 yılında yaşamını yitirmiştir. Süryani Kadim Kilisesi tarafından aziz olarak kabul edilen Mor

⁷²⁴ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 215; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷²⁵ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 224; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷²⁶ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 225; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

Filiksinos, aynı zamanda bazı metropolitlerin (İstanbul Süryani Kadim Metropoliti Mor Filüksinos Yusuf Çetin gibi) ünvan olarak kullandığı isim olmuştur.⁷²⁷

2.1.4.6. Diyarbakır Metropoliti Mara

Diyarbakır'da doğmuş, iyi bir eğitim almıştır. Daha sonra manastırda münzevi hayatına başlamıştır. 520 yılında Diyarbakır metropoliti olarak atanmıştır. Mor Mara zengin bir kütüphane kurmuş ve Diyarbakır Meryemana Kilisesi'ne bağışlamıştır. Ortodoks görüşlerinden dolayı önce Petra'ya daha sonra da İskenderiye'ye sürgün olarak gönderilmiştir. Sürgünde sekiz yıl kalmış, zamanın çoğunu kitap toplamakla geçirmiştir. Bundan dolayı zengin bir kitap koleksiyonuna sahip olmuştur. 529 yılında hayatını kaybetmiştir. Kemikleri Diyarbakır Mor Şilo Kilisesi'ne gömülmüştür. Zengin kitap koleksiyonu ise Meryemana Kilisesi'ne getirilmiştir.⁷²⁸

2.1.4.7. Antakyalı Aziz Mor Severius

Dönemin önemli Süryani bilgin ve münzevilerinden biridir. Özellikle inançla ilgili yazdığı eserlerle ön plana çıkmıştır. Aynı zamanda patriklik de yapmış olan Severius, ardından birçok eser bırakmıştır. 538 yılında hayatını kaybetmiştir.⁷²⁹

2.1.4.8. Patrik III. Petrus

Rakka'da doğmuş olup yazdığı eserlerle Süryani Kadim litürjisine katkısı olmuştur. Antakya ve İskenderiye kiliseleri arasındaki inançsal farkları güçlendirmek için Arapların yoğun yaşadığı bölgelere yolculuklar yapmıştır. Heretik hareketlere karşı mektuplar yazmıştır. Yazdığı mektupların bazıları günümüze kadar ulaşmıştır. Bu mektupların ikisi Büyük Mihayel Vakayinamesi'nde⁷³⁰ yer almıştır. Yazdığı

⁷²⁷ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 246; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷²⁸ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 1/187; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 255.

⁷²⁹ “Mor Severius of Antioch (+538)” (Erişim 06 Mayıs 2023).

⁷³⁰ Bu eserle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Suryani Mihail, *Suryani Patrik Mihail'in Vakayinamesi*, çev. Hrandt D. Andreasyan (İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1944).

kitabın bazı bölümleri Londra Süryani kitaplar koleksiyonunda muhafaza edilmektedir. 590 veya 591 yılında hayatını kaybetmiştir.⁷³¹

2.1.4.9. Tello (Viranşehir) Metropoliti Pavlus

Yaşadığı yer konusunda elimizde net bilgiler bulunmamaktadır. Aristo'nun Origen adlı kitabını Süryaniceye çevirmiştir. Ayrıca Tevrat'ı Süryaniceye çevirerek Süryani Kadim Kilisesi'ne büyük katkıları olmuştur. Yaptığı tercüme uzun yıllar Süryani Kadim Kilisesi'nde okunmuştur. 6. yüzyılda yaşamış olup Süryani Kadim Kilisesi tarafından 15 Şubat tarihinde anma günü yapılmaktadır.⁷³²

2.1.4.10. Amid Metropoliti Kiryakos

Uzun süre Mor Zakay Manastırı'nda ruhban hayatı yaşamış, daha sonra 582'de Amid Metropoliti olarak takdis edilmiştir. Ruhbanlık ve Kilise ile ilgili yazdığı altı yasa ve yazdığı bazı mektuplar günümüze kadar ulaşmıştır. Yazdığı yasalar Ebulfaraç tarafından *Hudoye* adlı kitapta yer almıştır. 623 yılında hayatını kaybetmiştir.⁷³³

2.1.4.11. Arapların Metropoliti Mor Gevargis

Felsefe ve araştırmalarıyla tanınmıştır. Küçük yaştan itibaren Kınneşrin'de bulunan manastırlarda eğitim almıştır. Manastır yaşamının ardından Arap kökenli Tay, Akayl ve Tanuh kabilelerine Metropolit olarak takdis edilmiştir. Onun bazı şiirleri, Kilise litürjisi, Aristo'nun Oragon eserinin Süryanice tercümesi ve Kutsal Kitap tefsiri günümüze kadar ulaşmıştır. 725 (726 ?) yılında hayatını kaybetmiştir.⁷³⁴

⁷³¹ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 287-288; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷³² Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 290; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷³³ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 293; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷³⁴ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 325-328; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

2.1.4.12. Zukanin (Zuqnin) Manastırı Rahibi

Diyarbakır yakınlarında bulunan Zukanin Manastırı'nda ruhbanlık yapmıştır. Emeviler ve Abbasiler dönemineait vakayinamesi günümüze kadar ulaşmıştır.⁷³⁵ Zuqnin Kroniği olarak bilinen bu eser, Diyarbakır'ın zamanın bilimsel olarak verimli olan Zukanin Manastırı'nda yazılmıştır. Eserinin el yazmasının birinci bölümü okunamadığı için *Yazarı Bilinmeyen Tarihçi* olarak anılmaktadır.⁷³⁶

2.1.4.13. Patrik Mor Kuryakos

Ruhani meziyetleri ve bilgisiyle Süryani tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ruhbanlık ve mektupları içeren eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. *Muloğiya* adlı eseri ruhbanlık resamet törenlerinde okunacak duaları kapsamaktadır. Bu eser kâhinliğin en üst derecesine terfi edenler için okunacak duaları kapsamaktadır. Eserde yedi sayfadan oluşan vaazları da bulunmaktadır. Çeşitli konularda yazdığı mektupları da günümüze kadar ulaşmıştır. 817 yılında hayatını kaybeden Mor Kuryakos adına manastırlar inşa edilmiştir.⁷³⁷ Bu manastırlardan en ünlüsü Batman'ın Beşiri İlçesi'ne bağlı Ayrancı Köyü'nde bulunan Mor Kuryakos Manastırı'dır.⁷³⁸

2.1.4.14. Muşe Bar Kifo

Felsefe ve teoloji ile ilgili birçok eserin yazarıdır. Sincar'a yakın Mor Serkis Manastırı'nda münzevi hayatı yaşamış ve burada iyi bir eğitim almıştır. Beth Kiyonu'ya ve Beth Ramman'a bölgesine Metropolit olarak takdis edilmiş, Tigris mafıryanlığında vekil olarak görev yapmıştır. Yirmiden fazla eser bırakarak Süryani Kilise tarihine büyük katkı sunmuştur. 903 yılında hayatını kaybetmiştir.⁷³⁹

⁷³⁵ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 334-335; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷³⁶ Duygu, *Süryanilerde Tarih Yazıcılığı*, 76.

⁷³⁷ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 342-344; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*.

⁷³⁸ "Mor Kuryakos Manastırı", *Kültür Portalı* (Erişim 07 Ekim 2023).

⁷³⁹ Mihayel Akyüz, *Muşe Bar Kifo ve "İrade, Özgürlük Ve Doğal Afetler" Adli Eseri* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 12-13; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 360-365; "Moses Bar Keph", *Wikipedia*, 09 Nisan 2023.

2.1.4.15. Said Bar Sabuni

Malatya’da doğmuş, teoloji ve felsefe alanında birçok eser yazmıştır. Ruhbanlık yaşamı boyunca birçok öğrenci yetiştirmiştir. Malatya metropolitliğine takdis edilmiştir. Şiirleri, ruhbanlık ve teolojik konularla ilgili eserleri günümüze kadar ulaşmıştır.⁷⁴⁰ Sultan Kılıçaslan’ın Malatya kuşatmasında şehri teslim etmek istemesi nedeniyle dönemin Bizans valisi Ermeni asıllı Gabriyel tarafından 1095 yılında öldürülmüştür.⁷⁴¹

2.1.4.16. Dionosius Bar Salibi

Süryani ruhbanlığı ve edebiyatı üzerine çalışmaları olan Bar Salibi, Malatya’da doğmuş, küçük yaşlarından itibaren manastırda eğitim almıştır. Amid metropolitliği görevine takdis edilmiş ve 1171 yılında ölünceye kadar bu görevi yerine getirmiştir. Kitabı Mukaddes üzerine yazdığı eserlerin yanı sıra litürji, felsefe ve mantık üzerine de çalışmaları bulunmaktadır.⁷⁴²

2.1.4.17. Mor Mikael Rabo

12. yüzyıl Süryani kilise babalarından olup 1126 yılında Malatya’da doğmuştur. Mor Barsavmo Manastırı’nda ruhban olarak yaşamıştır. Manastırda iyi bir eğitim almış ve manastırın başrahibi olarak atanmıştır. 1166 yılında Süryani Kadim patriklik görevine getirilmiştir. Ruhbanların resamet törenleriyle ilgili yazdığı dua kitapları, kilise yasaları, önemli şahsiyetlerin biyografileri ve litürji üzerine birçok eser yazmıştır. 1199 yılında hayatını kaybetmiştir.⁷⁴³

2.1.4.18. Mor Gregorius Ebulfaraç Barebroyo

Dünyaca tanınan Süryani teolog, tarihçi ve felsefecidir. Özellikle İslam coğrafyasında eserleriyle tanınmıştır. Teoloji, felsefe, mantık, hukuk, ahlak, tarih,

⁷⁴⁰ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 379-381; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı I*.

⁷⁴¹ Zafer Duygu, “XII. Yüzyılda Süryaniler ve Haçlılar Farklı Bir Haç Perspektifinden Haçlı Seferleri” (Uluslararası Midyat Sempozyumu, Madin: Mardin Artuklu Üniversitesi, 2011), 545-546.

⁷⁴² Sebastian P. Brock, “Dionysios bar Şalibi”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 06 Mayıs 2023); Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 389-396; Joseph Amar, “Bar Salibi, Dionysius (d. 1171)”, 2011.

⁷⁴³ Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 400-402; Dorothea Weltecke, “Michael I Rabo”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 06 Mayıs 2023); “Patriarch Mor Michael Rabo” (Erişim 06 Mayıs 2023).

filoloji, tıp, astronomi, şiir, matematik ve psikoloji alanında birçok eser yazmıştır.⁷⁴⁴ Eserlerinin çoğu günümüze kadar ulaşmıştır. Yazdığı tarih kitabı Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından iki cilt olarak basılmıştır. O, Doğu Mafıryanı olarak takdis edilmiş, zamanın hükümdarlarıyla çok iyi diyalog fırsatı bulmuştur. 1286 yılında hayatını kaybetmiştir.⁷⁴⁵

2.2. SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE MANASTIR YAŞAMININ OLUŞUMU

Sebastian Brock'a göre münzevilik birçok açıdan şehitlikten sonraki en yüksek makamdır. Hristiyanlığın resmi din olarak tanınmasından sonra zulümler sona ermiştir. Münzevilik, özellikle 4. yüzyılda Hristiyanlık yaşam kalitesinin düşmesinden sonra bir tepkinin ürünü durumuna gelmiştir. Erken dönem Kilise için şehit, bir ideali temsil etmiştir. Zulümler sona erip bu ideal artık yok olup ulaşılmaz hale gelince, onun yerini münzevilik almaya başlamıştır.⁷⁴⁶

Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Antakya, Hristiyanlığın ilk yıllarından beri önemli bir konumda bulunmaktaydı. Yeni Ahit'in ilk dört kitabında söz edilmemekle beraber Elçilerin İşleri bölümünün birçok yerinde Antakya'dan söz edilmektedir. Bu da bize Antakya'nın konumu itibariyle öneminin Hristiyanlığın ilk yıllarında ortaya çıktığını göstermektedir.⁷⁴⁷ Antakya'nın Hristiyanlığın ilk yıllarından itibaren saygın bir konuma gelmesinde başlıca iki neden sıralanabilir. Birinci neden Yahudilerin Kudüs'teki ilk cemaate yaptıkları baskının sonucu cemaatten bazılarının bu kente yerleşmesidir. İkincisi Kudüs'te bulunan Süleyman Mabedi'nin miladi 70 yılında yıkılması sonucu Antakya'nın önemli bir konuma gelmesidir.⁷⁴⁸

⁷⁴⁴ Özaydın, "İbnü'l-İbrî", 21/93-94; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 417-433.

⁷⁴⁵ Bkz. Ebul Farac Bar Obrayo, *Ebul Farac Tarihi*.

⁷⁴⁶ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 2.

⁷⁴⁷ Yeni Ahit'te Antakya'nın geçtiği yerler için bkz. Elç. 2011), 6:1; 11:19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27; 13:1; 14:19, 22, 27; 15:1, 22, 23, 30, 35; 18:22; Gal. 2:11.

⁷⁴⁸ İğnatıyus I. Zakka Ayvas, "Kenisetü'l-Antakiyeti's-Süryaniyyeti'l-Arsuzuksiyye", *el-Kenaisi'l-Arsuzuksiyyeti's-Şarkıyye (el-Kıbtıyye - es-Süryaniyye - el-Ermeniyye) nebze tarihiyye* (Kahire: Lecnetü'l-Matbuat ve'n-Neşr li'l-Kenaisi'l-Arsozsiyyeti's-Şarkıyye, 2007), 81; Saka, *Kenisetü's-Süryaniyye*, 19, 52-53; Abdullah Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 30; G. Downey, "Antioch", *New*

Süryani Kadim Kilisesi'nderuhbanlık yaşamının gelişmesini ilk anlatan yazılı eser olarak kabul edilen Afrahat'ın *İspatlar (Taḥewyoto, Demonstrations)*⁷⁴⁹ adlı çalışmasıdır. Bunun yanında Mor Efrehem'in *madroše* denilen eğitici ilahileri ve vaazları olan *mimre*,⁷⁵⁰ anonim olarak yazılan *Liber Graduum (ktobo dmasqoto)*,⁷⁵¹ Süryani erken monastik yaşamı hakkında bilgi veren çalışmalar olarak kabul edilmiştir. Mezopotamya'nın ruhani yaşamına tanıklık eden bu eserler, ilk manastır geleneğinin ayırt edici özelliklerini bize göstermiştir. Dördüncü yüzyıl yazarlarının eserlerine yansıyan Süryani manastır geleneği sonraki yıllarda gelişmiştir.⁷⁵²

Süryani erken ruhbanlığını *proto manastırcılık* olarak tanımlayabiliriz. Bu manastır sistemi, Mısır'da ortaya çıkan kenobitik manastır sisteminden farklı olarak Süryani çileci örneği olarak kabul edilebilir. Erken Süryani ruhbanlığı, Afrahat'ın

Catholic Encyclopedia, ed. Thomas Carson Joann, Cerrito (Detroit: Thomson and Gale, 2003), I/523.

⁷⁴⁹ İspatlarla ilgili bkz. çalışmanın Afrahat bölümü. Ayrıca bkz. Duygu - Akalın, *Süryani Literatürü*, 97-98; Brock, *A Brief Outline of Syriac Literature*, 19-22; Bassim, *Efrahāt el-Hekīm 'ul Farisī, Mākālāt*; Aphrahat, "NPNF", 13/345-412; Urbina, "Aphraates", 1/542; Hacımustafaoğlu, *Afrahāt'in Beşinci İspatı*; Bulut, *Afrahāt'in Yirmi Birinci İspatı*; Bölümcü, *Afrahāt'in İspatlarında Öteki Kavramı Özelinde Yahudilere Ve Yahudiliğe Bakışı*.

⁷⁵⁰ Mor Efrem ile ilgili bkz. çalışmanın Mor Efrem bölümü, ayrıca bkz. Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 83; Doru, "Süryanilerde Felsefe Akademileri", II/76; Aydın, *The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes*, 26; Schaff, "NPNF", 13/145; *Kilise Ataları Tarafından "Kutsal Ruh'un Kavalı" Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri*; Akyüz, *Sempozyumlarım*, 28; Barsavm, *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*, 216; *Siretū Mar Efram es-Süryani milfanū el-Kenīset's-Süryaniyeti'l Kebīr*; Şer, *Nusaybin Akademisi*.

⁷⁵¹ *Liber Graduum (Ktobo Dmasqoto)*: Dördüncü yüzyılda yazıldığı tahmin edilen ve günümüze kadar ulaşmış Süryani Kilise kitabıdır. Eserin yazarının Pers İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Çünkü eserde Zap ve Dicle nehirlerine göndermeler bulunmaktadır. Bu eserin temel amacı gerçek bir Hristiyan topluluğunun ruhani yaşamını ortaya çıkarmaktır. İçinde otuzdan fazla koleksiyon bulunan Süryanice anonim bir eserdir. Koleksiyonun Süryanice bir başlığı yoktur. Latince başlığı (*Liber Graduum*), Michael Kmosko tarafından 1926 yılında Süryanice'den çevrilmiştir. Kmosko, kişinin Göksel İsa şehrine giden dik yolu boyunca yapacağı çileci yolculuğa atıf yaparak bu ismi verdiğini belirtmiştir. İçinde vaazlar ve manevi yaşamda büyümenin ileri aşamaları ile ilgili konular bulunur. Eserde manevi yaşam ve mükemmellik üzerine bir giriş yazısı (*mamlla*), Süryanice söylevler (*memre*) bulunur. Yazar, *memre* bölümünde coğrafi ve tarihi ayrıntıya çok yer vermiştir. Aydın, *The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes*, 27-28; Robert A. Kitchen, "Book of Steps", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 08 Şubat 2023). Bu eserle ilgili ayrıca bkz. Michael Kmosko, *Patrologia Syriaca, Liber Graduum*, ed. Accurante R. Graffin (Paris: Firmin-Didot, 1926).

⁷⁵² Aydın, *The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes*, 23.

eserinde *Bnay Qyomo (Ahdin Oğulları)*⁷⁵³ ve *Taybe (Tövbe Edenler)* olarak ikiye ayrılmıştır. Bu Hristiyan topluluğu, Mısır ruhbanlığından farklı olarak ortak evlerde veya ailenin yanında münzevi hayatı yaşıyorlardı. Afrahat'ın Süryani ruhbanlığı için kullandığı başka bir kavram da *Bnay Qyomo* ile birbirlerinin yerine kullanılan *İhidooyo (Tek olan, çoğulu İhidoeye)* terimidir. Bu terim kendilerini Tanrı'ya adanmış bekâr keşişler için kullanılmıştır. Eski metinlerde *bnay qyomo* terimiyle aynı anlamda kullanılmaktadır. Süryani eski metinlerinde ruhbanlar için *bnay qyomo (tekil)*, *bar (bnay) qyomo (eril)* ve *ba(r)tyqomo (dişil)*, *bnot qyomo (hem eril hem dişil çocuklar)* ve *qadişe (azizler ve kutsal olanlar ya da kilisede belli bir statüsü olanlar)* terimleri kullanılmaktaydı. *İhodoyeler* zaman zaman ruhban toplulukları arasındakiler için kullanılsa da asıl kullanımı erkek veya kadın olsun ruhban olmayan kişiler içindi.⁷⁵⁴ *İhodoye*, Süryanice Yeni Ahit'te (Peşitto) Yunanca *Monogones (Tek Doğuran)* anlamında da kullanılmıştır.⁷⁵⁵ Bu nedenle *İhodoye* Mesih'le özel ilişkisi olan kişiler için kullanılır.⁷⁵⁶

İlk Hristiyan münzeviler için ideal metinler, havarilerin apokrif metinleridir. Bu metinlerden en ünlüsü *Tomas'ın Sözleri (Tomas İncili)*,⁷⁵⁷ erken Süryanice konuşan Hristiyanlar arasında çok yaygındı. Bu metinde özellikle evlilikle ilgili görüş çok katıdır. Öğretisinin temeli, beden ile ruh arasındaki karşılıktan oluşur. Çünkü maddi olan her şey bozulmaya mahkûmdur. Bozulmayan tek şey ruhtur. Ancak bedene ait olan şeyler bozulduğunda ruha olan şeyler de bozulabilir. Münzevi yaşamı tercih edenler hem bedenini hem de ruhunu korumalıdır. Böylece münzevi yaşamla, kurtuluşa giden yolda önemli bir adım atılmış olur. Thomas'ın İncili'nde

⁷⁵³ Qyomo tabiri “anlaşma, antlaşma” anlamalarına gelen İbranice *berith* sözcüğünün eş anlamlısıdır. Bu nedenle *Bnay Qyomo* yeminin/antlaşmanın yani vaftiz yemini yerine getiren bir grup insan olarak tanımlanabilir. Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 7.

⁷⁵⁴ Graffin, *Patrologia Syriaca*, 1894, c. 1, süt. 260, 272, 344-345, 356; Aydın, *The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes*, 28-30; Robert A. Kitchen, “Bnay Qyāmā, Bnāt Qyāmā”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 08 Şubat 2023).

⁷⁵⁵ 1. Yu. 1:14,18; 3:16, 18.

⁷⁵⁶ Aydın, *The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes*, 29.

⁷⁵⁷ *Tomas'ın Sözleri (Tomas İncili)*: 1945 yılında Mısır'ın Nag Hammadi bölgesinde bulunan Kıpti dilinde yazılmış el yazması kitaptır. Diğer dört İncil'den farklı olarak İsa'nın sözlerinin derlemesi olup hikâye şeklinde yazılmıştır. İsa'ya atfedilmiş yüz on dört söz içermektedir. Tomas'ın Sözleri, Hristiyan dünyasında apokrif (kanonik dini metin veya kitap olarak kabul edilmeyen) olarak kabul edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Thomas'ın İncili - İsa'nın Gerçek Sözleri*, çev. Faruk Gültekin (İstanbul: Onbir Yayınları, 2020).

geçen *yabancı* kavramı, Süryanice konuşan Hristiyanlar arasında yaygın olarak kullanılmıştır. Bu kavram İsrail Oğullarının *yabancı bir ülkede (el toprağı)*⁷⁵⁸ ifadesinde sürgününe işaret eder. Bu durum İbranilerde “*Bu kişilerin hepsi imanlı olarak öldüler. Vaat edilenlere kavuşamadılarsa da bunları uzaktan görüp selamladılar, yeryüzünde yabancı ve konuk olduklarını açıkça kabul ettiler.*”⁷⁵⁹ vurgusuna atıf vardır. Dolayısıyla bu atıf, dünyadaki sürgün yaşayan Hristiyanların yaşamlarına uygulanır.⁷⁶⁰

IV. yüzyıldan önce Süryani münzevi yaşamıyla ilgili çok az bilgiye sahibiz. Dördüncü yüzyıldan sonra Afrahat ve Mor Efrem’in yazdığı birçok eser, Süryani ruhbanlığı hakkında bizi aydınlatmaktadır. Özellikle Afrahat’ın yazdığı yirmi üç İspat, Süryanice konuşan Hristiyanlar arasında, Yunan etkisi olmadan en saf haliyle, ruhbanlığı bize sunmaktadır. Afrahat’ın termolojisinde *bekâret* nerdeyse kutsallıkla eş anlamda kullanılmıştır. *Bakireler* terimi hiç evlenmemiş münzevilere atıf yaparken, *qaddishe (kutsal olanlar)* terimi evli olup sonradan tam bir perhizle münzevi hayatı yaşayan çiftler için kullanılmıştır. Sami dilinde “*qds*” kökü ayrılığın temel çağrışımına işaret eder. *Qaddisha*, çevresinden ayrı yaşayan, yabancılaşmış ve dünyanın etkisinde olmayan anlamında kullanılmıştır. Yani dış dünya tarafından kirlenmemiş kişi olarak da tabir edilebilir. Afrahat, yukarıda da değinildiği gibi batı etkisinden tamamen bağımsız Süryani Hristiyanlığı temsil eder. O *keşişler* kavramını da kullanmıştır. Ancak kullandığı bu kavram, yaygın olarak kullanılan *keşiş* anlamında değildir. O, bu kavramı daha çok kendi başına ya da küçük topluluklar halinde yaşayan münzeviler için kullanmıştır.⁷⁶¹

Onun çağdaşı olan Mor Efrem IV. yüzyılda yaşamış Süryani yazarların en üretkenlerinden biridir. Mor Efrem’in münzevi konularda yazdığı çok sayıda eseri günümüze kadar ulaşmıştır.⁷⁶² Mor Efrem, tıpkı Afrahat gibi Süryani monastik yaşamının en saf halini temsil eder. Özellikle Nusaybin’de yaşadığı dönemde bu daha belirgindir. Ancak yaşamının son on yılını (363-373) geçirdiği Edessa’da

⁷⁵⁸ Mez. 137:4.

⁷⁵⁹ İbr. 11:13.

⁷⁶⁰ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 8-9.

⁷⁶¹ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 10-11.

⁷⁶² Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 9.

(Urfa), muhtemelen Mısır manastırcılığının temsilcileriyle teması sonucu, Mısır kenobitik yaşamından etkilenmiştir. Mor Efrem bireysel göre bireysel münzevilik, “*çölde ya da dağlarda vahşi hayvan gibi yaşar. Şeytanın işi olan uygarlığın hiçbir unsurundan tamamıyla etkilenmez. Açıkta yaşar, aşırı sıcağa ve soğuğa maruz kalır. Beslenmesini bitki kökleri, yaprakları ve yabani meyvelerle yapar. Birçoğunun kıyafetleri yoktur. Kıyafetleri birbirilerine bağlanmış saman veya yapraklarından oluşur. Saçları ve tırnakları o kadar uzundu ki insandan çok vahşi yırtıcı kuşlara benzerler.*” Ona göre bu yaşam ilk insan statüsüne bir dönüşmüştür. Münzevi, tek arkadaşları olan vahşi hayvanlarla barış ve uyum içinde, Tanrı ile tamamen özgürce sürekli konuşma fırsatı bulabilmiştir.⁷⁶³ İlk Süryani monastik yaşamda Mısır’dan farklı olarak zincir gibi aletler kullanılmıştır. İlk Süryani çileciliğinin son derece aşırı ve bireysel yaşantısına en önemli örnek, IV. yüzyılda çileci bir hayat sürmüş Aziz Simeon’dur. İlk Süryani münzevilerden bazıları, yaygın olarak kullanılan kendilerini kayalara zincirle bağlamaları, boyunlarında ağır yükleri taşımaları veya mağara ve hücrelerin girişlerini kapatmaları buna örnektir.⁷⁶⁴

Başka bir Süryani yazar olan Antakyalı İshak (?-460), eskiye özlem duyarak “*Onlar (keşişler) manevi yüksekliklerini terk ettiler ve birçok inşaat faaliyetleriyle derinlikleri dolgunlaştırdılar*” diyerek çileci yaşamının giderek terk edilmesini eleştirmiştir. Zamanla Süryani monastisizmi, Mısır monastisizminin etkisinde kalarak geleneksel Süryani çileciliği terk edilmiş, bu durum Antakyalı İshak gibi bazı yazarlar tarafından eleştirilmiştir. İshak’a göre ortaya çıkan büyük ve yeni manastırların tarımsal ve ticari faaliyetleri, bu dünyayla bağların artması anlamına gelmektedir. Bu durum münzevi yaşamın gerçek ideallerini inkârı anlamına gelmektedir.

Erken Süryani monastisizmi öne çıkan bir kavramı da “*ıstırap çarmıhı*” kavramıdır. “*Çarmıhını yüklenip ardımdan gelmeyen, benim öğrencim olamaz...*”⁷⁶⁵ “*Ardımdan gelmek isteyen, kendini inkâr etsin, çarmıhını yüklenip beni izlesin.*

⁷⁶³ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 16.

⁷⁶⁴ Nöldeke, *Sketches From Eastern History*, 210; Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 16-17; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 90; Aykıt, “Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon”, 90; Çam, *A Life On Top: Survey of Stylite Saints*, 26.

⁷⁶⁵ Luk. 14:27.

*Canını kurtarmak isteyen, onu yitirecek; canını benim uğruma yitiren ise onu kurtaracaktır.*⁷⁶⁶ ve “*Çarmıhını yüklenip ardından gelmeyen, bana layık değildir.*”⁷⁶⁷ ifadeleriyle Mesih’in her takipçisi tarafından katlanılacak olan *ıstırap çarmıhı* kavramı, Süryani Hristiyan geleneğinde açıkça temel bir kavram haline gelmiştir. Bunun farkına varılmasıyla, münzevi yaşam motivasyonu doruklara ulaşabilmiştir.⁷⁶⁸

Süryanilerde toplu manastır hayatının ne zaman başladığıyla ilgili elimizde net bilgiler yoktur. Kenobitik manastır yaşamının 4. yüzyılda Turabdin’e gelen Mor Evgin ile başladığı kabul edilse de Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı Suriye’nin kuzey bölgesinde hirta⁷⁶⁹ denilen ve Mısır Kenobitik manastır sisteminin öncüsü kabul edilen laura (larva) tibi manastır sistemine benzeyen yapılar kurulmuştur. 4. yüzyılda görülen bu manastır sisteminin kenobitik manastır sisteminden ayıran en önemli özelliği keşişlerin Cumartesi ve Pazar günleri bir araya gelmeleri, bunun dışında hücrelerinden çıkmayıp günlerini dua ve ibadetle geçirmeleridir. Tıpkı lauralar gibi hirtalarda da keşişler, sadece Cumartesi ve Pazar günleri ibadet için hücrelerinden çıkmışlardır. Ancak hirtaları lauralardan ayıran en büyük özellik keşişlerin diğer günlerde de toplu olarak bir araya gelip dua etmeleridir. Bundan yola çıkarak Süryaniler arasında ilk toplu manastır yaşamın Kuzey Suriye’de hirtalarla başladığını belirtebiliriz. Hirtalar, Süryani kenobitik manastır sistemine bir geçiş olarak kabul edilebilir.⁷⁷⁰

Mor Evgin tarafından kurulan manastır, Süryanilerin yoğun yaşadığı bölgelerde kenobitik manastırın IV. yüzyıldan itibaren geliştiğini göstermektedir. Ancak Mor Evgin’den önce yaşamış Afrahat (270-345) döneminde kenobitik manastırların var olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Afrahat’ın Musul yakınlarındaki Mor Matay Manastırı’nda rahiplik yaptığı hakkındaki bilgiler, bu

⁷⁶⁶ Mat. 16:23-25.

⁷⁶⁷ Mat. 10:33-39.

⁷⁶⁸ Brock, *Syriac Perspectives on Late Antiquity*, 17-19.

⁷⁶⁹ Günümüzde Necef’in doğusunda bulunan ve bu adla anılan antik bir şehir bulunmaktadır. Hirta al-Hira olarak anılan bu antik şehirde birçok şair ve yazar yetişmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hidemi Takahashi, “Hirta”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 09 Şubat 2024).

⁷⁷⁰ Patrich, *Leader of Palestinian Monasticism*, 23-24.

manastır sisteminin Süryaniler arasında Mor Evgin'den önce var olduğunu göstermektedir.⁷⁷¹ Arapçada Cebel Maklub olarak bilinen Alfaf Dağı'nda bulunan bu manastır, IV. yüzyılda Amida bölgesinden Roma baskısından kaçan Mor Matay adlı bir keşiş tarafından kurulmuştur. Günümüzde metropolitlik merkezi olan bu manastır Süryaniler tarafından inşa edilmiş bilinen en eski manastırlardan biri olarak kabul edilir. Manastırda elliden fazla oda, bir kilise ve üç toplantı salonu bulunmaktadır.⁷⁷²

⁷⁷¹ Wright, *A Short History of Syriac Literature*, 33.

⁷⁷² George A. Kiraz, “Matay, Dayro d-Mor”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 28 Ağustos 2023).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE MANASTIR YAŞAMI

Süryaniler, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra bu dinin gerektirdiği yaşamı tam anlamıyla benimsemişlerdir. Süryaniler, ruhsal yaşantıyı temel hedef kabul ederek manastır hayatına büyük önem vermişlerdir. Bunun sonucunda yerleşim yerlerinden uzak yüzlerce manastır inşa edilmiştir. Bu manastırlarda binlerce ruhban inziva hayatı yaşamıştır.

Süryani Kadim Kilisesi'nde manastır yaşamı ruhbanlığın ilk çıktığı yer olarak kabul edilen Mısır'dan çok katı ve farklı örnekler sergilemiştir. Süryani münzeviler, Mısır'dan farklı olarak çok daha uzun oruç tutmuşlar, vücutlarını çok fazla eziyetlere maruz bırakmışlardır. Kendini zincire bağlamak, dar yapılarda ayakta durup hiç oturmamak, sütun tepesinde yaşam, kendini haşerelerin saldırılarına maruz bırakmak veya yaşamı boyunca izole bir hayat sürmek, Süryani münzevi yaşamı Mısır çileciliğinden ayırmıştır.⁷⁷³

Süryani manastırlarının çoğalması, manastır hayatının gelişmesi, manastırları belirli kurallarla düzenleme ihtiyacını doğurmuştur. Başta sözlü gelenekle aktarılan bu kurallar, daha sonraları yazıya aktarılmıştır. Önce Afrahat, daha sonra Urfalı Rabbula sözlü gelenekten gelen kuralları yazılı hale getirerek manastırlardaki yaşamı disiplin altına almışlardır. Manastırlarda günlük yaşam başta olmak üzere ibadet, okuma, çalışma ve yemek olarak bölümlere ayrılmıştır. Manastırlarda yemek bölgelere göre değişiklik göstermiştir. Özellikle keşişlerin çalıştığı manastırlarda günde iki öğün yemek yenilirken, çalışmanın olmadığı manastırlarda bu öğün bire

⁷⁷³ Patrich, *Leader of Palestinian Monastisizm*, 22; Polat, *Hristiyanlıkta Manastır Hayatı*, 23.

düşürülmüştür. Sıcak havalarda ise keşişler, etkilenmemeleri için serin saatlerde çalışmış, sıcak saatlerde hücrelerinde dinlemeye çekilmişlerdir.⁷⁷⁴

Süryani manastırları hem güvenlik kaygısı hem de ruhbanlığın gerektirdiği münzevi hayatı yaşamak için yerleşim yerlerinden uzak yapılmış ve yüksek duvarlarla çevrilmiştir. Süryani Kadim manastırlarında eğitimden cenaze ve defin işlemlerine kadar bütün faaliyetler bir bütünlük içinde yerine getirilmeye çalışılmıştır.

Süryani Kadim Kilisesi'nde manastır yaşamını ele aldığımız bu bölümde amacımız manastır yaşamının özellikleri hakkında bilgi vermektir. Ayrıca ruhbanlığın yaşam merkezi olan manastırların fiziki durumu, ruhsal yaşam, günlük aktiviteler, cenaze ve defin işlemleri ve manastırlarda yönetim ile halkla ilişkileri ortaya çıkarmak konunun hedefleri arasındadır. Konu, Süryani Kadim manastır yaşamıyla sınırlandırılmıştır. Zikri geçen hususlar doğrultusunda konu sırasıyla “Süryani Manastırları: Fiziki Durum”, “Süryani Kadim Manastırları: Ruhsal Durum”, “Süryani Kadim Manastırlarında Yaşam” ve “Manastırlarda Yönetim ve Halkla İlişkiler” alt başlıklarında ele alınacaktır.

3.1. SÜRYANİ KADİM KİLİSE VE MANASTIRLARI: FİZİKİ YAPI

Manastırlar, ruhbanların sosyal hayattan uzak, تنها yerlerde yapılmıştır. Manastırlar aynı zamanda dini eğitim ve öğretimin yapıldığı karmaşık yapılardan oluşur.⁷⁷⁵ Süryani Hristiyanlığında Manastırlar, dinî düşünce ve pratiklerin ortaya çıktığı ana merkezlerdir. Kararların alındığı Sen Sinod meclislerinin merkezi manastırlardır. İnanç ilkeleri manastırlarda belirlenir, dinî ihtilaflar ortaya çıktığında manastırlarda toplanan sinodlarda çözülür. Manastırlar sadece münzevi hayatın yaşandığı yer değil aynı zamanda dinî eğitim kurumlarıdır. Süryani manastırları tarih

⁷⁷⁴ Patrich, *Leader of Palestinian Monastisizm*, 26-27.

⁷⁷⁵ Osman Aytekin, *Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999), 301.

boyunca farklı dini konuların ve düşüncelerin tartışıldığı aksiyon merkezleri olmuştur.⁷⁷⁶

Süryani Hristiyanları tarih boyunca yüzlerce manastır inşa etmişlerdir. Bu manastırların çoğu تنها yerlerde yapılmıştır. Bu da bize Süryanilerin münzevi hayatına ne kadar önem verdiklerini gösterir. Örneğin Urfa'nın doğusunda bulunan Kutsal Dağı'nda (Tek Dağı), beşinci yüzyılda üç yüz elli manastır ve kilisenin olduğu bilgisi verilmektedir. Bu yapılarda doksan bin rahibin yaşadığı belirtilmektedir. Yine Musul'un doğusunda bulunan Mor Matay Manastırı'nda on iki bin, Humus'ta bulunan Mor Bosus Manastırı'nda altı bin üç yüz ruhbanın yaşadığı kaynaklarda aktarılmaktadır. 5. yüzyıl "*Süryanilerin altın çağı*" olarak ifade edilir ve bu tarihte manastırlarda altı yüz bin rahip ve rahibenin yaşadığı belirtilmektedir.⁷⁷⁷

Günümüzde Turabdin ve Mardin bölgesinde bulunan Süryanilerin önemli dinî yapılarından olan Mor Gabriel, Deyrülzafaran, Mor Melke ve Mor Yakup manastırlarında eskiye oranla ruhban sayısı gittikçe azalmıştır. Bunun başlıca sebebi yurt dışına artan göç nedeniyle nüfusun gittikçe azalması ve bunun sonucunda manastır yaşamının eski cazibeliğini yitirmesidir.

Süryani manastırlarına *Deyr* adı verilir. Süryanice *deyraya* kenobitik manastır için kullanılan bir terimdir. Hermit (eremitik) yaşayanlar için *ihisaya*, tek başına yaşayan münzeviler için *h'bisha* veya *h'bishaya* ve. sütun tepesinde yaşayan münzeviler için *estonaya* veya *estonara* terimleri kullanılır.⁷⁷⁸

Süryani manastır ve kiliselerinde çeşitli yapılar bulunur. Bunlardan biri *beth slutho* (*dua evi*) denilen ve yazın içinde dua edilen yapılardır. *Beth slutho*, genelde manastır ve kiliselerin avlusunda bulunur. Bu yapılar, havanın güzel olduğu zamanlarda özellikle evharistiya ayini dışındaki dua ve ayinlerde kullanılır. Evharistiya ise kilisenin kapalı alanında yapılır. *Beth slutho*, Süryanilerin yaşadığı

⁷⁷⁶ Yasin Öner, *Netflix Sinemasında Hristiyan Sembolizmi* (Ankara: Fcr Yayıncılık, 2023), 147-148; Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 492.

⁷⁷⁷ Patrik III. Yakup, *el-Keniset ül-Süryaniye el-Orthodoksiye el-Antakiya* (Holland, 1985), 6-7; Akyüz, *Sempozyumlarım*, 183-184.

⁷⁷⁸ Tural, *Sütun Tepesinde Bir Ömür Aziz Simeon*, 79; Ufuk Elyiğit, *Mardin İli Ve İlçelerindeki Manastır Mimarisi* (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020), 77.

bölgelerde iklimin sıcak olmasından dolayı Süryani manastır ve kilslerine özgü bir yapı olarak gelişmiştir.⁷⁷⁹

Süryani manastırlarında *Beth Qadişe* denilen ve azizlere atfen *Azizlerin Evi* olarak isimlendirilen bölümler vardır. Bu bölümlerde azizlerin gömüldükleri özel mezarlıklar bulunur.⁷⁸⁰ Deyrülzaferan Manastırı'nda yüksekliği 10.55 metre, genişliği 5.40 metre olan yedi mezardan oluşmuş *Beth Qadişe* yer almaktadır. Bu mezarlardan dört tanesi metropolitlere, üç tanesi ise patriklere ayrılmıştır.⁷⁸¹ Deyrülzaferan Manastırı'nın Beth Kadişesinde otuz yedi aziz, patrik, metropolit ve rahibin gömülü olduğu tespit edilmiştir. Bu din adamları ve gömüldükleri tarihler: ⁷⁸²

- 1- Patrik İğnatius V. Yusuf Bar Vahib (1333)
- 2- Patrik İğnatius İsmail (1365)
- 3- Patrik İğnatius Şahab (1381)
- 4- Patrik İğnatius II. Abrohom (1412)
- 5- Patrik İğnatius I. Yeşu (1421)
- 6- Patrik İğnatius I. Behnam (1455)
- 7- Patrik İğnatius Halaf (1484)
- 8- Patrik İğnatius Yuhanna (1494)
- 9- Patrik İğnatius I. Davut (1521)
- 10- Patrik İğnatius I. Abdallah (1557)
- 11- Patrik İğnatius II. Gevergis (1708)
- 12- Patrik İğnatius IV. Gevergis (1781)
- 13- Patrik İğnatius Matta (1817)
- 14- Patrik İğnatius V. Gevergis (1836)
- 15- Patrik İğnatius Abdunur (1839)

⁷⁷⁹ Hatice Kübra Uygur, *Kültürel Doku İçinde Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekân Efsaneleri* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2015), 134; Ufuk Elyiğit - Tahsin Korkut, "Tur Abdin Bölgesi'nde Beth Sluto/Slutho (Yazlık Kilise/Dua Evi) Geleneği", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 49 (2020), 179.

⁷⁸⁰ Gabriel Akyüz, *Deyrülzaferan Manastırı'nın Tarihi* (Mardin, 1997), 26; Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, 315.

⁷⁸¹ Akyüz, *Deyrülzaferan Manastırı'nın Tarihi*, 27.

⁷⁸² Akyüz, *Deyrülzaferan Manastırı'nın Tarihi*, 28; Güler Ocakçı, *Süryaniliğin Dini Merkezi Deyrülzaferan* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 30-31.

- 16- Patrik İğnatius II. İlyas (1847)
- 17- Patrik İğnatius IV. Petrus (1894)
- 18- Patrik İğnatius II. Abdulmesih (1915)
- 19- Doğu Mafıryanı II. İğnatius (1164)
- 20- Doğu Mafıryanı Baselios Bişara (1795)
- 21- Mardin Metropolit I. Hananyo (684)
- 22- Mardin Metropolit II. Hananyo (816)
- 23- Mardin Metropolit IV. Yuhanon (1165)
- 24- Şamişat Metropolit Yuhanna Şemun (1177)
- 25- Mor Yakup Manastır Metropolit Yakup Barkaynoyo (1365)
- 26- Kartmin Manastır Metropolit Yuhanna Gevergis (1495)
- 27- Nutfo Manastır Metropolit Julius Bibyanus (1638)
- 28- Kudüs Metropolit Ğriĝorios Gevergis (1773)
- 29- Mor Malke Manastır Metropolit Mor Severius (1841)
- 30- Kürsü Manastır Metropolit Ğriĝorios Behnam (1846)
- 31- Midyat Metropolit Filüksinos Zeytun (1855)
- 32- Maden Metropolit Dionosios Behnam (1879)
- 33- Tillo Metropolit Kurillos Gevergis (1917)
- 34- Diyarbakır Metropolit Dionosios Abdunnur (1933)
- 35- Mardin Metropolit Filüksinos Hanna Dolabani (1969)

Şekil 6: Deyrülzafaran Manastırı *Beth Qadişesi*'nden bir görünüm⁷⁸³

⁷⁸³ Fotoğraf, Cüneyt Yeşil

Midyat'ın 18 km doğusunda bulunan Mor Gabriel Manastırı Beth Qadişesinde ise sayıları binleri bulan azizlerin kemikleri gömülmüştür. Sivaslı kırk şehit ve Mısır'dan gelen sekiz yüz aziz bunlardan bazılarıdır.⁷⁸⁴

Mardin'in Midyat İlçesi, Alagöz (Bethkustan) Köyü'ne bağlı Karagöl (Deyro Dkube, Derqube, Derya'kup) Mezrası'nda bulunan Mor Yakup Manastırı'nda ise diğer manastırlardan farklı olarak *inziva sütunu (estuno)* bulunmaktadır. Bu sütun, Süryani çileci hayatın öncülerinden Sütuncu Aziz Simeon'un başlattığı *inziva sütunu* akımının Turabdin bölgesinde uygulandığının göstergesidir. Yapım tarihi konusunda bir kitabeye ulaşılamayan bu manastırın VIII-IX. yüzyıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir. Yapı olarak Turabdin bölgesindeki diğer manastır ve kiliselere benzemektedir.⁷⁸⁵

Şekil 7: Mor Yakup Manastırı İnziva Sütunu⁷⁸⁶

Deyrülzaferan Manastırı'nda olduğu gibi diğer Süryani manastırlarında dabirden çok kilise bulunmaktadır. Deyrülzaferan Manastırı'nda Mor Hanonyo (Kubbeli Kilise), Mor Petrus Kilisesi ve Meryem Ana Kilisesi manastırın müştemilatı içerisinde yer almaktadır. Kiliselerin mihrap yönü İsa Mesih'in doğudan geleceği inancından dolayı doğuya dönüktür. Bu yüzden cemaat yönünü doğuya dönerek ibadetini icra eder.

⁷⁸⁴ “İdem / Reyono - Sayı 13 - Gezelim Görelim” (Erişim 28 Ekim 2023).

⁷⁸⁵ Tahsin Korkut, “Turabdin Bölgesi İnziva Sütunları (Estuno) (Mor Ya'kup Manastırı İnziva Sütunu Örneği)”, *Ortaçağ Araştırmalar Dergisi* 6/1 (2023), 382.

⁷⁸⁶ Fotoğraf, Cüneyt Yeşil

Süryani manastırları dikdörtgen şeklinde tasarlanmış olup etrafında eyvanlar bulunur. Manastırlarda halkın toplanması için de *divan* denilen yerler oluşturulmuştur.

Süryanilerde özellikle surlarla çevrili manastırlara 6. yüzyılda az rastlanır. Turabdin bölgesi gibi sınır bölgelerinde ise bu tür manastırlar ortaya çıkmıştır. Bu manastır tipi Pachomius kenobitik manastırlarına benzer olarak gelişmiş daha sonra Orta Çağ'da kalıcı hale gelmeye başlamıştır.⁷⁸⁷

Eski manastırlar, orman alanları, ulaşılması çok zor olan dağlar, kıyı bölgeleri, çöller gibi bölgenin en dikkat çeken yerlerinde kurulmuştur. Manastırların kurulduğu yer konusunda iki temel özellik aranır. Bunlardan birincisi güvenlik kaygılarıydı İkincisi de seçilen yerin münzeviliğe uygun yer olmasıdır. Seçilen yerin düşman saldırılarından uzak, doğal bir güvenlik alanı olması da önemliydi. Bu şartlar tam olarak yerine getirildiğinde manastırda bulunan ruhbanlar münzevi hayatını daha iyi yaşayabilmektedirler. Manastırın etrafının çevre duvarıyla çevrenmesi ve manastırın bir avluya sahip olması esastır. Manastırlarda ruhbanların kalması için çok sayıda küçük oda ve yapı bulunmaktadır. Bazı manastırların bulunduğu yerlerde ruhbanların inzivaya çekilmesi için doğal mağaralar da bulunur.⁷⁸⁸

Manastırların geniş ve düzenli avluları, ferah bir yaşam sunduğu için züht hayatı ve nefsi yok etmeye uygun mekânlar değildir. Dar ve zorlu mekânlar, züht hayatı için daha uygun yerler olarak tercih edilmiştir. Ruhbanlar, Süryani manastırlarında gerçek münzevi hayatı yaşamak için manastırlara yakın ağaç kovuklarında ve mağaralarda inzivaya çekilmişlerdir. Günümüzde de Turabdin bölgesindeki manastırların çevrelerinde birçok inziva mağaraları bulunmaktadır. Bu bölgede monastik yaşam özellikle 4. ve 7. yüzyıl arasında doruk noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde Turabdin bölgesi manastırlarla dolu bir bölge haline gelmiş, din adamları ve filozoflar bu dönemde yetişmiştir.⁷⁸⁹

⁷⁸⁷ Cyril Mango, *Bizans Mimarisi*, çev. Mine Kadiroğlu (Ankara, 2006), 127.

⁷⁸⁸ Yavuz Yeğin, *Olba Manastırı* (Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 63-64; Elyğit, *Mardin İli Ve İlçelerindeki Manastır Mimarisi*, 75.

⁷⁸⁹ Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 491-494.

Manastırlarda bulunan Süryani kiliseleri yapı olarak üç bölüme ayrılır. Bunlar; *Madebho* (*Mihrap, sunak*), *Gude* ve *Hayklo*.

Madebho: Mihrap, mezbah ve sunak anlamalarına gelir. Kilisenin doğu bölümünde yer alır. Ayinin yapıldığı bu bölüm sadece ruhanilere ait olup cemaatin girmesi yasaktır. Bu bölümde *Guğulto* (*İncil kürsüsü*), *makam kürsüsü*, *perde* ve *sunak merdiveni* bulunur. Bu bölümün ruhaninin göğüs hizasında gelen yerde *Foturhoye* (*Yaşam Sofrası*) yer alır. *Madebho*'da üç kutsal obje mevcuttur. Bunlardan birincisi *Anaphora* isimli *Süryani Kadim Kilisesi Ayin Kitabı*'dır. Evharistiya ayininde kullanılan ayin ekmeği tabağı yine bu bölümde bulunur. Üçüncü kutsal obje ise evharistiyada kullanılan şarap kâsesidir. Kiliselerde heykel kabul edilmediği için kutsal ikonlar sık kullanılır. Ayrıca bu bölümde patriğin veya metropolitin ayine katılması durumunda oturması için bir kürsü bulunmaktadır.⁷⁹⁰

Gude: Madebhonun giriş kısmında bulunur. Sağda ve solda olmak üzere iki adet kürsüden oluşur. Sağda bulunan kürsü İsa Mesih'in elçilerini temsil eder. Sağdaki kürsüde elçilerin hayatlarını anlatıldığı *Husoya* adlı kitap bulunduğu için bu bölüme *Husoyo Kürsüsü* (*Bağışlanma Kürsüsü*) adı verilmiştir. Soldaki kürsü ise peygamberleri ve havarileritemsil eder.

Hayklo: Cemaatin bulunduğu bölümdür. Halı ile kapalı olan bölüme ayakkabıyla girmek yasaktır.

Kilise yapısının üç bölüme ayrılması çeşitli anlamlar taşımaktadır. *Madebho*, insanın başını, *gude* iki kolunu; *hayklo* ise insanın gövde ve ayaklarını temsil eder. *Madebho* aynı zamanda Tanrı ile insanlık arasında aracı olan İsa Mesih'in mezarını simgeler *Madebho* üzerinde bulunan İsa Mesih ikonu inananları ruhsal yönden yöneten anlamına gelmektedir.⁷⁹¹

Süryani Kiliselerinde kullanılan nesnelerin temsil ettiği manevi semboller bulunmaktadır. *Teblitho* denilen mermer veya tahta parçalarından yapılmış sunakta bulunan yer, İsa Mesih'in kutsal haçına işaret etmektedir. Burada aynı günde iki defa

⁷⁹⁰ Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1.

⁷⁹¹ Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1.

ibadet yapılmaz. Çünkü İsa Mesih sadece bir defa çarmıha gerilmiştir. Sunağın üzerindeki örtü Aden bahçesindeki Âdem'in farkına varmadığı ağacı, *Teblitho*'nun üzerini kaplayan mendil, İsa Mesih'in çarmıhtan sonra yaralarını saran bezleri ve Musa'nın yüzünü temsil etmektedir. *Koso* (*kupa*) ve *fyolo* (*sini*) son akşam yemeğini sembolize eder. *Kavkbo* (*yıldız*), İsa Mesih'in doğduğu anda Mecusilere görünen yıldızı temsil eder. Kubbe şeklinde olup metalden yapılmıştır. *Esfugo* (*sünger*), İsa Mesih'in oturduğu tahtın simgesi olup kurutma amacıyla kullanılır. *Gomuro* veya *Esodo* (*küçük yastık*), İsa Mesih'in kıyamet gününde oturacağı yastığı temsil eder. *Tarvodo* (*kaşık*) meleklerin günahlarını bağışlanması için İşıya'nın ağzına dokundurduğu maşayı sembolize eder.⁷⁹² *Hufoye* (*Fete*), ayin esnasında *kaso* ve *sinin* üzerine konulan beze verilen isimdir. Bu bezler İsa Mesih'in mezarına konulan taşı ve Tanrısal gizlerine işaret etmektedir. *Sibo* (*haç*), gümüşten, altından veya ağaçtan yapılmıştır. Haçın ağaçtan olması İsa Mesih'in çarmıha gerildiği haça, altından olması İsa Mesih elçilerinin söyledikleri sözlere ve gümüşten olması peygamberlerin getirdiği mesajları işaret eder.⁷⁹³

Firmo (*buhurdanlık*), tutamacı İsa Mesih'in Tanrısallığına, *firmoda* bulunan *küçük kubbe* ise gök kubbeye işaret eder. *Firmonun* üç zinciri teslis inancına delalet eder. Zincirlerde bulunan dokuz küçük çingirak dokuz sınıfa ayrılan melekleri temsil eder. Yukardaki kubbeye aşağıdaki kubbeyi birbirine bağlayan zincir, İsa Mesih'in gökten inip tenleşmesine işaret eder. Ateşin bırakıldığı kısım ise İsa Mesih'i karnında taşıyan Meryem'i imgeler. *Buhur* kutsallığa, buhurun etrafa saçtığı güzel koku İsa Mesih'in Tanrısallığıyla günahları yok ettiğine işaret eder. *Firmoyu* taşıyan diyakosun kilise içinde tur atması, Mesih'in tekrar dirilişi ve dünyadaki mesajına işaret olarak kabul edilmektedir.⁷⁹⁴

Kilisede bulunan *merveha* olarak isimlendirilen semboller meleklerin üst sınıfına mensup olan *serufimleri*, kandil ve mumlar ise melekleri, kilise azizlerini ve manevi ışığı temsil eder.⁷⁹⁵

⁷⁹² Yşa. 6:6.

⁷⁹³ Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷⁹⁴ Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁷⁹⁵ Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

Süryani kilise ve manastırlarında *divanhane* adıyla anılan bölümler vardır. Divanhanede cemaat toplantıları yapıp karara bağlanır. Ayrıca belirli günlerde gelen misafirler burada ağırlanır.

Manastır veya kilisenin inşaatı tamamlandıktan sonra patrik veya metropolit tarafından kutsanır. Bu durum mevcut bir yapının manastır veya kiliseye çevrildiğinde de geçerlidir.

3.2. SÜRYANİ KADİM MANASTIRLARI: RUHSAL YAPI

Hristiyanlıkta keşişlerin aşırı asketik yaşamları zamanla onlar hakkında olağanüstü menkıbelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ruhaniler artık sıradan insanlar gibi değildir. Onlar hakkında yayılan söylentiler onları doğaüstü davranışlar gösteren varlıklar haline getirmiştir. Onların bulunduğu mekânlar zamanla kitlelerin ziyaretgâhı haline gelmiştir.⁷⁹⁶

Hristiyanlıkta olduğu gibi Süryani Kadim monastik yaşamı üç aşamadan oluşur:

3.2.1. Dünyevi Varlığını İnkâr Etme

Bu aşamada münzevi, her varlığın Tanrı'ya ait olduğunu, dünyadaki varlığın kendisini aldatmaması gerektiğini düşünür. Ona göre dünyadaki varlıklar birer hiç hükmündedir. Münzevi, böylece “*kendini inkâr*” engelini geçmiş olur. Bu düşünce münzeviliğin ilk aşaması olarak kabul edilir.⁷⁹⁷ Süryani Kadim Kilisesi'nde bu kaide, Luka'da geçen İsa Mesih'in şu sözüne dayandırılır: “*Ardımdan gelmek isteyen kendini inkâr etsin, her gün çarmıhını yüklenip beni izlesin*”.⁷⁹⁸

3.2.2. Nefsine Hoş Gelen Her Şeyi İnkâr Etme

Bu aşamada münzevi, önce nefsiyle mücadele etmeye başlar. Mide şehvetiyle mücadele ederek bedene zevk veren arzuları men etmeye çalışır. Canının çektiği tüm yiyecek ve içeceklerden uzaklaşır. Aynı zamanda manevi olarak dazevk veren

⁷⁹⁶ Çelik - Yaşar, “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”, 494-495.

⁷⁹⁷ Çelik - Yaşar, “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”, 493; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı* 2.

⁷⁹⁸ Luk. 9:23.

maddelerden de uzak durmak zorundadır. Örneğin nefesine hoş gelen güzel elbiselerden ve onu güzel gösteren süslü nesnelerden kaçınması gerekir. Süryani Kadim Kilisesi'nde rahip ve rahibeler siyah elbise giyerek bunu yerine getirirler. Ayrıca rahipler saç ve sakallarını uzatıp tarak bile kullanmaktan kaçınırlar. Mide şehvetiyle mücadele için bazı gıdalardan uzak durulur. Örneğin rahip ve rahibeler şehveti artıran kırmızı eti tüketmezler. Bazıları ise yılın tamamını oruçla geçirmeye çalışırlar. Nefse hoş gelen cinsellikten uzaklaşmak için bekârlık esastır. Bu kural rahip, piskopos, metropolit ve patrik olacak yönetim kadroları içindeki ruhbanlar için temel şart olarak kabul edilir.⁷⁹⁹

3.2.3. Yalnızlık ve Sosyal Hayattan Uzaklaşma

Münzevi, bu aşamada çevresinden uzaklaşıp yalnız olarak yaşama aşamasına girer. Bundan dolayı manastırlar sosyal hayattan uzak, yerleşim yerlerinden soyutlanmış bölgelerde yapılmıştır.

Süryani ruhbanları İsa Mesih'in *"Biri bana gelip de babasını, annesini, karısını, çocuklarını, kardeşlerini, hatta kendi canını bile gözden çıkarmazsa, öğrencim olamaz. Çarmıhını yüklenip ardından gelmeyen, öğrencim olamaz"*⁸⁰⁰ ve *"İsa ona, "Eğer eksiksiz olmak istiyorsan, git, varını yoğunu sat, parasını yoksullara ver; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle" dedi"*⁸⁰¹ sözlerini düstur yaparak manastır hayatına büyük önem vermişlerdir. Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlık, bir nevi ikinci vaftiz olarak kabul edilmiştir. Kilisede rahiplerin çoğuna öldükten sonra azizlik ünvanı verilmiştir. Azizlik ünvanına sahip ruhbanlar için genellikle hayatlarını kaybettikleri gün Kilise tarafından anma yapılır. Bunun amacı azizleri tanıtmak ve onların hayatından örnekler sunup isimlerini yaşatmaktır. Bu güne özel olarak dualar yapılır ve azizin mucizeleri anlatılıp saygıyla anılır.⁸⁰²

Süryani Kadim Kilisesi'nde, ilerde de anlatacağımız gibi, ruhbanlar evli ve bekâr olmalarına göre ikiye ayrılır. Katolik ve Protestan Kiliseleri'nde olmayan bu

⁷⁹⁹ Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 493; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*.

⁸⁰⁰ Luk. 14:26-27.

⁸⁰¹ Mat. 19:21.

⁸⁰² Akyüz, "Süryani Kilisesi'ndeki Azizler", 159.

sınıflama sistemi, bu kiliseyi daha özel yapmaktadır. Papazlık sınıfından olan evli ruhbanlar, horepiskopos sınıfına kadar yükselebilmektedirler. Rahip olan ruhbanlar ise bekârdırlar ve episkopos, metropolit, mafıryan ve patrik rütbelerine kadar yükselebilirler. Rahiplik dışında olan rütbelerin seçiminde halkın görüşüne de başvurulur. Ancak rahiplik sınıfı serbest iradeye bağlıdır. İsteyen her Süryani bekâr olmak kaydıyla rahip ya da rahibe olabilir. Bunun için rahipliğin üç temel ilkesi vardır. Bunlar:⁸⁰³

- 1- İffetli yaşamla devam eden ömür boyu bekârlık
- 2- Maddi konulara önem vermeden sürdürülen yoksul bir hayat sürmek
- 3- Alçak gönüllü bir kişiliğe sahip olmak

Rahip olmak isteyen birinin uzun bir süre manastırda inzivaya çekilmesi gerekir. Rahip adayı bu süre zarfında rahip olmaya karar verirse manastırın başrahibine başvurur. Başrahip kişinin uygun olduğuna kanaat getirmesi durumunda abraşiyeye (metropolitlik) başvurur. Metropolitin de onaylaması durumunda rahip adayı için karar yazılı olarak patriğe bildirilir. Patrik olur verdikten sonra rahip adayı özel bir günde patrik veya metropolit tarafından takdis edilir. Rahiplik için ilk basamak olan diyakozluk rütbesini alan rahip adayı en sonunda rahiplik rütbesiyle takdis edilir. Rahip olunduktan sonra bu görevden cayma hakkı yoktur. Bu meslekte ömür boyu devam etmek zorundadır.⁸⁰⁴

Süryani Kadim Kilisesi'nde tarih boyunca ruhbanlık hayatı üç sınıfta gösterilmiştir. Bunlar:⁸⁰⁵

1- Efremiler: Bu sınıfta yer alan ruhbanlar, Nusaybinli Mor Efrem'i örnek aldıkları için bu isimle adlandırılmışlardır. Bu grupta olanlar Süryani okullarında ders vermek; dul ve yetime yardımcı olmak için görev alırlar. Bu gruptakiler hayatlarını eğitim ve yardım faaliyetlerine adadıkları için rütbeleri yükselmemiştir.

⁸⁰³ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, "Süryani Kilisesi'ndeki Azizler", 158.

⁸⁰⁴ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁸⁰⁵ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, "Süryani Kilisesi'ndeki Azizler".

2- Antonililer: Mısırlı ilk münzevilerden Aziz Antonius'u örnek alan bir ruhbanlık sınıfıdır. Bu grupta olanlar, tıpkı Aziz Antoniusgibi toplumdan uzak yaşamayı tercih ederler. Aynı zamanda dünya nimetlerini terk edip günlerinin çoğunu oruç ve ayinle geçirirler. Bu gruptan olanlar toplumdan uzak bir hayat yaşadıkları için kâhin, metropolit ve patrik seçilmemişlerdir.

3- Suruçlu Yakubiler: Suruçlu Mor Yakup'u örnek alan ruhban grubudur. Bu grupta olanların özel okulları olup felsefe, teoloji, mühendislik tıp ve diğer beşeri ilimlerden eğitim almışlardır. Tarihte Urho (Urfa), Nsibin (Nusaybin) ve Kinneşrin okullarında okuyan ruhbanlar bu gruba girerlerdi. Bu grupta olanlar episkopos, metropolit ve patrik olma şansına sahip olmuşlardır.

Günümüzde Süryani Kadim Kilisesi din adamı sınıfı çoğunlukla Şam'da bulunan patriklik merkezi tarafından sağlanmaktadır. Özellikle Şam'da 1996 yılında açılmış Mor Efrem Manastırı ve bu manastıra bağlı olarak açılan *Mor Efrem İlahiyat Fakültesi (Kulliyetu Mor Afram es-Süryani el-Lahuti)*, Süryani Kadim Kilisesi yetişmiş din adamı ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Dört yıllık fakülte eğitimi veren bu okulda dini eğitim yanında Süryanice ve Arapça dersler verilmektedir. Sivil öğrencilerin de okuma imkânı bulduğu bu okuldan mezun olanlar, Patriklik bünyesinde çeşitli görevlerde yer almaktadırlar. Ruhbanlık için gerekli özelliklere sahip olanlar ise kilise ve manastırlarda görev yapmaktadırlar.⁸⁰⁶

Hindistan'daki Süryanilerin ihtiyacını karşılamak için bir enstitü kurulmuştur. Bu enstitü nüfusun ruhban ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır. Malankara Süryani Ortodoks Kilisesi'ne bağlı olan *Mor Efrem Ekümenik Araştırma Enstitüsü (Saint Ephrem Ecumenical Research Institute)* 1985 yılında kurulmuştur. Bu enstitü Hindistan'da bulunan Süryani kiliseleri için çok ayrıntılı kitapların olduğu bir kütüphaneye sahiptir. Ayrıca Süryani dili ve kültürü ile ruhbanlık eğitimi üzerinde çalışmaları da bulunmaktadır.⁸⁰⁷

⁸⁰⁶ Saka, *Kenisetü's-Suryaniyye*, 370-371.

⁸⁰⁷ Sebastian P. Brock - David Taylor (ed.), *Saklı İnci: Antik Arami Mirasların Varisleri*, çev. Gabriel Rabo (Roma: Trans World Film Italia Srl via Massimo Meliconi, 2006), 3/122-123; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*, 130.

Süryani Kadim Kilisesi'nin Avrupa'daki ruhban ihtiyacını karşılamak için İsviçre sınırları içinde Glane bölgesinde bulunan bir Katolik manastır satın alınıp, Mor Efrem Manastırı ismiyle faaliyete geçirilmiştir. Bu manastır, özellikle diasporada yaşayan Süryaniler için eğitim faaliyetleri yanında ruhani ihtiyaçlarını da gidermektedir. İsviçre'de bulunan Mor Evgin Manastırı ve Almanya'da bulunan Suruçlu Mor Yakup Manastırı da diasporada yaşayan Süryani Kadim Kilisesi mensuplarının Avrupa'daki diğer manevi mekânlarıdır. Günümüzde Avrupa genelinde on beş metropolitlik ve bu metropolitliklere bağlı yüz elli kilise ve üç yüzü aşkın ruhban Süryani Kadim Hristiyanlarına hizmet etmektedirler.⁸⁰⁸

Süryani Kadim Kilisesi litürjisi bir yenilenme ve gelişme sürecinden geçmiştir. Ayin metinlerinde zamanla bazı farklılıklar oluşmakla beraber genelde okunan dua ve metinler aynı kalmıştır. Süryani Kadim Kilisesi'nde rahipliğe geçiş ayini evharistiya ayini sırasında yapılır. Keşiş adayı önce saçını kesmelidir. Çünkü saç kesme Hristiyanların mistik ayinlerinden biridir. İnanca göre saç kesilen ruhbanın üzerine Kutsal Ruh iner ve onu işlediği tüm günahlardan arındırır. Rahip sunağın önünde durur ve arkasında duran keşiş için dua eder. Rahip onu kutsadıktan sonra manastır hayatını yaşamayı kabul edip etmediğini sorar. Keşiş bu soruya olumlu cevap verdiğinde rahip onun üzerine elini koyar ve onu kutsar. Eski kıyafetlerini elinden alıp yenilerini verir. Rahip onu evharistiya ayinine davet eder.⁸⁰⁹

3.3. SÜRYANİ KADİM MANASTIRLARINDA YAŞAM

Süryanilerde kehnutlukta önemli bir yere sahip olan manastır yaşamına büyük önem verilmiştir. Manastır yaşamı için temel ölçütler; bekârlık (iffet), itaat ve gönüllü yoksulluktur. İster erkek ister bayan olsun her iki cinsiyetten kişilerin bu kriterleri yerine getirmeleri esastır. Manastır adayı iyi davranış ve itibara sahip olmalıdır. Adayın kabul edilene kadar manastır kıyafetlerini giymesine izin verilmez. Dikkat edilen başka bir husus da yirmi yaşını doldurmamış ruhbanların manastır kıyafeti giymelerinin yasaklanmasıdır. Acemilik döneminde bulunan bir keşiş siyah

⁸⁰⁸ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı I*; Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*, 131.

⁸⁰⁹ Aydın, *The Syriac Order of Monastic Profession and the order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes*, 56.

bir kumaş ve cüppe giyip başında da manastır başlığı bulunur. Patrik tarafından bir haç verilmişse bunu yalnızca resmi törenlerde ve kutsal günlerde takar. Aynı kurallar rahibeler için de geçerlidir. Patrik, hem rahip hem de rahibelerin başkanı olarak kabul edilir. Patrik, manastır başrahibini atayan veya görevden alan tek yetkili organdır. Patrik, rahip ve rahibelerin başka manastırlara naklini başrahibin bilgisi dâhilinde yapma hakkına sahiptir. Bir manastırın kurulabilmesi için Patriklik makamının izni gereklidir. Rahiplerin seyahat etmesi için Patrik'in yazılı iznine ihtiyaç vardır. Manastırlarda rahip ve rahibelerin uyması gereken kendi kuralları da bulunur. Ancak bu kuralların Patrik tarafından onaylanması gereklidir.⁸¹⁰

Erken Süryani monastisizminde ruhbanların günlük aktiviteleri Mısır monastisizmine göre çok farklıdır. Sozomen, Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerden bahsederken, ruhbanların yemek saatinden sonra ellerindeki oraklarla tıpkı sürü gibi çayirlara, otlaklara gittiklerini belirtmiştir. Efesli Yuhanna *Doğulu Azizlerin Hayatı (Lives of the Eastern Saints)* adlı eserinde, 6. yüzyılda Ermeni sınırında Aoron isimli ruhbanın gündüz manastırdaki bağ ve bahçelerde çalışırken geceleri ise sütunun tepesinde inzivaya çekildiğini belirtir.⁸¹¹ Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlık, azizlik mertebesinde bir yaşam şekli olarak kabul edilir. Çünkü ruhban, günahı terk edip tövbe ederek tertemiz yeni bir yaşama başlamıştır.

Süryani manastırlarında 6. yüzyıldaki yaşam tarzını bize en iyi anlatan eser Efesli Yuhanna'nın *Doğulu Azizlerin Hayatı* adlı eseridir. Yuhanna'nın belirttiğine göre Süryani manastırlarında Mısır Pachomius manastırlarında olduğu gibi laikler için bir ziyaretçi evi vardı. Bu evlerde halkın çeşitli kesimlerinden insanlar ikamet ederlerdi. Bu insanlardan bazılarının manastırlarda çeşitli görevleri vardı. Süryani manastır topluluğu kendi içinde rahipler, kardeşler ve büyükler olarak ayrılmıştı.

Manastırlar, aynı inanç, hedef ve düşünceleri paylaşan ruhbanların bir arada yaşamlarını sürdürdükleri yerlerdir. Manastır yaşamı için zamanla bazı kurallar getirilmiştir. Aziz Pachomius'un manastırlara getirdiği kurallar, Süryani

⁸¹⁰ Constitution, md. 132-139.

⁸¹¹ Ephesus, *Lives of The Eastern Saints*, 1923, 2/641-645; Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 49; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*, 102.

coğrafyasında Afrahad ve Rabbula tarafından zamanla geliştirilmiştir. Bu kurallar çok sıkı uygulanmış, böylece manastır hayatı çok düzenli ve disiplinli bir yapıya ulaşmıştır. Manastırlardaki her davranış mutlaka bir kurala göre düzenlenmiştir.⁸¹²

Süryani Kadim manastırlarında yaşamı yedi alt başlık altında değerlendirebiliriz.

3.3.1. İbadet

Manastırların amacı ruhbanlara tam anlamıyla münzevi hayatı yaşatmaktır. Bunun için ruhban, yaşamının tamamını ibadetle geçirir. Manastırlardaki ruhbanlar her anlarını Tanrı ile geçirirler.⁸¹³

Süryani Kadim manastırlarında şüphesiz en önemli günlük ibadet *Slutho* /*Silotho* olarak bilinen namazdır. Süryani Kadim Kilisesi'nde yedi vakit namaz vardır. Bunlar; sabah, kuşluk, öğlen, ikindi, akşam, yatsı ve gece yarısı yapılan ayinlerdir. Sabah, öğlen ve akşam namazları kilise içinde cemaatle kılınır. Kuşluk, ikindi, yatsı ve gece yarısı kılınan namazlar ise ferdi olarak kılınabilir.⁸¹⁴ Bu ibadetleri ruhaniler odalarında yerine getirirler. Namazlarda kadınlar da yer alabilir. Kadınlar erkeklerin arkasında saf tutarlar.⁸¹⁵

Manastırlarda rahibelerin yanında orada kalan sivil kadınlar da ibadete katılmak zorundadırlar. Ancak rahibeler dua ve ibadetleri titizlikle yerine getirmekle mükelleftir. Namaz ve oruç ibadetleri sırasında kadınlara ait özel hallerde bile rahibeler ibadetleri aktif olarak yerine getirmek zorundadır. Ancak *kıddes* (*evharistiya*) ayinine özel hallerde bulunan kadın ruhbanlar katılamazlar.⁸¹⁶

⁸¹² Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 498; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*.

⁸¹³ Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 504; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁸¹⁴ M. Hadi Tezokur, "Süryanilerde Namaz", *Süryaniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşğın vd. (Orient Yayınları, 2005), I/320-332; Akdemir, *Dini Kurallarımız*, 86; Hanna Dolabani, *Süryani Kadim Kilisesi'nin Şahsi Namaz Kitabıdır* (Mardin: Hikmet Basımevi, 1958), 2; Hanna Dolabani, *Türk Süryani Kadim Kilisesi'nin Mesihsal Öğretimi* (Mardin: Hikmet Basımevi, 1968), 10-11.

⁸¹⁵ Süryani Kadim Kilisesi'nde namazla ilgil ayrıntılı bilgi için bkz. Tezokur, "Süryanilerde Namaz", I/299-334.

⁸¹⁶ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 242.

Süryani Kadim manastırlarında kadınların aktif olarak dini hiyerarşi içinde yer almaları Mor Efrem’le başlamıştır. Onun kilise korolarında kadınlara yer vermesi önemli bir açılım olarak kabul edilebilir.⁸¹⁷ Süryani Kadim Kilisesi’nde rahibelerin (dayrayto) manastır hiyerarşisinde aktif olarak yer almaları, Turabdin bölgesinde yaşayan *Febronyo* ve *Tomais* isimli rahibelerle başladığı bilinmektedir. IV. yüzyılda yaşayan bu rahibeler Nusaybin yakınlarında bulunan ve sadece rahibelerin olduğu bir manastırda kalmışlardır.⁸¹⁸

Süryani Kadim Kilisesi’nde çok sayıda azizlere adanan kutsal gün ve geceler bulunmaktadır. Bu günlerde bir perhiz çeşidi olan oruç tutulur. Oruçlu bir inanan için her türlü hayvansal gıdayı yemek yasaktır. Ama bitkisel gıdalar serbestçe tüketilebilir.

3.3.2. Yemek

Manastır yaşamında önemli bir yere sahip olan yemek, sadece hayatını devam ettirebilmek içindir. Çünkü manastırda münzevi hayatın ana amacı maddi ve manevi olarak zevk ve hazzardan kurtulup nefsini öldürerek ruhani kurtuluşa varmaktır. Bundan dolayı manastırlarda yemek aşırıya kaçmadan basit ve asgari düzeydedir. Yemeklerde hayvansal gıda, şarap gibi vücuda kuvvet ve zevk veren yiyecek ve içeceklerden kaçınılır. Bu temel kurallar tüm ruhbanlar tarafından bilinir.⁸¹⁹

Manastırlarda bu kurallar asla ihmal edilmez. Mutfaktan sorumlu görevliler, bu kuralları sıkıca takip ederler. Yemekler topluca pişirilip yenir. Yemek saati dışında ruhbanlara yemek verilmez. Bazı manastırlarda (özellikle Suriye, Irak ve Mısır) iki öğün (sabah-akşam) yemek yenilir. Ancak Deyrülzaferan ve Mor Gabriel Manastırlarında ruhbanlara üç öğün yemek verilir.⁸²⁰

Yemek sırasında ruhbanların konuşması yasaktır. Yemekler her ruhbanı eşit olarak verilir. Yemek, başrahibin duasıyla başlar. Yemekte açgözlülük yapmak, hızlı

⁸¹⁷ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 240.

⁸¹⁸ Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*.

⁸¹⁹ Çelik - Yaşar, “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”, 503; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*.

⁸²⁰ Çelik - Yaşar, “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*.

yemek ve başrahip yemeğini bitirmeden sofradan kalkmak yasaktır. Tıpkı Pachomius kurallarında olduğu gibi hayvansal gıdalar ve şarap ancak hasta, yaşlı ve zayıf olan rahiplere verilebilir. Bunun yanında daha sıkı perhiz yapan ruhbanlara bir parça kuru ekmek ve tuz verilir.⁸²¹

Manastır tarihine baktığımızda keşişler hiçbir zaman kendi başlarına yemek yapmamışlardır. Dışarıdan yiyecek ve içecek getirmek yasaktır. Günümüz Süryani manastırlarında rahip ve rahibelerin protein ihtiyacını karşılamak için zaman zaman balık pişirilmektedir.⁸²²

Manastırlarda mutfağın kontrolünde en yetkili kişi olarak başrahibe ve diğer tüm işlerden rahibeler sorumludur. Rahip ve rahibelerin yemekhaneleri farklı olup ayrı yerlerde yemeklerini yerler.⁸²³

3.3.3. Konaklama Yerleri

Pachomius manastır sisteminden başlanarak kadınlar için ayrı manastırlar kurulmuştur. Doğu Hristiyanlığında yaygın olan bu durum manastırlarda kadın sayısının azalmasıyla değişmiş olup karma manastırlar meydana gelmiştir. Günümüzde rahibeler erkek manastırlarında kendilerine ayrılan yerlerde ikamet etmektedirler. Türkiye’de aktif olan Süryani Kadim manastırlardan Deyrülzaferan ve Mor Gabriel’de rahibe bölümlerinden sorumlu başrahibelere bulunur. Başrahibelere başrahibe karşı sorumludurlar.

Manastırların fiziki imkânlarına göre rahip ve rahibelerin kaldıkları odalar bulunur. Ortaçağda ilk yapılan manastırlarda rahip ve rahibelerin çok olmasından dolayı her odada birden fazla ruhban ikamet etmiştir. Pachomius manastırlarında bir odada kalan ruhbanların sayısı üçtü. Günümüz Süryani manastırlarında ruhban sayısı az olduğundan her ruhbanın kalacağı birer oda mevcuttur.

⁸²¹ Çelik - Yaşar, “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”, 503; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*.

⁸²² Çelik - Yaşar, “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”, 504; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Gabriel Akyüz, *Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşmesi: Süryani Kilise Babaları*, Görüşme Kaydı 2 (Mardin: Kırklar Kilisesi, 07 Ekim 2023).

⁸²³ Çelik - Yaşar, “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 2*.

3.3.4. Eğitim

Süryanilerde eğitimin ilk aşaması köy veya mahallerde bulunan manastır ve kilsilerde başlanır. Geçmişte Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı köy ve mahallerdeki dini kurumlarda medreseler bulunurdu. Mahalli cemaatler tarafından yönetilen bu kurumlar ilkokul seviyesinde eğitim veriyordu. Okullarda temel dini bilgiler yanında okuma ve yazma becerileri de veriliyordu. Eğitimin amaçlarından biri de Süryani çocuklarını heretik hareketlere karşı korumaktı.⁸²⁴

Manastırlarda ilköğretimin yanında daha üst öğrenim veren okullar da vardı. Örneğin geçmişte Mor Gabriyel Manastırı'nda bir kolej ve ilahiyat fakültesi seviyesinde eğitim veren bir yüksek okul mevcuttu.⁸²⁵ Köy ve mahalle okullarında temel eğitim alan öğrenciler, velilerin isteği doğrultusunda manastırlarda eğitim alabiliyorlardı. Bazı durumlarda aileler adak olarak çocuklarını manastırlara gönderdiği oluyordu. Örneğin Efesli Yuhanna, geçirdiği hastalık sonucu ruhban Mor Maron'un tedavisi ile iyileşmiş ve dört yaşında Eğil'de bulunan Ar'o Rabto Manastırı'na (Büyük Manastır) adak olarak verilmiştir.⁸²⁶ Yine Mor Gabriyel Manastırı'nın ilk kurucusu olarak kabul edilen Savurlu Mor Şamuel'in duası sonucu iyileşen bir çocuğu adak olarak manastıra adanmıştır.⁸²⁷ Bazı bölgelerde dini otoriteler ailelerin çocuk sayısına göre çocukların manastırlarda eğitim görmelerini zorunlu tutmuşlardır.⁸²⁸

Manastırlarda ruhbanların yanında öğrenciler de ikamet etmekte olup bu öğrencilere ait özel pansiyonlar mevcuttur. Öğrenci yatakhanelerinden sorumlu bir başkan vardır. Manastırlarda eğitimden sorumlu *malfanolar* (öğretmen) ders verirler. Eğitimin sorumlusu *baş malfano* olup manastır reisine karşı sorumludur. Bu okullarda Süryanice, Kilise litürjisi dersleri görülmektedir.

⁸²⁴ İbrahim Özcoşar, "Süryani Kiliselerinde Eğitim", *Süryniler ve Süryanilik*, ed. Ahmet Taşgım vd. (Ankara: Orient Yayınları, 2005), 2/191; Akyüz, *Mardin İli'nin Merkezinde*, 63.

⁸²⁵ Özcoşar, "Süryani Kiliselerinde Eğitim", 2/192; Hanna Dolabani, *Deyr-el-Umur Tarihi*, çev. Cebrail Aydın (Mardin, 1961), 9.

⁸²⁶ Harvey, *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*, 28-29.

⁸²⁷ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 262.

⁸²⁸ Dolabani, *Deyr-el-Umur Tarihi*, 14.

Yatılı okul fonksiyonu olan manastırlarda, öğrencilerin eğitim döneminde bir yerde çalışmaları yasaktır. Ayrıca öğrencilerin eğitimin devam ettiği dönemde okula ara vermeleri yasaklanmıştır.⁸²⁹ Öğrenciler eğitim almadan önce şu üç kurala uymak zorundadırlar; okulun yönetmeliklerine uymak, okulun bulunduğu mekânda ikamet etmek ve eğitim aldığı müddetçe bekâr kalmaya yemin etmek.⁸³⁰

Süryani manastırlarında eğitimin amacı klasik Süryanice olan Kilise litürjisini temel düzeyde öğretmek ve Süryanice İncil'i okuyup anlamalarını sağlamaktır. Ayrıca Süryanicenin varlığını devam etmesi ve yaygınlaşması, Süryani kimliğinin korunması da hedeflenmektedir.⁸³¹

Süryani manastırlarında okul anlamında kullanılan kavram *madrašto* olarak tabir edilir. Bu okullarda *Ktobonyo* adı verilen klasik Süryanice yazı ve konuşma dili öğretilir. Süryani Kadim Kilisesi manastırlarında genelde *Turoyo* adı verilen ve Turabdin bölgesinde konuşulan halk Süryanicesi yoğun olarak kullanılır.⁸³²

Madroştalarda manastır ve kiliselerde okunan dua ve ilahiler öğretilip ibadetlerle ilgili temel düzeyde dersler verilmektedir. Kilise ve manastırlardaki yaşam alanlarını bizzat yaşayarak ve öğrenerek eğitim hedeflenmektedir. Süryanice eğitimde kullanılan kitaplar metropolitliğin denetiminde basılıp okutulmaktadır. *Madroştalarda* kullanılan Süryanice eğitim kitapları şunlardır:

Herge D'Keryono-Klido (Okuma Dersleri-Anahtar), Ganath Sharwoje (Acemilerin Bahçesi, alfabe ve hece kitabı), okumaya geçenler için okuma kitapları ve *Şetesto (Süryanice gramer kitabı)*. Derseler genelde günlük sınıf ortamında

⁸²⁹ Akyüz, *Nusaybin'deki Mor Yakub Kilisesi*, 31.

⁸³⁰ Hayes, *Urfa Akademisi*, 164.

⁸³¹ Talip Atalay, "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi", *Dini Araştırmalar* 8/23 (ts.), 46; Cüneyt Yeşil'in *Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁸³² Atalay, "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi", 44; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

alınır.⁸³³ Dersler öğrencilerin devlet okullarından arta kalan zamanlarında verilir. Tatillerde ise isteyen manastırlarda yatılı kalabilir.⁸³⁴

Madroştalarda Süryani Kadim Kilisesi'nde okunan dua ve ilahiler makamlarına göre öğretilir. Çünkü Süryani ilahi ve dualar makamlara göre düzenlenmiştir.⁸³⁵ Makam eğitimi belirli bir eğitim almış öğrencilere öğretilir. İlahi ve dualar genelde Süryanicedir. Bunun yanında Arapça ve Türkçe ilahi ve dualar da öğretilir. *Madroştalarda* okutulan dua kitabı *Tekso (Düzen)*⁸³⁶ adı verilen Süryanice yazılmış kitaptır. *Teksodaki* duaların çoğu ezberletilir. Ancak temel amaç duaları seri olarak okuyabilmektir.⁸³⁷

Madroştalarda Süryani ilahi öğretimi için *Beth Gazo* adı verilen Süryani Kadim Kilisesi ilahilerinin toplandığı kitap kaynak olarak okutulmaktadır. Bu kitap *Küçük Beth Gazo*⁸³⁸ ve *Büyük Beth Gazo*⁸³⁹ olmak üzere ikiye ayrılmıştır. *Küçük Beth Gazo*, *Büyük Beth Gazo* 'nun notalandırılmış bazı dualarını içermektedir.⁸⁴⁰ *Beth Gazo* kitabındaki ilahilerin geneli anonimdir. Bazıları ise Mor Efrem, Mor Narsai ve

⁸³³ Atalay, "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi", 49-50.

⁸³⁴ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 2*.

⁸³⁵ Süryani Kadim Kilisesi'nde kilise müzik makamları sekiz adet olarak belirlenmiştir. Bu makamların her birinin karakteri birbirinden farklıdır. Bunlar sırasıyla; sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık, eğlendirici, hüznü, coşturucu ve gurur kırıcıdır. Birinci makam sevindirici ve müjdeleyici bir makam olup Doğu, Diriliş ve Meyem Ana'nın Övgü Bayramı'nda kullanılan *teksolar (dualar)* bu makama göre düzenlenmiştir. Ayrıca nikâh ve düğün törenlerinde bu makam kullanılır. İkinci makam, soğuk bir makam olarak tabir edildiği için İsa Mesih'in Sünnet ve Vaftiz Bayramı'nda bu makamda söylenen *teksolar* okunur. Bu *teksolar* vaftiz sakramentinde, cenaze törenlerinde ve günah çıkarma zamanında da icra edilir. Üçüncü makam sert bir makam olarak tabir edilir. İsa Mesih'in kırk günlükken tapınağa çıkarılması günü olan Tapınağa Giriş Bayramı'nda okunan *teksolar* bu makamda okunur. Dördüncü makam, ibadetle ilgili bir makamdır. *Meryem'in Elizabet'i Ziyareti* ve *Vaftizci Yahya'nın Doğu Bayramı*'nda okunan *teksolar* bu makamla söylenir. Beşinci makam, İsa Mesih'in göğe yükselişi ile ilgili olup *teksolar* bu makamda söylenir. Altıncı makam, cenaze törenlerinde söylenen *teksolar* bu makamla söylenir. Yedinci makam, ruhbanların resametinde, evlilik sakramentinde, ve ölen ruhanilerin anmaokunur. Sekizinci makam, Mesih uğruna öldürülen insanlar için okunan *-teksoları* içerir. Ayrıca Haç Bayramı'ndaki *teksolar* da bu makamla söylenir. Nimettallah Denno, *Süryani Müziği*, çev. Gabriyel Akyüz (Mardin: Resim Matbaası, 1998), 12-21.

⁸³⁶ Bkz. *Tekso Dkrobo Aloho* (İstanbul: Resim Matbaası, 2001).

⁸³⁷ Atalay, "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi", 51. Süryani Kadim kilise müziği için bkz. Mehmet Emin Şen, *Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği* (Ankara: Siyasal Yayınevi, 2020).

⁸³⁸ *Beth Gazo (Music of The Syrian Orthodox Church of Antioch)* (Damascus: Sida Wi Printing Hause, 1996).

⁸³⁹ *Beth Gazo D-Ne'moto, Melodiler Hazinesi* (Holland: Schatzbuch der Melodien der Syrisch Orthodoxen Kirchen, 2005).

⁸⁴⁰ Şen, *Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği*, 96.

Mor Yakup'a dayandırılır.⁸⁴¹ Okunan ilahiler notaya aktarılmaksızın geleneksel yöntemlerle öğretilmektedir.⁸⁴²

Madroştalarda kalan öğrenciler için yemek ihtiyaçları, kilise ve manastırlarda kalanlar için hazırlanan yiyeceklerden karşılanır. Günde üç öğün yemek verilir. Öğrencilerin kıyafetlerinin temini ve temizliği yine manastırlarca yerine getirilir. *Madroştalarda* banyo genelde Cuma günü yapılır. Öğrencilerin yatakları koğuş sistemine göre düzenlenmiştir. Her öğrencinin özel eşyaları için dolapları bulunur. *Madroştalarda* yatılı öğrencilerin yanında tatillerde ders için gelen öğrenciler de mevcuttur.⁸⁴³

Günümüzde Mardin Deyrülzafaran Manastırı, Midyat Deyrulumur (Mor Gabriyel) Manastırı, Midyat Mor Yakup Manastırı ve Midyat Mor Barsawmo Manastırı'nda yatılı olarak öğrenciler kalmaktadır. Midyat Mor Melke Manastırı'nda ise sadece yaz okulu olarak öğrenciler eğitim görmektedirler. Adıyaman metropolitlik merkezinde ise on öğrenci gündüzlü eğitim almaktadır.⁸⁴⁴

3.3.5. Disiplin

Manastırlar ruhani yerlerin yanında birer eğitim kurumu işlevi de görürler. Burada kalan ruhaniler sürekli bir eğitim ve öğretime tabidirler. Bundan dolayı kayıtsız şartsız itaat çok önemlidir. Dinî prensiplerle itaat sağlandıktan sonra, ruhanilerin ruhsal hastalıklılardan olan kibir, gurur, yemek alışkanlıkları, gevezelik, tembellik, uyku ve manastırın şartlarından şikâyet etme gibi manevi eğitimin önündeki engellerden arınmaları sağlanır.⁸⁴⁵

Her manastırın disiplini sağlamak amacıyla yönergeleri vardır. Bu yönergeler manastırın bulunduğu bölgeden bölgeye farklı olmasının yanında manastır yöneticisinin kişiliğine uygun olarak yazılı ve sözlü olur. Mısır manastır sisteminde Aziz Pachomius kuralları geçerliken Anadolu manastır sisteminde ise Aziz Basil'in

⁸⁴¹ Brock, *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*, 98; Atalay, "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi", 52.

⁸⁴² Atalay, "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi", 52.

⁸⁴³ Atalay, "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi", 64; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁸⁴⁴ Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 2*.

⁸⁴⁵ Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 498.

kuralları daha yaygındır. Manastırlardaki disiplinden ilk önce sorumlu olan oda reisleri olup *manastır reisine (riş dayro)* karşı sorumludur. Manastırlarda cezaların en düşüğü sözlü uyarma, en ağır olanı ise manastırdan uzaklaştırmadır.

3.3.6. Ruhbanların Kıyafeti

Ruhbanlar görev yaptıkları ülkedeki kılık kıyafetlere göre giyinebilirler. Ancak her ruhbanın sakal uzatması esas kural olarak kabul edilmiştir. Ruhban kıyafetleri Süryani Kadim Anayasası'nda belirtilmiş olup değiştirilmesine hiçbir şekilde izin verilmez.⁸⁴⁶

Monastik yaşamda kıyafet, ruhbanlık yaşamının temel felsefesine uygun olmalıdır. Ruhban, içinde bulunduğu ruhani durumu dışa yansıtmalıdır. Ruhbanlığın amacı dünyadaki her şeyin geçici ve boş olduğunun farkına varmak, bunun için de manevi açıdan arınıp sonsuz olan gerçeğe ulaşmaktır. Bundan dolayı ruhban için kıyafet sadece bir örtünme aracıdır. Ruhbanlıkta kıyafet sade ve gösterişten tamamen uzak bir yapıda olmalıdır. Kıyafet, dikkat çekici ve günaha teşvik edici olmamalıdır. Manastır hayatı yaşayan kişilerin tek tip kıyafet giymeleri esastır. Bunun amacı manastıra aidiyet duygusunu pekiştirmektir. Ruhbanların kıyafetleri üzerine takılan sembol, Matta'da geçen Yahya'nın taktığı⁸⁴⁷ *zunoro* denilen bir çeşit kuşaktır.

Ortodoks dünyasında ruhbanların kıyafetleri siyahtır. Siyah rengin seçilmesinin amacı dünyadaki tüm kibirleri atmak ve sadece Tanrı için yaşamaktır. Süryani Kadim Kilisesi'nde rahip sınıfında olanların yazın giydikleri kıyafet yakasız siyah bir entaridir. Çarşıya çıktığında giydiği kıyafet ise siyah veya az koyu renkli bir takım elbisedir. Kışın entari üzerine siyah bir pelerin giyerler. Başlarında ise *firo* denilen bir başlık bulunur. *Firo*, ruhanilerin mutlaka başına takmak zorunda oldukları bir başlıktır. Bu başlık aynı zamanda kilisenin görev ve yetkilerini sembolize eder. Ayin yetkisine sahip her ruhbanın bu başlığı takma zorunluluğu vardır. Ruhbanlar bu başlığı takarak Süryani Kadim Kilisesi'nin kabul ettiği yedi sakrementi kabul etmiş olurlar. *Fironun* üst tarafında merkezden başlayarak yedi

⁸⁴⁶ Bkz. Constitution, md. 125-131.

⁸⁴⁷ 3:4.

dilime ayrılmış bir desen bulunur. Bu desen Süryani Kadim Kilisesi'nin kabul ettiği yedi sakramenti temsil eder. Ayrıca sade ve gösterişsiz ayakkabılar tercih edilir.

Şekil 8: Firo⁸⁴⁸

Küroyo-Kürepiskopos (Horespikopos) sınıfında olan ruhbanlar siyah renk entari ve entarinin muhtelif yerlerinde mor renk çizgilerin bulunduğu kıyafet giyerler. Yine bu sınıftaki ruhbanlar *firo* takmak zorundadır.

Hasyo-Riş Köhne (metropolit) sınıfında olan ruhbanlar yönetim bölgelerinde kırmızı entari giyerler. Başka abraşiye içinde veya dışında ise kırmızı çizgilerin olduğu entaridir. Boyunlarında Meryem Ana ikonu ve haç taşırlar.

Manastırlarda yaşayan *dayroyto (rahibe)* sınıfından olan ruhbanlar, uzun siyah üniforma giyerler ve on üç haç işlemeli başörtü takarlar. Boyunlarında haç taşırlar.

3.3.7. Günlük Çalışma ve Kazanç

Süryani Kadim manastırlarında kalan ruhbanların geçimleri kısmen de olsa cemaatten gelen yardımlarla olmaktadır. Ancak ruhbanların hem manastıra katkıları hem de meşguliyetleri için çalışmaları gereklidir. Bununla beraber manastırlar çalışma kampı şeklinde yerler değildir. Manastırlarda kalan ruhbanlar terzilik,

⁸⁴⁸ Fotoğraf, Cüneyt Yeşil

marangozluk, inşaat işleri, mobilyacılık, çiftçilik ve bahçıvanlık gibi temel ihtiyaçların giderilmesi ve manastırın ihtiyaçları için çalışmaktadırlar. Manastırlardaki çalışma hayatını, manastırdaki günlük temel ihtiyaçları karşılayacak düzeyde ve ancak ruhbanların meşguliyetini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.⁸⁴⁹

Manastırlarda çalışma sürecinde işten kaçmamak ve yapılan işin manevi yaşamın önüne geçmemesi esastır. İşten kaçınan ruhbanlar için uyarma gibi cezalar verilir. İşin manevi yaşamın önüne geçmesini engellemek için Kutsal Kitap'tan bildikleri metinleri okumaları tavsiye edilmiştir. Manastırlardaki çalışma ilkeleri bölgelere göre değişir. Mısır manastırları Pachomius'un⁸⁵⁰ temel manastır kurallarına göre yönetilir. Anadolu'daki manastırların yönetiminin temel kuralları ise Basil'in getirdiği kurallara göre belirlenmiştir. Manastırlardaki çalışma alanları ve ilkelerini manastırdan sorumlu keşiş belirler. Süryani manastırlarındaki çalışma kuralları Afrahat⁸⁵¹ ve Rabbula'nın⁸⁵² belirlediği ilkelere dayanır.

Manastırlardaki çalışma hayatından çavuşlar sorumlu olup keşişleri yapacakları işe göre gruplara ayırır. Rahip ve rahibelerin yapacakları işlerle ilgili malzemelerden sorumlu keşişler vardır. İş başında dağıtılan aletler iş bitiminde tekrar toplanıp muhafaza altına alınır. Yapılan işlerle ilgili çizelgeler tutulup sorumlu olan keşişler işin durumuna göre manastır reisine her hafta bilgi vermekle sorumludurlar. Üretimin temel hedefi ihtiyaç kadar üretmektir. Manastırlarda ihtiyaç fazlası üretilen ürünler dışarıda satılabilir. Ancak yapılan ticaretin keşişin ruhani hayatına zarar vermemesine dikkat edilir. Dürüstlükten asla taviz verilmemeli, sokaklarda gezerek seyyar satıcılıktan kaçınmalı ve dindar satıcılardan alışveriş yapılmalıdır. Keşiş

⁸⁴⁹ Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 501.

⁸⁵⁰ Pachomius kuralları için bkz. Palladius, *The Lausiatic History of Palladius*, Chap. 32; Dr. Grützmacher, *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte*, 116-130; Watterson, *Coptic Egypt*, 1988, 63-65.

⁸⁵¹ Afrahat'la ilgili geniş bilgi için bkz. Graffin, *Patrologia Syriaca*, 1984; Bassim, *Efrahat el-Hekim 'ül Farisî, Mâkâlât*; Duygu - Akalın, *Süryani Literatürü*; Brock, *A Brief Outline of Syriac Literature*; Aphrahat, "NPNF"; Urbina, "Aphraates"; Hacımustafaoğlu, *Afrahat'in Beşinci İspatı*; Bulut, *Afrahat'in Yirmi Birinci İspatı*.

⁸⁵² Rabbula ve kuralları için bkz. Vööbus, *Syriac and Arabic Documents regarding Legislation Relative to Syrian Asceticism*; Burkitt, *Early Eastern Christianity*; Tural, *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*; Hayes, *Urfa Akademisi*; "Rabbula, Admonitions to Monks. from R.H.Connolly, Some early rules for Syrian monks, Downside Review 25 (NS 6) (1907) pp.152-162."

ayrıca satış yaparken sürekli dua okumalıdır. Satışlar toplu yerlerde yani, pazarlarda yapılmalıdır.⁸⁵³

Satılan ve alınan malların kayıtları tutulup manastır reisine sunulmalıdır. Günümüzde Mor Gabriel ve Deyrülzafaran manastırlarında muhasebe defterleri yerine bilgisayarlar kullanılmaktadır. Bu manastırların gelirleri Amerika ve Avrupa'daki cemaat üyelerinden karşılandığı için manastır ruhanileri satış yapmamaktadırlar. Cemaatin giderleri diasporadan başka vaftiz, cenaze ve nikâh gibi dini hizmetlerden alınan bağışlarla karşılanmaktadır. Günümüz Süryani manastırlarında girişlerde alınan ücret de manastıra gelir olarak kaydedilmektedir. Günümüzde Süryani manastırlarının bir başka geliri de manastırların kampüsünde kurulan hizmet birimleri ve hediyelik eşyaların satışlarıdır. Dolayısıyla manastır bütçesine ciddi katkı sağlayan bu faaliyetlerden dolayı manastırlarda ticaret yapılmamaktadır.⁸⁵⁴

Süryani manastırlarında kitabın veya yazılı metnin kopyasını çıkarmak, ruhbanları meşgul etmek için yıllardır uygulanan bir gelenek olarak karşımıza çıkar. Kopyalanan kitap, manastır reisinin izniyle rahiplere dağıtılır. Bunun amacı rahiplerin hızlı okuma ve yazmaları, kopyalanan kitapların kaybolmalarını önlemektir. Günümüze kadar ulaşan klasik Süryani kaynaklarının en büyük nedeni de yapılan kopyalama işlemleridir. Süryanice birçok kitabın el yazması kopyası manastırlarda mevcuttur. Manastırların kütüphane bölümlerinde bulunan binlerce kitabın günümüze kadar ulaşması yapılan kopyaların sayesinde olmuştur.⁸⁵⁵

3.3.8. Ruhbanların Cenaze ve Defin İşlemleri

Süryani Kadim Kilisesi'nde özellikle aziz, piskopos, metropolit, manastır reisleri ve patriklerin cenazeleri için manastır ve kiliselerde özel bölümler yapılmıştır. *Beth Qadişe (Azizler Evi)* olarak adlandırılan bu bölüm manastır ve

⁸⁵³ Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 502; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁸⁵⁴ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁸⁵⁵ Çelik - Yaşar, "Tur Abdin'de Manastır Hayatı", 503; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

kiliselerin en özel bölümlerindendir. Bu bölüm bazı manastır veya kiliselerde duvar, bazılarında ise yer olabilir. Manastır ve bazı kiliselerin bahçelerinde adı geçen ruhanilerin dışında mezarlıklar da bulunur. Bu mezarlıklara manastırlarda yaşayıp ölen rahip, rahibe ve öğrenciler gömülür. Bunun dışında manastırlara maddi ve manevi yardımı geçen cemaatten kişiler de manastır reisinin onay vermesi halinde bu mezarlığa defnedilebilir.⁸⁵⁶

Ölüm meydana geldikten sonra cenazenin kolları önden çapraz halde birleştirilip göğüs üzerine yerleştirilir. Gözleri kapatılıp çenesi bağlanır. Yüzü doğruya çevrilip başucunda Yeni Ahit'ten metinler okunur. Ayakucunda ise mum yakılır. Cenazenin üzerine Anadolu'da da yaygın olan makas veya bıçak gibi metal objelerin konulması konulur. Ölünün yıkanmasına ruhban iştirak etmez. Ölünün yakınları varsa onların yıkaması, yoksa yaşça tecrübeli birinin yıkaması tercih edilir. Ölen kişinin rahibe olması durumunda rahibenin akrabaları veya yaşça tecrübeli bir kadının yıkaması tercih edilir. Yıkanmada ılık su, lif ve sabun kullanılır. Yıkanma işi kilise veya manastırlarda yapılır.⁸⁵⁷

Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanlar (patrik, mafıryan, metropolit, rahip, horepiskopos, papaz) sivillerden farklı olarak defnedilir. Yıkanan ve takdis edilen ruhbanın cenazesi hayattayken ait olduğu ruhban sınıfının kıyafetleri giydirilir. Cenaze arkadan destekli ahşap bir sandalyeye oturtulur. Manastır veya kiliselerin *Beth Qadişe* bölümüne sandalyeye oturur vaziyette gömülür. Cenaze ayinini ölen ruhbanın bir üst kategorisindeki ruhban yerine getirir. Örneğin ölen bir papazın ayinini metropolit yerine getirebilir. Zaruret halinde belli bir süreden sonra cenazeye

⁸⁵⁶ “Süryanilerde Ölüm Gelenekleri - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kültürler Kaybolmasın” (Erişim 26 Mart 2023); Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Çelik - Yaşar, “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”, 505.

⁸⁵⁷ “Süryanilerde Ölüm Gelenekleri - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kültürler Kaybolmasın”; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

ait kemikler gömüldüğü yerden çıkarılıp kilise veya manastırın içinde bulunan özel bölmelere konulur. Ruhanilerin cenaze törenleri çok daha farklı icra edilmektedir.⁸⁵⁸

Şekil 9: Süryani Kadim Kilisesi'nde bir ruhbanın cenaze töreni⁸⁵⁹

Ölen ruhban kâhin rütbesini almamış rahip veya diyakos sınıfından biri olduğu zaman siviller gibi tabuta konulup manastırın bahçesinde bulunan mezarlığa gömülür. Cenaze törenleri diğer ruhanilerden farklı olarak sivil cemaat üyelerine uygulandığı gibi yapılır.⁸⁶⁰

3.4. MANASTIRLARDA YÖNETİM VE HALKLA İLİŞKİLER

1913 yılında tanzim edilen fakat günümüzde uygulanmayan Süryani Kadim Nizamnamesi'nde Kutsal Sinod'un yetkilerine benzerlik gösteren Karma Meclis ve Genel Meclis olmak üzere iki adet meclis kurulmuştur.⁸⁶¹

Günümüzde varlığını devam ettirmeyen Karma Meclis, yarısı ruhani ve yarısı da sivil olmak üzere on iki üyeden oluşmuştu. Ruhani üyelerden iki tanesi piskopos,

⁸⁵⁸ “Süryanilerde Ölüm Gelenekleri - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kültürler Kaybolmasın”; Ürek, Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1.

⁸⁵⁹ “Süryanilerde Ölüm Gelenekleri - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kültürler Kaybolmasın”.

⁸⁶⁰ “Süryanilerde Ölüm Gelenekleri - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kültürler Kaybolmasın”; Ürek, Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1.

⁸⁶¹ Şimşek, Süryaniler ve Diyarbakır, 327; Dilek, Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu, 119; M. Emil Elöve, “Türkiye’de Din İmtiyazları”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergis X (1953), 245-260.

dört tanesi de rahipten oluşmaktaydı. Seçilen üyeler iki yıldan daha fazla görev yapamazlardı. Meclis üyelerinin tamamı üç yılda bir yenilenirdi. Üyeler bu süre zarfında yerlerini yeni üyelere bırakırlardı. Üyelerin tamamı cemaat tarafından saygı ve takdir görmüş kişilerden seçilirdi. Karma Meclis, kilise okullarının idaresi ve yaygınlaştırılması görevini yürütürdü. Ayrıca patrikliğe bağlı manastır, kilise ve vakıfların muhasebesini tutmak, patrikhaneye ait gelir ve giderlerini kontrol etmek yine bu kurulun görevleri arasındaydı. Karma Meclis'te alınan kararlar patriğin onayına sunulurdu. Patriklik olmaksızın toplanan kurulun aldığı kararlar geçersizdi.⁸⁶²

Nizamnamede yer alıp günümüzde varlığını devam ettirmeyen diğer kurum da Genel Meclis'tir. Bu meclisin üyeleri üç gruba ayrılmıştır. Birinci gruptakiler, kilise ve manastırlarda bulunan tüm metropolit ve piskopos sınıfındaki ruhanilerdir. İkinci gruptakiler, kırsal kesimlerde bulunan manastır veya kiliselerden piskopos ve meclis üyesi olan iki kişidir. Üçüncü grupta ise Karma Meclis üyelerinin tamamıdır. Genel Meclis'in görevi, patrikhanenin işleyiş düzeni, manastır ve kiliselerin geliştirilip düzenlenmesi, cemaate bağlı okulların geliştirilmesi ve ruhbanlığı gerektiren işlerin düzenlenmesidir. Genel Meclis, üç yılda bir zamanın Patriklik Merkezi olan Deyrülzaferan Manastırı'nda toplanırdı.⁸⁶³

Süryani Kadim Kilisesi, günümüzde Kilisenin anayasası olarak kabul edilen Constitution (Düster) adı verilen kurallara göre yönetilmektedir. Constitution, Patrik I. Zekka İwas'ın başkanlığında, 3-7 Eylül tarihleri arasında Mor Efrehem Ruhban Okulu'nda toplanan Kutsal Sinod'da kabul edilmiş ve 14 Eylül 2002 tarihinde yasallaşmıştır. On dört bölüm ve yüz elli sekiz maddeden oluşmuştur.⁸⁶⁴

Kilisenin yerel meclisleri ve metropolitlikleri için 28 Mart/3 Nisan 2000 tarihleri arasında Kutsal Sinod toplantısında yönetmelik hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Bu yönetmeliğe 9-12 Eylül 2003 tarihleri arasında toplanan Kutsal Sinod'da yeni maddeler eklenmiştir. 13 Aralık 2005 tarihindeki toplantıda ise başka

⁸⁶² Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 338-339, md. 42-52.

⁸⁶³ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 339-340, md.51-58.

⁸⁶⁴ Constitution, md. 5-37.

maddeler eklenip son halini almıştır. Bu yönetmelik otuz beş maddeden oluşmuştur.⁸⁶⁵

Antakya Süryani Kadim Kilisesi Patrikliği'ne bağlı olarak faaliyet gösteren bazı kurumlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi *Kutsal Sinod*'dur (*Macma 'u 'l- Mukaddes*). Kutsal Sinod Süryani Kadim Kilisesi'nde yönetim otoritesinin merkezi olup, patriğin başkanlığında toplanır. Kutsal Sinod'da kiliseyle ilgili kararlar alınıp uygulamaya sokulur. Üyelerinin tamamı piskoposlardan oluşmuştur. Kutsal Sinod, patriklik kuruluşu olarak görev yapan en büyük mahkeme görevini yerine getirmekle beraber kilise ve cemaat işlerinin de karara bağlandığı dini bir meclistir. Kutsal Sinod, patrik ve metropolitlerin tüm yetkilerine sahiptir. İki yılda bir ve ocak ayında patriğin başkanlığında toplanır. Üyelerin tamamı abraşiyelerdeki metropolitlerden oluşmaktadır. Ayrıca patrik vekilleri ve patrik muavini de *Kutsal Sinod*'un üyedirler.⁸⁶⁶

Süryani Kadim Kilisesi ile halk arasındaki ilişkilerin belirlendiği kurallar Kilise Anayasası'nda tespit edilmiştir. Günümüzde Süryani Kadim Patrikliği'ne bağlı *Milli Meclis* (*Meclisi Milli*) ve *Ruhani Meclis* (*Meclisi Kehnuti*) olmak üzere iki adet meclis bulunmaktadır.

Süryani Kadim Kilisesi'nde günümüzde metropolitliklere bağlı olarak halkla ilişkiler için *milli meclisler* bulunur. Meclislerin ana işlevi Süryani Kadim cemaatiyle ruhbanlar arasında iletişimi geliştirmektir. Meclislerin başka bir amacı da cemaatin dini ve sosyal ihtiyaçlarını gidermeye yardımcı olmaktır. Özellikle diasporada yaşayan Süryani cemaati, dini ve sosyal sorunlarını bu meclisler aracılığıyla yerine getiririlir. Manastırlardaki *milli meclisler*, abraşiyedeki vakıf, kilise ve manastırların ihtiyaçlarını görmek ve işlerini yönetmekle görevlidir. Ayrıca metropolitliğin maddi olarak desteklenmesi için faaliyetler yapmak *milli meclislerin* görevleri arasındadır. *Milli meclisler* Metropolitliğin faaliyetlerini organize etmek, manastır ve kilise görevlilerinin maaşlarını ödemek, kültürel ve sosyal etkinlikler düzenlemek

⁸⁶⁵ The Unified Local Bylaws Of Archdioceses & Parish Councils Implemented By All Archdioceses Of The Syriac Orthodox Church Of Antioch (The Unified Local Bylaws Of Archdioceses & Parish Councils Implemented By All Archdioceses Of The Syriac Orthodox Church Of Antioch), (09 2005).

⁸⁶⁶ Constitution, md. 102-106.

görevlerini de yürütürler Bu meclisin üyelerinin çoğunluğu sivil halktan oluşmaktadır. *Milli meclis*, cemaatle manastır ve kilisenin arasında bir köprü görevi yapmakta olup cemaatin kiliseye katılımını teşvik etmektedir. *Milli meclisin* başka bir görevi de abraşiye bölgesinde bulunan cemaate ait kuruluşların faaliyetlerinin denetlenmesi, düzenlenmesi ve gözetlenmesidir. *Milli meclis*, atamaları takip etmek, atamalara karşı oluşan muhalefete çözüm geliştirmek ve kuruluşlar arasında ortaya çıkacak sorunlara karşı çözüm üretmek görevlerini de yerine getirir. *Milli meclisin* yönetim kurulu başkanlığını metropolit yürütür. Metropolitin bulunmadığı durumlarda meclis başkanlığını sivil bir üye yerine getirir. Sivil üyenin başkanlık yapmasının nedeni kurulda sivil işleyişi korumaktır. Milli meclisler, abraşiyelerin olduğu ülkelere göre değişiklik gösterir.⁸⁶⁷

Ruhani meclisler, ruhbanlardan oluşmuş meclislerdir. Bu meclisin başkanlığını da tıpkı milli meclislerde olduğu gibi metropolit yapar. Ruhani meclis, ruhbanlar arasındaki görev dağılımı ve abraşiyenin sorumlu olduğu bölgelerde dini işleri düzenleme görevini yürütür. Bu meclisin aldığı kararlar ancak tavsiye niteliğinde olup herhangi bir bağlayıcılığı yoktur. Abraşiyede metropolit dışında bulunan ruhbanlara rehberlik görevleri de bulunmaktadır.⁸⁶⁸

⁸⁶⁷ Constitution, md. 72; Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, 286-287.

⁸⁶⁸ Constitution, md. 78; Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, 287.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜRYANİ KADİM KİLİSE HİYERARŞİSİNDE RUHBANLIK

Ruhbanlık konusuna geçmeden önce sakrament kelimesi ele alınmalıdır. Sakrament kelimesi, Hristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren tarihsel süreç içerisinde kavramlaşmıştır. Bu kavramlaşma süreci Sakramentler Teolojisi'ne dönüşmüştür. Sakramentlerde “*görünmeyen lütufların görünen işareti*” tanımlaması yapılmıştır. Bu tanımlamada insanın algılamayacağı (nesnel olmayan) ve nesnel olan olmak üzere iki yön ortaya çıkmaktadır.⁸⁶⁹

Süryani Kadim Kilisesi'nde sakrament kavramı için *râza* terimi kullanılmaktadır. Bu terim, Süryanicede sözlük anlamı olarak gizli, antlaşma-konsej, sembol, şekil, tıp, kutsal kurobo (evharestiya) gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁷⁰ Terim olarak *ayin*, *gizem*, *rit*, *aşai rabbani* anlamalarında kullanılmaktadır. Çoğulu *roze* olarak geçmekte olup sakramentler anlamına gelmektedir.⁸⁷¹ Örneğin piskoposluk sakramenti için *Rozonoyo to d efusqufe* terimi kullanılır.

Hristiyanlıkta din adamlarının sakramental açıdan yetki ve görevle atanmasının yapıldığı ayine, ruhban takdisi sakramenti denir.⁸⁷² Ruhban takdisi sakramenti Süryanicede *kehnutluk* şeklinde ifade edilir. Bu sözcük *kehnut* sözcüğünden türemiş olup verimli anlamına gelir. Süryanicede zengin anlamına gelen *kohno* sözcüğü ise *kehnutluk* rütbesinde olan ruhaniler için kullanılmıştır. Süryanicede *kana* şeklinde kullanılan terim de vardır.⁸⁷³ Kullanılan bu terimler,

⁸⁶⁹ Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 80.

⁸⁷⁰ Mathai Kadavil, *The World as Sacrament* (Leuven: Peeters, 2005), 240.

⁸⁷¹ Arthur John Maclean, *A Dictionary of Dialects Vernacular Syriac* (Oxford at the Clerandon Press, 1902), 20; Emanuel Aydın, *Kurobo* (Viyana, 1979), 15.

⁸⁷² Herbert Vogrimler, *Sacramental Theology* (Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, 1992), 237.

⁸⁷³ Dolabani, *el-Muhtar fil-Esrar*, 43; Maclean, *A Dictionary of Dialects Vernacular Syriac*, act 125.

kâhinlik rütbesine ulaşanların Tanrı tarafından ruhsal armağanlarla ödüllendirildiği inancından dolayıdır.⁸⁷⁴ Ruhbanlık sakramenti, kilisinin kutsal gizlerini ve manevi işlerini yerine getirme gücünü kapsayan bir sır olarak tanımlanmıştır.⁸⁷⁵

Kehnutluk sakramentinin süreç içerisinde oluşması, Yeni Ahit metinlerinde görülür. Bu metinler, ilk Hristiyanların hiyerarşik düzenlemesinde önemli rol almıştır. İsa Mesih, elçilerini yetkilendirmiştir. Elçiler, İsa Mesih'ten aldıkları yetkilere dayanarak, kendilerini temsil edecek episkopos ve papazlar atamıştır. Atadıkları episkopos ve papazları *kehnutluk* rütbesiyle görevlendirmişlerdir. Kehnutlukta üç temel rütbe olan episkopos, papaz (ihtiyar) ve şemmas (diyakos) Kutsal Kitap kaynaklıdır.⁸⁷⁶ Yeni Ahit metinlerinde inananlara hizmet edenler, çeşitli şekilde sınıflandırılmışlardır. Bunlar peygamber, müjdeci, elçi, önder ve öğretmendir.⁸⁷⁷

Kehnutluk sakramentinde kişilerin takdis edilmesi, el koyma şeklinde yapılır. Bu sakramentle kişi kutsallaşır. Hristiyanlık inancında kâhinin eliyle yapılan kutsama aslında, Tanrı tarafından gerçekleşmiştir.⁸⁷⁸

Hristiyanlıkta ilk Kilise Babalarından Romalı Clement (30-100), İgnatius (30-107), Tertullian (145-220), Cyprian (200-258) ve Aziz Augustin (354-430) kâhinlik düzeniyle ilgili konulara değinmişlerdir. Romalı Clement, Eski Ahit metinlerinde geçen kâhinlik düzeninin Yeni Ahit metinlerinde yeni anlam ve dönüşümü ile ilgili konuları açıklamıştır. Romalı Clement, Eski Ahit'te geçen kurban ritüelini ve Yeni Ahit'in kurbanı İsa Mesih'le birlikte oluşan kâhinlik düzenine değinmiştir. Ayrıca İsa Mesih'in görevlendirdiği elçiler ve elçilerin yetki verdikleri üç temel hiyerarşi düzeni olan piskopos, prespiter ve diyakos rütbeleriyle ilgi bilgi vermiştir. İgnatius, üç temel hiyerarşik görev ve yetkilerinden bahsederek, laiklerin diyakosa, diyakosun presbitere, prespiterin piskoposa ve piskoposun da İsa Mesih'e ve İsa Mesih'in de Baba'ya tabi olduğunu belirtmiştir. Tertullian, ruhbanlık

⁸⁷⁴ Akyüz, *Tüm Yönleriyle Süryaniler*, 277.

⁸⁷⁵ Dolabani, *Türk Süryani Kadim Kilisesi'nin Mesihsal Öğretimi*, 16.

⁸⁷⁶ Aksin, *Süryani Kadim Kilisesi'nde Vaftiz Sakramenti*, 31.

⁸⁷⁷ Ef. 4:11.

⁸⁷⁸ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 159; Seyfeli, *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*, 414-415.

rütbelerini hiyerarşik olarak isimlendirmiştir.⁸⁷⁹ Cyprian, elder (yaşlı) kelimesini prespiterler için kullanarak onları diyakoslardan ayırmıştır. Ona göre *yaşlıların* kutsama gücü vardır. Ayrıca piskoposun takipçilerinin olmasından dolayı onu lider olarak tanımlamıştır.⁸⁸⁰ Cyprian, hastalık ve ölüm döşeği durumunda pisikoposlar olmadığında, prespiterlerin tövbe sakramentini yerine getirebileceğini, onların da olmaması durumunda, diyakosların bu görevi icra edebileceğini belirtmiştir. Papaz öğretmen ifadesi de yine Cyprian’a aittir. Çünkü ona göre papazlar öğretme yetkisine sahiptirler.⁸⁸¹ Aziz Augustin’e (öl. 430) göre ruhban takdisi sakramental anlamlar taşır. Ona göre el koyma, bu sakramentin görsel işareti olduğundan bir sakramenttir.⁸⁸²

Kehnutluk vasıfları Kutsal Kitap’ta şöyle geçmektedir: *“İşte güvenilir söz: Bir kimse gözetmen olmayı gönülden istiyorsa, iyi bir görev arzu etmiş olur. Ancak gözetmen ayıplanacak bir yanı olmayan, tek karılı, ölçülü, sağduyulu, saygın, konuksever, öğretmeye yetenekli biri olmalı. Şarap düşkününü, zorba olmamalı; uysal, kavgadan ve para sevgisinden uzak olmalı. Evini iyi yönetmeli, çocuklarına söz dinletmeli, her yönden saygılı olmalarını sağlamalı. Kendi evini yönetmesini bilmeyen, Tanrı’nın topluluğunu nasıl kayırabilir? Gözetmen yeni iman etmiş biri olmamalı. Yoksa gurura kapılıp İblis’in uğradığı yargıya uğrayabilir. Topluluğun dışındakiler tarafından da iyi bir insan olarak tanınmalıdır. Öyle ki, ayıplanacak duruma ve İblis’in tuzağına düşmesin.”*⁸⁸³

Ortodokslukta ruhbanların evlenmeleri veya bekâr olmaları durumu, ruhbanlık hiyerarşisinin düzen ve sınıflandırılmasında etkili olmuştur. Kendini Tanrı’ya adanmış münzevi rahipler, manastırlarda hayatlarını sürdürürler. Bunlar cemaatin hizmetinden sorumlu tutulamazlar. Bunların içinden kabiliyet ve kültür bakımından yeterli olanlar metropolitliğe, hatta patrikliğe kadar yükselebilirler. Papazlar ise evli olan ruhbanlar olup cemaat içinde rahatça görev alabilirler. Nişan, nikâh, vaftiz, defin, misyonerlik faaliyetleri, hasta ziyaretleri gibi sosyal

⁸⁷⁹ Tertullian, “Part Third Ethical, II, On Baptism”, ANF03, ts.

⁸⁸⁰ Cyprian, “Epistle of Cyprian”, ANF05, ts.

⁸⁸¹ Cyprian, “Epistle of Cyprian”.

⁸⁸² Augustin, “II Anti Donatist Writings, On the Baptism, Against the Donatist”, ’de, Book V, Chap. XX”, NPNF1-04, V, ts.

⁸⁸³ 1. Tim. 3:1-6.

faaliyetlerden sorumludurlar. Meşru kehnutluk görevi olmayan bir kimse, kilisede veya cemaat arasında kâhinlik görevinin gerektirdiği faaliyetleri yapmışsa, onun yaptığı tüm faaliyetler geçersiz sayılır.⁸⁸⁴

Süryani Kadim Kiliesi'nde Ruhbanlık, göksel ve dünyevi olmak üzere ikiye ayrılır. Göksel ruhbanlık meleklerin ruhbanlığıdır. Bu da kendi arasında üçe ayrılır. Bunlar; üst, orta ve alt kiliseler. Bu ruhbalık çeşidi, Tanrı'yı rahiplikten daha fazla taklit etme olasılığıdır. Dünyevi ruhbanlık ise insana ait olan rahipliktir. Kendi arasında üçe ayrılır. Bunlardan ilki, doğal veya doğuştan gelen ruhbalıktır. Bu ruhbanlık çeşidi, Tanrı'nın Âdem'i yaratırken ona kutsama yetkisi vermesidir. Ona verilen bu yetkiyle Rab'be kurban sunumu emretmiştir. Böylece ruhbanlık sakramenti atadan gelen kutsama yoluyla, silsile şeklinde günümüze ulaşmıştır.⁸⁸⁵

Dünyevi ruhbalığın ikincisi; Tanrı'nın Musa'ya verdiği ruhbanlıktır. Musa, Levi kabilesi tarafından seçilen Harun'a ve onun soyundan gelenlere bu görevi olağanüstü mucizeyle bahşetmiştir. Ruhbanlık görevi Levi kabilesine verildiğinden başka hiç kimsenin uygulamasına izin verilmemiştir. Vaftizci Yahya'ya ulaşınca kadar bu görev Leviler'de kalmıştır.⁸⁸⁶

Dünyevi ruhbalığın üçüncüsü; Hristiyan rahipliği ilk başrahip olan İsa Mesih ile başlamıştır. İsa Mesih, kendini çarmıha kurban olarak sunarak bu görevi yerine getirmiştir. Hristiyan inancına göre İsa Mesih, sonsuza kadar başkâhinidir.⁸⁸⁷

Dara Metropolit İvannis (Mar İwans el-Dari, öl. 856), rahipliğin bereketli olduğunu, çünkü tüm fedakârlığı içinde barındırdığını belirterek,⁸⁸⁸ Mesihsel kehnutlukla Musevi kehnutluk arasında üç fark olduğunu belirtmiştir. Bunlar:⁸⁸⁹

- 1- Kehnutluğun verilişi şekli bakımından: Ona göre Musevi kehnutluğu, sözlü bir şekilde, simgesel el koyma şeklinde Musa'ya verilmiştir.

⁸⁸⁴ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, 80-81.

⁸⁸⁵ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 131.

⁸⁸⁶ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 133.

⁸⁸⁷ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 133.

⁸⁸⁸ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 129.

⁸⁸⁹ Demir, *Süryani Kilisesi ve Kilisenin Kutsal Yedi Gizi*, 76-77.

Mesihsel kehnutlukta ise, sözlü ve biçimsel şekilden ziyade, İsa Mesih bizzat eliyle elçileri kâhin kılmış olup onları yetkilendirmiştir.

- 2- Kehnutluğun hizmet şekli bakımından: Musevi kehnutluğu sadece bedensel ve bunun yanında somut eylemlerden ibarettir. Amacı da bedenin pisliklerden arındırılmasıdır. Mesihsel kehnutlukta ise ruh ve ruhsallıklara hizmet ön plandadır. Ona göre ruh, Tanrı'nın benzeyişinden yaratılmıştır.
- 3- Sunumun çeşitliliği bakımından: Musevi kehnutluğu şükür ve tövbeden uzak, hayvanları Tanrı'ya sunma şeklindedir. Mesihsel kehnutlukta ise, insanların günahını silen, temiz ve canlı bir şekilde yalnızca bir defa sunulmuş bir sunum vardır. O da İsa Mesih'in bir sefere mahsus olarak kendini haçın üzerinde kurban sunumudur.

Süryani Kilisesi'nde sakramental ruhbanlık olarak kabul edilen üç rütbe vardır. Bunalar; diyakozluk (şemmaslık, mşamşono), papazlık (kaşıšo) ve episkoposluktur.⁸⁹⁰

Bu rütbeler, 4. yüzyıldan itibaren, başta Kutsal kitap olmak üzere, Mor Efrem, Mor Yakup, Mor Balay ve diğer kilise babaları kaynak alınarak oluşturulan *Terfi ve Atama Kitabı*'nda (*Fanqitho d Kiroṭonyos*) toplanmıştır.⁸⁹¹

Süryani kadim Kilisesi'nde ruhban takdisi ayini *ršom* (resamet) kavramı ile ifade edilir. Örneğin mzmronelerin resameti için *ršom mzamrone* terimi kullanılır. Resamet ayini, kutsal kurobo ayinin yapılacağı günlerde yapılır. Kutsal Kitap okumaları ve Anafora⁸⁹² öncesi ruhban resameti yapılmalıdır. Papazların resameti ise Anafora dualarından hemen önce icra edilmelidir. Bunun nedeni papazın kutsal sırlar açısından idareci ve kutsayıcı olmasıdır. Diyakosların resmet töreni ise kutsal

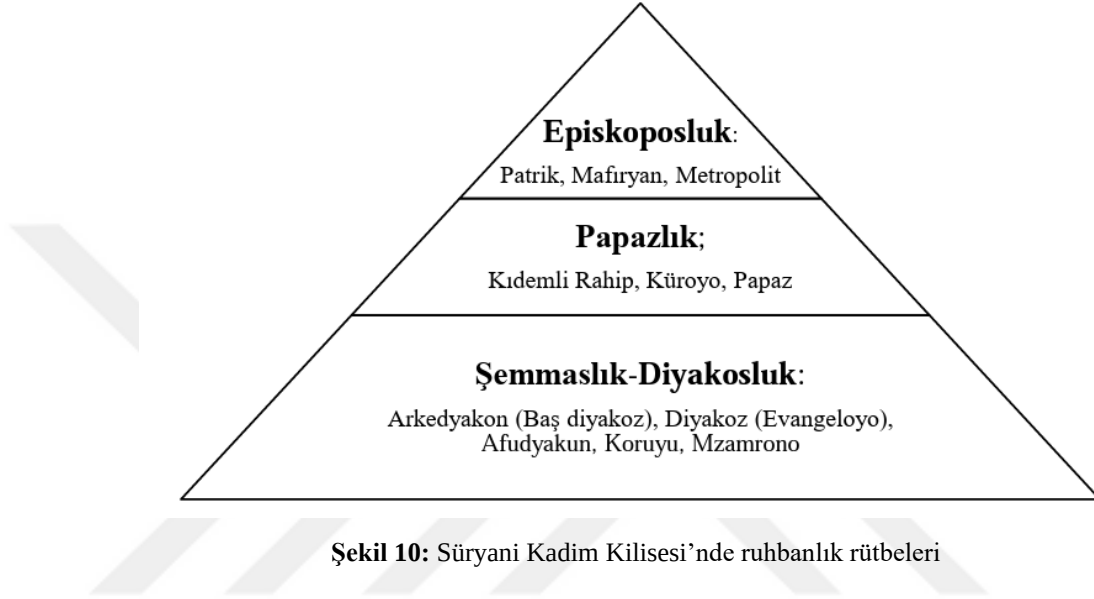
⁸⁹⁰ Ignatius Zeka I, *Constitution of Syriac Orthodox Church of Antioch* (Damascus: St. Ephrem Seminary, 1998), 2; Dolabani, *Türk Süryani Kadim Kilisesi'nin Mesihsal Öğretimi*, 16.

⁸⁹¹ Bkz. *Fanqitho d Kiroṭonyos*.

⁸⁹² Anafura (Anaphora), evharistiya ayinini ifade eden Yunanca bir kelimedir. Yunanca “*teklif, adak, kurban*” anlamalarına gelir. Litürji duaları da denir. Süryani Kadim Kilisesi'nde Patrik Mor İğnatyus Aphrem Barsoum, yetmiş dokuz anafura düzenlemiştir. Anafora aynı zamanda Mesih'in kurbanlığının anılmasıdır. Fr. K. Mani Rajan, *Queen of the Sacraments* (Kerala, India: The Travancore Syriac Orthodox Publishers, 2008), 79.) Süryani Kadim Kilisesi Anafura dua ve bilgiler için bkz. *Anafura* (Adıyaman: Adıyaman Süryani Orodoks Patrikliği, 2021).

komünnyondan önce hediyeler kutsandıktan sonra yapılmalıdır. Bunun nedeni, diyakozların kutsal komünyon ve ayinlerde ruhbana yardım etmeleridir.⁸⁹³

Süryani Kadim Kilisesi'nde yedi sakramenti (şab'o roze) kabul etmektedir. Bunlar; *vaftiz*, *murun*, *tövbe*, *evharistiya*, *ruhbanlık (kehnut)*, *hasta yağı* ve *evlilik* sakramentleridir.

Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhanların rütbelerinde yükselmeleri için bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin Kilise'den ayrılan veya başka bir mezhebe uyan din adamı, daha sonra tövbe edip geri dönerse, nitelikleri ne olursa olsun, ayrıldığı sıradaki rütbesinden yukarıya terfi edemez. Aynı şekilde, ağır dini cezalarla cezalandırılan kişi de terfi ettirilemez.⁸⁹⁴ Başka bir kiliseden gelen bir ruhanSüryani Kadim Kilisesi'ne katılırsa, Patriklik makamının onayı olmadıkça bulunduğu rütbenin üzerine çıkamaz.⁸⁹⁵ Bir rahibin başrahip olabilmesi için en az on beş yıl ceza almadan rahiplik yapması gereklidir.⁸⁹⁶

Günümüzde gerek yoğun göç, gerekse sosyal ve ekonomik şartlar Süryani Kadim Kilsesi'nde ruhanlığa olan ilgiyi azaltmıştır. Metropolitlikler zaman zaman

⁸⁹³ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

⁸⁹⁴ Constitution, md. 123.

⁸⁹⁵ Constitution, md. 124.

⁸⁹⁶ Constitution, md. 119.

yayınladıkları ilanlarla bu durumu ortaya koymaktadırlar. Adıyaman Metropolitliği'nin Süryanice, Türkçe, İngilizce ve Almanca olarak yayınladığı aşağıdaki ilanı buna örnek verilebilir:⁸⁹⁷

SÜRYANİ GENÇLERİNE DUYURU

Adıyaman ve Çevre İller Süryani Kadim Metropolitliği, hem rahip hem de rahibe adaylarını arıyor. Rahipliği kabul edecek adaylara şartlarımız bunlardır:

En az lise okumuş olmalı. Bu demek oluyor ki, herhangi bir ülkedeki Süryani gençlerimizin, bulunduğu ülkenin lisesini bitirmiş olmaları kabul edilir. Ayrıca üst düzey okullarda eğitimlerini bitirmiş rahip/rahibe adaylar da aranıyor.

Rahip ve rahibe adaylarında aranan özellikler:

- a. Kararlılık.*
- b. Rahiplik mesleğine duyulan özenti*
- c. Süryani Ortodoks Kilisesi sistemine bağlılık*
- d. Milletimize, insanlara sempati ve saygı beslemek*
- e. Karamsarlıktan ve isyanlardan uzak bir yaşayış*
- f. Hizmet ve sevgi felsefelerinde sıcaklık*
- g. Okul ve kültür hizmetine âşık olmak*
- h. En önemlisi itaat!*

NOT. Metropolitlik olarak size taahhüdümüz şudur: Onurunuzla ve ruh sükûnetiyle rahiplik mesleğinizi sürdüreceksiniz.

Zira Kutsal İncil'in sözü de bu yöndedir. Cesaretimizi toplayıp Rab Mesih'in bize salık verdiği söz gibi yaşamaktan ve O'nun Hükümranlığına kendimizi adamaktan kaçmamalıyız. 'Kimisi de Göklerin Egemenliği uğruna kendini hadım sayar. Bunu kabul edebilen etsin' (Mat. 19:12).

Çalışmamızın bu bölümünde Süryani Kadim Kilisesi Atama Kitabı'nda (Fanqitho d Kirofonyos) geçtiği şekliyle, Süryani Kadim ruhbanlığının en alt rütbesi

⁸⁹⁷“Adıyaman Süryani Kadim Metropolitliği” (Erişim 11 Aralık 2023).

olan Diyakozluk'tan başlayarak ele alınacağız. Zikri geçen hususlar doğrultusunda konu sırsıyla “Şemmaslık (Diyakozluk, Mşamşono)”, “Papazlık”, “Episkoposluk” ve “Süryani Kadim Kilisesi'nde Kadın Ruhbanlar” başlıkları altında ele alınacaktır.

4.1. ŞEMMASLIK (DİYAKOZLUK, MŞAMŞONO)

Diyakoz (şemmas), Yunanca “*chamocho*” kelimesinin Arapçaya geçmiş şeklidir. Kiliseye yardımcı olan, ayin yetkisi bulunmayan görevliler için kullanılır.⁸⁹⁸ Süryaniler, bu kelimenin yerine genellikle *şemmas* ya da *mşamşono* sözcüğünü kullanırlar. Diyakosluk, aynı zamanda Ruhbanlık sakramentinin ilk basamağı olarak kabul edilir. Bu basamakta yer alanlar, genellikle kiliselerde papaz yardımcısı olarak görev yaparlar. Zorunlu hallerde Şemmaslar vaftiz yapabilir. Şemmasın uyguladığı vaftizde mur'un kullanılmaz.⁸⁹⁹

Şemmaslar, kilisenin kuruluşundan beri vardır.⁹⁰⁰ Şemmaslar, beş rütbeye ayrılmıştır.⁹⁰¹ Bu sınıfta yer alanlarda aranan özellikler Yeni Ahit'te şöyle ifade edilmektedir: “*Aynı şekilde kilise görevlileri, özü sözü ayrı, şarap tutkunu, haksız kazanç peşinde koşan kişiler değil, ağırbaşlı kişiler olmalı. Temiz vicdanla imanın sırrına sarılmalıdırlar. Bunlar da önce denensin; eleştirilecek bir yönleri yoksa görev alsınlar. Aynı şekilde kadınlar, ağırbaşlı olmalı; iftiracı değil, ama ölçülü ve her bakımdan güvenilir olmalı. Görevliler tek eşli, çocuklarını ve evlerini iyi yöneten kişiler olsun. Görevlerini iyi yapanlar, kendileri için iyi bir yer edinir, Mesih İsa'ya imanda büyük cesaret kazanırlar.*”⁹⁰²

Şemmaslar, kilise veya cemaat işlerinde gönüllü olarak papaza yardım ederler.⁹⁰³ Küçük çocuklar, şemmaslığın en alt basamağından başlar. Böylece dini

⁸⁹⁸ Levent Öztürk, *İslam Dünyasında Hristiyanlık* (İstanbul: İz Yayınları, 1988), 63; Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 155; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 99; Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 95.

⁸⁹⁹ M. Hadi Tezokur, “Süryanilerde Vaftiz”, *Makalelerle Mardin IV, Önemli Simalar-Dini Topluluklar* (İstanbul, 2007), IV/254. Ayrıca bkz. Aksin, *Süryani Kadim Kilisesi'nde Vaftiz Sakramenti*.

⁹⁰⁰ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, act 155; Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, act 304.

⁹⁰¹ Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği, Kuruluşu Ve İdari Yapısı*, 36.

⁹⁰² 1. Ti. 3:8-13.

⁹⁰³ *Libreria Editrice Vaticana, Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*, çev. Dominik Pamir (İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 2000), 378-379.

görevlere alışırlar. Klasik Süryanice ve Mezmurlar'ı okuyabilen kişiler arasından seçilirler. Daha çok evharistiya sakramentinde görev alırlar.⁹⁰⁴

Şekil 11: Diyarbakır Meryem Ana Kilisesi'nde 2021 yılında yapılan Noel ayinini icra eden şemmaslar⁹⁰⁵

Süryani Kadim Kilisesi'nde şemmaslar, yaşça genç ve öğrenim görmekte olup, cemaatin isteği ve üst ruhbanın takdiri ile bu basamaktan ileriye doğru ilerleyebilir. Bu basamaklardan sonraki basamaklara terfi edenler için tören yapılır. Bu tören sırasında üst basamağa geçecek olan kişinin başının ön, arka, sol ve sağ tarafından birer tutam saç kesilir. Kesilen saçlar tepsi üzerine toplanıp temiz bir yere konulur. Bu uygulama evharistiya ayininden sonra yapılır.⁹⁰⁶

Yeni göreve başlayan diyakoslara bazı tavsiyelerde bulunulur. Kutsal ve evrensel kilisenin öğreticisi ve kilise babalarının izinden gideceğini, Antakya Süryani Kadim Ortodoks Patriği ve Abraşiye Metropolitliği'ne itaat edeceğini beyan edip, yanlış öğretilerden ve heretik akımlardan uzak durmaları, Havariler döneminden dokuzuncu yüzyıla kadar olan bu olayları teker teker sayarak ret eder.⁹⁰⁷

⁹⁰⁴ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 309; Özbay, *Süryaniler, Kadim Süryaniler Ve Türkiye'deki Durumları*, 19; Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, 278.

⁹⁰⁵ Fotoğraf, Cüneyt Yeşil

⁹⁰⁶ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 100.

⁹⁰⁷ Afrem Barsawm, *Kutsal Hazine Dua Kitabı*, çev. Samuel Akdemir (İstanbul, 1989), 99.

Şekil 12: Paskalya ayininde şemmaslar⁹⁰⁸

Süryani Kadim Kilisesi'nde şemmaslarda bulunması gereken özellikler ve bu kategoride bulunan rütbeler şunlardır.⁹⁰⁹

- 1- On yaşını bitirmiş, mihrabın hizmet kitabını, gerekli duaları, gerekli mezmurlar ve kısaca Mesihsel eğitimi almış kişiler mzamrono (mürennim) olarak atanırlar.
- 2- On iki yaşını bitirmiş ve ilk Mesihsel eğitimini tamamlamış kişiler koruyo (okuyucu) olarak atanırlar.
- 3- On yedi yaşını bitirmiş Kilise için gerekli olan kitapları ve Kilise tarihini öğrenmiş kişiler afodyakno (mürettip, yarıdyakos) olarak atanırlar.
- 4- Yirmi üç yaşını bitirmiş, Kilise musikisi ve tarihini öğrenmiş kişiler mşâmşono evângeloyo (başdiyakos, İncili diyakos) olarak atanırlar.
- 5- Yirmi beş yaşını bitirmiş ve Kilise hizmetlerini iyice kavramış kişiler arhedyakno, rişmşamşone (diyakosların başkanı) olarak tayin edilir.

Çalışmamızın bu bölümünde konu Süryani Kadim ruhbanlığının en alt basamağı olan Diyakozluk'tan (Şemmaslık, Mşamşono) başlayarak ele alınacaktır.

⁹⁰⁸ Thomas Totonchy, "St. Ignatius of Antioch Church in Portland, OR: Roots to Present Day: Part 1: Syriac Orthodox Church History and Migration to the U.S.", *St. Ignatius of Antioch Church in Portland, OR* (blog), 09 Mart 2014.

⁹⁰⁹ Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, 311.

4.1.1. Mzamrono (Mürennim, Seslendirici)

Ayin sırasında okunacak ilahi ve dualara eşlik eden, güzel sesli ve ilahi makamlarını iyi bilen kişilerdir. Mzamronolar, on yaşını bitirmiş, mihrabın hizmet kitabını, gerekli dua ve mezmurları öğrenmiş olmaları gerekir. Ayrıca mzamronolar, Süryani Kadim Kilisesi Mesihsel öğrenimini almaları gereklidir.⁹¹⁰

Mzamronolar, tekso⁹¹¹ dualarını ve gerekli olan mezmurların bir kısmını bilmelidir. Mzamronolar, gudoya (mihrap) çıkıp ayin kitaplarındaki duaları okurlar.⁹¹²

Mzamronolar, Süryani Kadim Kilisesi'nce kabul edilmeyen kitap ve ilahileri okuyamazlar. Özellikle büyük kiliselerde yetenekli mürennimlerin yetiştirilip görev almaları esastır.⁹¹³

Kilisede, sunak önünde yer alırlar. Görev sırasında sade, beyaz uzun bir kıyafet giyerler.

Şekil 13: Mzamrono⁹¹⁴

⁹¹⁰ *Fanqitho d Kirofonyos*, 26-47; Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, 4; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, act 100.

⁹¹¹ Bkz. *Tekso Dkrobo Aloho*; *Tekso Dkurobo Kadişo, Kutsal Ayin El Kitabı* (Adıyaman: Adıyaman Süryani Orodoks Patrikliği, 2016).

⁹¹² “Diyakosların Rütbeleri”, *İdem* 5 (Ekim 2003), 45.

⁹¹³ Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, 4.

⁹¹⁴ Fotoğraf, Adıyaman Metropolitliği Sekreterliği

4.1.2. Koruyo (Okuyucu)

Pazar günü Evharistiya ayininde papazın İncil'den vereceği bölümleri yüksek sesle okuyan kişilerdir.⁹¹⁵ Okuyucuların, en az on iki yaşından büyük ve ilkokul mezunu olmaları gerekir. Mzamrono rütbesinin bir üstü olup, onlar arasından seçilirler. Bu sınıfta olanların iyi bir ahlak sahibi, güzel sesli ve bilgili olmaları beklenir.⁹¹⁶

Terfi ettikten sonra, ayin sırasında kutsal sunak bölümünde dururlar. Kendisine verilen okuma bölümlerini, cemaate yönelik olarak okurlar.⁹¹⁷

Koruyo rütbesinde olanların Mesihsel öğretimi orta derecede öğrenmelerinin yanında ayinde söylenecek duaları iyi bilmeleri ve seslendirebilme şartına sahip olmaları gerekir.⁹¹⁸

Kıyafet olarak, beyaz entari ve iki omuzu üzerine de ön ve arkadan çapraz olarak bağladığı özel bir bant takarak giyinirler.

Şekil 14: Koruyo⁹¹⁹

⁹¹⁵ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 156.

⁹¹⁶ *Fanqitho d Kirotonyos*, 64-83; Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, 4; Şen, *Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği*, 50; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, act 100.

⁹¹⁷ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁹¹⁸ “Diyakosların Rütbeleri”, 45.

4.1.3. Hufadyakna (Mürettip, Yardiyakoslar)

Yunanca bir kelimedir.⁹²⁰ Kilisenin düzeninden sorumlu olan kişilerdir. İncil-i Şemmas rütbesinin yarı rütbesini taşıdığı kabul edilir. Hufadyaknalar ayin sırasında ışıkların yakılması, ortamın tertip ve düzene sokulması işlerini yaparlar. Ayrıca ayin sırasında kilisenin kapısını beklerler. Dua sırasında kiliseye giriş ve çıkışları kontrol ederek halkın kılık kıyafetinin kiliseye uygun olup olmadığını denetlerler. Kiliseye kazandırılan Hufadyaknalar 17 yaşını bitirmiş ve kilise tarihini öğrenmiş olması gerekir. Hufadyaknalar iyi ahlak sahibi ve mütevazı kişilerden seçilir. Ayinde Resullerin İşleri ve Pavlos'un Mektuplarını okurlar. Hufadyaknalar kilisenin kutsal dua kitabı olan Shimo'yu okuyabilmelidir. Vaftiz sırasında takdis edenin eline su dökerler. Bunun yanında yeni üyelerin eğitiminden sorumludurlar.⁹²¹

Şekil 15: Hufadyakna⁹²²

Kıyafeti, beyaz entari ve özel renklerde simlerler işlenmiş bandı sol omuzu üstünden birleştirilmiş halde ön ve arkaya sarkıtır.

⁹¹⁹ Fotoğraf, Adıyaman Metropolitliği Sekreterliği

⁹²⁰ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve 't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 156.

⁹²¹ *Fanqitho d Kirofonyos*, 85-109; Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, act 4; Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, act 100.

⁹²² Fotoğraf, Adıyaman Metropolitliği Sekreterliği

4.1.4. Mşâmşono Evângeloyo (İncili Şemmas) Diyakos

Yirmi üç yaşını bitirmiş, kilise musikisi ve tarihini öğrenmiş ruhbanlardır. Episkoposun onayı ile kilisede vaizlik ve hatiplik görevlerini yerine getirirler. Evharistiya ayininde, kutsal kurbanı hazır bulunan cemaate verirler. Ruhbanlık, takdis ve atama merasimlerinde buhurdanlığı (şımloyo) tutar. Buhurdanlığa buhar koyup, İncil'den gerekli olan bölümleri okurlar. Görevleri arasında, rahip mevcut olmadığında duayı başlatma ve sonlandırma yetkisine sahiptir. Bunun yanında ayini icra etme yetkisi yoktur. Mşâmşono Evângeloyolar, ayrıca Hristiyanlığı kabul etmiş ancak henüz vaftiz olmamış kişilere gerekli konularda bilgiler verirler.⁹²³ Ayrıca murun sürmeden vaftiz etme yetkisine sahiptir.⁹²⁴

Bir abraşiyede yedi tane mşâmşono evângeloyo olmalıdır. Yirmi yaşını doldurmuş, Beth Gazo⁹²⁵ ve Kilise'nin genel tarihini çok iyi öğrenmiş afudyakno, mşâmşono evângeloyo rütbesine atanabilir.⁹²⁶

Kıyafeti, beyaz bir entari üzerine, sol omuzundan simli işlemeli kırmızı bir bandajın sarkıtılması şeklindedir.

⁹²³ Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, 3-4.

⁹²⁴ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Kenise'ti's-Suryaniyye*, 155; "Diyakosların Rütbeleri", 29.

⁹²⁵ Beth Gazo: Süryani Kadim ortodok Kilisesi'nde dinsel müzik metinlerinin toplandığı kitaplardır. Süryani Kadim Kilisesi'nde dinsel müzik metinleri, müzik hazinesi anlamına gelen "*Beth Gazo*" adı verilen kitaplarda bir araya getirilmiştir. *Beth Gazo* ikiye ayrılmıştır. *Küçük Beth Gazo*'da notaya alınmış kilise müziği metinleri, *Büyük Beth Gazo*'da ise müziksel metinlerin notasız yani yazımsal şekilleri bulunmaktadır. Günümüz Süryani Kadim Kilisesi, müzik uygulamalarında *Küçük Beth Gazo* kitabını kullanmaktadır. Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı I*.

⁹²⁶ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı I*; "Diyakosların Rütbeleri", 45.

Şekil 16: Mşâmşono Evângeloyo⁹²⁷

4.1.5. Arhedyakno- Rişmşamşone (Diyakosların Başkanı)

Arhedyakno, Yunanca bir kelime olup Süryanice Rişmşamşone kavramı kullanılır. Süryani Kadim Kilisesi'ne göre bu rütbe, havariler çağından beri kullanılmaktadır. Mor Estafonos (öl. 765) bu rütbenin başı olarak kabul edilir.⁹²⁸

Yirmi beş yaşını bitirmiş ve kilise hizmetlerini en mükemmel şekilde kavramış olma şartları taşıyan ruhbanlardır.⁹²⁹ Bu basamakta yer alanlar, metropolitin, mafıryanın, patriğin ve papazların birinci derece yardımcısıdır. Arhedyaknolar diyakosların başkanlığını yaparak, onlara görev taksimi yapar. Ayrıca müretteplere (afodyakno, yarıdiyakoslar), kilise kapısında durmaları görevini ve okuyuculara (koroyu), Kutsal Kitap'tan fasıllar vermek arhedyaknonun görevidir. Rabbani Bayramlar⁹³⁰ ve büyük orucun tutulduğu güne rast gelen Pazar günlerinde, Yeni Ahit'in, Resullerin İşleri bölümünü sadece kendisi okur. Diğer günlerde ise,

⁹²⁷ Fotoğraf, Adıyaman Metropolitliği Sekreterliği

⁹²⁸ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 154; Demir, *Süryani Kilisesi ve Kilisenin Kutsal Yedi Gizi*, 80-81.

⁹²⁹ Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, 3.

⁹³⁰ Süryani Kadim Kilisesi'nde bayramlar Rabbani bayramlar ve Rabbani olmayan bayramlar olarak ikiye ayrılır. Rabbani bayramlar on bir tanedir. Rabbani olmayan bayramlar (Azizlerin Anma Günleri) ise yirmi yedi tanedir. Rabbani Bayramlar İsa'nın doğumundan göklere çekilişine kadar olan ve Meryem ve Kutsal Ruh ile ilgili olayları konu edinir. Rabbani olmayan bayramlar ise Kilise tarihinde önemli olan kişi ve olayları anma şeklinde değerlendirilebilir. Süryaniler, Rabbani bayramlarda günlük işlerini terk etmek ve kilisede düzenlenen ayine katılmak zorundadırlar. Rabbani olmayan bayramlarda ise ayine katılma zorunluluğu yoktur. (Emanuel Aydın, *Kurobo*; Mehmet Şimşek, *Süryaniler Ve Diyarbakır*, 263; Nihat Durak, *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*, 79).

diyakoslar sırayla okurlar.⁹³¹ İbadet sırasında diyakoslar arasında çıkan tatsız olaylara müdahale ederek, gerekirse yaptırım uygulama yetkisine sahiptir.⁹³² Ayin ve el koyma yetkisi dışında, tüm duaları başlatma yetkisini elinde bulundurur. Ayrıca madebhonun (ayinin icra edildiği bölüm, mihrap) yönetiminden sorumlu olan kişidir.

Rahip ve papazlar için diyakosluk sınıfında yer alan özelliklere sahip olma şartları aranır. Diyakosken evlenenler rahip olma şartını kaybederler. Evlenenler isterlerse papaz olma şansına sahiptirler.⁹³³

Şekil 17: Arhedyakno-Rişmşamşone⁹³⁴

4.2. PAPAZLIK

Papaz sözcüğünün Süryanice karşılığı “*kaşışuthu*” dur ve ihtiyar anlamına gelmektedir.⁹³⁵ Bu konu Yeni Ahit’te şöyle geçmektedir: “*İmanlılar için her kilisede ihtiyarlar seçtiler. Dua ve oruçla onları, inandıkları Rab'be emanet ettiler.*”⁹³⁶ Bu kategorilerde yer alabilmek için diyakozluk basamaklarından geçmiş olmak

⁹³¹ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 101.

⁹³² Dolabani, *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*, 3.

⁹³³ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 102.

⁹³⁴ Fotoğraf, Adıyaman Metropolitliği Sekreterliği

⁹³⁵ Demir, *Süryani Kilisesi ve Kilisenin Kutsal Yedi Gizi*, 7.

⁹³⁶ “Elçilerin İşleri”, *Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil* (Kore: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2011), 14:23.

gerekir.⁹³⁷ Papaz olarak atanacak bir adayın dindarlığı, iyi davranışı, şevki, nezaketi, sağlığı ve kusursuzluğuyla tanınması gerekir. Kutsal Kitap'ı tefsirleriyle birlikte incelemiş, Hristiyan ilahiyat öğrenimini tamamlamış, kilise babalarının bazı kitaplarını, kanonik kitaplarını ve tüzüklerini okumuş olmalıdır. Süryaniceyi ve papaz olacağı ülkenin dilini öğrenmelidir. Ayrıca yeteri kadar ilahiler ve kilise müziği ile kilise ayinlerini öğrenmeleri beklenir. Papaz bu göreve atandığı tarihte yirmi üç yaşından büyük olmamalıdır. Papaz, yasal seçim yoluyla belirli bir kilise için atanır ve tüm zamanını kilisenin hizmetine ayırır. Bir kilisenin ihtiyaçlarının ötesinde papazlar atanamaz. Ancak gerektiğinde, öngörülen kurallara göre yarı zamanlı bir papaz atanmasına izin verilir. Bir papaz, gerekli belgeleri ibraz etmeden ve Başpiskoposluk Metropoliti'nden izin almadan bir sözleşme akdetmez veya bir nikâh töreni yapamaz. Aksi takdirde ruhani disipline tabi olur. Ayrıca, metropolit tarafından izin verilmedikçe ve istisnai durumlar olmadıkça, bir papazın kendi mührüne veya kendi adını taşıyan resmi ruhsatlara sahip olmasına izin verilmez.⁹³⁸

Bir papaz, Süryani Kadim Kilisesi'nin gerektirdiği inanç sistemine, Kilise tüzüklerinden herhangi birine aykırı davranırsa veya görevi kötüye kullandığı tespit edilirse metropolit, ruhani cezaya uygun olarak görevini askıya alma ve disiplin cezası vermehakkına sahiptir. Kilise içinde suç işlemeyeısrar ederse, durumu Patriklik makamına bildirilir. Patrik soruşturma için birini görevlendirir. Patrik, onu rahiplikten çıkarmaya ve aforoz etmeye yetkilidir. Mücbir zaruret halleri ve her iki Başpiskoposluk Metropolitlerinin onayı ve Patrik'in muvafakatı olmadıkça, bir başpiskoposluktan diğerine rahip nakledilemez. Emekli rahibe, görev yaptığı ve emekli olduğu başpiskoposluğun ve ikamet ettiği ülkenin tüzük ve düzenlemelerine göre aylık bağlanır. Başka bir başpiskoposlukta görev yapması halinde başpiskoposluktan aldığı aylık kesilir.⁹³⁹

⁹³⁷ Hatice Salar, *Hristiyanlık'ta Ruhbanlığın Kökenleri ve Ruhbanlık Sınıfı* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008), 74.

⁹³⁸ Constitution, md. 106-108.

⁹³⁹ Constitution, md. 109-115.

Bir rahibin ölümü halinde, görev yaptığı ülkenin kanunlarına göre belirlenen imtiyazlara ek olarak, eşi ve reşit olmayan çocuklarının geçim giderlerini başpiskoposluk karşılar.⁹⁴⁰

Bir rahip, Metropoliti'ne meydan okuyarak kilisesinden ayrılırsa, başka bir kiliseye kabul edilmeyecek ve dini disiplin cezasına tabi tutulacaktır. Meydan okumasında ısrar ederse, kendisine son bir uyarı verilecektir. Yine de tüm uyarılara uymazsa, metropolitin isteği üzerine rahiplikten çıkarılacaktır.⁹⁴¹

Bir başpiskopos, rahipler arasında rütbe olarak daha yüksektir. Metropolitin talebi ve Patrik'in yazılı izni olmaksızın hiçbir rahip başrahip rütbesine yükseltilemez. Bir rahbin başrahip olarak atanabilmesi için en az on beş yıl ceza almaksızın rahip olarak görev yapması gereklidir. Bir şehirde birden fazla başrahip bulunamaz.⁹⁴²

Diyakosluk süresince evlenen kişinin en son ulaşabileceği rütbe papazlıktır. Hiç evlenmemiş bekâr diyakoslar, isterlerse ve üst ruhanilerin tensipleriyle rahiplik görevini üstlenir. Rahip olanlar; idari ve dini anlamda etkinliği güçlü olan diğer hiyerarşi basamaklarından çıkabilir.⁹⁴³

Papazlar evli ve aile sahibi oldukları için cemaat arasında rahatça görev alabilirler. Nişan, nikâh, vaftiz, defin, ayini yönetmek, hasta ziyareti ve cemaatle ilgili diğer sosyal işlerle ilgilienmek papazların görevleri arasındadır.⁹⁴⁴

Süryani Kadim Kilisesi'nde Rahip ile Papaz arasındaki farklar şu şekilde sıralanabilir:⁹⁴⁵

a- Rahip her şeyiyle kendini dinine adamıştır. Dünyevi hak ve zevkleri gönüllü olarak bırakmıştır. Papaz ise normal bir Süryani olarak yaşar.

⁹⁴⁰ Constitution, md. 117.

⁹⁴¹ Constitution, md. 118.

⁹⁴² Constitution, md. 119.

⁹⁴³ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 102-103.

⁹⁴⁴ Akdemir, *Dini Kurallarımız*, 81.

⁹⁴⁵ Koluman, *Ortadoğuda Süryanilik, Dini, Sosyal, Kültürel Hayat*, 75.

b- Rahipcinsel ilişkide bulunmadığı gibi evlenemez. Papaz ise evlenip ticarete atılabilir.

c- Rahibin istemesi durumunda ve koşullar uygunsa metropolit, hatta patrik olma şansına sahiptir. Papaz ise en fazla Horepiskopos (Başpapaz) olabilir.

Papazlık sınıfı ikiye ayrılır. Bunlar, dâyroyo (keşiş, papaz, ebuna, bekârsa rahip) ve küroyodur (horepiskopos, başpapaz).⁹⁴⁶

4.2.1. Dâyroyo (Papazlık, Keşiş, Ebuna)

Diyakosluk basamağındaki ruhaninin yükseldiği ilk basamaktır. Süryanice “*kaşişo (ihtiyar)*” anlamında kullanılır. Papazlığa atanacak diyakos, çevresinde iyi izlenim bırakmış, kişiler arasından seçilir. Cemaatin teklifi ve metropolitin uygun görmesiyle bu göreve getirilir. Papazlar evli ve aile sahibi ruhanilerdir. Bundan dolayı cemaatle daha yakından ilgilenme görevleri vardır. Ayin, nişan, nikâh, vaftiz, itiraf, cenaze, bayram ve hasta ziyaretleri gibi sosyal işleri yerine getirmekle sorumludurlar. Bir papaz, eşi vefat ettiğinde bir daha evlenemez. Ancak görevi bıraktıktan sonra evlenebilir. Karısı vefat eden papaz, istemesi durumunda rahip sınıfına geçebilir ve bilgi olarak yeterli durumdaysa episkopos rütbesine atanabilir.⁹⁴⁷

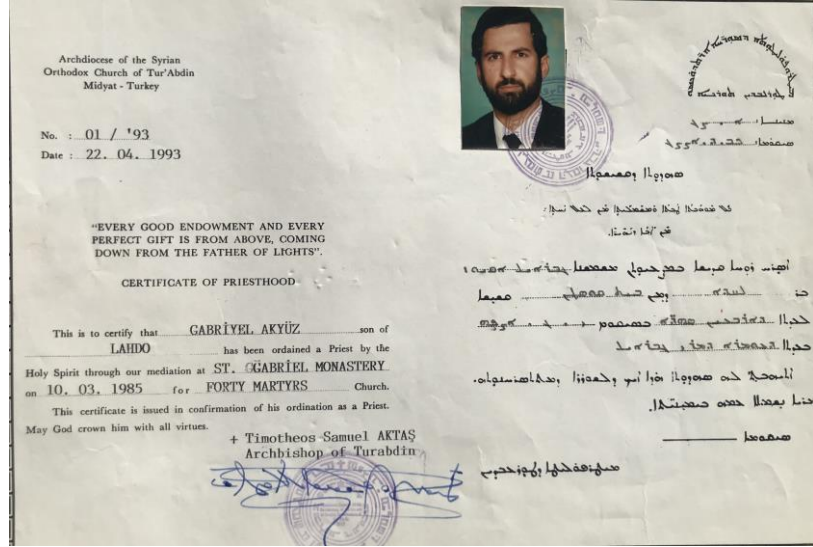
Süryani Kadim Kilisesi’nde papazların diğer bir görevi de tövbe sakramentini yerine getirmeleridir. Ruhbanlar (patrik dâhil), bulunduğu abraşiyede, yılda en az bir defa papaza karşı tövbe sakramentini yerine getirmeleri zorunludur.⁹⁴⁸

Papazlık rütbesine terfi eden ruhbanla metropolit tarafından rahiplik belgesi olan *Priesthood Sertifikası* verilir.

⁹⁴⁶ Seyfeli, *İstanbul Ermeni Patrikliği, Kuruluşu Ve İdari Yapısı*, 36.

⁹⁴⁷ *Fanqitho d Kirofonyos*, 190-191; Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 84; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*.

⁹⁴⁸ Akyüz, *Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

Şekil 18: Kırklar Kilisesi Horepiskoposu Gabriyel Akyüz'e Turabdin Metropolitisi Timoteus Samuel Aktaş tarafından verilen Priesthood Sertifikası⁹⁴⁹

4.2.2. Küroyo, (Horepiskopos, Başpapaz)

Evli olan ruhanilerin yükseleceği en son rütbedir. Kıdemli papaz da denilebilir. Metropolit veya episkopos tarafından, belirli bir tecrübeye sahibi olmuş papazlar arasından seçilirler.⁹⁵⁰

Horepiskoposluk rütbesi, kendini daha çok cemaatine kabul ettirmiş, cemaat dışı çalışmalarda da üstün başarı göstermiş papazlara verilen ünvandır.⁹⁵¹ Horepiskops, metropolitin temsilcisi konumundandır. Süryani Kadim Kilisesi'nde usulen bir metropolitlik bölgesinde bir horepiskoposun olması gerekiyordu. Ancak son zamanlarda bu kural değişmiş, birden fazla horepiskopos görev almaya başlamıştır.⁹⁵²

Mor kuşaklı siyah veya mor bir elbise giyerler.

⁹⁴⁹ Fotoğraf, Cüneyt Yeşil

⁹⁵⁰ Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları*, 98.

⁹⁵¹ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 102-103.

⁹⁵² *Fanqitho d Kirofonyos*, 340-341; Şen, *Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği*, 53; Ürek, Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1.

Şekil 19: Horepiskopos Gabriyel Akyüz ayin sırasında⁹⁵³

4.3. PİSKOPOSLUK

Bu kategorideki basamaklar, coğrafik ve yönetsel anlamda belirlenen bölgelerde, dini, idari ve sosyal konularda yönetim, yetki ve sorumluluğu gösteren ünvanlardır. Bu basamakta bulunmanın ön şartı rahip olmaktır.⁹⁵⁴

Bu sınıfa mensup kişiler kendilerini tamamen kiliseye ve Tanrı'ya adanmışlardır. Dünyevi işlerden uzak durup hiç evlenmezler. Aynı zamanda görevleri boyunca hiç etyemezler. Genellikle manastırlarda yaşarlar. Rahipler cemaatin dini ve sosyal gereksinimlerini yerine getirebilirler. Ancak bu görev için sorumluk taşımazlar.

Piskopos, ayin sırasında Musa'nın asasını temsil eden bir haç taşır. Piskoposluk ünvanı dörde ayrılır. Bunlar; Episkopos, Metropolit, Mafıryan ve Patrik. Bu sınıfa mensup kişiler, kiliselerin yönetici sınıfıdır.

4.3.1. Episkopos

Bir metropoliten bölgesinde kilise üzerinde otorite sahibi olan rahiplere verilen ünvandır. Episkopos adayı iyi karakter sahibi, olgun yapılı ve tecrübeli olmalıdır.⁹⁵⁵

⁹⁵³ Fotoğraf, Cüneyt Yeşil

⁹⁵⁴ Şimşek, *Süryaniler ve Diyarbakır*, 103.

Episkoposlar genellikle kırmızı kuşaklı siyah veya kırmızı bir elbise giyerler. Kırmızı cübbe giyen patrik huzurunda patrik gibikırmızı cübbe giyerler. Kendi yetki alanları dışında bir piskoposluk bölgesini ziyaret eden piskoposlar, siyah giyinirler.

4.3.2. Hasyo-Riş Köhne (Metropolit)

Süryani Kadim Kilisesi'nde cemaat üyelerinin yaşadıkları yerler, idari anlamda bölgelere ayrılmıştır. Bu bölgelere matranlık adı verilmiştir. Matran, idari anlamda, günümüzde pek kullanılmayan mafıryanlık makamından sonra gelen, idari ve ruhani yetkileri bulunan makamdır. Matran, Yunanca bir kelime olup, bir şehri veya beldeyi yöneten anlamına gelmektedir.⁹⁵⁶ İslam kaynaklarında matran sözcüğü, Hristiyanlar arasında davalara bakan kadı anlamında kullanılmaktadır.⁹⁵⁷ Günümüzde matran kelimesi yerine, daha çok Hasyo-Riş Köhne (metropolit) ifadesi kullanılmaktadır.⁹⁵⁸ Matran bölgesine (metropolitlik) abraşiye ve başpiskoposluk denir. Bu çalışmamızda abraşiye ve başpiskoposluk terimleri birbirlerinin yerine kullanılmıştır.

Metropolit, apostolik ve başkeşiş olup aynı zamanda yöneticidir. Mutlaka bir abraşiyenin başında olması gerekmez. Bir kurumun yöneticisi de olabilir. Metropolit halk tarafından, rahipler arasından seçilir. Patrik ve sinod tarafından onaylandıktan sonra göreve başlar. Bir metropolite birden fazla episkopos bağlı olabilir. Metropolit sinod üyesidir. Sinod protokol kurallarında episkoposun önünde yer alır.⁹⁵⁹

Metropolitlik idaresi, piskoposluk birimlerinden oluşur. Metropolitlikler, piskoposlar arasından seçilir ve genellikle yardımcıları yoktur. Patrik tarafından, en az iki ya da üç piskoposun huzurunda atanıp kutsanırlar. Metropolitler, kutsama ayininden sonra bulundukları piskoposluk bölgelerine göre çeşitli Yunanca ünvanlar kullanmışlardır. Örneğin Antakya metropolitleri “İğnatiyos”, Urfa metropolitleri “Severiyos”, Diyarbakır metropolitleri “Timoteos”, Mardin metropolitleri

⁹⁵⁵ Koluman, *Ortadoğuda Süryanilik, Dini, Sosyal, Kültürel Hayat*, 75; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları*, act 75.

⁹⁵⁶ Saka, *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 103.

⁹⁵⁷ Öztürk, *İslam Dünyasında Hristiyanlık*, 63.

⁹⁵⁸ Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*, 111.

⁹⁵⁹ Şen, *Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği*, 54.

“Atanasiyos” veya “Filüksinos”, Musul metropolitleri “Baseliyos”, Kudüs metropolitleri “Grigoryos”, Halep metropolitleri “Diyonosiyos” ünvanlarını alırlar.⁹⁶⁰ Bu isimler Süryani Ortodoks Kilisesi’nde önemli sayılan kilise babalarına aittir. Ünvan olarak bu isimlerin kullanılması, manevi olarak bunlarla kutsanmak anlamına gelmektedir.

Metropolitin ataması, görevden ayrılması, görev ve yetkileri Süryani Kadim Anayasası’nda ayrıntılı şekilde belirtilmiştir.⁹⁶¹

Süryani Kadim Kilisesi’nde daha üst rütbe olan mafıryan ve patrikler, metropolitlerin içinden seçilir. Metropolit, abraşiye sorumluluk bölgesinde bulunan bütün kilise ve manastırlarda bulunanrahip, papaz ve diyakoslardan sorumlu olan kişidir. Patriğin onayından sonra kilise nizamına ve geleneğine uygun gördüğü ruhbanların atamasını yapar. Ayrıca tapınakları kutsama, vaftiz ve kutsal yağı kutsama görevleri bulunur. Nişan, evlilik, vefat, vasiyet, vakıf ve diğer kayıtlar metropolit tarafından tutulur. Abraşiye bölgesindeki bütün vakfiye ve binaların sorumluluğu yine metropolitin görevleri arasındandır. Metropolitin geliri, abraşyedeki *Milli Meclis (Meclisi Milli)* tarafından belirlenir. Bunun yanında dini işleri de denetlemek üzere din adamlarından oluşan bir *Ruhani Meclis’e (Meclisi Kehnuti)* başkanlık eder. Metropolit, vakıf mallarından herhangi bir gelir elde edemez. Abraşiye dâhilinde yapılan okul, kuruluş ve dernekler ancak metropolitin onayı ile kurulmuş olur. Metropolit, abraşiye tüzüğüne göre oluşturulmuş Milli Meclislere başkanlık eder. Meclislerin oluşturduğu tüzüklerin hazırlanmasında aktif rol alır. Oluşturulan tüzükler ancak Patriklik makamının onayıyla yürürlüğe girer.⁹⁶²

Metropolitin başka bir görevi de sorumluluk bölgesindeki kurulmuş olan *Ruhani Ön Mahkeme’ye (Preliminary Spiritual Court)* başkanlık eder. Mahkeme kararları için kendine bir veya birden fazla hukuk danışmanı atayabilir. Ruhani Ön Mahkeme tarafından verilen kararlar *Patrik Ruhani İstinaf Mahkemesi’nde (Patriarchal Spiritual Appeal Court)* temyiz edilebilir. Verilen kararlar hukuka

⁹⁶⁰ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 248.

⁹⁶¹ Bkz. Constitution, md. 51-94.

⁹⁶² Constitution, md. 50; Mehmet Şimşek, “Süryani Kadim Patrikhane Nizamnamesi”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6 (ts.), 725-742; Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*, 111-112.

uygun, müsbet ve şüpheden arî olmalıdır. Ayrıca boşanma ve evliliğin iptali kararları dâhil bütün kararlar Patriklik tarafından onaylanmalıdır. Özel veya acil bir durum için abraşiye bölgesinde bulunan kilisedeki ruhbanı başka bir kiliseye atayabilir. Disiplinsiz davranışları tespit edilen ruhbanlara ceza verme yetkisine sahiptir. Başpiskoposluğuna bağlı bulunan hayır kurumlarının ve kulüplerin faaliyetlerini denetler. Başpiskoposluktaki her rahip, doğum, vaftiz, evlilik ve ölümlerle ilgili raporlar da dâhil olmak üzere, cemaatinin tüm faaliyetleri hakkında yıllık yazılı bir raporu metropolite sunar. Metropolit, bu raporun bir örneğini Patriklik makamına gönderir. Metropolitin bütün faaliyetleri Patriklik makamının denetimine tabidir.⁹⁶³

Metropolit, kendi bölgesi dışındaki abraşiyeleri ziyaret ettiğinde, dualarda onun adı ziyaret ettiği bölge metropolitten sonra anılır. Metropolitin izni olmadan kilise vekilise mihrabı inşa edilemez veya onarılamaz Metropolitin başkanlığında bulunan *Başpiskoposluk İdari ve Mali Organı (The Administrative and Financial Body in the Archdiocese)* vaftiz, nişan, düğün, ölüm, vasiyetname, mülk tapuları, tüm iş sözleşmeleri, miras kayıtları ve ruhani kararnamelerle ilgili kayıtları tutmakla görevlidir. Ayrıca abraşiye bölgesindeki tüm varlıkların gelir ve giderlerini kayıt altına alır. Abraşiye bölgesindeki tüm kiliselerde kiliseden sorumlu rahibin gözetiminde yukarıda adı geçen kayıtları tutmakla mükelleftir.⁹⁶⁴

Abraşiye bölgelerinde *Başpiskoposluk Kurulu (The Archdiocesan Body)* bulunur. Bu kurul metropolit tarafından denetlenir. Kurulun görevi başpiskoposluğa ait kiliselerden alınan tüm aidatlar da dâhil olmak üzere tüm gelirlerin belirtildiği bir proje bütçesi hazırlamaktır. Hazırlanan bütçe metropolitin onayından sonra yasal ve resmîyet kazanır. Bu bütçenin bir örneği bilgi için Patriklik makamına gönderilir. Metropolit, oluşturulan bütçeyi uygun yaşam standartlarında kullanma yetkisine sahiptir. Metropolit, başpiskoposluk gelirlerini bankalara yatırması halinde, banka adı ve hesap numarasını Patriklik makamına vermek zorundadır. Metropolit, başpiskoposluk vakfiyelerinin tamamını veya bir kısmını satma, iltizam etme veya

⁹⁶³ Constitution, md. 50.

⁹⁶⁴ Constitution, md. 51-54.

ipoteke etme hakkına sahip değildir. Ancak zorunluluk halinde gerekçeleri yazılı olarak beyan edildikten sonra Patrikliğın onayını almaya gerek yoktur.⁹⁶⁵

Metropolit, istifasını Patrik'e sunma veya yetmiş yaşında emekli olma hakkına sahiptir. Ancak yetmiş beş yaşına gelmiş metropolit, zorunlu olarak emekli edilir. Patrik, gerektiğinde emeklilik yaşını doldurmuş metropolitin hizmet süresini uzatma hakkına sahiptir. Metropolit, emeklilik dâhil herhangi bir nedenle görevi bırakırsa görev yaptığı başpiskoposluk onun geçimini sağlamak zorundadır. Ancak ikametgâhının yeri Patrik tarafından belirlenir.⁹⁶⁶

Kilisenin inancı, kanunları, tüzüğü veya gelenekleri ile ilgili konularda bir metropolit hakkında şikâyetle bulunulursa, Patrik konuyu inceler ve gerekirse soruşturma için metropolitlerden oluşan bir heyet gönderir. Şikâyetin doğrulanması halinde, Patrik, metropoliti makamına çağırır. Metropolit, pişmanlığını belirtip tövbe ederse, Patrik ona disiplin cezası verip görev yerine gönderme yetikisine sahiptir. Metropolit suçunda ısrar ederse, Patrik, yargılama ve cezalandırma için Kutsal Sinod'u toplantıya çağırır. Metropolit pişman olup tövbe ederse, davanın yeniden incelenmesi Patrik ve Kutsal Sinod'un takdirindedir.⁹⁶⁷

Metropolite sorumluk bölgesinde rahiplere disiplin cezası verme yetkisi de verilmiştir. Ancak eylemin gerektirdiği cezanın nedenlerini ayrıntılı bir şekilde Patriklik makamına bildirmekle yükümlüdür. Ceza alan rahip veya diyakoz metropolit hakkında şikâyet etmesi durumunda yaptıkları şikâyet reddedilir.⁹⁶⁸

Metropolit bir manastırı veya kiliseyi ziyaret ettiğinde rahipler kıdem sırasına göre oturma düzeni alırlar.⁹⁶⁹

Bir metropolit sadece bir başpiskoposluk bölgesinden sorumludur. Ancak Patrik veya Kutsal Sinod, zorunlu hallerde onu geçici olarak başka bir başpiskoposluk bölgesine atayabilir. Metropolit başka bir abraşiyeye

⁹⁶⁵ Constitution, md. 55.

⁹⁶⁶ Constitution, md. 57-58.

⁹⁶⁷ Constitution, md. 59.

⁹⁶⁸ Constitution, md. 60-61.

⁹⁶⁹ Constitution, md. 62.

görevlendirilirse önceki görev yaptığı yerden elde ettiği kazanımlara kendisine ait kabul edilir. Metropolit, idari görevlerinin dışında sürekli olarak namaz kılmak, oruç tutmak, vaaz etmek ve zekât vermek gibi ruhbaliğin gerektirdiği manevi görevleri ifa etmekle mükelleftir. Ayrıca kişisel olarak din adamlarına ve inananlara iyi bir örnek olmak zorundadır.⁹⁷⁰

Metropolit, resmi sicile göre abraşiyeye ait defter, eşya, her türlü mal varlığı, tapu ve hediyeelik eşya kayıtlarının bir nüshası Patriklik makamına gönderilmek üzere bulundurmak zorundadır.⁹⁷¹

Anayasa, metropolitin abraşiyeye dışındaki görev ve yetkilerini kısıtlamıştır. Metropolit, başka bir abraşiyedeki ruhani amirin rızası olmadan bir ruhbanı kendi bölgesine kabul edemez. Metropolit, kendisine ait olmayan bir başpiskoposluğa müdahale edemez. Ayrıca, başpiskoposluk izin vermedikçe ayin düzenleyemez. İzinsiz olarak düzenlediği ayinler geçersiz olarak kabul edilir. Metropolit; yerel, bölgesel veya uluslararası umumi toplantılara katılmak üzere başpiskoposluğun dışına çıktığında Patrik'ten izin almak zorundadır. Metropolit, başpiskoposluğuna döndükten sonra görevini detaylarını anlatan yazılı bir raporu Patriklik makamına göndermek zorundadır. Metropolit kendi halefini hiçbir şekilde atayamaz. Atamalar ancak Patrik ve Kutsal Sinod tarafından yapılır.⁹⁷²

Metropolitin yolsuzluk yapması durumunda yaptırımlar uygulanır. Buna göre yaptığı herhangi bir eylemden dolayı rüşvet alan metropolit, Patrik kararıyla iki aydan az olmamak üzere görevden uzaklaştırılır. Rüşvetle yapılan eylemler geçersiz sayılır. Rüşvet alan metropolit ile ilgili karar Kutsal Sinod tarafından ele alınıp sonuca bağlanır. Kilisenin ahlaki ve etik itibarını lekeleyen veya maliyesini kişisel çıkarları için kullanan bir metropolitin görevi, Patrik kararıyla askıya alınır ve yargılanmak üzere Kutsal Sinod'a gönderilir.⁹⁷³

Metropolitin bu göreve atandıktan sonra taşınır ve taşınmaz malvarlığı Kilise'ye geçer. Metropolit, noter veya tasdikli belgeler konusunda uzmanlaşmış bir

⁹⁷⁰ Constitution, md. 63-65.

⁹⁷¹ Constitution, md. 68.

⁹⁷² Constitution, md. 69-71.

⁹⁷³ Constitution, md. 72.

resmi kuruluş tarafından hazırlanan belgeye imza atarak, taşınır ve taşınmaz malvarlığının başpiskoposluk ile Patrikhane arasında paylaşılacağını beyan eder. Onun ölümü halinde onun tek varisi Kilise'dir. Bundan dolayı hiç kimsenin herhangi bir şey talep etme hakkı söz konusu olamaz.⁹⁷⁴

Metropolit, başpiskoposluk bölgesinde bulunan cemaat mensuplarını aralıklarla ziyaret etmek zorundadır. Nüfus sayımını yaptırır ve başpiskoposluğunun üyelerinin resmi sicil kayıtlarını denetler. Başpiskoposluk bölgesinde yeni kiliseler, okullar, kilise teşkilatları ve dini eğitim kurumlarını kurmak metropolitin başlıca görevleri arasındadır. Ayrıca sorumluluk bölgesindeki ruhbanlara ait özel kayıtlar tutar. Patriklik makamına yazdığı mektuplarda “*Sağ elinizi öpüyorum...*” hitabıyla başlayıp “*Manevi oğlunuz...*” ifadesiyle bitirir.⁹⁷⁵

4.3.2.1. Metropolitlik Seçimi

Metropolitin istifası, görevden alma, kalıcı fiziksel engellilik ve emeklilik halinde makam boş kabul edilir. Metropolitin ölümü halinde rahipler ve mütevelli heyeti, durumu patrikliğe ve yerel yetkililere bildirir. Metropolitten kalanlar kırmızı mumla mühürlenir. Metropolit, istifası veya emekliliği için Patrik'e yazılı bir beyanda bulunur. Metropolitin kalıcı fiziksel bir engelinin olması durumunda ruhbanlar ve mütevelli heyeti tarafından bir tutanak düzenlenir ve Patriklik makamına gönderilir. Patrik, tutanağın gereğinin yerine getirilmesi için Kutsal Sinod'a gönderir. Ayrıca üç uzmandan oluşmuş bir heyeti fiziksel engeli teyit için metropolitliğe gönderir. Kalıcı fiziksel engele sahip metropolit karara itiraz ederse Patrik bu durumda yasal yollara başvurabilir. Metropolitin ölümü halinde Patrik, tüm metropolitlere haber verip metropolitlerden oluşan bir heyeti başpiskoposluk bölgesine gönderir. Heyet, metropolitin cenaze töreni ve defin işlemleriyle ilgilenir. Patrik, metropolitliğin boş kalmaması için zaman kaybetmeden patriklik elçisi görevlendirir. Patriklik elçisi, hiçbir şekilde patriklikten ayrılamaz. Başpiskoposlukta

⁹⁷⁴ Constitution, md. 73.

⁹⁷⁵ Constitution, md. 76-77.

hiçbirşeyi değiştirme hakkına sahip değildir. Başpiskoposluğa ruhban atama ve terfi dâhil ruhani işleri de değiştirme hakkına sahip değildir.⁹⁷⁶

Metropolit; en az otuz yaşını doldurmuş, erdemli, nitelikli, ilahiyat ve Süryanice eğitimi almış keşiş ve rahipler arasından seçilir. Metroplitlik seçimi, aday olunan paşpiskoposluk ruhbanları ve halkın çoğunluğu tarafından seçilir. Bu mümkün değilse, başpiskoposluk mütevelli heyetleri, kiliseye ait kurumlar ve komiteler metropolit adayının adını patrikliğe bildirir. Patrikhanenin ve Kutsal Sinod'un onayını alan aday metropolit olarak atanır.⁹⁷⁷

şekil 20: Adiyaman Metropolit Melki Ürek'in metropolitliğe atama töreni.⁹⁷⁸

Yeni atanan Metropolit, iman yasasını ikrar ederek, Kilise öğretilerine itaat edip, heretik hareketleri reddedeceğini, Antakya Patrikliği'ne saygı gösterip itaat edeceğini beyan eder. Ayrıca Patrik tarafından yeni atanan Metropolitte *sustastikun* denilen bir ahitname verilir. Bu belge, yeni metropolitte episkoposluk yetkisi vererek, görevlendirdiğı abraşiye üzerindeki yetkilerini belirtir. Bu belgede yapması

⁹⁷⁶ Constitution, md. 78-85.

⁹⁷⁷ Constitution, md. 86-90.

⁹⁷⁸ "Türkiye'de 4.Süryani Metropolit - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kùltürler Kaybolmasın" (Erişim 31 Ekim 2023).

gerekenler sıralanır ve kendisine bağlanan cemaatin kendisine saygı duymaları ve emirlerine itaat etmeleri gerektiği belirtilir.⁹⁷⁹

Boşalan metropolitliklere başpiskoposluğu olmayan metropolitler de aday olarak gösterilebilir. Bir başpiskoposlukta boşaldığı tarihten itibaren altı ay içinde metropolit seçilmelidir. Altı ay içinde seçilmeyen metropolitliğin yerine Patrik ve Kutsal Sinod anayasal hak olarak metropolit atama ve seçme hakkına sahiptir. Yeni seçilen metropolit yasal mazeret olmaksızın üç ay içinde yeni görevine başlamak zorundadır. Belirlenen tarihte göreve başlamayan metropolitin durumu yeniden değerlendirilir.⁹⁸⁰

Kıyafetleri kendi yönetim bölgelerinde kırmızı üniformadır. Kendi abraşiyelerin dışındaki kıyafetleri ise kırmızı çizgilerle süslenmiş siyah üniformadır. Metropolitin boynunda kutsal haç ve Meryemana ikonu, başında ise manastır başlığı bulunur.⁹⁸¹ Haç, Meryemana ikonunun sağında yer alır. Ayrıca sol elinde çift yılanla bezenmiş, üstünde haç bulunan asa taşır.

4.3.2.2. Türkiye’de Bulunan Metropolitlik Bölgeleri

Türkiye’de Süryaniler’in yaşadığı bölgelerde, dört tane faal olan Metropolitlik Merkezi bulunmaktadır. Türkiye’deki metropolitlik merkezleri ve sorumlu oldukları abraşiyeler şunlardır:⁹⁸²

⁹⁷⁹ Barsawm, *Kutsal Hazine Dua Kitabı*, 99.

⁹⁸⁰ Constitution, md. 91-93.

⁹⁸¹ Constitution, md. 126.

⁹⁸² Constitution, md. 4; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; Şen, *Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği*, 40-43; “The Syriac Orthodox Church Today” (Erişim 30 Ekim 2023).

Şekil 21: Türkiye’de bulunan Süryani Kadim Metropolitleri⁹⁸³

- 1. Mardin ve Diyarbakır Metropolitliği:** Filüksinos Saliba Özmen’in metropolit olarak görev yaptığı bu abraşiyenin merkezi, 1932 yılına kadar Patriklik merkezi olan Deyrulzafaran Manastırı’dır. Mardin merkez ve köyleri ile Diyarbakır’daki merkez ve ilçelerindeki kilise ve kurumlar bu metropolitliğin görev bölgesindedir. Bu metropolitliğin sorumluluk bölgesinde on iki ruhban görev yapmaktadır.

Şekil 22: Mardin ve Diyarbakır Metropoliti Filüksinos Saliba Özmen⁹⁸⁴

⁹⁸³ “İstanbul - Ankara Süryani Ortodoks Metropolitliği - Haberler - Türkiye’deki Metropolitlerimizin İstanbul Ziyaretleri..” (Erişim 28 Ekim 2023).

2. Turabidin Metropolitliği: Timotheos Samuel Aktaş metropolit olarak görev yapmakta olup metropolitlik merkezi Mor Gabriel Manastırı'dır. Turabdin ve köyleri, İdil (Beth-Zabday) ve Nusaybin çevresindeki kilise ve kurumlar bu metropolitliğin sorumluluk alanına girmektedir. Bu metropolitliğe bağlı kilise ve manastırlarda otuz ruhban görev yapmaktadır.

şekil 23: Turabidin Metropolitliği Timotheos Samuel Aktař⁹⁸⁵

3. İstanbul, Ankara Metropolitliği ve Patrik Vekilliği: 1986 yılından beri Filüksinos Yusuf etin'in metropolitliğini yaptığı bu abraşıye, Türkiye'nin en kalabalık Süryani Kadim nüfusuna sahiptir. İstinabul, Ankara ve İzmir'deki kilise ve kurumlar bu metropolitliğin sorumluluk alanına girmektedir. Bu metropolitliğin görev alanında yedi ruhban görev yapmaktadır.

⁹⁸⁴ "Deyrulzafaran Manastırı - Mardin".

⁹⁸⁵ "Biography" (Erişim 29 Ekim 2023).

Şekil 24: İstanbul, Ankara Metropolitliği ve Patrik Vekili Filüksinos Yusuf Çetin⁹⁸⁶

4. Adıyaman ve Çevre İller Metropolitliği ve Patrik Vekilliği: 2006 yılına kadar İstanbul Metropolitliği'ne bağlı olan bu abraşiye, Deyrulzaferan Manastırı Rahiplerinden Gregorios Melki Ürek'in 2006 yılında metropolit olarak atanmasıyla ayrı bir abraşiye konumuna ulaşmıştır. Patriklik merkezi Adıyaman il merkezinde bulunan Mor Petrus ve Mor Pavlus Süryani Kadim Kilisesi'nde bulunmaktadır. Adıyaman Metropolitliği, yaklaşık 500 km.'lik etki alanında, toplamda 150 aileye hizmet sunmaktadır. Metropolitliğin alan merkezi Adıyaman'ın yanı sıra Gaziantep, Şanlıurfa, Malatya, Elazığ, Adana, Mersin ve Antakya illerini kapsamaktadır. Metropolitliğe bağlı bölgelerden Elazığ'da iki rahip, metropolotlik merkezi olan Adıyaman'da ise iki rahip ve bir rahibe görev yapmaktadır.

⁹⁸⁶ “<https://www.suryanikadim.org/metropolit.aspx>” (Erişim 28 Ekim 2023).

Şekil 25: Adiyaman ve Çevre İller Metropoliti-Patrik Vekili Ğriĝoriyus Melki Ürek⁹⁸⁷

4.3.2.3. Süryani Kadim Kilisesi'nin Yurtdışında Bulunan Metropolitik Veya Patrik Vekillikleri:

Süryani Kadim Kilisesi'nin Süryanilerin yoğun olarak yaşadığı yurtdışında metropolitlikleri ve patrik vekillikleri bulunur. Bunların bazıları doğrudan Hindistan Mafıryanlığına bağlıdırlar.

Hindistan Mafıryanlığı: Bu mafıryanlığa bağlı otuz üç metropolitlik mevcuttur. Bu metropolitliklerin bulunduğu şehirler ve metropolitler şunlardır:⁹⁸⁸

- 1- Adimaly Kerala Metropolitliği: Aphrem Mathews
- 2- Adoor Kerala Metropolitliği: Yuhannon Militios
- 3- Adoor Kerala Metropolitliği: Theodosios Matthews
- 4- Chennai Metropolitliği: Alexandros Thomas
- 5- Chennai Metropolitliği: Antimos Jomy Mathews
- 6- Chennai Metropolitliği: Isaac Osthathious
- 7- Chennai Metropolitliği: Julios Elias
- 8- Chennai Metropolitliği: Polycarpus Zacharias
- 9- Chingavanam Kerala Metropolitliği: Gregorios Kuriakose

⁹⁸⁷ “Adiyaman Süryani Kadim Metropolitliği” (Erişim 29 Ekim 2023).

⁹⁸⁸ Ürek, Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; “The Syriac Orthodox Church Today”.

- 10- Chingavanam Kerala Metropolitliği: Kuriakose Ivanios
- 11- Chingavanam Kerala Metropolitliği: Severius Kuriakose
- 12- Chingavanam Kerala Metropolitliği: Silvanos Ayoub
- 13- Choondy Metropolitliği: Dioskoros Kuriakose
- 14- Chuvannamannu Trichur Metropolitliği: Athanasios Elias
- 15- Chuvannamannu Trichur Metropolitliği: Eusebios Kuriakose
- 16- Kattappana Metropolitliği: Kuriakose Klimis
- 17- Kolenchery Kerala Metropolitliği: Ivanios Mathews
- 18- Kothamangalam Kerala Metropolitliği: Baselios Thoması.
- 19- Kothamangalam Kerala Metropolitliği: Ostathios Patrus
- 20- Kottayam Kerala Metropolitliği: Ivanios Mathews
- 21- Mangalore Karnataka Metropolitliği: Anthonios Yaqup
- 22- Mathoor Pathanamthitta Kerala Metropolitliği: Geevarghese Divannasios
- 23- MathoorPathanamthitta Kerala Metropolitliği: Athanasios Geevarghese
- 24- Mathoor Pathanamthitta Kerala Metropolitliği: Chrysostomos Michael Shimon
- 25- Meenangad P.O.Wanadu Kerala Metropolitliği: PhiloxenosY uhanon
- 26- Meenangadi P.O.Wayanad Kerala Metropolitliği: Zacharias Phelexinos
- 27- Mezhuvangadu Thiruvalla Metropolitliği: Barnabas Geevargheese
- 28- Mezhuvangadu Thiruvalla Metropolitliği: Koorilose Geevarghese
- 29- Mulanthuruthy Metropolitliği: Theophilos Saji Kuriakose
- 30- Perumbavoor Kerala Metropolitliği: Chrysostomos Markos
- 31- Perumbavoor Kerala Metropolitliği: Severios Abraham
- 32- Puthencruz Metropolitliği: Irenio sPaulus
- 33- Thiruvamkulam Kerala Metropolitliği: Gregorios Joseph

Irak'ta dört metropolitlik bulunmaktadır. Bunların üçü Musul'da, biri Bağdat'ta bulunur. Bu metropolitliklerin bulunduğu şehirler ve metropolitler şunlardır:⁹⁸⁹

- 1- Bağdat Metropolitliği: Severius Jamil Hawa

⁹⁸⁹ Constitution, md. 4; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; "The Syriac Orthodox Church Today".

- 2- Musul Metropolitliği: Nikodemos Dawood Sharaf
- 3- Musul Metropolitliği: Grigorios Saliba Shemoun
- 4- Hamdaniya, Musul Metropolitliği: Timotheos Moussa Shamani

Süryani Kadim Kilisesesi patriklik merkezinin bulunduğu Suriye’de patriklik merkezi dâhil toplam sekiz metropolitlik bulunmaktadır. Şam, Hasake ve Damas’ta ikişer, Humus ve Halep’te birer metropolit bulunmaktadır. Patriklik merkezi Şam’da Bab Toma bölgesinde bulunmaktadır. Patrik, aynı zamanda abraşiye sorumlusu olduğu için metropolit görevini de yapmaktadır. Bu metropolitliklerin bulunduğu şehirler ve metropolitler şunlardır:⁹⁹⁰

- 1- Şam Metropolitliği: Moran Morignatius II. Aphrem Karim (Patrik)
- 2- Şam Metropolitliği: Nicolaos Matti Abd Alahad
- 3- Hassake Metropolitliği: Dionysios Bahnam Jijjawi
- 4- Hassake Metropolitliği: Maurice Yacoub Amsih
- 5- Damas Metropolitliği: Timotheos Mattaal Khoury
- 6- Damas Metropolitliği: İwannis Boulos al-Souqi
- 7- Halep Metropolitliği: Gregorios Yohanna İbrahim
- 8- Humus Metropolitliği: Silvanos Petrosıssa al-Nemeh

Lübnan’da yedi adet metropolit görev yapmaktadır. Bunlardan dört tanesi Bikfaiya bölgesinde, iki tanesi başkent Beyrut’ta ve bir tanesi de Zahle’de bulunmaktadır. Bu metropolitliklerin bulunduğu şehirler ve metropolitler şunlardır:⁹⁹¹

- 1- Bikfaiya Metropolitliği: Daniel Climis Kourieh
- 2- Bikfaiya Metropolitliği: Chrysostomos Michael Shemoun
- 3- Bikfaiya Metropolitliği: Philoxenos Mattai Shemoun
- 4- Bikfaiya Metropolitliği: Timotheos Aphrem Aboodi

⁹⁹⁰ Constitution, md. 4; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; “The Syriac Orthodox Church Today”.

⁹⁹¹ Constitution, md. 4; Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; “The Syriac Orthodox Church Today”.

- 5- Zahle Metropolitliği: Yustinos Paulus Safar
- 6- Beyrut Metropolitliği: Athanasios Aphrem Barsoum
- 7- Beyrut Metropolitliği: Theophilos Georges Saliba

Filistin bölgesinde bir metropolit ve patriklik vekilliği bulunmaktadır. Hem Filistin hem de Ürdün bölgesinden sorumlu metropolitliğin merkezi Kudüs'tür. Bu metropolitlikte Severius Malki Murad görev yapmaktadır.⁹⁹²

Amerika Birleşik Devletleri'nde Süryaniler için üç adet metropolitlik abraşiyesi bulunmaktadır. Bunlar:⁹⁹³

- 1- Teaneck (New Jersey) Metropolitliği: Dionysius Jean Kavak
- 2- Carteret (New Jersey) Metropolitliği: Tithus Yeldho
- 3- Burbank (Kaliforniya) Metropolitliği: Climis Evgin Kaplan

Kanada Metropolitliği: Merkezi St. Laurent Que'de (Montreal) bulunur. Bu abraşiyenin metropoliti Mor Timotheos Aphram Aboodi'dir.⁹⁹⁴

Brezilya'daki Metropolitliği: Merkezi Sao Paolo'da bulunur. Bu abraşiyenin metropoliti Rabban Gabriel Dahho,'dur.⁹⁹⁵

Arjantin Metropolitliği: Merkezi La Palata şehrinde bulunur. Chrysostomos Yuhanna Gassali bu abraşiyenin metropolitliğini yapmaktadır.⁹⁹⁶

Guatemala metropolitliği: Merkezi San Lucas Sacatepéquez'de bulunan bu abraşiyede Yacoub Eduardo Aguirre Oestmann metropolit olarak görev yapmaktadır.⁹⁹⁷

⁹⁹² "The Syriac Orthodox Church Today".

⁹⁹³ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; "The Syriac Orthodox Church Today".

⁹⁹⁴ "The Syriac Orthodox Church Today".

⁹⁹⁵ "The Syriac Orthodox Church Today".

⁹⁹⁶ *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; "The Syriac Orthodox Church Today".

⁹⁹⁷ *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; "The Syriac Orthodox Church Today".

İngiltere metropolitliği: Merkezi Londra'daki Mor Toma Katedrali'dir. Bu abraşiyenin metropoliti Athanasius Toma Dawod Dakama'dır.⁹⁹⁸

Belçika'da iki adet metropolitlik görev yapmaktadır. Bu metropolitliklerin ikisi de başkent Brüksel'e bağlı Evere bölgesinde görev yapmaktadır. Metropolitliklerin görev bölgesi Fransa'yı da kapsamaktadır. Bunlar:⁹⁹⁹

- 1- Evere Metropolitliği: Severios Hazael Saome
- 2- Evere Metropolitliği: Gergess Kourieh Kourieh

Avusturya Metropolitliği: Abraşiyenin merkezi Avusturya'da Wien kentinde bulunan Mor Evgin Manastırı'dır. Abraşiyenin metropoliti Eustathius Matta Roham'dır.¹⁰⁰⁰

İsviçre Metropolitliği: Merkezi Arth bölgesinde bulunan bu abraşiyede Dionysius İsa Gürbüz görev yapmaktadır.¹⁰⁰¹

Almanya'da iki adet metropolitlik bulunmaktadır. Bu metropolitliklerin merkezi Warburg ve Dermenhorst şehrinde bulunmaktadır.¹⁰⁰²

- 1- Waburg Metropolitliği: Philoxenus Mattias Nayis
- 2- Delmenhorst Metropolitliği: Julius Hanna Aydın

Hollanda Patrik Vekilliği: Merkezi Hollanda'nın Hengelo şehrinde. Bu abraşiyenin metropoliti Polycarpus Evgin Aydın'dır.¹⁰⁰³

İsveç'te iki metropolitlik görev yapmaktadır. Bu abraşiyelerin görev kapsama alanı İskandinav ülkeleridir. İki abraşiyenin merkezi de Södertälje'de bulunmaktadır. Bunlar:¹⁰⁰⁴

⁹⁹⁸ Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; "The Syriac Orthodox Church Today".

⁹⁹⁹ Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; "The Syriac Orthodox Church Today".

¹⁰⁰⁰ Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; "The Syriac Orthodox Church Today".

¹⁰⁰¹ Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; "The Syriac Orthodox Church Today".

¹⁰⁰² Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; "The Syriac Orthodox Church Today".

¹⁰⁰³ Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; "The Syriac Orthodox Church Today".

- 1- Södertälje Metropolitliği: Julius Abdullah Shabo
- 2- Södertälje Metropolitliği: Dioskoros Bünyamin Ataş

Avustralya ve Yeni Zelanda Metropolitliği: Merkezi başkent Sydney’dedir. Bu abraşiyenin metropoliti Malatios Malki Lahdo’dur.¹⁰⁰⁵

Bunun dışında Arap Körfez Ülkeleri abraşiyesinden sorumlu bir metropolitlik mevcuttur. Bu metropolitliğin merkezi Dubai’de bulunmaktadır. Bu metropolitkte Bartalameos Nathaniel Yusuf görev yapmaktadır.¹⁰⁰⁶

4.3.3. Mafiryen (Mafiryano, Catliklik)

Patrikten sonra gelen ve sadece Süryani Kadim Kilisesi’nde bulunan bir hiyerarşik yapıdır.¹⁰⁰⁷ Catlik, Yunanca bir sözcüktür. Süryanice “meyve veren”, “verimli olan” anlamalarına gelir.¹⁰⁰⁸ Mafiryen, “katolikos (catholicos, caslaka)” terimiyle aynı anlamda kullanılmıştır. Tarih boyunca Süryani Kadim Kilisesi’nde üç mafiryenlik silsilesi kurulmuştur. Bunlar; Tikrit Mafiryenliği, Turabdin Mafiryenliği¹⁰⁰⁹ ve Hindistan Mafiryenliği’dır.

Mafiryenlik, patrik yetkilerine sahip yönetsel bir makamdır. Patrik tarafından takdis edilerek atanır ve Baseliös ünvanını kullanır. Kilise hiyerarşisinde patrikten sonra gelir. Mafiryen, “Doğunun Katolikosu” ünvanıyla anılır. Bu makam doğudaki piskopos ve metropolit olmak üzere tüm din adamlarının takdis ve atama, görevden alma yetki ve sorumluluğundadır.¹⁰¹⁰

Doğu Mafiryenliği olarak bilinen Tikrit Mafiryenliği, Patrik I. Athanasios Gamolo (öl. 631) tarafından VII. yüzyılda kurulmuştur. Kuruluş amacı Sasani İmparatorluğu içindeki Süryani Ortodoks Kilisesi mensupları için hiyerarşik bir yapı

¹⁰⁰⁴ Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; “The Syriac Orthodox Church Today”.

¹⁰⁰⁵ Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; “The Syriac Orthodox Church Today”.

¹⁰⁰⁶ Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 2; Akyüz, Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; “The Syriac Orthodox Church Today”.

¹⁰⁰⁷ Atiya, Doğu Hristiyanlığı Tarihi, 247.

¹⁰⁰⁸ Saka, el-Esraru’s-Sab’a Bi Hasbi Mu’takidi ve’t-Taksi’l-Keniseti’s-Suryaniyye, 102.

¹⁰⁰⁹ Tur Abidin Mafiryenleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Behnam, Tarix d Turcabdin, 29-30.

¹⁰¹⁰ Aziz S. Atiya, Mezopotamya’da İlk Doğu ve Batı Süryani Kiliseleri, Yakubi, Nasturi, Marunî (İsveç: Nsibin Yayınları, 1995), 99.

oluşturmaktır.¹⁰¹¹ İlk mafıryan Marutha (629-649) olarak atanmış ve Sasani topraklarındaki tüm Süryani Ortodokslardan sorumlu olmuştur.¹⁰¹² Tikrit Mafıryanlığı'nın merkezi Mor Matay Manastırı'ydı ve murun yağının kutsamayla beraber bölgedeki tüm ruhbanları atama yetkinse sahipti. 640 yılında Müslümanların Sasani devletini yıkıp Süryanilerin yoğun yaşadığı bölgelere hâkim olmaları ile Tikrit Mafıryanlığı statüsü devam etmiştir. 1089 yılında Tikrit Mafıryanlığı Musul'a taşınmıştır. XII. yüzyıldan itibaren ise Mor Matay Manastırı'nda kalıcı olarak ikamet etmiştir.¹⁰¹³ Mafıryan VI. Basilyus Behnam'ın vefatından sonra 1860 yılında toplanan sinod kararıyla Tikrit Mafıryanlığı kaldırılmıştır.¹⁰¹⁴

İkinci mafıryanlık Turabdin'de kurulmuştur. İlk mafıryan Midyatlı Baselios Malki olarak kabul edilir. Turabdin Mafıryanlığı, Turabdin bölgesinden sorumluydu. Ancak idari anlamda yetkisinin nerelere kadar gittiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Son mafıryan 1844 yılında öldürülen Anhilli Baselios Abd al-Ahad'dır (1821-1844).¹⁰¹⁵

Üçüncü mafıryanlık, günümüzde de varlığını devam ettiren Hindistan mafıryanlığıdır.¹⁰¹⁶ 1912 yılında kurulan Malankara Süryani Ortodoks Mafıryanlığı'nın (The Catholicate of the Malankara Orthodox Syrian Church) ilk mafıryanı Baselios I. Paulos'tur (1912-1918). Yarı özerk, kendi metropolitlerini ve ruhbanlarını atama yetkisine sahip kilise (otosefal) olarak kabul edilen Hindistan Mafıryanlığı'nda günümüze kadar sekiz mafıryan görev yapmıştır.

Bu mafıryanlar görev yaptıkları tarihler şunlardır:

1- Mor Baselios I. Paulos (1912-1918)

¹⁰¹¹ Jack B. Tannous, "Athanasios I Gamolo", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 28 Ağustos 2023).

¹⁰¹² Sebastian P. Brock, "Marutha of Tagrit", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 28 Ağustos 2023).

¹⁰¹³ Kiraz, "Matay, Dayro d-Mor".

¹⁰¹⁴ Saka, *el-Esrru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*, 102; George A. Kiraz, "Maphrian", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition* (Erişim 28 Ağustos 2023).

¹⁰¹⁵ Kiraz, "Maphrian".

¹⁰¹⁶ Hindistan'da Süryani Kilisesi'nin kurulmasıyla ilgili bkz Hanna Dolabani, *Antakya Ve Dogu Sayin Patriki Kadasetli Mar Ignatiyos 3.cu Yakup'un Hindistan Suryani Kilisesi'ne Resuli Ziyaretleri* (İstanbul: Baha Matbası, 1965), 13-15; Mor İğnatius Yakup III, *Tarih'ü'l-Kenisetü'l-Süryaniyyetü'l-Hindiyye* (Beyrut, 1951).

- 2- Mor Baselios I. Geevarghese (1925-1928)
- 3- Mor Baselios II. Geevarghese (1929-1964)
- 4- Mor Baselios I. Augen (1964-1975)
- 5- Mor Baselios Marthoma I. Matews (1975-1991)
- 6- Mor Baselios Marthoma II. Matews (1991-2005)
- 7- Mor Baselios Marthoma I. Didymos (2005-2010)
- 8- Mor Baselios Marthoma II. Paulos (2010-2021)
- 9- Baselios Marthoma Mathews III (2021-...)

Hindistan Mafıryanı, Kerela Eyaleti'ne bağı Pethenkurish'de ikamet etmektedir.¹⁰¹⁷

Şekil 26: Hindistan Mafıryanı Baselios Marthoma Mathews III¹⁰¹⁸

Hindistan'daki Malankara Süryani Ortodoks Kilisesi'ni idare eden Hindistan Mafıryanı, toplamda kendisine bağı otuz üç metropolitlik abraşıyesini idare etmektedir.¹⁰¹⁹

Hindistan Mafıryanlığı, Doğı Katolikosluğu (Caslakatu Meşrik) veya Hindistan Katolikosluğu (Caslakatu Hind) olarak da isimlendirilmektedir. Hindistan

¹⁰¹⁷ David Daniel, *The Orthodox Church of India (History)* (New Delhi: Print Aid, 1986), 597-599.

¹⁰¹⁸ "H.H. Baselios Marthoma Mathews III, The Ninth Catholicos of the East in Malankara |" (Erişim 17 Kasım 2023).

¹⁰¹⁹ Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

Mafıryanı'nın başında olduğu kilise “*Malankara Süryani Ortodoks Kilisesi*” olarak bilinmektedir.¹⁰²⁰ Patrik III.Yakup 1958 yılında Gregorios Kurkis'in (Geevarghese 1958-1964) mafıryanlığını resmen kabul etmiş ve Süryani Kadim Kilisesi tarafından kabul edilen Hindistan'ın ilk meşru mafıryanı olarak tanımıştır. 1964 yılında ise Hindistan Malankara Süryani Ortodoks Kilisesi'ni ziyaret eden Patrik III. Yakup, Baslios I. Evgin'i (Augen, 1964-1975) Hindistan Mafıryanı olarak takdis etmiştir. Ancak Patrik III. Yakup 1975 yılında kendisine karşı muhalif hareketler içerisinde bulunan Mafıryan Baslios I. Evgin'i görevden alıp yerine Baslios II. Pavlus'u (1975-1996) kutsamıştır.¹⁰²¹ Hindistan'da meşru olarak kabul edilen dördüncü mafıryan, patrik Patrik I. Zekka Iywas tarafından atanan I. Baselius Tomas'tır.¹⁰²²

Hindistan Mafıryanı, sayıları milyonları bulan Malankara Süryani Ortodoks Kilisesi'nin abreşiye bölgesinden sorumludur. Süryani Kadim Kilisesi'ne bağlı olup Hindistan'da bulunan metropolitler arasından seçilmektedir. Süryani Kadim Kilisesi Patriği tarafından onaylanan mafıryan görevine başlamaktadır. Rütbe olarak patrikten sonra ikinci sırada yer alır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Hindistan Mafıryanlığı, otosefal bir yapıya sahiptir. Mafıryan, patriğe danışmadan metropolitleri atama ve görevden alma yetkisine sahiptir. Litürji olarak Süryani Kadim Kilisesi inanç ve ibadet esaslarını kabul eder. Aynı zamanda Süryani Kadim Kilisesi Patriği'nin üstünlüğünü tanır. Ayinlerde önce Süryani Kadim Patriği'nin, sonra Mafıryan ve en sonunda da abraşiye metropolitinin ismi anılır. Mafıryan atandıktan sonra “*Mor Baslios*” unvanını kullanır.¹⁰²³ Resmi adı “*The Catholicate of the Malankara Orthodox Syrian Church*” şeklindedir.¹⁰²⁴

Günümüzde Hindistan'ın Kerala eyaletine bağlı Malankara'da Devalokam Mafıryanlık merkezinde faaliyet göstermektedir. Mafıryanlığa bağlı onlarca kilise ve manastır, yetimhaneler, hastahaneler, Tıp Fakültesi (Malankara Medical Mission

¹⁰²⁰ Paulus Mar Gregorios, *The Orthodox Church in India an Overview* (Delhi: Sophia Publications, 1982), 2.

¹⁰²¹ Kiraz, “Maphrian”.

¹⁰²² Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*, 110.

¹⁰²³ Constitution, md. 8; Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*, 11.

¹⁰²⁴ “Catholicate |” (Erişim 26 Ağustos 2023).

Hospital) ve buna bağılı hemşirelik yüksekokulları, Mor Baselios Hristiyan Mühendislik ve Teknoloji Koleji, Baselios Mathews II Mühendislik Fakültesi, kolej ve okullarla Hindistan Süryani Hristiyanlarına hizmet etmektedir.¹⁰²⁵

Günümüzde Hindistan’da, Süryani Kilisesi litürjisini takip eden birçok kilise vardır. Bu kiliselerin kurucuları Süryaniler olduğu için Süryani kiliseleri olarak kabul edilmektedirler. Bunların çoğu Süryani Hristiyanları olarak isimlendirilmiştir. Bunların bir kısmı Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi’ne bağılıdır. Bu kiliseler şunlardır:¹⁰²⁶

- 1- Süryani Malabar Kilisesi
- 2- Süryani Malankara Kilisesi
- 3- Süryani Ortodoks Kilisesi
- 4- Mar Toma Süryani Kilisesi
- 5- Anglikan Süryani Kilisesi (1847 yılında Süryani Ortodoks Kilisesi’nden ayrılmış cemaatin kurduğu bir kilisedir).
- 6- Doğu Kilisesi (Nesturi Kilisesi’ne mensup cemaatin tabi olduğu kilisedir).
- 7- Thozhiyoor Kilisesi (19. Yüzyılda Süryani Kadim Kilisesi’nden kopmuş bir kilisedir).
- 8- St. Thomas Evangelical Kilisesi (1961 yılında Mar Toma Süryani Kilisesi’nden ayrılmış cemaatin kurduğu bir kilisedir)
- 9- Travancore-Cochin Anglikan Kilisesi
- 10- Protestan Kilisesi

4.3.4. Fatıryarko (Patrik)

Antakya Süryani Kadim Kilisesi hiyerarşisinin en üstünde, patrik yer almaktadır. Patrik, patriarchis (patriyarkis) sözcüğünün Arapçaya geçmiş hali olup, en üst dini lider anlamında kullanılmaktadır.¹⁰²⁷ Patrik Süryani toplumunun “*Ruhani ve Dünyevi*” lideri konumundadır. Diğer kiliselerde de olduğu gibi piskoposluk sınıfı içerisinde patrik, hem kilisenin hem de Kutsal Sinod’un yöneticisidir. Patrik, kilisede

¹⁰²⁵ “Institutions |” (Erişim 27 Ağustos 2023).

¹⁰²⁶ Gregorios, *The Orthodox Church in India an Overview*, 1-4.

¹⁰²⁷ Öztürk, *İslam Dünyasında Hristiyanlık*, 64.

öncelikle Havarî Petrus'un halefi olarak kabul edilir.¹⁰²⁸ Patrik seçilecek kişide dini kazanım, temsil kabiliyeti, tahsil durumu ve topluma yapılan hizmetler gibi özellikler aranır. Patrik, mafıryan dâhil tüm piskoposlardan oluşan bir sinod tarafından, Süryani Kadim halk önderlerine de danışılarak metropolitler arasından seçilir.¹⁰²⁹ Süryani Kadim Kilisesi'nde patriklikle ilgili kurallar Süryani Kadim Kilisesi Anayasası'nda ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Süryani Kadim Kilisesi Anayasası'na göre Patrik, Kilise'nin tüm dini ve idari genel denetçisidir.¹⁰³⁰ Patrik başkanlığındaki Kutsal Sinod Antakya Süryani Kadim Kilisesi'nin en yüksek dini, ruhani, yasama ve idari otoritesidir.¹⁰³¹

2002 yılında kabul edilen Antakya Süryani Kilisesi Anayasası, patriği şu şekilde tarif etmiştir:¹⁰³² *“Patrik Hazretleri, Baş Havarî Aziz Petrus'un meşru halefidir. Katolikos Hazretleri (Mafıryan), Başpiskoposluk Metropolitleri, Başpiskoposluk Metropolitliği Patrik Vekilleri ve Metropolit Patrik Muavini tarafından kanunen seçilen Ruhani Lider'dir. Patrik, inancının, doktrininin ve apostolik geleneklerinin savunucusu olan Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi'nin Yüce Başkanıdır. Birliğinin simgesi, her yerde temsilcisi ve sözcüsüdür. Tüm işlerinin genel amiri ve dünya çapındaki tüm Süryani Ortodoks halkının ruhani babasıdır. Mafıryan (katolikos), metropolitler, rahipler, keşişler, rahibeler, diyakozlar ve tüm siviller ona itaat etmelidir. Seçildikten sonra adı Moran Mor İğnatius Hazretleri olacaktır... (kişisel adı bundan sonra gelecektir). Onun adı, tüm Süryani Ortodoks Başpiskoposluklarının kiliselerinde, Kutsal Ayin ve kanonik dualar sırasında, başpiskoposluk metropolitinin adından önce ve Hindistan'da Mafıryanı'ndan (Katolikos) adından önce ilan edilecektir. Ünvanı: Yüce Patrik Hazretleri Moran Mor İğnatius ... Antakya ve tüm Doğu Patriği ve Evrensel Süryani Ortodoks Kilisesi'nin Yüce Başkanı.”*

¹⁰²⁸ Constitution, md. 7.

¹⁰²⁹ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 246; Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*, 102; Yeşil, *Süryani Kadim Kilisesi'nde İnanç ve İbadet Esasları*, 96.

¹⁰³⁰ Constitution, md. 2.

¹⁰³¹ Constitution, md. 3.

¹⁰³² Constitution, md. 7.

Süryani Kadim Patrikleri, seçildikten sonra yukarıda da ifade edildiği gibi, İğnatiuos ünvanını kullanmaya başlarlar. Bu isim, 107 yılında Roma’da öldürülen Antakya piskoposunun (Antakyalı İğnatius, İğnatius Nuroño) adı olup, ilk olarak 1293 yılında seçilen Patrik Bar Vahip tarafından benimsenmiş ve o tarihten beri ünvan olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁰³³

Osmanlı salnamelerin ilk döneminde Süryani Kadim patrikleri için “*Süryani Patriği*” şeklinde ifade edilmişken salnamenin 40. sayısında “*Süryani Kadim Patriği*” ifadesi geçmiştir. “*Süryani Kadim Patrikliği*” tabiri ilk defa salnamenin 43. sayısında ifade edilmiştir (1305/1888).¹⁰³⁴

4.3.4.1. Patriğin Görevleri

Süryani Kadim Kilisesi Anayasasına göre Patriğin görevleri şu şekilde sıralanmıştır:¹⁰³⁵

- 1- Kilise’nin ve Kutsal Sinod’un Yüce Başkanı dini, manevi ve idari işlerinin genel yöneticisidir. Başpiskoposluğun dini, idari ve mali meselelerini denetler. Ayrıca yerel tüzüklerini onaylar ve nihai bütçelerini gözden geçirir.¹⁰³⁶
- 2- Patrik Hazretleri, Kutsal Sinod’u toplar. Patrik Hazretleri, Kutsal Sinod toplantı oturumlarına, yaptırımlara başkanlık eder ve kararlarını açıklar.¹⁰³⁷
- 3- Patrik Hazretleri, yasal olarak seçilmiş mafıryan (katolikos) ve metropolitleri tayin eder ve kutsal murunutakdis eder. Bu hizmetlerin yerine getirilmesinde kendisine (onun davetiyle) en az iki metropolit yardımcı olacaktır. Patrik Hazretleri ayrıca, yetkisi altındaki tüm metropolitlerin seçimini de onaylamaktadır. Ayrıca Hindistan Knanaya Başpiskoposluğu Metropolitlerini, Evangelizasyon Derneklerini,

¹⁰³³ Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, 246. Ayrıca bkz. Çalışmanın “Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular, Antakyalı İğnatius.

¹⁰³⁴ Canan Seyfeli, “Millet Sistemi ve Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryani Kadim Patrikliği (1847-1918)”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 29 (2017), 22.

¹⁰³⁵ Constitution, md. 12-27.

¹⁰³⁶ Constitution, md. 12.

¹⁰³⁷ Constitution, md. 13-14.

Apostolik Görüş Kiliselerini ve gerekirse Hindistan'daki diğer başpiskoposlukların metropolitlerini de görevlendirir.¹⁰³⁸

- 4- Patrik Hazretleri, Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi'nin işleriyle ilgili her türlü sözleşmeyi, her türlü belgeyi ve mektubu imzalar. Yerel, bölgesel ve uluslar arası diğer kiliseleri ve kilise meclisleri ile olan tüm dış ilişkileri yönetir. Kendi talimatlarını yerine getirmesi için tüm bu kuruluşlara temsilcisini gönderme hakkına sahiptir.¹⁰³⁹
- 5- Patrik Hazretleri, din adamlarını dini ve kültürel görevlerle görevlendirir.¹⁰⁴⁰
- 6- Patrik Hazretleri, boş veya yeni açılan başpiskoposluklara bir din adamını Patrik Elçisi olarak atar. Ayrıca Antakya Apostolik Makamı altındaki başpiskoposlukların ilgili sivil yetkililerine ve metropolitlerine bildirir.¹⁰⁴¹
- 7- Patrik Hazretleri bir başpiskoposluğu ziyaret ettiğinde kilisede patrik koltuğuna oturur. Yanında başpiskoposluğun metropoliti, ardından görev kıdemlerine göre ona eşlik eden metropolitler oturur. Metropolitlerden hiçbiri, Apostolik Makamı'na hürmetle ve onun üstünlüğünü kabul ederek, onun huzurunda asalarını (makam asalarını) taşımayacaktır.¹⁰⁴²
- 8- Patrik Hazretleri layık gördüğü kişiye nişan verebilir.¹⁰⁴³
- 9- Patrik Hazretleri, kilise ayinlerini inceleme, düzeltme, ortadan kaldırma veya yeni kilise ayinleri getirme hakkına sahiptir. O, aynı zamanda inançlı, bilimsel, ahlaki, entelektüel ve sosyal bir olgu olarak Süryani mirasının da sorumlusudur. Metinlerinin seçimini denetler ve dilediğini bu göreve tayin eder. Özellikle inanç, doktrin ve ayinler konularında tek hakka sahiptir.¹⁰⁴⁴
- 10- Patrik Hazretleri'nin Kutsal Sinod ile zorunlu olarak görüştüğü konular şunlardır:¹⁰⁴⁵
 - a- Katolikos ve metropolitlerin seçimlerinin ve atamalarının onaylanması.

¹⁰³⁸ Constitution, md. 15.

¹⁰³⁹ Constitution, md. 16.

¹⁰⁴⁰ Constitution, md. 17.

¹⁰⁴¹ Constitution, md. 18.

¹⁰⁴² Constitution, md. 19.

¹⁰⁴³ Constitution, md. 20.

¹⁰⁴⁴ Constitution, md. 21.

¹⁰⁴⁵ Constitution, md. 22.

- b- Metropolitlikleri bir başpiskoposluktan diğerine taşımak.
 - c- Mafıryan (katolikos) ve metropolitlerin görevden alınması veya istifalarının kabul edilmesi.
 - d- Başpiskoposlukların (metropolitlik bölgeleri) coğrafi sınırlarının değiştirilmesi.
 - e- Başpiskoposluk (metropolitlik) kurmak veya kaldırmak.
 - f- Patrikhanenin taşınmaz ve vakfiyelerinin bir kısmını veya tamamını satmak.
- 11- Tüm Süryani Ortodoks manastırlarının ve Patrik teşkilatlarının yönetimi doğrudan Patrik'e bağlıdır. Manastırlar ve teşkilatlar sadece hizmetlilerini atama hakkına sahiptir.¹⁰⁴⁶
- 12- Tüm başpiskoposluklar, eski geleneğe göre verilen ondallığa ek olarak mülklerinin gelirlerinin yüzde onunu yıllık aidat olarak Patrikhane'ye vermek zorundadır. Ancak manastırlar yıllık gelirlerinin yüzde yirmisini Patrikhane'ye vermelidir. Bu aidatlar ilgili bütçelerinde belirtilmelidir.¹⁰⁴⁷
- 13- Patrik Hazretleri, Antakya Apostolik Makamı'nın tüm başpiskoposluklarını ve kiliselerini ziyaret eder; gerekli gördüğü her türlü gözlemi yapar. Ayrıca Başpiskoposluk Metropolit'i'ni, rahipleri, kilise mütevelli heyetlerini ve gerektiğinde diğer tüm kurumları sorumlu tutar.¹⁰⁴⁸
- 14- Patrik Hazretleri, son Sinod'un toplanması ile yeni Sinod'un toplanması arasındaki dönemde gerçekleştirdiği tüm faaliyetleri Kutsal Sinod üyelerine bildirir.¹⁰⁴⁹
- 15- Anayasaya Patriklik makamının ruhanilere mektuplarda hitap şekillerini de düzenlemiştir. Buna göre Patrik, mafıryan, metropolitler ve piskoposlarla bizzat iletişim kurduğunda mafıryan için kardeşimiz hazretleri, metropolit için muhterem kardeşimiz ve piskopos için majesteleri kardeşimiz hitabını kullanmak zorundadır. Patriklik makamı mafıryan, metropolitler ve piskoposlara gönderdiği mektuplarda imza,

¹⁰⁴⁶ Constitution, md. 23.

¹⁰⁴⁷ Constitution, md. 24.

¹⁰⁴⁸ Constitution, md. 25.

¹⁰⁴⁹ Constitution, md. 26.

mektubun altında olacaktır. Ancak mektubun başında onun adı ve mührü olacaktır.¹⁰⁵⁰

Patriğin resmi ünvanı; “*His Holines Mor İgnatius II. Aferem Kerim* Exalted Patriarch of The Jacobite Churches of Syriaand in The East.*” Patrik yazışmalarında Arapça dilini kullandığı için Patriğin orijinal adı şu şekilde geçmektedir: “*Mor İgnatius AferemKerim Essani Batriyarku Antakiyye ve Sâiri’l-Meşrik.*”Süryani Ortodoks Kilisesi’nin armasında Süryanice-Arapça dilleriyle yazılan orijinal isim şu şekildedir: “*Batriyarkiiyetu Antakiyye ve Sâiri’l-Meşrik - Fotriyorko d-Antokyo u d-Kul Mednhto.*”Patriğin Türkçe ünvanı, “*Antakya ve Bütün Doğu’nun Elçisel Kürsüsü Patriği ve Bütün Dünyadaki Süryani Ortodoks Kilisesi’nin Reisi.*”¹⁰⁵¹

4.3.4.2. Patrik Seçimi

Antakya Süryani Ortodoks Patriği’nin seçilmesi, birkaç aşamadan oluşmaktadır. Yeni patriğin seçilmesi patriklik makamında bulunan piskoposun vefatı, istifa etmesi, görevden alınması veya kalıcı bir sağlık engelinin oluşması durumunda gerçekleşir.¹⁰⁵²

Patriğin ölümü halinde, patrik muavini, Şam’da bulunan patrik vekili, patrikliğin yazışma bölümünden sorumlu ruhbanlar ve patriklikte görevli metropolit toplanıp cenazeye katılmak için mafıryan ve metropolitlere acil olarak haber verirler. Ayrıca patrikhanenin bulunduğu bölgenin mülki amirlerine ve diğer mezhep mensuplarına mektup göndererek cenaze hakkında bilgi verirler. Patriğin taşınır tüm mirasını, notlarını, kayıt altına aldığı belgelerini ve dosyalarını kırmızı mumla mühürlerler. Ayrıca patriğin şahsi kütüphanesi ve konutu da mühürlenir. Cenaze töreni ve defin işlemleri bittikten sonra yukarda belirtilen eşyalar ve mirası tutanakla metropolitler huzurunda patrik yerine geçici olarak seçilen patrik vekiline verilir.¹⁰⁵³

¹⁰⁵⁰ Constitution, md. 27.

* 2014 yılında Mor İgnatıyos I. Zekka Ayvaz’ın vefatı üzerine seçilmiştir.

¹⁰⁵¹ Ürek, *Cüneyt Yeşil’in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı I*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil’in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı I*; Akyüz, *Deyrüzzaferan Manastırı’nın Tarihi*, act 38.

¹⁰⁵² Constitution, md. 28.

¹⁰⁵³ Constitution, md. 28.

Eğer patrik istifa etmiş ise Kutsal Sinod'un üyeleri tarafından görevine tekrar dönmek üzere ikna edilmeye çalışılır. Eğer patrik istifasını geri almazsa veya en az üç uzmanın ortak görüşüyle görevini devam etmesine engel bir sağlık durumu sabit olursa, Kutsal Sinod'un üyelerinin üçte ikisinin kararıyla patrik görevinden muaf tutulur ve patriklik makamı boş olarak kabul edilir. Bundan sonra patrik muavini ve patrik vekili, Süryani Ortodoks Kilisesi'nin kurallarına uymak üzere mafıryan ve metropolitlerin, geçici olarak patrik vekili görevini üstlenecek bir metropoliti seçmelerini sağlar. Patriklik karargâhına gelen patrik vekili, boş olan patriklik makamına vekâlet eder ve yeni patriğin seçilmesi için gerekli hazırlıkları yapar.¹⁰⁵⁴

Patriğin istifasının kabul edilmesi halinde Kutsal Sinod, onun ruhani ve fiziksel ikametgâhı için uygun bir yer sağlayacaktır. Yaşam giderleri ve sağlık hizmetleri uygun şekilde karşılanacaktır. Yeni Patrik'in adının ardından dünya çapındaki tüm Süryani Ortodoks Kiliselerinde dualarda onun adı anılacaktır.¹⁰⁵⁵

Patriklik seçimi için Mafıryan ve metropolitler Patrikhane'de geçici patrik vekilini atamak için toplanırlar. Toplantıya görev bakımından mafıryan veya en kıdemli metropolit başkanlık eder. Bir hafta içinde, kendi aralarından oy çokluğuyla geçici patrik vekili seçerler. Oylamaya katılmayan veya oyunu yazılı beyan etmeyen mafıryan veya metropolitler oy hakkını kaybetmiş sayılır. Seçilen patrik vekili metropolitin adı derhal ilan edilir. Seçilen patrik vekili vakit kaybetmeden Patrikhaneye gitmelidir. Şayet patrik vekilinin ölümü halinde yerine ikinci en çok oyu alan metropolit geçer.¹⁰⁵⁶ Seçimlerde iki metropolitin eşit oy alması halinde içlerinde en kıdemli olan metropolit patrik vekilliği seçimini kazanmış sayılır. Seçilen patrik vekilinin adı patriklik makamının bulunduğu ülkenin mülki amirlerine bildirilir.¹⁰⁵⁷

Anayasaya göre seçilen patrik vekili, acil durumlar dışında patriklik merkezini terk edemez. Ayrıca patriklik merkezi ve merkeze ait hiçbir makamda

¹⁰⁵⁴ Constitution, md. 46-47; Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*.

¹⁰⁵⁵ Constitution, md. 48.

¹⁰⁵⁶ Constitution, md. 29-30.

¹⁰⁵⁷ Constitution, md. 31.

değişiklik yapamaz. Görevi boyunca ruhbanların terfilerini yapamaz ve görevden alamaz. Cemaate bağlı taşınır veya taşınmaz malları satamaz, takas edemez.¹⁰⁵⁸

Seçilen patrik vekili patrik seçimi için otuz gün içinde Kutsal Sinod'u toplantıya çağırarakla mükelleftir. Meşru bir sebep olmadan toplantıya katılamayan mafıryan ve metropolit, oyunu resmi mühürlü gizli bir mektupla kullanabilir. Oyunu meşru bir sebep olmadan kullanamayan sinod üyeleri oy hakkını kaybeder.¹⁰⁵⁹

Anayasa, patrikte olması gereken özellikleri de belirtmiştir. Buna göre patrik en az kırk yaşını doldurmuş, idari kabileyeti olan ve dürüstlüğüyle tanınan biri olmalıdır. Ayrıca ilahiyat ve edebiyat bilgisine de sahip olmalıdır. Hem Süryanice hem Arapça dillerine hâkim olmalı, en az bir tane yaygın yabancı dili iyi bilmelidir. Ortodoks Kilisesi inancının savunucusu olduğunu geçmişteki davranışlarıyla kanıtlamalıdır. Ayrıca yedi yıldan az olmamak üzere metropolit olarak başarılı bir şekilde görev yapmış olması gerekir.¹⁰⁶⁰

Patriklik seçimine metropolitler, patrik muavini, patrik vekilleri katılırlar. Ayrıca Hindistan Mafıryanı, Hindistan Knanaya Başpiskoposluğu Metropolit, Hindistan Mafıryanlığı'na bağlı tüm metropolitlikler, Hindistan Malankara Başpiskoposluğu'na bağlı Kuzey Amerika Metropolitliği seçime katılma yetkisine sahiptir. Ancak Anayasa patrik seçimiyle ilgili bazı sınırlamalar getirmiştir. Buna göre Hindistan'da bulunan mafıryanlık dâhil Hindistan metropolitlerinin seçilme hakları, anayasaya tarafından engellenmiştir.¹⁰⁶¹

Patriklik seçimi için geçici Patriklik Vekili, Patriklik Manastırı'ndavarsa mafıryanın başkanlığında Kutsal Sinod üyesi metropolitlerin katılacağı kapalı bir toplantı yapar. Adaylık şartlarını taşıyan metropolitlerin isimlerinin Süryanice olarak yazıldığı oy pusulalarıyla gizli oy kullanılır. Seçmenler, başkanlık görevlisinden bir oy pusulası alır ve gereken yeri imzaladıktan sonra kutsal altarın¹⁰⁶² basamaklarına

¹⁰⁵⁸ Constitution, md. 32.

¹⁰⁵⁹ Constitution, md. 33.

¹⁰⁶⁰ Constitution, md. 34-35.

¹⁰⁶¹ Constitution, md. 36.

¹⁰⁶² Altar: İbranice “*sunak*” anlamına gelen bir kavramdır. Altar kavramı için Süryanice “*madebho*” kelimesi kullanılır. Süryani Kadim Kilisesi'nin evrensel bir kilise olduğu mesajını vermek için Anayasa'da sunak veya madebho yerine kutsal altar kavramı kullanılmıştır. Kilisenin doğu

çıkart ve seçtiğı ismin yanındaki haç işareti kırmızı bir kalemle açıkça işaretler. Sonra oy pusulasını kutsal altarnüzerine yerleştirilmiş kadehe atar. Daha sonra, seçim komisyonunda bulunan patriklik görevlisi, patrik vekil ve koordinasyondaki en kıdemli metropolitlerden ikisi, seçim sandıkları içindeki oyları sayar. Seçim açık oy sayımı ile yapılır. Ençok oyu alan metropolit patrik olarak seçilir. Adyaların isimleri ve aldıkları oy oranları açıkça ilan edilip ilgili deftere tutanakla yazılır. Toplantı tutanaklarının tutulmasının ardından oy pusulaları yakılır. Ancak mazeretleri nedeniyle katılmayan piskoposların oylarını içeren mektuplar, seçimin tekrarı durumunda kullanılmak üzere saklanır. Seçim, Kutsal Sinod toplantılarının yazıldığı deftere de kaydedilir.¹⁰⁶³ Başkan, oylama sonucu patrik seçilen metropolite seçimi kabul edip etmediğini sorar. Metropolit seçim sonucunu kabul ederse, adı Kutsal Sinod'da ilan edilir. Daha sonra, tüm piskoposlar ona hak ettikleri itaat ve hürmeti sunmak için koltuklarından kalkarlar. Seçim kurulu, seçim sonucunu oylamaya katılan metropolitlerin kaşelerinin ve imzalarının olduğu bir tutanak düzenler. Başkanlık görevlisi kilise çanlarını çalarak patrik seçilmiş metropolitin adını dışarıda bekleyen kalabalığa duyurur.¹⁰⁶⁴

Seçilmiş metropolit patrik olmayı kabul etmediğı zaman seçim bir kez daha tekrarlanır. Aynı şekilde oyların iki veya daha fazla metropolit arasında eşit olarak çıkması halinde de seçim bir kez daha tekrarlanır. Patrik seçilene kadar bu oylama tekrarlanır. Seçimin başka bir özelliğı de metropolitlerin seçim tamamlanana kadar manastırdan asla ayrılmamalıdır. Geçici patrik vekili patrik olarak seçilmiş ise, mafıryan, seçim sonucunu kabul edip etmediğini sorar. Toplantıda mafıryanın olmadığı durumlarda en kıdemli metropolit geçici patrik vekilinin seçimi kabul edip

bölümünde yer alan ve ayinin yapıldığı bölümdür. Bu bölüm sadece ruhanilere ait olup diğer cemaatin girmesi yasaktır. Bu bölümde *Guğulto* (İncil kürsüsü), *makam kürsüsü*, *perde ve sunak merdiveni* bulunur. “Altar”, *Wikipedia*, 04 Temmuz 2023; “The Holy Altar Articles - Greek Orthodox Archdiocese of America - Orthodox Church”, *Greek Orthodox Archdiocese of America* (Erişim 07 Ağustos 2023).

¹⁰⁶³ Constitution, md. 37.

¹⁰⁶⁴ Constitution, md. 38.

etmediğini soran kişidir.¹⁰⁶⁵ Oylama sonucu bazı patriklerin kurayla seçildiği de tarihi kaynaklarda geçmektedir.¹⁰⁶⁶

Seçilmiş Patrik, göreve başlamadan önce, noter huzurunda tasdik ettiği bir beyanla, sahip olduğu her şeyin, örneğin nakit para ve taşınmazmülkler gibi, Patrikhane'nin münhasır mülkü olacağını kabul etmelidir. Böylece patriğin ölümünden sonra yasal varislerinin onun mirasından pay almaları yasaklanmıştır.¹⁰⁶⁷

Kutsal Sinod, yeni Patrik'in göreve başlama törenini en yakın Pazar günü olarak belirler. Başpiskoposluklaratörene katılmaları için çağrıda bulunulur. Bunun yanında yerel mülki amirlere ve diğer mezheplerin sorumlularına da konu hakkında bilgi verilir.¹⁰⁶⁸

Patriklik atama töreni evharistiya ayininden sonra yapılır. Evharistiya ayini mafıryan tarafından gerçekleştirilir. Mafıryan tören alanında bulunmadığında patrik vekili o da yoksa en kıdemli metropolit töreni icra eder. Patrik'in göreve başlama töreni Süryani Kadim Kilisesi litürjisine uygun olarak yapılır.¹⁰⁶⁹ Başmael koymaışlemini, sırasıyla mafıryan; o yoksa patrik vekili, o da yoksa piskoposluk takdisi en eski olan mafıryan yapar. Bundan sonra patrik resmen görevine başlamış olur.¹⁰⁷⁰

Yeni Patrik, selefinin mirasını, mirası kaydeden komiteden alır. Bütün devir ve teslim işlemleri tutanak altına alınmalıdır.¹⁰⁷¹ Patriklik Makamı, olağanüstü durumlar hariç otuz günden fazla boş bırakılamaz.¹⁰⁷²

Patriklik denetleme işlemi patrikyardımcısı tarafından yapılır. Patriklik muavini tarafından denetlenen Patriklik, idari ve mali organı, tüm Patriklik'e ait

¹⁰⁶⁵ Constitution, md. 39-40.

¹⁰⁶⁶ Oylamayla seçilen patrikler için bkz. Dolabani, *Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi*, 47, 59, 68, 70, 73, 75, 79, 89, 118, 172.

¹⁰⁶⁷ Constitution, md. 41.

¹⁰⁶⁸ Constitution, md. 42.

¹⁰⁶⁹ Constitution, md. 43.

¹⁰⁷⁰ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı I*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı I*; Dilek, *Antakya Ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*, 105.

¹⁰⁷¹ Constitution, md. 44.

¹⁰⁷² Constitution, md. 45.

varlıkların, gelir ve giderlerinin resmi defter tutma standartlarına uygun olarak kaydedildiği kayıt ve izleme kayıtlarını düzenler. Patrikhaneye bağlı tüm manastır ve kurumlardaki görevliler de aynı usule uymak zorundadırlar. Patriklik muavini, her mali yılın başında denetleme yapar. Patriklik, bütçe hazırlamak için bir heyet kurar. Bu heyet, beklenen gelir ve giderler için tahmini bir bütçe hazırlayıp patriklik makamına sunar. Bütçe ancak patriğin kesin onayı ile yürürlüğe girer.¹⁰⁷³

Süryani Kadim Kilisesi'nde yukarıda da ifade edildiği gibi patrikliğe seçilen kişiler, ismini değiştirmez ancak isminin başına gelecek bazı unvanlar alırlar. 1957 yılında III. Yakup'un patrik olmasından itibaren "*Kutsal En Büyük Rahip, Mor İgnatius, Antakya ve Tüm Doğu Patriği, Evrensel Süryani Ortodoks Kilisesi'nin En Yüce Reisi*" unvanı resmi olarak kullanmıştır. Günümüzde bu unvanlar kullanılmaya devam etmektedir.¹⁰⁷⁴

Süryani Kadim Kilisesi patriklik merkezi Antakya olmasına rağmen, Patrikhane bağımsızlığını ilan ettikten sonra, baskılardan dolayı geçici olarak başka yerleri ikametgâh edinmiştir. Patriklik merkezleri sırasıyla; Halep, Urfa, Diyarbakır, Harran, Rakka, Malatya, Harran, Mardin, Meyafarkin (Silvan), Diyarbakır (ikinci defa) ve Mardin il merkezine 7 km mesafede bulunan Deyrülzafaran Manastırı olmuştur.¹⁰⁷⁵ 1932 yılına kadar Patriklik Merkezi konumunu sürdüren Deyrülzafaran Mnastırı, son patrik III. İlyas Şakir'in (1876-1932) 13.02.1932 yılında Hindistan'da ölümüyle, patriklik merkezi konumu son bulmuştur.¹⁰⁷⁶ 1933 yılında yapılan patriklik seçiminde, Suriye'nin Humus kenti Metropolitisi Musullu Afram Barsom'un (1887-1957) seçilmesiyle Patriklik Merkezi Suriye'ye taşınmıştır.¹⁰⁷⁷

Süryani Kadim Kilisesi'nden günümüze kadar yüz altmış bir patrik seçilmiştir. Bunlardan yüz yirmi üç meşru, geri kalan otuz sekiz patrik ise gayri

¹⁰⁷³ Constitution, md. 49.

¹⁰⁷⁴ Saka, *Kenisetü's-Suryaniyye*, 183.

¹⁰⁷⁵ Gabriyel Aydın, *Deyr'ulzafaran Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi Eski Patrikhane Merkezi* (Holland, 1984), 20; Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 256; Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı'nın Tarihi*, act 34; Aksin, *Süryani Kadim Kilisesi'nde Vaftiz Sakramenti*, act 17.

¹⁰⁷⁶ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 256; Akyüz, *Deyrülzafaran Manastırı'nın Tarihi*, act 34.

¹⁰⁷⁷ Çelik, *Süryani Kilisesi Tarihi*, 205-207.

meşru olarak kabul edilmişlerdir.¹⁰⁷⁸ İlk patrik Havari Aziz Petrus (Şemun Petros) olarak kabul edilir.¹⁰⁷⁹

Süryani Kadim Kilisesi'nde günümüze kadar görev yapan meşru patrikler şunlardır:¹⁰⁸⁰

1	Mor Petrus	37-67
2	Afodius	67-68
3	İğnatius (Theoforos)	68-107
4	Iron	107-127
5	Kurnilius	127-154
6	İros	154-169
7	Theofilos	169-182
8	Maximinios	182-191
9	Serafion	191-211
10	Esklpiadis	211-220
11	Filitos	220-231
12	Zbino	231-237
13	Babula	237-251
14	Fabius (Fafia)	251-254
15	Demetrianus	254-260
16	I. Samsat'lı Pavlus	260-268
17	I. Dumnos	268-273
18	Timius	273-282
19	Kurillus	283-303
20	Tiranus	304-314
21	Fitalius	314-320
22	Filogonius	320-323

¹⁰⁷⁸ Patriklerin özgeçmişleri için bkz. Dolabani, *Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi*.

¹⁰⁷⁹ Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, 256.

¹⁰⁸⁰ Aziz Günel, *Türk Süryanileri Tarihi*, acts 223-227; Zeki Demir, *Süryani Kilisesi Ve Kilisenin Kutsal Yedi Gizi*, acts 15-20. Ayrıca bkz. Hanna Dolabani, *Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi*.

23	Bulinus	323-324
24	Eustatheos	324-337
25	Malatius	360-381
26	Falabianus	381-404
27	Porfirius	404-412
28	Alexandros	412-417
29	Theodotos	417-428
30	I. Yuhanun (Johannes)	428-442
31	II. Dumnos	442-449
32	Maximus	449-455
33	II. Petrus (Kassar)	468-476
34	II. Yuhanun	476-478
35	Baladius	488-498
36	II. Falabianus	498-512
37	I. Severius Rabo	512-538
38	Sergis	544-547
39	II. Favlus	550-575
40	III. Petrus (kalunikos)	581-591
41	I. Yulian	591-595
42	I. Athanasius (Gamolo)	595-631
43	III. Yuhanun Dsedrav	631-648
44	Theodoros	649-667
45	II. Severius	667-683
46	II. Athanasius Baldoyo	683-686
47	II. Yulian	686-708
48	I. İliyo (ilyas)	709-723
49	III. Athanasius	724-740
50	I. İvannis	740-754
51	I. Gevargi	758-790
52	Yusuf	790-792
53	Kuryakos (Tegritli)	793-817

54	I. Dionosius (Telmahroyo)	817-845
55	IV. Yuhanun	856-873
56	II. İğnatius	878-883
57	Theodosius Rumanus	887-896
58	II. Dionosius	897-909
59	V. Yuhanun	910-922
60	I. Basilius	923-935
61	VI. Yuhanun	936-953
62	II. İvannis	954-957
63	III. Dionosius	958-961
64	Abrohom	962-963
65	VII. Yuhanun Dasriğto	965-985
66	IV. Athanasius Salahoyo	986-1002
67	VIII. Yuhanun Bar Abdun	1004-1033
68	IV. Dionosius (Yahya)	1034-1044
69	IX. Yuhanun	1049-1057
70	V. Athanasius	1058-1063
71	X. Yuhanun Bar Şuşan	1063-1073
72	II. Baselius	1074-1075
73	V. Dionosius	1077-1078
74	III. İvannis	1080-1082
75	VI. Dionosius	1088-1090
76	VI. Athanasius Abulfarac	1091-1129
77	XI. Yuhanun	1129-1137
78	VII. Athanasius Yeşu	1138-1166
79	I. Mihoel Rabo	1166-1199
80	VIII. Athanasius Saliba	1200-1207
81	XII. Yuhanun Yeşu	1208-1220
82	III. İğnatius Davit	1222-1252
83	XIII. Yuhanun Barmadani	1252-1263
84	IV. İğnatius Yeşu	1264-1282

85	I. Filuksinos Nemrud	1283-1292
86	II. Mihoel	1292-1312
87	III. Mihoel Yeşu	1312-1349
88	III. Baselius Gabriel	1349-1387
89	II. Filuksinos	1387-1421
90	IV. Baselius Şemun	1421-1444
91	İ. ğnatius Behnan Hedloyo	1445-1454
92	İġnatius Halef Madenoyo	1455-1483
93	İġnatius XIV. Yuhanun	1483-1493
94	İġnatius Nuh Lubnonoyo	1493-1509
95	İġnatius I. Yeşu	1509-1512
96	İġnatius I. Yakup	1512-1517
97	İġnatius I. David Madenoyo	1517-1520
98	İġnatius I. Abdullah	1520-1557
99	İġnatius Nimetullah	1557-1576
100	İġnatius II. David Şah	1576-1591
101	İġnatius Filatos	1591-1597
102	İġnatius Hadayatullah	1597-1640
103	İġnatius Şemun	1640-1659
104	İġnatius II. Yeşu	1659-1662
105	İġnatius I. Abdulmesih	1662-1686
106	İġnatius II. Gevergis	1687-1708
107	İġnatius İshak Azar	1709-1722
108	İġnatius şukrallah	1722-1745
109	İġnatius III. Gevergis	1745-1768
110	İġnatius IV. Gevergis	1768-1781
111	İġnatius Matta	1782-1817
112	İġnatius Yavnon	1817-1818
113	İġnatius V. Gevergis	1819-1836
114	İġnatius II. İlyas	1838-1847

115	İġnatius II. Yakup	1847-1871
116	İġnatius IV. Petrus	1872-1894
117	İġnatius II. Abdulmesih	1895-1905
118	İġnatius II. Abdullah	1906-1915
119	İġnatius III. İlyas Şakir	1917-1932
120	İġnatius Afrem Barsavm	1933-1957
121	İġnatius III. Yakup	1957-1980
122	İġnatius Zakka Iwas	1980-2014
123	İġnatius II. Efrehem Kerim	2014-----

Şekil 27: Patrik Mor Cyril II. Efrehem Kerim¹⁰⁸¹

Süryani Kadim Kilisesi'nde son patrik olarak Mor Cyril Efrehem Kerim (Moran Mor Ignatius Aphrem II, Moran Mor Ignatius Afrem Trayono) seçilmiştir. 3 Mayıs 1965 yılında Suriye'nin Kamışlı şehrinde doğmuştur. Ailesi Mardin'in Nuseybin ilçesine bağlı Êhwo (Güzelsu) köyünden buraya göçmüştür. İlkokulu Kamışlı'da tamamlamış, 1977 yılında Lübnan Atchaneh'te St. Ephrem's Theological Seminary'de eğitim görmüştür. 1984-1988 yılları arasında Kahire'de bulunan Coptic Theological Seminary'de eğitim almıştır. 1988-89 yıllarında Patrik I. Zakka Ayvaz'ın sekreteryası görevini yürütmüştür. 1991'de İrlanda Maynooth kentinde bulunan St. Patrick's College'de eğitim almış ve doktorasını *“The Symbolism of the cross in*

¹⁰⁸¹ “The Syriac Orthodox Church Today”.

early Syriac Christianity (Erken Süryani Hristiyanlığında Haç Sembolizmi)”teziyle tamlamıştır. 1996 yılında Patrik tarafından Doğu Amerika Birleşik Devletleri Metropoliti ve Patrik Vekilliği olarak takdis edilmiştir. New Jersey'deki Mor Markos Katedrali'nde göreve başladı. Klasik Süryanice, İngilizce, Arapça ve Fransızca biliyor. Patrik göreve başladıktan sonra Moran Mor İgnatius Efrhem II unvanıyla anılmaya başlanmıştır.¹⁰⁸²

Şekil 28: Patriklik Amblemi¹⁰⁸³

Patriklik merkezi, günümüzde Suriye'nin başkenti Şam'da bulunan Bab Toma bölgesinde bulunmaktadır.

4.4. SÜRYANİ KADİM KİLİSESİ'NDE KADIN RUHBANLAR

Süryani Kadim Kilisesi'nde sakramental anlamdaruhbanlığın dışında görevli kadın ruhbanlar da bulunur. Bunlar da tıpkı erkek ruhbanlar gibi kendi aralarında sınıflara ayrılmışlardır. Kadın şemmaslar; mzamronito (mzamronyoto, seslendirici kızlar), mşamşonitö (mşamşonito, kadın diyakoslar). Ayrıca manastır ve kiliselerde rahibeler sınıfından kadınlar mevcuttur. Bunlar; dâyroto (dayroyoto, rahibe) ve rişath deyroyotho (rişat dayro, başrahibe). Bu sınıfların dışında, kaşıto (qaşıšo, ehliyetli kadın) denilen ve tamamen gönüllülerden oluşan kadınlar vardır. Bunlar, kilise ve manastırların sosyal ve idari işlerinde ruhbanlara ve cemaate yardım ederler.

¹⁰⁸² “Our Patriarch – Syriac Orthodox Church of Antioch” (Erişim 07 Ağustos 2022).

¹⁰⁸³ Yönetici A, “الكنيسة السريانية الأرثوذكسية تنفي نقل مقرها من سوريا إلى لبنان”, *zowaa.org* (blog), 01 Temmuz 2018.

Konu bu bağlamda sırasıyla “Mzamronito (Mzamronyoto, Mürennim Kızlar, Seslendirici Kızlar)”, “Mşamşonitö (Mşamşoniço, Kız Diyakoslar)”, “Dâyroyto (Dayroyoto, Rahibe)”, “Rişath Deyroyotho (Rişat Dayro, Başrahibe)” ve “Kaşıšto (Qaşıšto, Ehliyetli Kadın)” alt başlıklarında ele alınacaktır.

4.4.1. Mzamronito (Mzamronyoto, Mürennim Kızlar, Seslendirici Kızlar)

Bu görevde resm edilen (terfi edilen) kız çocukları, sunağın aşağı kısmında görev yaparlar. Duruma göre tek başına veya koro ile görev yapabilirler. Ruhbanlara seslendirmelerde eşlik ederler. Ayinde mezmurlardan ve diğer dua kitaplarından bölümler okurlar. Bu göreve resm edilenlere terfi belgesi verilir. İlahiler dışında kilisede piyano, org, keman, ney, ud, kanun gibi müzik aletlerini kullanmak da yine mzamronitonun görevidir.¹⁰⁸⁴

Bu sınıfa mensup kişilerin kıyafeti değişik renklerde ve alımlı üniformadır. Ayrıca görev yaptığı kilisenin adının yazıldığı çeşitli renkler içeren şerittir.

Şekil 29: Adıyaman Metropolitliği'nde mzamronitolar ayin icra ederken¹⁰⁸⁵

¹⁰⁸⁴ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1; Fanqitho d Kirotonyos*, acts 48-64.

¹⁰⁸⁵ “Adıyaman Süryani Kadim Metropolitliği”.

4.4.2. Mšamšonitö (Mšamšoniṭo, Kız Diyakoslar)

Süryani Kadim Kilisesi'nde kız diyakoslar önemli yere sahiptir. Başlıca görevleri vaftiz edilecek yetişkin kadınlara yardım etmektir. Vaftiz edilecek yetişkin kadınlarla vaftiz yerine beraber girerler. Rahibin tamamladığı vaftizi kadına tatbik eder. Kutsal sunağın ön tarafında yerini alır.¹⁰⁸⁶

Sol omuzunda yetki bandı takarak diğer kadın görevlilerden ayrılır.

4.4.3. Dâroyto (Dayroyto, Rahibe)

Manastır ve kiliselerde ruhbanlık hizmetini yerine getiren kadınlardır. Statü olarak çömez bir rahibin seviyesindedir. Deyraytolar, sosyal görevlerde çalışabilir. Ayrıca kilise ve manastırlarda eğitim göreviyle de ilgilenebilir. Korolarda görev alabilir. Metropolitin vereceği izinle, yetişkin bayanların vaftiz törenlerinde görev alabilir. Manastırda rişath deyroyto (baş rahibe) rütbesine kadar yükselebilir.¹⁰⁸⁷

Kıyafeti siyah üniforma ve başörtüsüdür. Boynunda haç taşır.

Şekil 30: Süryani Kadim Kilisesi rahibesi Hatune Doğan¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸⁶ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1; Fanqitho d Kiroṭonyos*, acts 110-111.

¹⁰⁸⁷ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1; Akyüz, Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1; Fanqitho d Kiroṭonyos*, 253-255.

¹⁰⁸⁸ “Dünyaca tanınan Süryani rahibe, 36 yıl sonra köyüne döndü” (Erişim 31 Ekim 2023).

4.4.4. Rişath Deyroyotho (Rişat Dayro, Başrahibe)

Süryani Kadim Kilisesi'nde rahibelerden sorumlu kadın ruhbanlardır. Ayrıca metropolit tarafından halka hristiyanlığın gerektirdiği bilgileri aktarmakla görevlidir. Sunakla halk arasındaki bölümde bulunur. Rahibe ve kız korolarını yönetmek de yine rişath deyroyothonun görevidir. Rahibe manastırlarında yönetici konumunda olup onlara başkanlık eder.¹⁰⁸⁹

4.4.5. Kaşıto (Qaşıto, Ehliyetli Kadın)

Süryani kadim Kilisesi'nde kadın ruhbanların dışında gönüllü olarak görev alan kadınlar da bulunur. Bunlar genelde papaz eşleri, dul kadınlar ve görev almak isteyen vakarlı kadınlar arasından seçilirler. Kaşıtolar özel yetki olarak sosyal ve dini görevlerde çalışırlar. Kaşıtoların varlığı Süryani Kilisesi'nde tarihten beri var olan bir uygulamadır. Bu yetkili kadınlar kilise ve manastırlarda aktif olarak görev almaktadırlar.¹⁰⁹⁰ Kıyafeti siyah üniforma ve başörtüsüdür. Boynunda haç taşır.

¹⁰⁸⁹ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; *Fanqitho d Kirofonyos*, 126-128.

¹⁰⁹⁰ Ürek, *Cüneyt Yeşil'in Raban Melki Ürek İle Görüşme Kaydı 1*; Akyüz, *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşme Kaydı 1*; *Fanqitho d Kirofonyos*, 280-285.

SONUÇ

Süryaniler Hristiyanlığı ilk kabul eden kadim halklardandır. Süryani (Suroyo) teriminin nereden geldiğiyle ilgili birçok görüş öne sürülmüştür. Coğrafi sınırlar ve dinsel farklılaşmalar Süryanilerin bölünmelerine yol açmıştır. Süryanileri kökeni ile ilgili tartışmalar 1. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanmıştır. Süryanilerin Arami kökenden geldiğini savunanlar, daha çok muhafazakâr kesimdir. Kilise çevresinde yaygın olan bu görüş mensupları tarihten gelen haklı gerekçelerle kendilerini diğer gruplardan ayırarak “kadim” kavramını kullanmaktadırlar. Kökenlerini Asurlara dayandıran kesim ise daha çok diasporada yaşayan Süryanilerdir. Bu tezi savunanlar dini bölünmeleri bir tarafa bırakıp bütün Süryani kökenli halkları tek çatı altında birleştirmeyi amaçlamaktadır. Daha çok milliyetçi olarak tanımlanabilecek bu grup, kiliseye muhalif bir çizgi benimsemektedir. Kanaatimizce Süryaniler, yaşadıkları coğrafyada çeşitli sebeplerle etkileşme halinde olan halkların bir sentezidir. Çalışmamızda Süryanilerin bölünmelerinin başlıca sebeplerinin teolojik farklar ve misyonerlik faaliyetleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Antakya ve Tüm Doğu Süryani Ortodoks Patrikliği, Kudüs dışında gelişen Hristiyanlığın en eski temsilcilerindendir. M.S. I. yüzyılda Hristiyanlık, Yahudiler dışında putperest halklar arasında da yayılmıştır. Böylece bu din evrensel hale gelmiştir. Ortadoğu'da dağınık olarak yaşayan Süryanilerin atası olarak kabul edilen Ârâmîlerin bir bölümü, M.S. I.ve II. Yüzyıllardan başlayarak Hristiyan olmaya başlamışlardır. Hristiyanlığı kabul edenler, kendilerini putperest ırkdaşlarından ayırmak için Süryani adını kullanmaya başlamışlardır. Hristiyanlığın ilk temsilcileri olan bu halkın torunları olan Süryani Kadim Ortodoks Kilisesi mensupları, Mezopotamya'daki antik kiliseler arasında, Antakya liturjisi ve Süryani geleneğini devam ettirmektedirler. 451 yılındaki Kadıköy Konsili'ne kadar Antakya Kilisesi içinde yer alan Süryaniler, bu tarihten sonra monofizit düşüncüyü benimsemiş, bunun

sonucunda Doğu Roma İmparatorlarının baskı, katliam ve sürgünlerine maruz kalmışlardır.

Ülkemizde dört bölgede metropolitlik bulunmaktadır. Özellikle patrikliğin ülkemizi terk etmesi sonrası 2006 yılına kadar metropolitlik sayısı iki iken, günümüzde dörde çıkmıştır. Bu durum Süryanilerin ülkemizde yeniden var olmalarına umut sağlamıştır. Hristiyan dünyasında sayısal olarak çok az bir kısmını oluşturan Süryaniler, Kudüs dışında gelişen en eski kilise temsilcilerindendir. Bunun yanında tarihi ve dini özelliklere sahip manastır ve kiliselerle, yetiştirdikleri tarihe mal olmuş kişilerle Hristiyan dünyasında değer olarak kabul edilmektedir. Ancak ülkemizde Süryanilerin sadece turistik amaçlı tanıtımının yapıldığı, dini ve kültürel boyutunun yeterince bilinmediği sonucuna varılmıştır.

Süryanilerde ruhbanlar, İsa Mesih'in "Biri bana gelip de babasını, annesini, karısını, çocuklarını, kardeşlerini, hatta kendi canını bile gözden çıkarmazsa, öğrencim olamaz. Çarmihini yüklenip ardından gelmeyen, öğrencim olamaz." ilkesini temel alarak, dünyevi nimetleri terk edip inziva hayatı yaşamışlardır. Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhban yaşamının hedefi meleklerin yaşantısının aynısını yeryüzünde yaşamaktır. Bundan dolayı bazı Süryani Kilise babaları, ruhban yaşamını ikinci vaftiz olarak kabul etmişlerdir. Ruhbanlık ilkelerini tam olarak yerine getiren ve inanışa göre mucizeler gösteren münzeviler, Kilise tarafından aziz olarak kabul edilmişlerdir. Süryani Kadim Kilisesi'nde azizleri, Dünyadan bedensel olarak göçmüş olmalarına rağmen ruhsal olarak inananlarla yaşadığına inanılır.

Süryani ruhbanlığında Mısır ruhbanlığında olduğu gibi hermitler (doğada tek başına yaşayanlar), anachorites (tek başına hayat sürenler), dentrites (ağaç kovuklarında yaşayanlar), serabites (avare ruhbanlar), cenobites (manastırda yaşayanlar) ve apotalites (gezginler) vardı. Ancak Süryani ruhbanlığına üzgü olan stylites (sütun tepesinde yaşayanlar) ve catenati (kendini zincire vuranlar) ruhbanlık türleri de vardır.

Her ne kadar ruhbanlığın Hristiyanlığa özgü olduğu algılsa da diğer din ve inançlarda da var olduğu bilinmektedir. Ancak Hristiyanlıkta ruhbanlık, önceleri bireysel ve aşırı çilecilikten zamanla sistemli hale gelmiştir. Manastır yaşamını

sistemli hale getiren ilk kişi olarak Mısırlı Aziz Pachomius kabul edilir. Yaşadığı dönemde Süryanilerin yoğun yaşadığı bölgelerde Afrahat ve Urfalı Rabbula'nın oluşturduğu manastır kuralları, sonraki yüzyıllarda oluşturulan manastır kurallarının temelini oluşturmuştur. Ruhbanlık manastır yaşamıyla kurallı hale gelmişse de aşırı çilecilik yaşamı devam etmiştir. Örneğin Süryani asıllı Aziz Simeon, sütun üzerinde çileci bir yaşam sürmüş ve bu akımın diğer Hristiyan bölgelerinde de yayılmasına öncülük etmiştir.

Hristiyan ruhbanlığı yüzyıllar boyunca birçok değişim görmüştür. Ancak ruhbanlık ve onu içinde barındıran manastır yaşamı günümüze kadar yapısını korumuştur. Bunun nedenlerin başında Kutsal Kitap'ta ruhbanlığa atfı yapılan bölümlerdir. Çünkü Kutsal Kitap'ın birçok yerinde ruhbanlığı tavsiye eden ve öven metinler bulunur. Ayrıca Roma İmparatorluğu'nun ilk Hristiyanlara yaptıkları baskılar sonucu binlerce inanan hayatını kaybetmiştir. Hristiyan inancına göre şehit olarak kabul edilen bu kişiler, inançları uğruna hayatlarını feda etmişlerdir. İlk münzeviler de inançları ve yaşam tarzlarıyla şehitlerin devamı olarak kabul edilmişlerdir. Çünkü münzeviler, hayatları boyunca kendi bedenlerinden feragat edip ebedi kurtuluş yolu olarak inandıkları çileci yaşamı tercih etmişlerdir.

Hristiyanlıkta ruhbanlık Yeni Ahit temellidir. Ama Hristiyan ruhbanlığı Yahudi ruhbanlık geleneğinden de etkilenmiştir. Bunu Eski Ahit metinlerinde görebiliriz. Ruhbanlık, piskopos, pirespiter ve diyakoz olmak üzere üç temel hiyerarşide yer bulmuştur. Hem idari hem de sakramental hiyerarşi bu üç temel rütbeye dayanır. Diğer idari rütbeler bu üç temel rütbe üzerinde gelişmiştir. Bunu Süryani Kadim Kilisesi'nde de görmek mümkündür. Üç temel hiyerarşi zamanla evli ve bekâr durumuna göre gelişme göstermiştir. Hristiyanlıkta ruhbanlık kavramı dilimize Arapçadan geçmiştir. Hristiyanlık inancına göre ruhbanlık görevi İsa Mesih tarafından havarilere verilmiştir. Ruhbanlık sakramentinde yetkiyi alan ruhban aforoz edilse bile yine ayin yönetebilir. Dolayısıyla bu yetki kaybolmaz. Çalışmamızda Hristiyan ruhbanlığında zamanla bölgelere ve kiliselere göre birçok kavramın ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Ruhbanların yaşadığı çevreye ve şartlara göre kavramların oluştuğu görülmüştür.

Birçok kültürün kesiştiği yer olan Mısır, aynı zamanda ilk Hristiyan münzevilerin çıktığı yer olarak kabul edilir. Hristiyan monastik geleneğinin ortaya çıkması ve gelişmesinde Mısır'ın büyük etkisi olduğu görülmüştür. Bunda Mısır kültürü ve coğrafi konumunun yanında Roma kralları Decius ve Valerianus'un Hristiyanlar üzerindeki baskı ve kovuşturmaların büyük etkisi olmuştur. Bunun sonucunda Antonius, Aziz Paulus ve Ammon gibi Mısırlı ilk Hristiyan asketikler ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca asketizmin oluşmasında etkili olduğu kabul edilen Therapeutae cemaatinin ortaya çıktığı bir bölge olması asketizmin Mısır'da çıkmasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Hristiyan manastır geleneğini ve keşiş topluluğunu düzenli hale getiren Aziz Pachomius da Mısır'da yaşamıştır.

Mısır'da ortaya çıkan Hristiyan monastisizmi, kısa süre sonra Süryanilerin yaşadığı bölgelere yayılmıştır. Ancak Süryani ruhbanlığı, Mısır ruhbanlığından farklı gelişim göstermiştir. Çalışmada Süryani ruhbanlığının kendine has özellikler barındırdığı sonucuna varılmıştır. Süryani ruhbanlığında aşırı davranışlar sergileyen münzevilerin çokluğu göze çarpmaktadır. Bunlardan bazıları kendini zincire vurmuş, bazıları sadece ayakta durarak, kimisi de dar çukurlarda münzevilik yaşamışlardır. Bu münzevilerden en dikkat çeken, sütün tepesinde yıllarca inziva hayatı yaşayan Aziz Simeon'dur. Süryani ruhbanları aynı zamanda bıraktıkları eserlerle dünya kültür mirasının devamına büyük katkı sunmuşlardır. Süryani ruhbanları üzerine yurt dışında birçok çalışma yapılmasına rağmen ülkemizde yeterince tanınmadığı sonucuna varılmıştır.

Süryaniler Hristiyanlığı benimsedikten sonra ruhsal yaşantıyı temel hedef kabul ederek yüzlerce manastır inşa etmişlerdir. Bu manastırlarda binlerce ruhban inziva hayatı yaşamıştır. Süryanilerin yaşadığı bölgelere manastır sistemini getiren kişinin Süryani asıllı Mısırlı Mor Evgin olduğu kabul edilir. Ancak Mor Evgin'in manastır sistemini Turabdin bölgesine getiren ruhban olarak kabul etmek daha doğru olur. Çünkü Mor Evgin'den önce de Kuzey Suriye'de "*hirta*" denilen ve "*laura (larva)*" manastır sistemine benzeyen bir manastır sisteminin geliştiği görülmüştür. Dolayısıyla Mor Evgin'in kenobitik manastır sistemine Turabdin'e getirdiği sonucuna varılabilir.

Münzevilerin günümüze kadar gelen yaşam öyküleri, Hristiyanlık tarihinde monastik literatür oluşturmuş olup bunlardan ilki İskenderiye Piskoposu Athanasius'un kaleme aldığı “Antony'nin Hayatı (Life of Antony)” adlı eseridir. Bu eser, sonra yazılan eserlere öncülük etmiştir. Süryanilerde ise aslen Diyarbakır’ın Eğil ilçesinden olan Efesli Yuhanna’nın yazdığı ve günümüze kadar ulaşan “Doğulu Azizlerin Hayatı (Lives of the Eastern Saints)” adlı eseri Süryani ruhbanları hakkında bize bilgi sunmaktadır. Efesli Yuhanna üzerine ülkemizde yeterince çalışmanın olmadığı görülmüştür.

Süryanilerde manastırların çoğalması sonucu bazı kuralların konulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Önce Persli Bilge olarak anılan Afrahat, daha sonra Urfa piskoposu Rabbula sözlü gelenekten gelen kuralları yazılı hale getirerek manastırlardaki yaşamı disiplin altına almışlardır. Süryani Manastırları fiziki yapı olarak kendine has özellikler taşıdığı görülmüştür. Süryani manastırlarında birden çok yapı bulunur. Kilseler, *beth slutho (dua evi)* denilen manastırların avlusunda bulunan yapılar, *Beth Qadişe (Azizlerin Evi)* olarak tabir edilen aziz mezarları ve *inziva sütunu (estuno)*, halkın toplanması için *divan* denilen yerler bu yapılardan bazılarıdır. Süryani Kadim manastırlarında ruhbanların aşırı asketik yaşamları sonucu zamanla olağanüstü menkıbelerin ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Ruhbanlara atfedilen doğaüstü güçler, onların inananlar arasında sıradan insan gibi olmadıkları izlenimi doğurmuştur. Bunun sonucunda bu münzeviler Kilise tarafından aziz olarak ilan edilmiştir. Azizlerin yaşadıkları mekânlar zamanla kitlelerin ziyaretgâhı haline gelmiştir. Süryani Kadim Kilisesi’nde tarih boyunca ruhbanlık yaşayış biçimi Efemiler, Antonililer ve Suruçlu Yakubiler olmak üzere üç sınıfta gösterilmiştir. Bu sınıflamanın günümüzde yaygın olmadığı gözlemlenmiştir.

Süryani Kadim Kilisesi ruhbanları idari, sosyal ve dini boyutunu düzenlemek için 2002 yılında Süryani Kadim Kilisesi Anayasası (Constitution of The Syriac Orthodox Church of Antioch, Constitution) düzenlemiştir. Günümüzde diyakoz sınıfı dışındaki ruhbanların ataması, idari ve sosyal hakları Anayasa’ya göre düzenlenmektedir.

Süryani Kadim Patrikliği, kendine has Kilise teşkilatıyla öne çıkmaktadır. Ruhani yetiştirmeye büyük önem veren bu Kilise, diyakozluk sınıfını da kendi içinde

beşe ayırmıştır. Küçük yaşlardan itibaren eğitime alınan diyakozlar, yaş ve tecrübeye göre bir üst sınıfa geçmektedirler.

Süryani Kadim Kilisesi'nde papaz sınıfında bulunan ruhaniler, evlilik ve bekâr durumlarına göre makamları yükselebilmektedir. Evli papazların yükselebileceği en son makam horepiskoposluktur.

Süryani Kadim Kilisesi'nde episkoposluk coğrafik ve yönetsel anlamda belirlenen bölgelerde, dini, idari ve sosyal konularda yönetim, yetki ve sorumluluğu gösteren ünvanlardır. Bu basamakta bulunmanın ön şartı rahip olmaktır. Bu ünvan, kendi arasında dörde ayrılmıştır. Bunlar, episkopos, metropolit, mafıryan ve patrik.

Antakya Süryani Kadim Kilisesi'nde mafıryanlıktan sonra gelen metropolitlik, piskoposluk rütbelerinin ilk basamağıdır. Metropolit, abraşiyelerdeki bütün kilise, manastır, rahip ve papazlardan sorumlu olan kişidir.

Günümüzde Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği, Hindistan Mafıryanlığı dâhil tüm ülkelerde çok sayıda metropolitlik ve/veya patrik vekilliği bulunmaktadır. Türkiye'de de dört adet metropolitlik veya patrik vekilliği bulunmaktadır.

Süryani Kadim Kilisesi'nde diğer kiliselerde bulunmayan mafıryanlık rütbesi bulunur. Bu rütbe günümüzde Hindistan'da görev yapmakta olup otosefal kilise olarak kabul edilir. Mafıryanlığın kendine ait bütün ruhbanları atama ve görevden alma yetiksine sahip olduğu görülmüştür. Tarihte bazı mafıryanların patrikliğin kurallarına uymadığı görülmüş, bunu sonucunda görevden alındıkları görülmüştür. Bu durumdan Süryani Kadim Kilisesi'nin bölünmeyi kabul etmediği sonucu çıkarılabilir.

Süryani Kadim Kilisesi'nde ruhbanların kıyafetleri yaşadığı ülkelere göre farklılık göstermekle beraber her ruhbanın sakal bırakması zorunludur. Bu zorunluluğun diyakozlar için geçerli olmadığı gözlemlenmiştir. Nitekim görev yapan diyakozların çoğunun saksalsız olduğu görülmüştür. Ruhban kıyafetleri Süryani Kadim Anayasası'nda belirtilmiş olup değiştirilmesine asla izin verilmediği görülmüştür. Genel olarak Türkiye'de yaşayan ruhbanların Anayasa'da belirtilen hükümlere göre kıyafetlerini giydikleri gözlemlenmiştir.

Süryani Kadim Kilise’nde ruhbanlık, diğer kiliselerden farklı olarak kendine has özellikler barındırır. Terfi ve atamalar *Süryani Kadim Kilisesi Atama Kitabı*’nda (*Fanqitho d Kiroṭonyos*) geçmektedir. Ayrıca gerek sakramental ruhbanlık gerekse idari anlamda ruhbanlarla ilgili tüm kurallar Anayasa’yla güvence altına alındığı gözlemlenmiştir. En alt sınıf olan diyakozluk (şemmaslık) kendi arasında beşe ayrılmış olup her sınıftaki şemmasın özellikleri Kilise büyüklerinin eserleriyle günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde Süryani toplumun azalması sonucu ruhban sayısının gittikçe azaldığı sonucuna varılmıştır. Bunu verilen ilanlarda da görebiliriz.

Antakya Süryani Kadim Kilisesi hiyerarşisinin en üstünde, patrik yer almaktadır. Patrik “*Ruhani ve Dünyevi*” lideri konumundadır. Patrik başkanlığındaki Kutsal Sinod Antakya Süryani Kadim Kilisesi’nin en yüksek dini, ruhani, yasama ve idari otoritesidir. Patriklik makamı günümüzde Şam’da bulunur. Patriklik seçimi diğer anayasada belirtilen kurallara göre yapılır.

Süryani Kadim Kilesi’nde kadın ruhbanlar da görev yapmaktadır. Mzamronito olarak adlandırılan kız çocukları ruhbanlara seslendirmelerde yardım ederler. Mşamsonitö olarak adlandırılan sınıf ise kadınların vaftizinde görev yaparlar. Rahibeler ise manastırı ve kiliselerde ruhbanlık görevini yerine getiren kadın ruhbanlardır. Günümüzde kadın ruhbanların sayısının gittikçe azaldığı gözlemlenmiştir.

Süryani Kadim Kilesi’nderuhbanları tüm sosyal haklarının anayasayla güvence altına alındığı gözlemlenmiştir. Emekli olan ruhbanların maaş, sigorta ve ikametgâh gibi durumlarının anayasada belirtilen maddeler göre güvence altında alındığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Abu Salih. *The Churches and Monasteries of Egypt and Some Neighbouring Countries*. Oxford: At Clarendon Press, 1895.
- Akalın, Kutlu. *Klasik Süryaniceye Giriş*. 3 Cilt. Madin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Akbıyık, Serpil. *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Sosyal, Kültürel Ve Dini Etkileri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Akdemir, P. Samuel. *Dini Kurallarımız*. İstanbul: Baha Matbaası, 1972.
- Akdemir, P. Samuel. *İstanbul Müzaiğinde Süryaniler*. 1 Cilt. İstanbul: Promat Basım Yayın, 2009.
- Aksin, Sevinç. *Süryani Kadim Kilisesi'nde Vaftiz Sakramenti*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Aksin, Sevinç. *Süryani Kadim Kilisesi'nde Vaftiz Sakramenti*. ed. Canan Seyfeli. Diyarbakır: Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları, 2021.
- Aksoy, Subhi - Çelik, Tuma. *Mezopotamya Uygarlığından Süryani Tarihi*. Ankara: Nika Yayınevi, 2013.
- Akyüz, Gabriel. *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz İle Görüşmesi: Süryani Kadim Kilisesi'nde Ruhbanlık*. Görüşme Kaydı 1. Mardin: Kırklar Kilisesi, 17 Kasım 2021.
- Akyüz, Gabriel. *Cüneyt Yeşil'in Horepiskopos Gabriel Akyüz (1959) İle Görüşmesi: Süryani Kilise Babaları*. Görüşme Kaydı 2. Mardin: Kırklar Kilisesi, 07 Ekim 2023.
- Akyüz, Gabriel. *Deyrüzzaferan Manastırı'nın Tarihi*. Mardin, 1997.
- Akyüz, Gabriel. *Nusaybin'deki Mor Yakub Kilisesi ve Nusaybin Okulu*. İstanbul,

1998.

Akyüz, Gabriyel. *Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kilise ve Manastırların Tarihi*. İstanbul, 1998.

Akyüz, Gabriyel. *Sempozyumlarım*. ed. Efrem Akyüz. Madin: Artuklu Yayınları, 2019.

Akyüz, Gabriyel. “Süryani Kilisesi’ndeki Azizler”. 157-164. Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği, 2009.

Akyüz, Gabriyel. *Tüm Yönleriyle Süryaniler*. Mardin: Anadolu Ofset, 2005.

Akyüz, Mihayel. *Muşe Bar Kifo ve “İrade, Özgürlük Ve Doğal Afetler” Adli Eseri*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Süryani Dili ve Kültürü Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Alalu, Suzan - Asayas, Klara. *Yahudilikte Kavram ve Değerler*. ed. Yusuf Altıntağ. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Bas. Yay., 2001.

Albayrak, Kadir. “Geçmişten Günümüze Keldani Kilisesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2001), 107.

Albayrak, Kadir. “Günümüz Ortadoğu Coğrafyasında Süryaniler”. *Ortadoğu Yıllığı* 2011, 615-632.

Albayrak, Kadir. “Keldaniler”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXV/207-210. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Albayrak, Kadir. *Keldanîler ve Nasturîler*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

Alıcı, Mehmet. *Işığın Elçisi Mani ve Gnostik Düşüncesi*. İstanbul: Divan Kitap, 2018.

Alıcı, Mehmet. “Nag Hammadi Literatüründe Gnostik Kozmogoni”. *Milel ve Nihal* 7/3 (2010), 145-165.

Ali. “‘Hatay İli St. Simon Manastırı’ Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon ve Çevre Düzenleme Projesi”. *Artı Bir Proje | Mimarlık | Restorasyon | İnşaat* (blog). Erişim 29 Ekim 2023. <https://artibirproje.com/projeler/hatay-ili-st-simon-manastiri-rolove-restitusyon-ve-restorasyon-ve-cevre-duzenleme-projesi/>

Alpaslan, Levent. *Anadolu’da Din: Roma Dönemi*. Ankara: İksad Yayınevi, 2020.

Amar, Joseph. “Bar Salibi, Dionysius (d. 1171)”, 2011. <https://doi.org/10.1002/9780470670606.wbecc0120>

Andersson, Stefan. *Asurlar*. çev. Erol Sever. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.

- Andrews, Peter Alford. *Türkiye'deki Etnik Gruplar*. İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1992.
- Aphrahat. "Demonstrations". *Nice and Post-Nice Fathers*. ed. Philip Schaff. 2. New York: Christian Classics Ethereal Library, 1898.
- Assad, Assad. "Süryani İsmi Üzerine". *Bahro Suryoyo Nisan* (1998), 46.
- Atalay, Talip. "Günümüz Süryani Kilise ve Manastırlarında Din Eğitimi". *Dinî Araştırmalar* 8/23 (ts.), 39-68.
- Atasğun, Galip. *Hristiyanlıkta Kıyâmet Alametleri ve Dünyanın Sonu*. Konya, 2001.
- Atasğun, Galip. *İlâhî Dinlerde (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık, 2002.
- Athanasius. "Life of Antony". *NPNF2*. New York: The Christian Literature Company, 1895.
- Atiya, Aziz S. *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*. çev. Nurettin Hiçyılmaz. İstanbul: Doz Yayınları, 2005.
- Atiya, Aziz S. *Mezopotamya'da İlk Doğu ve Batı Süryani Kiliseleri, Yakubi, Nasturi, Marunî*. İsveç: Nsibin Yayınları, 1995.
- Augustin. "II Anti Donatist Writings, On the Baptism, Against the Donatist", 'de, Book V, Chap. XX". *NPNF1-04*. V, ts.
- Ayağ, Osman. *Süryaniler ve Din*. İstanbul: Karma Kitapları, 2014.
- Aydın, Emanuel. *Kurobo*. Viyana, 1979.
- Aydın, Gabriyel. *Deyr'ulzafaran Antakya Süryani Ortodoks Kilisesi Eski Patrikhane Merkezi*. Holland, 1984.
- Aydın, Mahmut. *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi: Tarih, İnanç ve İbadet*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005.
- Aydın, Mehmet. *Din Fenomeni*. Konya: Tekin Kitapevi, 1991.
- Aydın, Mehmet. *Hristiyan Kaynaklara Göre Hristiyanlık*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- Aydın, Mehmet. *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*. Selçuk Üniversitesi, 1991.
- Aydın, Mor Polycarpus Augin. *The Syriac Order of Monastic Profession and the*

- order of Baptism: Common Structure, Imagery and Theological Themes.* Piscataway, New Jersey: Gorgias Press, 2017.
- Aykıt, Dursun Ali. “Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Aziz Simeon”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012), 81-104.
- Aykıt, Dursun Ali. “Akdenizli Bir Keşiş: Sütuncu Simeon/ Simeon the Stylite”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (01 Nisan 2012), 81-104.
- Aytekin, Osman. *Ortaçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin’deki Mimari Eserler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Ayvas, İğnatiyus I. Zakka. “Kenisetü’l-Antakiyeti’s-Süryaniyyeti’l-Arsuzuksiyye”. *el-Kenaisi’l-Arsuzuksiyyeti’s-Şarkıyye (el-Kıbtıyye - es-Süryaniyye - el-Ermeniyye) nebze tarihiyye*. Kahire: Lecnetü’l-Matbuat ve’n-Neşr li’l-Kenaisi’l-Arsozsiyyeti’s-Şarkıyye, 2007.
- Barsavm, İğnatiyus Efrem I. *Saçılmış İnciler Süryanilerin Yazınsal Tarihi*. çev. Zeki Demir. İstanbul: Resim Ofset, 2005.
- Barsawm, Afrem. *Kutsal Hazine Dua Kitabı*. çev. Samuel Akdemir. İstanbul, 1989.
- Bartone, C. “Nun”. *New Catholic Encyclopedia*. 10/483. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.
- Bassim, Pavlus. *Efrahat el-Hekim’ül Farisî, Mâkâlât*. Beyrut: Darü’l Maşrik, 2. baskı., 2007.
- Baş, Bilal. *Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Aryüsçülük*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2016.
- Baş, Bilal. *Çölü Fethetmek: Geç Antikçağ’da Mısır Manastırları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015.
- Baş, Bilal. “Hıristiyan Manastırcılığının Doğuşu”. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2013/1), 183-204 44/1 (2013).
- Bayburt, Deniz. *Türk Tarihinde Süryaniler (1880-1938)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2009.
- Beğtaş, Yusuf. “Süryani Kilisesi, Antakya Kürsüsü”. *Heto* 3 (2000), 11.
- Behnam, Gregoryus Pavlus. *Tarix d Turcabdin*. çev. Vahap Kelat. Södertälje: Nsibin Yayınevi, 1996.
- Behr, John (ed.). *Four Desert Father*. New York: St Vlademir’s Seminary Press, 2004.

- Bermûsî, Agustinus el-. *el-Kaddis Ya'kub es-Surûcî sîretühü, akvalühü*. Beyrut: Anba Ofset, 1988.
- Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedisi*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.
- Besnard, Albert M. “Katolik Mezhebi”. çev. Mehmet Aydın. *Hıristiyan İlahiyatı*. 6-46. Konya: Arı Basımevi, 1983.
- Besse, J. M. “Hermits”. *Catholic Encyclopedia*. ed. Charles G. Herbermann. 7/280-281. New York: The Encyclopedia Press, 1913.
- Bilge, Yakup. *Süryaniler'in Kökeni Ve Türkiyeli Süryaniler*. İstanbul, 1991.
- Bilge, Yakup. “Turabdin: Süryani Kilise ve Kültürünün Beşiği”. 507-529. Midyat: Midyat Kaymaklığı, 2011.
- Bölümcü, Eşref. *Afrahat'in İspatlarında Öteki Kavramı Özelinde Yahudilere Ve Yahudiliğe Bakış*. Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Brakke, David. *Gnosticism: From Nag Hammadi to the Gospel of Judas*. Virginia: The Great Courses, 2015.
- Brandon, S. G. F. *A Dictionary of Comparative Religion*, 1970.
- Brock, Sebastian P. *A Brief Outline of Syriac Literature*. Kottayam: Ephrem Ecumenical Research Institute, 1997.
- Brock, Sebastian P. “Dionysios bar Şalibi”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 06 Mayıs 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Dionysios-bar-Salibi>
- Brock, Sebastian P. “Ephrem”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 15 Ocak 2024. <https://gedsh.bethmardutho.org/Ephrem>
- Brock, Sebastian P. “Ignatius of Antioch”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 13 Ocak 2024. <https://gedsh.bethmardutho.org/Ignatius-of-Antioch>
- Brock, Sebastian P. “Marutha of Tagrit”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 28 Ağustos 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Marutha-of-Tagrit>
- Brock, Sebastian P. *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*. çev. Circis Bulut. İstanbul: Zafer Matbaası, 2000.

- Brock, Sebastian P. *Syriac Perspectives on Late Antiquity*. London: Variorum Reprintes, 1984.
- Brock, Sebastian P. - David Taylor (ed.). *Saklı İnci: Antik Arami Mirasların Varisleri*. çev. Gabriel Rabo. 3 Cilt. Roma: Trans World Film Italia Srlvia Massimo Meliconi, 2006.
- Brock, Sebastian P. - David Taylor (ed.). *Saklı İnci: Antik Arami Mirasların Varisleri*. çev. Gabriel Rabo. 3 Cilt. Roma: Trans World Film Italia Srlvia Massimo Meliconi, 2006.
- Bulut, Mizgin Aslan. *Afrahat'ın Yirmi Birinci İspatı*. Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Burkitt, F.Crawford. *Early Eastern Christianity*. New York: E.P.Dutton Company, 1904.
- Bush, R. Wheler. *The Life and Times of Chrysostom*. London: The Religious Tract Society, 1885.
- Butler, Cuthbert. *The Lausiatic History of Palladius a Critical Discussion Together with Notes on Early Egyptian Monasticism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1898.
- Butler, Edward Cuthbert. "Monasticism". *The New Encyclopedia Britannica*. ed. Berard L. Marthaler. 18/687. New York, 1911.
- Cabrol, F. "Monasticism". *Encyclopedia of Religion and Ethics*. ed. James Hasting. 8/786. New York, 1951.
- Cabrol, Fernand. "Vespers". *The Catholic Encyclopedia*. ed. Charles G. Herbermann. 15/381-382. New York: The Encyclopedia Press, 1913.
- Chesnay, C. Berthelot Du. "Clericalism". *New Catholic Encyclopedia*. 3/80. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.
- Clark, Elizabeth Ann. *Reading Renunciation: Asceticism and Scripture in Early Christianity*. New Jersey: Princeton University Press, 1999.
- Clarke, W. K. Lowther. *St. Basil the Great a Study in Monasticism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1913.
- Cohen, Julia Phillips. *Osmanlılaşmak: Modern Sefarad Yahudileri ve İmparatorluk Yurttaşlığı*. çev. Feyyaz Şahin. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Congar, Yves. "Church: Ecclesiology". *The Encyclopedia of Religion*. ed. Mircea

- Eliade. 3/480. New York, 1987.
- Conybeare, F. C. *Philo About the Contemplative Life*. Oxford: At the Clarendon Press, 1895.
- Corrigan, John vd. *Jews, Christians, Muslims: A Comparative Introduction to Monotheistic Religions*. New York: Pearson Education, İnc., 1998.
- Resailü İklîmus el-Rumanîyü, İğnatîyus el-Antakî, Bulikaryus el-Semirniy*. çev. Saadallah Semih Cuha. Beyrut: Darelmaşrek, 1. Baskı., 2008.
- Cyprian. “Epistle of Cyprian”. ANF05, ts.
- Çam, İlke Aykanat. *A Life On Top: Survey of Stylite Saints*. Ankara: Bilkent University, Degree Of Master, 2003.
- Çelik, Mehmet. *Bizans Devletinin Antakya ve Yöresinde Giriştiği Kitle Katliamları (IV.-VII. Yüzyıllar)*. Antakya, 1994.
- Çelik, Mehmet (ed.). *Edessa'dan Urfa'ya*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Çelik, Mehmet. *Ortadoğu Müzaîği Süryaniler-Nasturiler*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmalar Merkezi Yayınları, 1996.
- Çelik, Mehmet. *Süryani Kilisesi Tarihi*. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1987.
- Çelik, Mehmet. “Süryaniler”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 11 Ocak 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/suryaniler>
- Çelik, Mehmet. “Tarihte Türk-Süryani İlişkileri”. *Yeni Türkiye, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı* 8/44 (Nisan 2002), 34.
- Çelik, Mehmet - Yaşar, Şükran. “Tur Abdin’de Manastır Hayatı”. 491-508. Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Çiftçi, Meryem K. *Eski Mısır Dininde Tanrı Ve Öte Dünya İnancı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri ABD, Dinler Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Daniel, David. *The Orthodox Church of India (History)*. New Delhi: Print Aid, 1986.
- Darcın, Hasan. *Athanasius ve İsa Anlayışı (Kristolojisi)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Darcın, Hasan. “Athanasius Ve İznik Konsili”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XV/28 (2013/2) (2013), 169-191.
- Delehay, Pere H. “Byzantine Monasticism”. *Introduction to East Roman*

- Civilization*. ed. Norman H. - Baynes-L. B. Moss. Oxford: At the Clarendon Press, 1948.
- Demir, Zeki. *Süryani Kilisesi ve Kilisenin Kutsal Yedi Gizi*. İstanbul: Resim Matbaası, 2002.
- Demirci, Kürşat. “Haham”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/134-135. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Denno, Nimettallah. *Süryani Müziği*. çev. Gabriyel Akyüz. Mardin: Resim Matbaası, 1998.
- Dickens, Mark. “Efesli Yuhanon’a Göre Zemarkhos’un Türklerle Elçiliği”. çev. Murat Keçiş - A. Göknur Gürcan. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3/6 (Temmuz 2021), 533-552.
- Dilek, Abdullah. *Antakya ve Tüm Doğu Süryani Patrikliği: Tarihsel Gelişimi Ve Günümüzdeki Durumu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri ABD, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Dolabani, Hanna. *Antakya Süryani Kadim (Ortodoks) Kilisesi Patriklerinin Özgeçmişi*. çev. Gabriyel Akyüz. İstanbul: Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi Yayın No: 11, 2006.
- Dolabani, Hanna. *Antakya Ve Dogu Sayin Patriki Kadasetli Mar Ignatios 3.cu Yakup’un Hindistan Suryani Kilisesi’ne Resuli Ziyaretleri*. İstanbul: Baha Matbası, 1965.
- Dolabani, Hanna. *Deyr el-Umur Tarihi*. çev. Cebraail Aydın. Mardin, 1961.
- Dolabani, Hanna. *el-Muhtar fil-Esrar*. Halep, 1955.
- Dolabani, Hanna. *Süryani Kadim Kilisesi’nin Şahsi Namaz Kitabıdır*. Mardin: Hikmet Basımevi, 1958.
- Dolabani, Hanna. *Şemmasların Rütbeleri, Kilisenin Kanununa Göre*. çev. Hanna Aksöz. Mardin: Özhikmet Matbaası, 1960.
- Dolabani, Hanna. *Türk Süryani Kadim Kilisesi’nin Mesihsal Öğretimi*. Mardin: Hikmet Basımevi, 1968.
- Dolabani, Hanna. *Yıl Öğütleri, İstanbul*. İstanbul, 1964.
- Dolabani, Hanna. *Zafaran Fidanlığı*. Mardin, 1955.
- Donahue, A. “Anchorites”. *New Catholic Encyclopedia*. 1/397. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.

- Donahue, A. "Hermits". *New Catholic Encyclopedia*. 6/799-800. New York: McGraw-Hill, 1967.
- Donahue, A. "Monk". *New Catholic Encyclopedia*. XI/812-813. Washington D.C, 2003.
- Doru, Nesim. *Doğudan Battıya Köprü Süryaniler, Felsefe ve çeviri Gelenegi*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2007.
- Doru, Nesim. "Süryanilerde Felsefe Akademileri". *Süryaniler ve Süryanilik*. ed. Ahmet Taşğın, Eyyüp Tanrıverdi, Canan Seyfeli. Ankara: Orient Yayınları, 2005.
- Downey, G. "Antioch". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Thomas Carson Joann, Cerrito. C. I. Detroit: Thomson and Gale, 2003.
- Dr. Grützmacher. *Pachomius und das älteste Klosterleben Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte*. Leipzig: Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C. Mohr, 1896.
- Drayton, James M. *Pachomius as Discovered in the Worlds of Fourth Century Christian Egypt, Pachomian Literature and Pachomian Monasticism: A Figure of History or Hagiography?* Sydney: University of Sydney Australia, Degree Of Master, 2002.
- Durak, Nihat. "Süryani Ortodoks Kilisesi". *Süryaniler ve Süryanilik*. ed. Ahmet Taşğın vd. Ankara: Orient Yayınları, 2005.
- Durak, Nihat. *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Duygu, Zafer. *Süryanilerde Tarih Yazıcılığı*. Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Duygu, Zafer. "XII. Yüzyılda Süryaniler ve Haçlılar Farklı Bir Haç Perspektifinden Haçlı Seferleri". 531-571. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, 2011.
- Duygu, Zafer - Akalın, Kutlu. *Süryani Literatürü*. Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Dvornik, Francis. *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a*. çev. Mehmet Aydın. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990.
- Dyakov, Vladimir Nikolayeviç, Sergey İvanoviç Kovalyov. *İlkçağ Tarihi, Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*. İstanbul: Yordam Kitap, 2014.

- Ebul Farac Bar Obrayo. *Ebul Farac Tarihi*. çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: T.T.K. Basımevi, 1945.
- Ekinci, Abdullah. “Edessa Okulu ve Tıp Hastanesi”. *Şehir ve İrfan* 5 (2017), 20-31.
- Elöve, M. Emil. “Türkiye’de Din İmtiyazları”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergis* X (1953), 245-260.
- Elyiğit, Ufuk. *Mardin İli Ve İlçelerindeki Manastır Mimarisi*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2020.
- Elyiğit, Ufuk - Korkut, Tahsin. “Tur Abdin Bölgesi’nde Beth Sluto/Slutho (Yazlık Kilise/Dua Evi) Geleneği”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergis* 49 (2020), 175-206.
- Ephesus, John of. *Lives of The Eastern Saints*. ed. E. W. Brooks. 3 Cilt. Paris: Firmin-Didot, 1923.
- Ephesus, John of. *Lives of The Eastern Saints*. ed. E. W. Brooks. 3 Cilt. Paris: Firmin-Didot, 1923.
- Erbaş, Ali. *Hristiyanlıkta İbadet*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2003.
- Erekin, Lale Saygı. *Anadoluda Serapis Kült.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Erol Su. “Doğu Süryânî Kilisesi Tarihi Çerçevesinde İran Asuri-Keldânîlerine Genel Bir Bakış”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* IV/16 (2011), 130.
- Ertaş, Kasım. “Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Şırnak Bölgesindeki Keldaniler ve Müslümanlarla Münasebetleri”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 89 (2019), 150-184.
- Eusebius. *Kilise Tarihi*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011.
- Fares, Walid. “Lübnanlı Hristiyanlar ve Asur Kildaniler Aynı Gemideler”. *Nsibin*, 29.
- el-Feğali, Pavlus *Efrabat el-Hekim ’l-Farisî*. Beyrut: Darü’l Maşrik, 1990.
- el-Feğali, Pavlus *Yakub es-Surûcî*. Beyrut: Darü’l Maşrik, 1991.
- Fidan, Maksude Kurt. *Gnostik Metinlerde Dişil İmgeler: Nag Hammadi Literatürü Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dinler Tarihi, Doktora Tezi, 2019.
- Firuzâbâdî. *el-Kâmusu ’l-Muhît*. Şam: Nurâ Kitabevi, ts.

- Firuzabadi, Ebu't-Tahir Mecdüddin el-. *Kamus Tercümesi*. İstanbul, 1852.
- Fortacı, Talha. "Nasturiliğin Ortaya Çıkış Süreci". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/2 (2018), 63-99.
- Fraze, Charles A. *Katolikler ve Sultanlar Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923*. çev. Cemile Erdek. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- G. E. Schildel. "Vespers". *New Catholic Encyclopedia* (Second Edition). C. 14. Washington D.C: Thomson and Gale, ts.
- Kilise Ataları Tarafından "Kutsal Ruh'un Kavalı" Olarak Adlandırılan Süryani Mor Efrem'in Şiirleri*. çev. Gabriyel Akyüz. T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, 2012.
- George, Athanasius. *Yakub Barâdaî min el-abaî el-Suryani*. Dublin: İskoçya ve Kuzey İrlanda Piskoposluğu, Matba'u Konkord., 1999.
- Graffin, Accurante R. (ed.). *Patrologia Syriaca*. 3 Cilt. Paris: Firmin-Didot, 1894.
- Grant, Asahel. *Nestûriler ya da Kayıp Kabileler*. çev. Hikmet İlhan. İstanbul: Avesta Yayınları, 2015.
- Gregorios, Paulos Mar. *The Orthodox Church in India an Overview*. Delhi: Sophia Publications, 1982.
- Grützmacher, Georg. *Pachomius und das Alteste Klosterleben: Ein Beitrag zur Mönchsgeschichte*. Freiburg and Leipzig: Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C. Mohr, 1896.
- Güç, Ahmet. *Dinlerde Mabed ve İbadet*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Thomas'ın İncili - İsa'nın Gerçek Sözleri*. çev. Faruk Gültekin. İstanbul: Onbir Yayınları, 2020.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Gündüz, Şinasi. "Keşiş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/322. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Gündüz, Şinasi. *Mitoloji İle İnanç Arasında*. Samsun: Etüt Yayınları, 1998.
- Günel, Aziz. *Türk Süryanileri Tarihi*. Diyarbakır: Oya Matbaası, 1970. İstanbul, 2012.
- Gür, Mehmet Sadık. "Süryanice". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 38/174-175. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Gürkan, Selime Leyla. "Ruhbân". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 35/205. İstanbul:

- Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Güzeldal, Yasin. “Erken Dönem Orta Çağ Hristiyan Manastırlarında Bir Disiplin Aracı Olarak Fiziksel Ceza”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/1 (2021), 209-235.
- Hacaloğlu, Recep Albayrak. *Türkmen ve Asur Kiliseleri’nde Okunan Türkçe İlahi Metinleri*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, 1995.
- Hacımustafaoğlu, Ayşe. *Afrahat’in Beşinci İspatı*. Mardin: Artuklu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Hakî, Murad Fuad. *Tercümetü el-filosof el-Suryani el-şehiri Mar Yakub el-Rühavi*. Kudüs: Matbaatü Deyr Mar Markos el-Süryani, 1929.
- Hannah, Ian C. *Chirstian Monasticism*. New York: The Macmillian Company, 1925.
- Hannay, James O. *The Spirit And Origin Of Christian Monasticism*. London: Methuen and Co., 1903.
- Harmless, J. William. *Desert Christians An Introduction to the Literature of Early Monasticism*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Harvey, Susan Ashbrook. *Asceticism and Society in Crisis: John of Ephesus and the Lives of the Eastern Saints*. University of California Press: Berkeley, 1990.
<http://publishing.cdlib.org/ucpressebooks/view?docId=ft3d5nb1n1;brand=ucpress>
- Hayek, E. El. “Jacobites (Syrian)”. *New Catholic Encyclopedia*. 7/691-692. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.
- Hayes, E. R. *Urfa Akademisi*. çev. Yaşar Güneç. İstanbul: Yaba Yayınları, 2005.
- Hedstrom, Darlene Brooks. *The Monastic Landscape of Late Antique Egypt: An Archaeological Reconstruction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Hitti, Philip Khuri. *Syria, A Short History*. New York: The Macmillian Company, 1959.
- Hollerweger, Hans. *Canlı Kültür Mirası Turabdin*. çev. Sevil Gülçur. Linz: Freunde des Tur Abdin, 3. baskı., 1999.
- Ignatius. “The Epistle of Ignatius to the Smyrnnaeans”. *ANF01*, ts.
- Ignatius Zeka I. *Constitution of Syriac Orthodox Church of Antioch*. Damascus: St. Ephrem Seminary, 1998.

- Işık, Ramazan. *Maruni Kilisesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Iwas, Mor Ignatius Zakka I. “Esraru-l Kenisetu-l Sab’e li mar İğnatiyus Zekka el Evvelü Ayvas”. *Dairet-ul Diraset-ul Suryaniyye* (blog), 24 Nisan 2018. <https://dss-syriacpatriarchate.org/>
- Iwas, Mor Ignatius Zakka I. *The Syrian Orthodox Church of Antioch At A Glance*. Damascus: Mor Ephrem the Syrian Monastery Publications, 2008.
- Jerome. “The Life of Paulus the First Hermit”. *NPNF* 2. VI/693. New York: The Christian Literatur Company, 1893.
- Juan Manuel Lozano. “Eremitism”. *The Encyclopedia of Religion*. 2/137. New York, 1987.
- Kaçar, Turhan. “Ebioniteler’den Arius’a: Eskiçağ Doğu Hristiyanlığında İsa Teolojisi Tartışmaları”. *A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi* XLIV/2 (2003), 189-190.
- Kaçar, Turhan. “Erken Bizans Döneminde Doğu: Süryani Monofizitliğin Doğuşu”. ed. Ali Bakkal. C. 1. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006.
- Kaçar, Turhan. *Geç Antikçağ’da Hristiyanlık: Doğu’da İsa Doktrini’nin Siyasi ve Entelektüel Tarihi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2009.
- Kadavil, Mathai. *The World as Sacrament*. Leuven: Peeters, 2005.
- Karakurt, Rauf. *Hristiyanlıkta Ruhbânlık*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Kızıl, Hayrettin. “Hristiyan Monastisizminin Kuruluşu (İlk Altı Asır)”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2010), 33-67.
- Kingsley, Charles. *The Hermits*. New York: Macmillan and Co., 1891.
- Kiraz, George A. “Maphrian”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 28 Ağustos 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Maphrian>
- Kiraz, George A. “Matay, Dayro d-Mor”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 28 Ağustos 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Matay-Dayro-d-Mor>
- Kitchen, Robert A. “Bnay Qyāmā, Bnāt Qyāmā”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary*

- of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 08 şubat 2023.
<https://gedsh.bethmardutho.org/Bnay-Qyama-Bnat-Qyama>
- Kitchen, Robert A. “Book of Steps”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 08 şubat 2023.
<https://gedsh.bethmardutho.org/Book-of-Steps>
- Kmosko, Michael. *Patrologia Syriaca, Liber Graduum*. ed. Accurante R. Graffin. Paris: Firmin-Didot, 1926.
- Koluman, Aziz. *Ortadoğuda Süryanilik, Dini, Sosyal, Kültürel Hayat*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2001.
- Korkut, Tahsin. “Turabdin Bölgesi İnziva Sütunları (Estuno) (Mor Ya’kup Manastırı İnziva Sütunu Örneği)”. *Ortaçağ Araştırmalar Dergisi* 6/1 (2023), 371-398.
- Kul, Nail. *Geçmişten Günümüze Midyat ve Turabdin Süryanileri*. İstanbul: Yeni Anadolu Yayıncılık, 2015.
- Kurt, Ali Osman. *Erken Dönem Yahudi Tarihi (Yahudiliğın Mimarı Ezra)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Kuş, Ayşegöl - Alan, Gülbadi. “Ainsworth’ün İzlenimlerinde 19. Yüzyılda Hakkâri Ve Çevresi”. Ankara: (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2019.
- Layard, Austen Henry. *Ninova ve Kalıntıları*. İstanbul: Avesta Yayınları, 2000.
- Leclercq, Henri. “Meletius of Lycopolis”. *The Catholic Encyclopedia*. ed. Charles G. Herbermann. 10/164-165. New York: The Encyclopedia Press, 1913.
- “The Life of St. Simeon Stylites: A Translation of the Syriac Text in Bedjan’s Acta Martyrum et Sanctorum, Vol. IV”. çev. Frederick Lent. *Journal of the American Oriental Society* 35 (1915), 103-198.
- Levçenko, Mitrofan V. *Kuruluşundan Yıkılışına Kadar Bizans Tarihi*. çev. Maide Selen. İstanbul: Özne Yayınları, 1999.
- Lieu, Samuel N. C. *Manichaeism in Central Asia and China*. Leiden: Brill, 1998.
- Lozano, Juan Manuel. “Eremitism”. *The Encyclopedia of Religion*. 2/137. New York, 1987.
- M. Guinan. “Jacob of Sarug (Serugh)”. *New Catholic Encyclopedia*. 7/688. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.
- Macabasag, Nora Q. *The Annunciation (Lk 1:26-38) In The Writings Of Jacob of*

- Serugh And Early Syriac Fathers*. Kerala, India: St. Ephrem Ecumenical Research Institute, 2015.
- Maclean, A. J. "Ministry (Early Christian)". *Encyclopedia of Religion and Ethics*. VIII/660-669. New York: Charles Scribner's Sons, 1951.
- Maclean, Arthur John. *A Dictionary of Dialects Vernacular Syriac*. Oxford at the Clarendon Press, 1902.
- Madrigal, Marc. *Kilise Babaları*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2015.
- Malik, Gorgis David. *Süryaniler'in Tarihi, İlk Hristiyanlıktan Kadim Doğu Müjdecisi-Havari Kilisesi*. çev. Vedii İlmen. İstanbul: Yaba Yayınları, 2012.
- Mango, Cyril. *Bizans Mimarisi*. çev. Mine Kadiroğlu. Ankara, 2006.
- Mathews, Edward G., Jr. "Awgen, Mar". *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 13 Şubat 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Awgen-Mar>
- Mccarthy, M. C. "Laura". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Gregory F. LaNave. thk. Berard L. Marthaler. 8/381. Thomson and Gale, 2003.
- Mccarthy, M. C. "Pachomius". *New Catholic Encyclopedia*. 10/242. Washington D.C: Thomson and Gale, ts.
- Mcgin, Bernard. "Christian Monasticism". *The Encyclopedia of Religion*. X/44. New York, 1987.
- Meçin, Mehmet Mekin. *Mani ve Maniheizm*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.
- Meyer, R. T. "Lausiac History (Palladius)". *New Catholic Encyclopedia*. 8/381-382. Washington: Catholic University of America, 2003.
- Moosa, Matti - Eliade, Mircae. "Nastorian Church". *The Encyclopedia of Religion*. X/371. New York, 1987.
- Mor Ignatios Efrem 1. *The Syrian Church Of Antioch, It's Name And History*. Sweden, 1983.
- Mor İğnatius Zekka Iwas - Saka, İshak. *el-Esraru's-Sab'a Bi Hasbi Mu'takidi ve't-Taksi'l-Keniseti's-Suryaniyye*. Bağdat, 1970.
- Mor İğnatius Zakka Iwas. *Siretu Mar Efram el-Süryani*. Dimışk: Patrikiyet'l Süryaniyet'l Al'urthudhuksia, 2. baskı., 1974.
- Mor İğnatius Yakup III. *Tarih'ü'l-Kenisetü'l-Süryaniyyetü'l-Hindiyeye*. Beyrut, 1951.
- Mor İğnatius Yakup III. *The Syrain Orthodox Church Of Antioch*. Holland: St.

- Epren The Syrian Monastery, 1985.
- Morrison, Ernest Frederick. *St Basil And His Rule*. Oxford, 1912.
- Murphy, F. X. "Ignatius of Antioch, St." *New Catholic Encyclopedia*. 7/310-312. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.
- Murphy, F. X. "St Jerome". *New Catholic Encyclopedia*. 7/757-758. Washington D.C, 2003.
- Neale, John Mason. *A History of the Holy Eastern Church: The Patriarchate of Antioch*. ed. George Williams. London: Rivingtons, 1873.
- Nikitine, Bazil. "Nasturiler". *İslam Ansiklopedisi*. IX/210. İstanbul: M. E. B., 1993.
- Nöldeke, Theodor. *Sketches From Eastern History*. çev. John Sutherland. London: Adam and Charles Black, 1892.
- Ocakçı, Güler. *Süryaniliğin Dini Merkezi Deyru'z-Zafaran*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Online, Holy Hermits. "Holy Hermit Macarius of Egypt". *Holy Hermits Online*. Erişim 02 Mayıs 2023. <https://holyhermits.com.au/events/holy-hermit-macarius-of-egypt/2024-02-11>
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Öner, Yasin. *Netflix Sinemasında Hristiyan Sembolizmi*. Ankara: Fcr Yayıncılık, 2023.
- Özaydın, Abdulkerim. "İbnü'l-İbrî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 21/92-94. İstanbul, 2000.
- Özbay, Kemal. *Süryaniler, Kadim Süryaniler Ve Türkiye'deki Durumları*. İstanbul, 1975.
- Özcoşar, İbrahim. *19. Yüzyılda Mardin Süryanileri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Özcoşar, İbrahim. "Osmanlı Taşrasında Bir Patriklik: Yakubî Süryani Patrikliği". *Avrasya İncelemeleri Dergisi* VII (2018), 156.
- Özcoşar, İbrahim. "Papalığın Müdahalesi ve Süryani Kiliselerinde Bölünme: Keldanî ve Süryani Katolik Patriklikleri". *Süryaniler ve Süryanilik*. thk. Ahmet Taşğın vd. Ankara: Orient Yayınları, ts.
- Özcoşar, İbrahim. "Süryani Kiliselerinde Eğitim". *Süryaniler ve Süryanilik*. ed. Ahmet

- Taşğın vd. Ankara: Orient Yayınları, 2005.
- Özdemir, Bülent. *Süryanilerin Dünü Bugünü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Özen, Adem. *Yahudilikte İbadet*. İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Öztemir, B. Murat. *Yezidiler ve Süryaniler*. İstanbul: Ekin Yayınları, 1988.
- Öztemiz, Mutay. *II. Abdülhamit'ten Günümüze Sosyolojik, Siyasal ve Hukuki Açından Süryaniler*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Öztemiz, Mutay. *Süryaniler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Öztürk, Alparslan Emin. *Yahudilik, Hristiyanlık Ve Budizm'de Din Adamaları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din bilimleri Ana Bilim Dalı, Dinler tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Öztürk, Levent. *İslam Dünyasında Hristiyanlık*. İstanbul: İz Yayınları, 1988.
- Palladius. *The Lausiatic History of Palladius*. çev. W.K. Lowther Clark. New York: The Macmillan Company, 1918.
- Palladius. *The Lausiatic History of Palladius*. ed. W.K. Lowther Clark. New York: The Macmillan Company, 1918.
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlâk İlkeleri*. çev. Dominik Pamir. İstanbul, 2000.
- Libreria Editrice Vaticana, Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*. çev. Dominik Pamir. İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 2000.
- Patrich, Sabas Joseph. *Leader of Palestinian Monasticism*. Washington D.C: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 1995.
- Patrik III. Yakup. *el-Keniset ül-Süryaniye el-Orthodoksiye el-Antakiya*. Holland, 1985.
- Paul, Robert S. "Ministry". *Encyclopedia of Religion*. ed. Mircea Eliade. 9/538. New York: Macmillan Publishing Company, 1987.
- P.D. Scoot. *Paganism and Christianity in Egypt*. Cambridge Üniv. Press, 1913.
- Person, Bertil. "Asuriler'in Bağlı Olduğu Dini-Mezhepsel Kiliselerin Geçmişi Üzerine Tarihi Bir Yorum". *Nsibin*, 11.
- Peters, Francis Edward. *İbrahim'in Çocukları Yahudilik, Hristiyanlık Ve İslamiyet*. İstanbul: Kozmik Yayınları, 2005.
- Philips, George. *The Doctrine Of Addai Apostle*. London: T, 1876.
- Polat, Salihe. *Hristiyanlıkta Manastır Hayatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal

- Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi), Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Puthuparampil, James. *Mariological Thought Of Mar Jacob Of Serugh (451-521)*. Kerala, India: St. Ephrem Ecumenical Research Institute, 2005.
- Quasten, Johannes. *Patrology*. Maryland: Christian Classics INC., 1986.
- Rajan, Fr. K. Mani. *Queen of the Sacraments*. Kerala, India: The Travancore Syriac Orthodox Publishers, 2008.
- Rubenson, Samuel. *Asceticism and Monasticism, I: Eastern*. Cambridge: Cambridge History of Christianity, 2008.
- Saka, İshak. *Kenisetü's-Suryaniyye*. Şam, 1989.
- Salar, Hatice. *Hristiyanlık'ta Ruhbanlığın Kökenleri ve Ruhbanlık Sınıfı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Samcun, Surma d Bayt Mar. *Ninova'nın Yakarışı: Doğu Asur Kilise Gelenekleri ve Patrik Mar Şamun'un Katli*. çev. Meral Barış. İstanbul, 1996.
- Sarı, Gökhan. *Ermeni Meselesi Işığında Süryaniler*. Ankara: Barış Kitapevi, 2013.
- Sarı, Gökhan. *Geçmişten Günümüze Süryaniler ve Süryanilerin Türkiye'ye Etkileri: İdil Örneği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Baslangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Yayınları, 1999.
- Schaff, Philip (ed.). "Ephraim the Syrian". *NPNF* 2. New York: Christian Classics Ethereal Library, 1898.
- Schaff, Philip. *History of the Christian Church*. 8 Cilt. New York: Scribner, 1907. <http://archive.org/details/historyofchristi03schauoft>
- Segal, Judah Benzion. *Edessa, The Blessed City*. London: Oxford At The Clarendon Press, 1970.
- Serter, Yelda Tutar. *Cumhuriyet Döneminde Süryaniler (1923-1990)*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2016.
- Sever, Erol. *Asur Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.

- Seyfeli, Canan. *Ermeni Kilise Merkezi Ecmiatzin*. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2015.
- Seyfeli, Canan. *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2015.
- Seyfeli, Canan. *İstanbul Ermeni Patrikliği, Kuruluşu Ve İdari Yapısı*. Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, 2018.
- Seyfeli, Canan. “Keldani Patrikliği’nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 32 (2018), 89-126.
- Seyfeli, Canan. “Maniheizm”. 133-145. Diyarbakır: İnsan Hakları Derneği Yayınları, 2005.
- Seyfeli, Canan. “Maniheizm”. *Dinler Tarihi*. 198-214. Diyarbakır: D.Ü. İlahiyat Fakültesi, 2016.
- Seyfeli, Canan. “‘Mesih Sırrı’: Sakramentler Fikrinin Kutsal Kitap’taki Dayanağı (Pavlus)”. *Ortadoğu ve Göç* 2021/11 (2) (ts.), 332-375.
- Seyfeli, Canan. “Millet Sistemi ve Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryani Kadim Patrikliği (1847-1918)”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 29 (2017), 17-45.
- Seyfeli, Canan. “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Rum Melkit Katolik Patrikliği (1847-1918)”. *Karadeniz (Black Sea-Черное Море) Sosyal Bilimler Dergisi* 11 (2011).
- Seyfeli, Canan. “Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)”. *Süryaniler ve Süryaniler*. ed. Ahmet Taşgın vd. Ankara: Orient Yayınları, 2005.
- Seyfeli, Canan. “Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimler: Tur-Abdin Bölgesi”. Midyat, 2013.
- Seyfeli, Canan. “Süryani Katolik Patrikliği’nin İdaresi ve Osmanlı Devlet Salnameleri (1847-1918)”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2017/2 (2019).
- Seyfeli, Canan - Aksin, Sevinç. “Süryani Kadim Kilisesi’nde Murun Sakramenti”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2019), 1-11.
- Smith, I. Gregory. *Christian Monasticism From the Fourth to the Ninth Centuries of the Christian Era*. London: A. D. Innes And Co., 1892.
- Smith, Margaret. “Kadınlar Arasında Asketizm ve Manastır Hayatı”. çev. Halil

- Temiztürk. *KTÜİFD* 4/2 (Güz 2017) (2017), 2015-2229.
- Sozomen. “Ecclesiastical History (HE)”. *NPNF*. ed. Philip Schaff. New York: The Christian Literatur Company, 1890.
- Sozomen. *Ecclesiastical History of Sozomen, Comprising a History of The Church, From A. D. 324 to A. D. 440*. çev. Edward Walford. London: Henry G. Bohn, 1855.
- Spidlík, T. “Stylites”. *New Catholic Encyclopedia*. 3/802. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.
- Steenberg, M. C. “Asceticism”. *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*. ed. John Anthony McGuckin. 1/54-55. United Kingdom: Wiley-Blackwell, 2011.
- Suryani Mihail. *Suryani Patrik Mihail'in Vakainamesi*. çev. Hrandt D. Andreasyan. 2 Cilt. İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1944.
- Süryani Mihail. *Süryani Patrik Mihail'in Vakainamesi*. çev. Hrandt D. Andreasyan. 2 Cilt. İstanbul: Türk Tarih Kurumu, 1944.
- Şahin, Nadide. *Hristiyanlık'ta Ruhbanlık Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Şahin, Nadide. “Katolik Kilisesinde Ruhbanlığın Kökeni ve Vatikan Bildirileri Çerçevesinde Kadınların Ruhbanlığı”. *Ekev Akademi Dergisi* 73 (2018).
- Şen, Mehmet Emin. *Süryani Ortodokslarda Kilise Müziği*. Ankara: Siyasal Yayınevi, 2020.
- Şenel, Mustafa. “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ölçü Birimleri”. *Karadeniz (Blacksea-Черное Море)* 12 (2011), 80-93.
- Şer, Adday. *Nusaybin Akademisi*. çev. Nesim Doru. İstanbul: Yaba Yayınları, 2006.
- Şimşek, Mehmet. *Keldaniler ve Diyarbakır*. İstanbul: Kent Işıkları Yayınları, 2018.
- Şimşek, Mehmet. “Süryani Kadim Patrikhane Nizamnamesi”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 6 (ts.), 725-742.
- Şimşek, Mehmet. *Süryaniler ve Diyarbakır*. İstanbul: Kent Işıkları Yayınları, 2018.
- T. J. Riley. “Tonsure”. *New Catholic Encyclopedia* (Second Edition). C. 14. Washington D.C: Thomson and Gale, ts.
- Tahincioğlu, Yakup. *Süryaniler*. İstanbul: Butik Yayıncılık, 2011.

- Takahashi, Hidemi. “Hirta”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 09 Şubat 2024.
<https://gedsh.bethmardutho.org/Hirta>
- Tan, Altan. *Turabidin'den Berriye'ye Aşiretler, Dinler, Diller, Kültürler*. İstanbul: Nûbihar Yayınları, 4. baskı., 2013.
- Tannous, Jack B. “Athanasios I Gamolo”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 28 Ağustos 2023.
<https://gedsh.bethmardutho.org/Athanasios-I-Gamolo>
- Tanoğlu, İshak - Tanoğlu, Sara. *Eserleriyle Mor Afrem*. İstanbul: Anadolu Ofset, 2006.
- Tarakçı, Muhammet. *Protestanlıkta Sakramentler*. Bursa: Emin Yayınları, 2012.
- Taşgın, Ahmet. “Anadolu’nu Yok Olmaya Yüz Tutan Zenginliklerinden: Süryaniler”. *VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Genel Konular Seksiyon Bildiriler*. 205-207. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Taşpınar, İsmail. “I. İznik Konsili (325) ve İslâm Kaynaklarındaki Yeri”. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2004).
- Taşpınar, İsmail. “Mârûnîler”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 28/71-72. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları - İsam Yayınları, 2003.
- Tertullian. “Part Third Ethical, II, On Baptism”. ANF03, ts.
- Tezokur, Hadi. *Yahudilik 1*. Ankara: Akademisyen Kitapevi, 2020.
- Tezokur, M. Hadi. “Süryanilerde Namaz”. *Süryaniler ve Süryanilik*. ed. Ahmet Taşgın vd. Orient Yayınları, 2005.
- Tezokur, M. Hadi. “Süryanilerde Vaftiz”. *Makalelerle Mardin IV, Önemli Simalar-Dini Topluluklar*. İstanbul, 2007.
- Theodoret of Cyrrhus. *A History of the Monks of Syria*. çev. R.M. Price. Michigan: Cistercian Publications, 1985.
- Timbie, Janet. “Melitian Schism”. *Claremont Coptic Encyclopedia*. C. 5. Claremont: Claremont Graduate University, 1991.
- Tiryaki, Ayça. “Erken Hıristiyanlık Döneminde Manastır Sisteminin Doğuşu”. *Sanat Tarihi Dergisi* XVI/2 (Ekim 2007), 49-65.
- Tomakin, Ahmet Yasin. *Abbâsîler Döneminde İlmî Hayatta Süryânîler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları

- Anabilim Dalı, 2017.
- Toprak, Mehmet Sait - Çelik, Mehmet. *Süryanca Dilbilgisi*. Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Totonchy, Thomas. “St. Ignatius of Antioch Church in Portland, OR: Roots to Present Day: Part 1: Syriac Orthodox Church History and Migration to the U.S.” *St. Ignatius of Antioch Church in Portland, OR* (blog), 09 Mart 2014. <https://ignatiusinportland.blogspot.com/2014/03/syriac-orthodox-church-migration-to-us.html>
- Toynbee, Arnold. *Tarih Bilinci*. İstanbul: Bateş Yayınları, 1987.
- Tural, Murat. *Ortaçağ Doğu Hristiyanlığında Manastır Hayatı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.
- Tural, Murat. *Sütun Tepesinde Bir Ömür Aziz Simeon*. Ankara: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2018.
- Tümer, Günay vd. *Dinler Tarihi*. Berikan Yayınevi, 2017.
- Urbina, I. Ortiz De. “Aphraates”. *New Catholic Encyclopedia*. C. 1. Washington D.C: Thomson and Gale, 2003.
- Uygur, Hatice Kübra. *Kültürel Doku İçinde Mardin Süryanilerinin Kutsal Mekân Efsaneleri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2015.
- Üçal, Turgay - Malcolm, Derek. *Önderlik; İlk Kilisede Yönetim ve Düzen*. İstanbul: Haberci Basın Yayın, 2006.
- Ünal, Mustafa. “Nasturilik ve Türkler”. *Hristiyanlık*. III/529-539. Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2001.
- Ürek, Melki. *Cüneyt Yeşil’in Adıyaman Süryani Kadim Kilisesi Metropolitisi Ğriğoriyos Melki Ürek (1959) İle Görüşme: Süryani Kilise Babaları*. Görüşme Kaydı 1. Adıyaman: Mor Petrus Mor Pavlus Kilisesi, 24 Ağustos 2021.
- Ürek, Melki. *Cüneyt Yeşil’in Adıyaman Süryani Kadim Kilisesi Metropolitisi Ğriğoriyos Melki Ürek (1959) İle Görüşme: Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlık*. Görüşme Kaydı 2. Adıyaman: Mor Petrus Mor Pavlus Kilisesi, 02 Mart 2023.

- Ürek, Melki. “Süryaniler’in Tarihi ve Sosyolojik Yapısı”. *Milel ve Nihal* 10 (2) (2013), 95-112.
- Pachomian Koinonia: Instructions, Letters and Other Writings of Saint Pachomius and His Disciples*. çev. Armand Veilleux. 3 Cilt. Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1982.
- Pachomian Koinonia: Pachomian Chronicles and Rules*. çev. Armand Veilleux. 3 Cilt. Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1981.
- Pachomian Koinonia: The Life of Saint Pachomius*. çev. Armand Veilleux. 3 Cilt. Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1980.
- Veilleux, Armand. “Pachomius, Saint”. *The Coptic Encyclopedia*. ed. Aziz S. Atiya. VI/1859-1864. New York: Macmillan Publishing Company, 1991.
- “The Bohairic Life of Pachomius (SB0)”. çev. Armand Veilleux. *Pachomian Koinonia*. 1/23-295. Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1980.
- “The Bohairic Life of Pachomius (SB0)”. çev. Armand Veilleux. *Pachomian Koinonia*. 1/23-295. Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1980.
- “The First Greek Life of Pachomius (G1)”. çev. Armand Veilleux. *Pachomian Koinonia*. 1/297-423. Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1980.
- “The Rules of Saint Pachomius”. çev. Armand Veilleux. *Pachomian Koinonia*. 2/141-195. Kalamazoo, Michigan: Cistercian Publications Inc., 1981.
- Vogrimler, Herbert. *Sacramental Theology*. Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, Third edition., 1992.
- Vööbus, Arthur. *Syriac and Arabic Documents regarding Legislatign Relative to Syrian Asceticism*. Stockholm: Etse, 1960.
- W. K. Lowther Clarke. *St Basil the Great a Study in Monasticism*. Cambridge: Cambridge : at the University Press, 1913.
- Walter O. Keelber. “Asceticism”. *The Encyclopedia of Religion*. 1/441. New York: Macmillan Publishing Company, 1987.
- Watterson, B. *Coptic Egypt*. Edinburgh: Scottish Academic Press, 1988.
- Watterson, B. *Coptic Egypt*. Edinburgh: Scottish Academic Press, 1988.

- Weltecke, Dorothea. “Michael I Rabo”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 06 Mayıs 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Michael-I-Rabo>
- Whittuck, C.A. “Clericalism”. *Encyclopedia of Religion and Ethics*. ed. James Hasting. 3/689. New York, 1951.
- Witakowski, Witold. “Dionysios of Tel Maħre”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage: Electronic Edition*. Erişim 29 Eylül 2023. <https://gedsh.bethmardutho.org/Dionysios-of-Tel-Mahre>
- Wright, William. *A Short History of Syriac Literature*. London: Adam and Charles Black, 1894.
- Yaşar, şükran. “Mor Evgin ve Hristiyan Mistisizminin Tur Abdin Bölgesine Girişi”. *Mukaddime* 12 (1) (2021), 69-99.
- Yeğın, Yavuz. *Olba Manastırı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Yeşil, Cüneyt. *Süryani Kadim Kilisesi’nde İnanç ve İbadet Esasları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- Yeşil, Cüneyt - Seyfeli, Canan. “Pachomius: Sistemli Kenobitik Yaşamın ve Hristiyan Manastır Geleneğinin Kurucusu”. *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 17 (Haziran 2023), 51-84.
- Yeşil, Cüneyt - Seyfeli, Canan. “Süryani Kadim Kilisesi’nde Ruhbanlığın Kökenleri: Kurucular”. *Genç Dinler Tarihçilerin Kaleminden*. ed. Süleyman Turan - Emine Battal. 185-203. Ankara: Eskiyeıı Yayınları, 2023.
- Yıldız, Muharrem - Meçin, Mehmet Mekin. “Dinlerde İç Yolculuklar Riyazetin Kökenine Dair”. *Tarih Okulu Dergisi* VII (2014), 221-251.
- Yılmaz, Evren - Eroğlu, Süreyya. “Edessa’dan Urfa’ya: Urfa’da Kilise’den Camiye Dönüştürölmüş Yapılar”. *SDÜ Fen Edebiyat Faköltesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30 (Aralık 2013), 1-12.
- Yonan, Gabriele. *Asur Soykırımı: Unutulan Bir Holocaust*. çev. Erol Sever. İstanbul: Pencere Yayınları, 1999.
- Yorulmaz, Suat. *Erken Dönem Hristiyanlık’ta Gnostik Düşüncenin Öncüleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosoyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

- Young, Frances vd. (ed.). *The Cambridge History of Early Christian Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Yönetici A. “الكنيسة السريانية الأرثوذكسية تنفي نقل مقرها من سوريا إلى لبنان”. *zowaa.org* (blog), 01 Temmuz 2018. <https://www.zowaa.org/>
- “Adıyaman Süryani Kadim Metropolitliği”. Erişim 11 Aralık 2023. <https://www.adiyamanmetropolitligi.org/default.asp?Sayfa=Duyurular&t=informasyon&Id=191>
- “Adıyaman Süryani Kadim Metropolitliği”. Erişim 29 Ekim 2023. <https://www.adiyamanmetropolitligi.org/default.asp?Sayfa=Metropolit>
- “Altar”. *Wikipedia*, 04 Temmuz 2023. <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Altar&oldid=1163439748>
- Anafura*. Adıyaman: Adıyaman Süryani Orodoks Patrikliği, 2021.
- “Bar Hebraeus”. *Vikipedi*, 23 Şubat 2021. https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Bar_Hebraeus&oldid=24946053
- “Bardaysan”. Erişim 26 Nisan 2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80735/bardaysan.html>
- Beth Gazo D-Ne'moto, Melodiler Hazinesi*. Holland: Schatzbuch der Melodien der Syrisch Orthodoxen Kirchen, 2005.
- Beth Gazo (Music of The Syrian Orthodox Church of Antioch)*. Damascus: Sida Wi Printing Hause, 1996.
- “Biography”. Erişim 29 Ekim 2023. http://www.syriacchristianity.info/bio/SyriacOrthodox/bio_TimotheosAktas.htm
- Catechism of The Catholic Church*. Vatican: Libreria Editrice Vaticana, 2. Baskı., 2019.
- “Catholic Encyclopedia: Marcionites”. Erişim 15 Kasım 2022. <https://www.newadvent.org/cathen/09645c.htm>
- “Catholic Encyclopedia: Abbot”. Erişim 17 Nisan 2023. <https://www.newadvent.org/cathen/01015c.htm>
- “Catholic Encyclopedia: Monasticism”. Erişim 17 Nisan 2023. <https://www.newadvent.org/cathen/10459a.htm>
- “Catholicate |”. Erişim 26 Ağustos 2023. <https://mosc.in/catholicate>

- “Chapter 2: Christianity in Edessa – Religion Online”. Erişim 02 Kasım 2021.
<https://www.religion-online.org/book-chapter/chapter-2-christianity-in-edessa/>
- Constitution, Constitution of The Syriac Orthodox Church of Antioch. *Constitution of The Syriac Orthodox Church of Antioch* (2002).
- “Deyrulzafaran Manastırı - Mardin”. Erişim 01 Şubat 2023.
<http://www.deyrulzafaran.org/turkce/detay.asp?id=97&kategori=MAKALELER>
- “Diyakosların Rütbeleri”. *İdem* 5 (Ekim 2003), 45.
- “Dünyaca tanınan Süryani rahibe, 36 yıl sonra köyüne döndü”. Erişim 31 Ekim 2023.
<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/dunyaca-taninan-suryani-rahibe-36-yil-sonrakoyune-dondu,178q7T57YUWywMHqs0V9VQ>
- Fanqitho d Kiroṭonyos*. Şam: Babtuma Matbaası, 2009.
- TDV İslâm Ansiklopedisi. “Gassânîler”. Erişim 16 Ocak 2024.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/gassaniler>
- “Herbermann - The Catholic Encyclopedia, Volume 2 Assizes-Brown.pdf”. Erişim 20 Nisan 2023.
<https://www.ccel.org/ccel/h/herbermann/cathen02/cache/cathen02.pdf>
- “H.H. Baselios Marthoma Mathews III, The Ninth Catholicos of the East in Malankara |”. Erişim 17 Kasım 2023. <https://mosc.in/holysynod/his-holiness-baselios-marthoma-mathews-iii>
- “History of Mesopotamia | Definition, Civilization, Summary, Agriculture, & Facts | Britannica”. Erişim 17 Nisan 2022.
<https://www.britannica.com/place/Osroene>
- “<https://www.suryanikadim.org/metropolit.aspx>”. Erişim 28 Ekim 2023.
<https://www.suryanikadim.org/metropolit.aspx>
- “I. Athanasios (İskenderiye piskoposu)”. *Vikipedi*, 19 Temmuz 2022.
[https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=I._Athanasios_\(%C4%B0skenderiye_piskoposu\)&oldid=28136767](https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=I._Athanasios_(%C4%B0skenderiye_piskoposu)&oldid=28136767)
- “Institutions |”. Erişim 27 Ağustos 2023. <https://mosc.in/institutions>
- “İdem / Reyono - Sayı 13 - Gezelim Görelim”. Erişim 28 Ekim 2023.
<https://www.suryanikadim.org/reyono/default.aspx?s=13&b=15>

- “İstanbul - Ankara Süryani Ortodoks Metropolitliği - Haberler - Türkiye’deki Metropolitlerimizin İstanbul Ziyaretleri..” Erişim 28 Ekim 2023.
<https://www.suryanikadim.org/haber.aspx?h=98>
- “Jacob of Serugh”. *Wikipedia*, 16 Kasım 2022.
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Jacob_of_Serugh&oldid=1122262486
- Kitabı Mukaddes*. Korea: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2011.
- “Levi - JewishEncyclopedia.com”. Erişim 01 Temmuz 2022.
<https://jewishencyclopedia.com/articles/9800-levi>
- “Macarius the Egyptian | Biography, Legacy, & Facts | Britannica”. Erişim 02 Mayıs 2023. <https://www.britannica.com/biography/Macarius-the-Egyptian>
- “Malkoye.pdf”. Erişim 29 Nisan 2023. <https://www.acsatv.com/fil/Malkoye.pdf>
- “Maronite Patriarchs - Maronite Heritage”. Erişim 06 Nisan 2023.
<https://www.maronite-heritage.com/LNE.php?page=Maronite%20Patriarchs>
- “Melitian Schism”. Erişim 12 Haziran 2022.
<https://ccdl.claremont.edu/digital/collection/cce/id/1305/>
- “Midyat ve Çevresindeki (Tur ‘Abdin) Geç Antik ve Ortaçağ Dönemi Kilise ve Manastırları (Mardin) [2021]”. Erişim 01 Şubat 2023.
<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-288428/midyat-ve-cevresindeki-tur-abdin-gec-antik-ve-ortacag-donemi-kilise-ve-manastirlari-mardin-2021.html>
- “Mor Afrem’in Hayatı - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kùltürler Kaybolmasın”. Erişim 19 Kasım 2022. <http://www.suryaniler.com/konuk-yazarlar.asp?id=1380>
- Gravatar. “Mor Augin Monastery”. Erişim 17 Kasım 2023.
<https://gravatar.com/morauginmonastery>
- Kùltür Portalı. “Mor Kiryakus Manastırı”. Erişim 07 Ekim 2023.
<http://www.kulturportalı.gov.tr/turkiye/batman/gezilecekyer/mor-kiryakus-manastiri>
- “Mor Severius of Antioch (+538)”. Erişim 06 Mayıs 2023.
<https://syriacorthodoxresources.org/Personage/Qadishe/MSeveriusAntioch.html>
- “Moses Bar Kephā”. *Wikipedia*, 09 Nisan 2023.

- https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Moses_bar_Kepha&oldid=1149036422
- “Our Patriarch – Syriac Orthodox Church of Antioch”. Erişim 07 Ağustos 2022.
<https://syrianorthodoxchurch.org/about/patriarch-aphrem-ii/>
- “Patriarch Mor Michael Rabo”. Erişim 06 Mayıs 2023.
<http://www.syriacchristianity.info/bio/StMichaelRabo.htm>
- “Philip Schaff: ANF01. The Apostolic Fathers with Justin Martyr and Irenaeus - Christian Classics Ethereal Library”. Erişim 08 Şubat 2023.
<https://ccel.org/ccel/schaff/anf01/anf01.v.vii.ix.html>
- “Qenneshre”. *Vikipedi*, 16 Kasım 2022.
<https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Qenneshre&oldid=1122295247>
- “Rabbula, Admonitions to Monks. from R.H.Connolly, Some early rules for Syrian monks, Downside Review 25 (NS 6) (1907) pp.152-162.” Erişim 30 Ocak 2023. https://www.tertullian.org/fathers/rabbula_some_early_rules.htm
- “Robinson - Nag Hammadi Library.pdf”. Erişim 19 Haziran 2022.
<https://ia902600.us.archive.org/5/items/pdfy-VQak8K5FtBf5Aa6X/The%20Nag%20Hammadi%20Library.pdf>
- “Saints.Sqpn.com » Blog Archive » Pope Saint Hormisdas”. 12 Kasım 2014. Erişim 05 Nisan 2023.
<https://web.archive.org/web/20141112192443/http://saints.sqpn.com/pope-saint-hormisdas/>
- “Seleukos İmparatorluğu - World Arkeoloji”. Erişim 16 Nisan 2022.
<https://worldarkeoloji.blogspot.com/2016/02/seleukos-imparatorlugu.html>
- Siretü Mar Efram es-Süryani milfanü el-Kenîset's-Süryaniyeti'l Kebîr*. Musul: Deyri'l Âbâi el-Dominikiyin, 2. Basım, 1896.
- “Statistics - Maronite Heritage”. Erişim 05 Nisan 2023. <https://www.maronite-heritage.com/LNE.php?page=Statistics>
- “Süryaniler Ansiklopediler - Tübitak”. Erişim 26 Nisan 2023.
<https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/suryaniler>
- “Süryanilerde Ölüm Gelenekleri - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kùltürler Kaybolmasın”. Erişim 26 Mart 2023. <http://www.suryaniler.com/kultur-sanat.asp?id=372>

Şanlı Urfa, Uygarlığın Doğduğu Şehir. Ankara: Şurkav Yayınları, 2002.

Tekso Dkrobo Aloho. İstanbul: Resim Matbaası, 2001.

Tekso Dkurobo Kadişo, Kutsal Ayin El Kitabı. Adıyaman: Adıyaman Süryani Orodoks Patrikliği, 2016.

“Thaddeus (aziz)”. *Vikipedi*, 12 Mart 2022.
[https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Thaddeus_\(aziz\)&oldid=27278879](https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Thaddeus_(aziz)&oldid=27278879)

Greek Orthodox Archdiocese of America. “The Holy Altar Articles - Greek Orthodox Archdiocese of America - Orthodox Church”. Erişim 07 Ağustos 2023. <https://www.goarch.org/-/the-holy-altar-articles>

“The Syriac Orthodox Church Today”. Erişim 30 Ekim 2023.
<https://syriacorthodoxresources.org/ChTod/index.html>

The Unified Local Bylaws Of Archdioceses & Parish Councils Implemented By All Archdioceses Of The Syriac Orthodox Church Of Antioch, The Unified Local Bylaws Of Archdioceses & Parish Councils Implemented By All Archdioceses Of The Syriac Orthodox Church Of Antioch. (09 2005).

“Tityanus”. Erişim 30 Nisan 2023. <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80739/tityanus.html>

“Türk Yahudi Toplumu - Bunları Biliyormuydunuz?” Erişim 01 Mayıs 2023.
<http://www.turkyahudileri.com/index.php/tr/tarih/bunlari-biliyormuydunuz>

“Türkiye’de 4.Süryani Metropolit - Süryaniler | Renkler Solmasın, Kùltürler Kaybolmasın”. Erişim 31 Ekim 2023.
<http://www.suryaniler.com/haberler.asp?id=240>